



กฎหมาย สำหรับประชาชน



THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY



3961131206

ต้นฉบับไม่มีหน้านี้

กฎหมายสำหรับประชาชน

เลขประจำหนังสือสากล ISBN 974-7779 05-6

จัดพิมพ์โดย คณะอนุกรรมการจัดทำวารสารไทย
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

เผยแพร่โดย สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี
ทำเนียบรัฐบาล กท. ๑๐๓๐๐

พิมพ์ครั้งแรก ธันวาคม ๒๕๒๕

จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

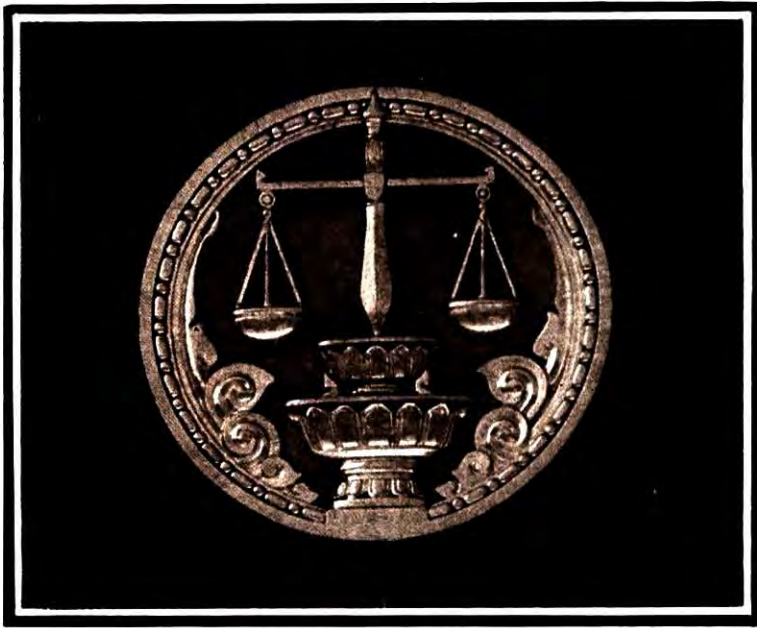
พิมพ์ครั้งที่สอง มิถุนายน ๒๕๒๗

จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๕๗๗) จำกัด

๘๕-๘๕ ถนนมหานคร เขตบางรัก กทม. โทร. ๒๓๔๐๕๔๓-๔

นายชลชาย จิวจรรานกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๗



ภาพปกหน้า—หลัง
ถ่ายภาพโดย วิเชียร เลิศสุรพิบูลย์
สโมสรสยามคัลเลอร์สไลด์

กฎหมายสำหรับประชาชน

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่สอง

หนังสือ “กฎหมายสำหรับประชาชน” เล่มนี้ จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่สอง โดยผู้เขียนได้ปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มเติมเนื้อหาให้สมบูรณ์ไปกว่าเล่มแรก ซึ่งได้เคยพิมพ์ออกเผยแพร่เมื่อสองปีก่อน และได้แจกจ่ายเผยแพร่หมดไปอย่างรวดเร็ว มีผู้อ่านจำนวนมากเมื่อได้อ่านแล้วก็ได้ออกต่อ ๆ กันและได้แนะนำให้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่อีกเพื่อให้แพร่หลายกว้างขวางทั่วประเทศ ซึ่งเป็นที่น่ายินดีที่ปัจจุบันนี้ประชาชนทั่วไปได้ตื่นตัวและสนใจใคร่รู้ในเรื่องกฎหมายกันมากยิ่งขึ้น แท้ที่จริงแล้วกฎหมายเป็นเรื่องที่ประชาชนควรรู้และพึงตระหนัก ในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ คนที่รู้กฎหมายจะเป็นผู้ที่สามารถครองตนครองชีวิตได้อย่างผาสุก รู้เท่าทันคน ไม่ถูกใครหลอกลวงเอาโดยง่าย และทำอะไรก็อยู่ในกติกา ไม่ไปล้ำเส้นล้ำสิทธิของผู้อื่น ใช้สิทธิเป็นและรู้หน้าที่ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

คณะกรรมการจัดทำวารสารไทยหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะให้ความรู้ความกระจ่างในเรื่องกฎหมายแก่ผู้อ่านตามสมควร และขอขอบคุณอาจารย์สถิตย์ เล็งไธสง ผู้เรียบเรียงหนังสือนี้ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

คณะกรรมการจัดทำวารสารไทย
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
มิถุนายน ๒๕๒๗

สารบัญ

ความเบื้องต้น (ความหมาย และประเภทต่าง ๆ ของกฎหมาย)	๑
คดีแพ่งและคดีอาญา	๓
อายุความ	๔
บทที่ ๑	
ศาลและขบวนการยุติธรรม	๗
ศาลพลเรือนกับศาลทหาร	๗
ประเภทและชั้นของศาลยุติธรรม	๙
เขตอำนาจศาล	๑๐
กระบวนการยุติธรรม (ศาล อัยการ ตำรวจ และทนายความ)	๑๑
การปลดเปลื้องทุกข์ทางฝ่ายบริหาร	๑๔
บทที่ ๒	
เมื่อเป็นความควรทำอย่างไร	๑๖
ตอนที่ ๑ ความอาญา เมื่อท่านเป็นผู้เสียหาย ไปร้องทุกข์แจ้งความ	๑๖
อำนาจสั่งฟ้องของพนักงานอัยการซึ่งเป็นทนายแผ่นดิน	๑๘
การขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ และการฟ้องคดีเอง	๑๙
กรณีผู้เสียหายไร้ความสามารถ	๒๒
การบังคับคดีส่วนแพ่ง	๒๔
เมื่อท่านตกเป็นผู้ต้องหา ควรปฏิบัติอย่างไร	๒๕
การขอพระราชทานอภัยโทษ	๒๙
การขอคืนของกลาง และการชักพยาน	๓๐
การเตรียมพยานและการระบุพยาน	๓๑
ตัวอย่างคำฟ้อง การแต่งตั้งทนาย การระบุพยาน การอุทธรณ์ฎีกา	๓๓-๔๐
ตอนที่ ๒ ความแพ่ง ความหมายคดีแพ่ง	๔๘
สิทธิฟ้องคดีแพ่งเกิดขึ้นเมื่อใด	๕๐
ตัวอย่างคำฟ้องคดีแพ่ง (ฟ้องเรียกเงินกู้-หย่า-ขับไล่)	๕๓
คำร้องขอเป็นผู้จัดการมรดก	๕๖
ฟ้องที่ศาลไหน	๕๗
หน้าที่หลังยื่นฟ้อง	๕๘
การต่อสู้คดี ฟ้องแย้ง และ สืบพยาน	๖๐-๖๔
บทที่ ๓	
ปัญหากฎหมายน่ารู้ (เจตนา อาญาแผ่นดิน และความผิดต่อส่วนตัว)	๖๕
เหตุยกเว้นความรับผิดชอบอาญา	๗๑
ระวางจะถูกหลอก-ถูกโกงในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะชายฝาก	๗๓

ระวังจะถูกโกงที่ดิน-ที่ดิน น.ส.๓ ส.ค.๑ แยกเพียงปีเดียว	๘๐
ขายฝากไม่ไถ่ในกำหนด	๘๕
เซ็นชื่อในใบมอบอำนาจเปล่า	๘๖
หมิ่นประมาท ดูหมิ่น และเปิดเผยความลับ	๘๗
เล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับ บุคคลและทรัพย์สิน	๙๐
บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล	๙๐
ความสามารถของบุคคล	๙๑
ทรัพย์สิน และการได้กรรมสิทธิ์	๙๓
แดนกรรมสิทธิ์และดอกผล	๙๔
ภาระจำยอม	๙๕
การทำนิติกรรม	๙๗
การเลือกตั้งผู้แทน	๑๐๐
การยอมความ ศาลเตี้ย และความผิดอันยอมความกันได้	๑๐๒

บทที่ ๔

ครอบครัว และ มรดก	๑๐๙
ตอนที่ ๑ ครอบครัว (กฎหมายเก่า กับกฎหมายใหม่)	๑๐๙
การหมั้น สิ้นสุด การผิดสัญญาหมั้น และการเรียกค่าเสียหาย	๑๑๐-๑๑๒
การสมรส	๑๑๒
ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา	๑๑๔
การสมรสสิ้นสุด และเหตุฟ้องหย่า	๑๑๕
บิดามารดากับบุตร	๑๑๖
อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์	๑๑๗
บุตรบุญธรรม การรับ และการเลิกรับ	๑๑๘
ตอนที่ ๒ มรดก (ทายาท และความตาย)	๑๒๑
การเสียสิทธิรับมรดก	๑๒๓
การขอเป็นผู้จัดการมรดก คำแนะนำและวิธีปฏิบัติ	๑๒๕
การทำพินัยกรรม	๑๒๕

บทที่ ๕

รวมเรื่องเบ็ดเตล็ด	๑๒๙
ขายฝาก จำนำ จำนอง	๑๒๙
จำนำ จำนอง การบังคับ และการจดทะเบียน	๑๓๐-๑๓๑
กู้ยืมและค้ำประกัน	๑๓๒
ละเมิด และการเรียกค่าเสียหาย	๑๓๓
ความรับผิดเพื่อละเมิดของผู้อื่น-ลูกจ้าง ตัวแทน	๑๓๔

ผู้รับประกันภัยรับผิดชอบตามสัญญาประกันภัยในผลละเมิด	๑๓๕
รับผิดชอบเพื่อละเมิดของผู้ไร้ความสามารถ	๑๓๕
รับผิดชอบเพราะชดเชยให้เขาทำละเมิด	๑๓๕
รับผิดชอบเพราะทรัพย์สิน	๑๓๖
กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน	๑๓๖
- แจ็งเกิดแจ็งตาย และแจ็งย้ายที่อยู่	๑๓๖-๑๓๘
- การจดทะเบียนรับรองบุตร และทะเบียนชื่อบุคคล	๑๓๙
- ทะเบียนอาวุธปืน การขออนุญาต และโทษ	๑๔๑
- ทะเบียนสัตว์พาหนะ	๑๔๑
- ทะเบียนทหารกองเกิน	๑๔๒
- เรื่องป่าไม้ การขออนุญาต การตัดไม้ในที่ดินกรรมสิทธิ์	๑๔๓
- เรื่องที่ดิน การขออนุญาตหนังสือสำคัญ การทำนิติกรรม	๑๔๔-๑๔๕
- การเสียภาษี (เงินได้ การค้า อากรแสดตมปี อากรมหรสพ)	๑๔๖-๑๔๙
- ภาษีโรงเรียน บำรุงท้องที่	๑๔๙-๑๕๑

ความเบื้องต้น

กฎหมายชาวบ้านนี้พิมพ์ขึ้นให้ผู้ที่มิได้เรียนกฎหมายอ่าน ถ้อยคำที่ใช้จึงไม่มีลักษณะ เป็นวิชาการ และข้อความก็ค่อนข้างย่อเย็บ ไม่ละเอียด เพราะสกัดเอามาเท่าที่เห็นว่าชาวบ้านควรรู้ ซึ่งมีหลายเรื่องรวมไว้ในหนังสือเล่มเล็กนี้ รวมทั้งเรื่องศาล ซึ่งเป็นฝ่ายบังคับตามกฎหมายด้วย

กฎหมายนั้นเป็นข้อบังคับความประพฤติของมนุษย์ ไม่ให้เขาทำตามใจชอบ เอาวัดเอาเปรียบกัน เบียดเบียนกัน หรือฆ่าฟันรันแทงกัน เพื่อสังคมจะได้ตั้งอยู่ในความสงบ ผู้ฝ่าฝืนกฎหมายบังคับ ซึ่งมีอยู่ ๒ ทาง คือลงโทษอย่างหนึ่ง เรียกว่าทางอาญา กับชดใช้ค่าเสียหายอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าทางแพ่ง ที่มีกฎหมายก็เพราะมีคนหลายคนอยู่รวมเป็นสังคม เพราะเหตุนี้กฎหมายจึงมีมาแต่บรรพกาล เริ่มแต่เมื่อครั้งมนุษย์อยู่รวมกันเป็นชุมชน ก็มีข้อบังคับของชุมชน จนกระทั่งมนุษย์มีจำนวนมากสร้างความเจริญเป็นบ้านเมืองก็มีข้อบังคับของบ้านเมืองหรือกฎหมายบ้านเมือง และเมื่อมีประเทศหลาย ๆ ประเทศอยู่รวมกันในโลก ก็ต้องมีข้อบังคับสำหรับประเทศ กฎหมายที่ใช้บังคับคนในประเทศเรียกว่า กฎหมายภายใน ส่วนกฎหมายว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือข้อบังคับสำหรับโลกนั้นเรียกว่า กฎหมายระหว่างประเทศ

กฎหมายแต่เดิมนั้นเป็นหลักปฏิบัติที่อยู่ในรูปธรรมเนียมประเพณี ต่อมามีการขีดเขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร บางประเทศเวลานี้ เช่น อังกฤษ และประเทศในเครือจักรภพอังกฤษหลายประเทศก็ยังใช้กฎหมายประเพณีอยู่ เรียกว่า คอมมอนลอว์ สำหรับประเทศไทยเราได้ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยลานนาและสุโขทัย เป็นเวลาร่วมพันปี

ได้กล่าวมาแล้วว่า ผู้ละเมิดกฎหมายจะต้องรับผิดชอบ ไม่ทางแพ่งก็ทางอาญา แต่คนที่ทำผิดก็มักจะเถียงว่าตนไม่ผิด ไม่ยอมรับผิดชอบแต่โดยดี เพราะฉะนั้น จึงต้องมีคนกลางเป็นผู้ชี้ขาด ซึ่งพัฒนามาเป็นศาลยุติธรรมที่เรามีอยู่เวลานี้ ส่วนการบังคับลงโทษนั้นมอบไว้กับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

การบังคับนี้มีเฉพาะกฎหมายภายใน ส่วนกฎหมายระหว่างประเทศไม่มีสภาพบังคับ ไม่มีการจับกุมคุมขัง เพราะแต่ละประเทศต่างก็ถือตนว่าเป็นรัฐอธิปไตย ไม่ยอมอยู่ในบังคับของผู้ใด เดิมมาไม่มีศาลสำหรับตัดสินกรณีพิพาทระหว่างประเทศด้วยซ้ำไป เพิ่งจะมีศาลยุติธรรมระหว่างประเทศขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ตอนก่อตั้งองค์การสันนิบาตชาติ ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศที่ตั้งขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ และต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๘) องค์การสันนิบาตชาติได้กลายมาเป็นองค์การสหประชาชาติ ซึ่งเรามีอยู่เวลานี้ (สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา) และศาลยุติธรรมระหว่างประเทศก็กลายมาเป็นองค์การหนึ่งขององค์การนี้ ตั้งอยู่ที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ เคยตัดสินคดีเขาพระวิหารระหว่างไทยกับเขมรมาแล้ว

กฎหมายระหว่างประเทศยังอยู่ในลักษณะจารีตประเพณี และบางกรณีก็แสดงออกในรูปข้อตกลงระหว่างประเทศหรืออนุสัญญา กฎหมายนี้มีการพัฒนาตามความเจริญของโลก เช่น เดิมเราถือทะเลอาณาเขตตามแนวชายฝั่งขณะน้ำลงต่ำสุด เพราะสมัยนั้นการป้องกันประเทศทำอยู่แค่ชายฝั่ง ต่อมาถึงระยะ

๓ ไมล์ทะเลอันเป็นระยะปืนใหญ่ยิ่งถึง เวลานั้นปืนยิงได้ไกลขึ้น ก็มีบางประเทศกำหนดน่านน้ำอาณาเขตของตนออกไปไกล ๆ บางประเทศกำหนดเอาเป็นร้อยไมล์ก็มี

กฎหมายระหว่างประเทศนั้น ทางตำราจําแนกออกเป็น ๓ สาขา คือ กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองสาขาหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น เรื่องปักปันเขตแดน ในกรณีที่มีภูเขาเป็นเขตให้ถือเอาสันเขาเป็นแนว ที่เรียกว่าเขาสันปันน้ำ ส่วนกรณีแม่น้ำเป็นเขตให้ถือเอาร่องน้ำลึกเป็นแนว การส่งทูตต้องได้รับความเห็นชอบของประเทศผู้รับทูตเสียก่อน ทะเลหลวงเป็นสมบัติร่วมกัน หลักเกณฑ์ในการทำสงคราม การปฏิบัติต่อชนชาติศัตรู การทำสนธิสัญญา และเรื่องอื่น ๆ อันเกี่ยวกับกิจการระหว่างประเทศ อีกสาขาหนึ่งเรียกว่า กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล ความจริงเป็นเพียงหลักที่นานาประเทศถือปฏิบัติเท่านั้น ซึ่งแต่ละประเทศต่างนำมาบัญญัติไว้เป็นกฎหมายภายในของตน เช่น เรื่องหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศที่ต่างกัน เป็นต้นว่า คนสัญชาติลาวสมรสกับคนสัญชาติไทยจะใช้กฎหมายใดบังคับ และเมื่อมีบุตรเกิดมาจะเป็นคนสัญชาติใด บุคคลจะได้และเสียสัญชาติในกรณีใดบ้าง เป็นเรื่องของกฎหมายภายในทั้งสิ้น เช่นของไทยเราก็ได้แก่พระราชบัญญัติว่าด้วยการขจัดกันแห่งกฎหมาย และพระราชบัญญัติสัญชาติ อีกสาขาหนึ่งเรียกว่ากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีอาญา นี้ก็ทำนองเดียวกับแผนกคดีบุคคล กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีอาญาที่สำคัญได้แก่ การส่งผู้ร้ายข้ามแดน ซึ่งเป็นหลักที่ประเทศต่าง ๆ นำไปบัญญัติไว้ในกฎหมายของตน หลักมีอยู่ว่า เมื่อบุคคลกระทำความผิดในประเทศหนึ่งแล้วหนีเข้าไปในอีกประเทศหนึ่งนั้น หากจะนำตัวกลับไปพิจารณาลงโทษในประเทศที่ความผิดเกิดจะต้องมีการร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดน ความผิดที่จะพึงส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้จะต้องเป็นความผิดธรรมดา ไม่ใช่ความผิดทางการเมือง เช่น พลเอกสลับกับพวกร่วมกันปฏิวัติ แต่ทำไม่สำเร็จ จึงหนีไปอยู่ต่างประเทศ กรณีเช่นนี้เป็นเรื่องการเมือง ตามกฎหมายระหว่างประเทศไม่ถือว่าเป็นความผิดอันจะพึงส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ แต่ถ้าท้าวคำม่วนปล้นทรัพย์ในประเทศลาวแล้วหนีเข้ามาหลบซ่อนตัวอยู่ในประเทศไทย อย่างนี้เป็นความผิดธรรมดา ถ้ารัฐบาลลาวร้องขอ รัฐบาลไทยก็ส่งตัวให้ได้

ประเภทกฎหมายภายใน

กฎหมายภายในมีอยู่หลายประเภท ที่สำคัญที่สุด ตามระบอบประชาธิปไตยได้แก่ **กฎหมายรัฐธรรมนูญ** ซึ่งเรามีฉบับแรกเมื่อพ.ศ. ๒๔๗๕ ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา เป็นกฎหมายหลักของประเทศ ไม่มีโทษไม่มีทัณฑ์ ไม่มีการบังคับ เป็นกฎหมายที่กำหนดระบอบการปกครองของประเทศ กล่าวถึงอำนาจอธิปไตยว่าเป็นอำนาจสูงสุด มาจากปวงชนชาวไทย แบ่งเป็น ๓ สาขา คือ อำนาจนิติบัญญัติ ผู้ออกกฎหมายและควบคุมการบริหารของรัฐบาล อำนาจบริหารเป็นอำนาจปกครองประเทศ และอำนาจตุลาการเป็นผู้ชี้ขาดตัดสินคดี โดยถือว่าองค์พระประมุขทรงเป็นผู้ใช้อำนาจทั้งสามนี้ คือ ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยทางรัฐสภาซึ่งเป็นผู้แทนของประชาชน ทรงใช้อำนาจบริหารโดยทางคณะรัฐมนตรีผู้บริหารประเทศ และทรงใช้อำนาจตุลาการโดยทางศาลยุติธรรม นอกจากนั้นกฎหมายรัฐธรรมนูญได้วางหลักเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน เกี่ยวกับศาสนา และเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เรามีมาแล้ว

หลายฉบับ บางฉบับก็สั้น บางฉบับก็ยาว ถือว่าเป็นกฎหมายแม่บทอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทกฎหมายได้ก็ตาม หากขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้ว จะใช้บังคับไม่ได้ เรียกว่าเป็นโมฆะ กฎหมายทั่วไป มีอยู่มากมายหลายฉบับที่สำคัญได้แก่ **กฎหมายอาญา** เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยความผิดและโทษ เช่น ผู้ใดเอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปเป็นของตนโดยเขาไม่อนุญาต มีความผิดฐานลักทรัพย์ มีโทษทั้งจำคุกและปรับ ดังนั้นเป็นต้น เรามีประมวลกฎหมายอาญาฉบับหนึ่ง และกฎหมายเล็กกฎหมายน้อยที่เกี่ยวกับความผิด อีกมากมาย กฎหมายคู่กับกฎหมายอาญาได้แก่**กฎหมายแพ่ง** เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของบุคคล เช่น เรื่องบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย การทำสัญญา การค้าขาย การละเมิด ครอบครัว ทรัพย์สิน และมรดก เป็นต้น ไม่มีโทษ กฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญานี้เป็นกฎหมายหลักและใช้มากที่สุด เรื่องราวที่เกิดขึ้นถ้าไม่เป็นคดีแพ่งก็มักจะเป็นคดีอาญา การกระทำของบุคคลบางอย่างอาจจะเป็นการละเมิดกฎหมายทั้งส่วนแพ่งและส่วนอาญา เช่น ทำร้ายเขาบาดเจ็บ อย่างนี้เป็นความผิด ซึ่งผู้กระทำจะต้องรับโทษอันเป็นทางอาญาและจะต้องชดใช้ค่าเสียหาย ค่ารักษาพยาบาลให้แก่ผู้เสียหายด้วย อันเป็นเรื่องทางแพ่ง นอกจากนั้นก็ มี **กฎหมายปกครอง** เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยการบริหารบ้านเมือง เช่น ระเบียบในการปกครองส่วนกลาง อันมีกระทรวงทบวงและกรม ส่วนภูมิภาคอันมีจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน และส่วนท้องถิ่นอันมีเทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด สุขาภิบาล และเมืองหรือนครที่ปกครองตนเองอย่างเมืองพัทยา เป็นต้น ส่วนกฎหมายที่กำหนดวิธีดำเนินคดีในศาลเรียกว่า **กฎหมายวิธีพิจารณาความ** เป็นกฎหมายสำหรับศาล และคู่ความโดยเฉพาะ มีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งใช้สำหรับความแพ่งและความอาญา สองเล่มแยกต่างหากจากกัน ส่วนการฟ้องบุคคลให้ล้มละลายนั้นมียกฉบับหนึ่งเรียกว่า **กฎหมายล้มละลาย** กฎหมายว่าด้วยเรื่องศาล เช่น การตั้งศาล การยุบเลิกศาล อำนาจผู้พิพากษานั้นเรียกว่า **ธรรมนูญศาล** เป็นกฎหมายเล็ก ๆ มีอยู่ไม่กี่มาตรา มี ๒ ฉบับ คือ ธรรมนูญศาลยุติธรรมฉบับหนึ่ง สำหรับศาลพลเรือนหรือศาลยุติธรรม ซึ่งสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรมกับธรรมนูญศาลทหารอีกฉบับหนึ่งสำหรับศาลทหาร ซึ่งเป็นศาลที่สังกัดอยู่ในกระทรวงกลาโหม นอกจากนั้นยังมีกฎหมายเล็กกฎหมายน้อยใหญ่อีกมากมาย เช่นกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากร เกี่ยวกับที่ดิน เกี่ยวกับป่าไม้ เกี่ยวกับเงินทอง เกี่ยวกับสัตว์ป่า และปูปลา อีกนับร้อย ๆ ฉบับ รวมตลอดถึงกฎหมายท้องถิ่น อันมี**เทศบัญญัติ** และ**ข้อบัญญัติของเมือง** หรือ**นคร**ซึ่งมีการปกครองตนเองเช่นเมืองพัทยาหรือนครกรุงเทพฯ ตลอดจน**ข้อบังคับของสุขาภิบาล** กฎหมายนั้นออกมาในหลายรูป คือ **พระราชบัญญัติ** ซึ่งออกโดยรัฐสภา **พระราชกำหนด** และ **พระราชกฤษฎีกา** ซึ่งออกโดยฝ่ายบริหาร **กฎกระทรวง** ซึ่งออกโดยรัฐมนตรีผู้รับผิดชอบตามกฎหมายใด กฎหมายหนึ่งโดยเฉพาะ สำหรับกฎหมายท้องถิ่น เช่น **เทศบัญญัติ** และ **ข้อบังคับของสุขาภิบาล** นั้นออกโดยสภาท้องถิ่น และใช้บังคับเฉพาะท้องถิ่นที่ออกข้อบัญญัตินั้น ๆ เรื่องกฎหมายนี้มีมากมายเหลือเกิน จะนำมากล่าวเฉพาะที่ชาวบ้านควรรู้

คดีแพ่งกับคดีอาญา

สิ่งที่ควรทราบไว้เบื้องต้นอีกอย่างหนึ่งก็คือ คำว่า **คดี** ซึ่งความจริงไม่ได้ตั้งชื่อ เพราะว่าใครก็ตามที่เป็นคดีแล้วเดืออร้อนทุกราย คดีนั้นแบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ **คดีแพ่ง** กับ **คดีอาญา**

คดีอาญาเป็นคดีเกี่ยวกับความผิด โจทก์ฟ้องให้ลงโทษจำเลย โดยมากพนักงานอัยการซึ่งเป็นทนายของแผ่นดินเป็นผู้ฟ้อง เพราะถือว่าคดีอาญานั้นเป็นคดีเกี่ยวกับความสงบของบ้านเมือง แต่ผู้เสียหายก็มีอำนาจฟ้องเช่นเดียวกับพนักงานอัยการ หรือจะขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการก็ได้ คดีอาญามีตัวอย่าง เช่น คดีลักทรัพย์ คดีปล้นทรัพย์ หรือขับรถประมาททำให้นคนตายหรือบาดเจ็บสาหัส และยังมีอีกมากมาย บางคดีโจทก์ก็เรียกร้องค่าเสียหายเข้ามาด้วย เช่น ฟ้องว่าจำเลยประมาททำให้โจทก์ได้รับบาดเจ็บสาหัส และทำให้อรถของโจทก์เสียหาย ขอให้ลงโทษจำเลยซึ่งเป็นส่วนอาญา และขอให้จำเลยชดเช้ค่าเสียหายแก่โจทก์ด้วยซึ่งเป็นคดีส่วนแพ่ง ปนกันมาในฟ้องเดียวกัน กรณีเช่นนี้เรียกว่าคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา หรือคดีอาญาเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่ง แล้วแต่จะเรียก บางทีก็เรียกว่าอาญาสินไหม

ส่วนคดีแพ่งนั้น เป็นคดีไม่มีโทษมีทัณฑ์ แต่เป็นคดีที่เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง เช่น ฟ้องเรียกหนี้สิน ฟ้องหย่า ฟ้องขอให้เปิดทางเดิน คดีแพ่งที่มีทั้งโจทก์และจำเลย เรียกว่าคดีมีข้อพิพาท แต่บางคดีมีแต่โจทก์ไม่มีจำเลย เช่นคดีขอเป็นผู้จัดการมรดก คดีขอให้ศาลสั่งว่านายดำเป็นคนไร้ความสามารถ เราเรียกคดีแพ่งประเภทนี้ว่าคดีไม่มีข้อพิพาท คดีแพ่งที่ไม่มีข้อพิพาทเช่นว่านี้เราเรียกโจทก์ว่าเป็นผู้ร้อง ไม่เรียกว่าโจทก์ เพราะไม่มีจำเลย เหมือนกับคนไม่มีภริยาจะเรียกเขาว่าสามีก็กระไรอยู่ มีคดีแพ่งอีกประเภทหนึ่ง โจทก์ฟ้องลูกหนี้ซึ่งมีหนี้สินล้นพ้นตัวให้เป็นผู้ล้มละลาย เพื่อให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รวบรวมทรัพย์สินของเขามืออยู่มาขายแบ่งเฉลี่ยให้แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายคนละเล็กคนละน้อย หมดแล้วก็เลิกกันไป เรียกว่าคดีล้มละลาย

อายุความ

สิ่งที่จะลืมนเสียมิได้ก็คืออายุความ เป็นระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับฟ้องคดีซึ่งมีความยาวสั้นไม่เท่ากันแต่ละคดี ที่ควรรู้มีดังนี้

คดีแพ่ง ปกติอายุความยาว ๑๐ ปี นี่เป็นอายุความยืนพื้น ตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๖๔ บทกฎหมายในเรื่องใดมิได้กำหนดอายุความไว้ ก็ให้ถือว่า ๑๐ ปี พ้น ๑๐ ปีไปแล้ว โจทก์ฟ้องจำเลยไม่ขึ้น เช่น ให้ช่ากูเงินไปไม่มีกำหนดชำระ ถ้าเลย ๑๐ ปีนับแต่วันกู้แล้วจะฟ้องไม่ได้ ถ้ามีกำหนดเวลาไว้ให้ชำระเงิน ก็นับแต่สิ้นกำหนดนั้น เช่น กำหนดใช้คืนภายใน ๑ ปี ก็นับแต่เมื่อครบ ๑ ปีเป็นต้นไป ถ้าวันครบกำหนดอายุความตรงกับวันเสาร์อาทิตย์หรือวันหยุดราชการศาลปิด ยื่นฟ้องไม่ได้ ก็ยึดไปถึงวันเปิดทำงานของศาล

ส่วนอายุความที่สั้นกว่านี้มีมากมาย เช่น ฟ้องเรียกดอกเบี้ยอายุความ ๕ ปี นับแต่ถึงกำหนดจ่าย ฟ้องเรียกเงินตามเช็ค อายุความ ๑ ปี นับแต่วันที่เช็คถึงกำหนด อันนี้ระวางให้ตี บางคนฟ้องคดีอาญาฐานออกเช็คไม่มีเงิน แต่ลืมฟ้องคดีแพ่งไป แผลอ ๆ เกินปี เลยฟ้องเรียกเงินไม่ได้ ได้แต่จำเลยช่าคุก คดีละเมิดก็ปีเดียวเหมือนกัน เช่น แดงขับรถชนดำบาดเจ็บสาหัส แล้วไม่ยอมชดเช้ค่าเสียหาย แต่กรณีอย่างนี้ถ้าฟ้องคนทำผิดเองอายุความทางแพ่งยาวตามอายุความทางอาญา แต่เพื่อกันเหนียวก็ให้รับฟ้องเสียใน ๑ ปี

ท่านผู้อ่านอาจสงสัยว่าถ้าไม่ฟ้องผู้ทำผิดแล้วจะฟ้องใคร ขอเฉลยว่า โจทก์อาจฟ้องผู้อื่นซึ่งจะต้องร่วมรับผิดชอบผู้กระทำละเมิดได้ เช่น คนขับรถ ๑๐ ล้อประมาทชนรถคนโจทก์เสียหาย โจทก์บาดเจ็บสาหัส

อย่างนี้ นอกจากโจทก์จะฟ้องคนขับรถแล้ว โจทก์ยังอาจฟ้องนายจ้างคือเจ้าของรถ ๑๐ ล้อให้ร่วมรับผิดชอบคนขับรถใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์ได้ การฟ้องนายจ้างซึ่งไม่ได้กระทำผิดด้วยนั้นอายุความ ๑ ปี เรื่องนี้ขอให้ดูเรื่องละเมิดในบทที่ ๕

อนึ่ง ถ้าลูกหนี้ตาย ไม่ว่าอายุความจะยาวเพียงไร มันก็หดเข้ามาเหลือเพียงปีเดียวนับแต่เจ้าหนี้รู้ว่าลูกหนี้ตาย ที่ชาวไรชวานาจะล้มเสียมิได้ก็คือ การฟ้องเอาที่ดินคืนจากการครอบครองของคนอื่น เช่นแดงเข้าไปแย่งทำนาของดำ เขาเป็นของตัวเอง อย่างนี้ ถ้าเป็นที่ดินไม่มีโฉนดละก็อ แดงต้องฟ้องขับไล่ภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่เขาแย่ง คือวันที่เขาแสดงออกว่าเป็นของเขา แต่ถ้าเป็นที่ดินมีโฉนดก็ฟ้องได้ภายใน ๑๐ ปี เรื่องนี้ขอให้ดู “การแย่งที่ดิน” ในบทที่ ๓ สำหรับทายาทฟ้องเรียกมรดกจากกันนั้นให้ฟ้องภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่ผู้ฟ้องรู้ว่าเจ้ามรดกตาย แต่ทายาทฟ้องเรียกมรดกจากผู้อื่นซึ่งมิใช่ทายาท สามารถฟ้องได้ใน ๑๐ ปี อีกอย่างหนึ่ง ชายฝากที่ดินที่ตอนอะไรก็แล้วแต่ ต้องไถ่ภายในเวลาที่กำหนดไว้ อย่าไปทำสัญญายึดอายุการขายฝากเข้าเป็นอันขาด เพราะกฎหมายห้ามยึด ถึงทำสัญญายึดก็เท่ากับไม่ยึด ฟ้องเอาคืนไม่ได้ กลืนน้ำตามามากต่อมากแล้ว ผู้รับซื้อฝากมักจะใช้เล่ห์เหลี่ยม ไม่ยอมให้ไถ่คืนในลักษณะต่าง ๆ เช่นหลบหน้าบ้าง ผิดผ่อนไปให้พันระยะไถ่คืนบ้าง บางรายก็ทำสัญญายึดอายุการไถ่คืนว่า ถึงแม้จะเลยเวลาแล้ว ก็ยอมให้ไถ่คืนบ้างซึ่งไม่มีผลดังได้กล่าวมาแล้ว พอเลยระยะเวลาไถ่คืนแล้วก็บิดเบี้ยว ไม่ยอมให้ไถ่ ถ้าไถ่ก็คิดราคาใหม่ซึ่งสูงลิบลัว อย่างนี้เราต้องมีทางแก้ ให้ดูเรื่องโกงที่ดิน บทที่ ๓

อายุความทางแพ่ง ถ้ามีมูลหนี้มาจากทางอาญาแล้วจะมีความยาวตามอายุความอาญา เช่น แดงขับรถชนดำบาดเจ็บสาหัส เป็นความผิดอาญาและเป็นละเมิดทางแพ่งด้วย ปกติอายุความละเมิดยาวเพียง ๑ ปี ตามที่กล่าวมาแล้ว แต่กรณีนี้หนี้ละเมิดมีมูลมาจากการกระทำความผิดอาญาซึ่งมีอายุความยาวกว่าหนึ่งปี กรณีตามตัวอย่างอายุความ ๑๐ ปี อายุความละเมิดก็ยาว ๑๐ ปี ตามอายุความอาญา แต่นี้หมายความว่าดำฟ้องแดงผู้กระทำผิด ถ้าดำฟ้องนายจ้างของแดงให้ชดใช้ค่าเสียหายแก่ตนต้องฟ้องใน ๑ ปี นับแต่วันถูกชน

เมื่อฟ้องคดีแล้ว อายุความมันจะหยุดอยู่ไม่วิ่งไม่เดิน ถ้าศาลยกฟ้องหรือจำหน่ายคดีจะมีผลเท่ากับไม่ได้ฟ้องเลย แต่ถ้าชนะคดีเป็นสิทธิเรียกร้องขึ้นมาตามนั้น เป็นฐานของคดีแพ่งเช่น แดงขับรถชนดำตามตัวอย่างข้างต้น ดำฟ้องคดีอาญาก่อน กินเวลา ๒ ปี ถึงศาลฎีกา ดำชนะคดี อายุความทางแพ่งเริ่มนับแต่วันอ่านคำพิพากษาศาลฎีกาเป็นต้นไป ยาวถึง ๑๐ ปี ถ้าไม่ฟ้องคดีอาญาอายุความ ๑ ปี

ผู้เมียเป็นหนี้กันเรียกร้องกันได้เสมอระหว่างเป็นผู้เมียกันอยู่ (จดทะเบียน) และหลังขาดจากการเป็นผู้เมียกันแล้วยังฟ้องได้อยู่ แต่ไม่เกิน ๑ ปีนับแต่วันการสมรสสิ้นสุด เช่น หย่า ก็นับ ๑ ปีจากวันจดทะเบียนหย่า

ถ้าในเวลาที่ยุอายุความจะสิ้นสุดลงนั้นมีเหตุสุดวิสัยเกิดขึ้น เช่น หนี้จะขาดอายุความวันพรุ่งนี้ วันนี้เจ้าหนี้เตรียมคำฟ้องไปยื่น ระหว่างทางเกิดน้ำท่วม ทางรถไฟขาด ติดอยู่ ๓ วัน จึงไปได้ก็ยังยื่นฟ้องได้หลังจากนั้น ๓๐ วัน

อายุความที่เป็นคุณหรือโทษแก่บุคคลเวลาตาย ถ้าจะขาดลงในเวลาต่ำกว่า ๑ ปี ก็ให้ยึดออกเป็น ๑ ปี นับแต่วันตาย เช่น แดงเป็นหนี้ดำมาแล้ว ๙ ปี ๗ เดือน อีก ๕ เดือนก็จะครบ ๑๐ ปี ขาดอายุความ

พอดีแดงถูกรถชนตาย ด้ายยังพ้อทหายาของแดงให้ชำระหนี้แก้ตนได้ใน ๑ ปี นับแต่ดำตาย คืออายุความ ยึดออกไป

ที่น่าระวังก็คือ อายุความหด มีกรณีเดียว คือ ตามประมวลกฎหมายแพ่งฯ มาตรา ๑๗๕๔ เป็นกรณีที่ลูกหนี้ตายก่อนอายุความจะขาด (กว่า ๑ ปี) เจ้าหนี้พ้อทหายาหรือผู้จัดการมรดก อายุความมันหดเข้ามา เหลือปีเดียวนับแต่วันที่เจ้าหนี้รู้หรือควรจะรู้ถึงความตายของลูกหนี้ เช่นแดงกู้เงินดำวันนี้พรุ่งนี้แดงถูกรถชนตาย อย่างนี้ดำจะต้องพ้อทเรียกหนี้สินจากทายาทภายใน ๑ ปี นับแต่วันรู้ว่าแดงตาย แต่สำหรับทายาทพ้อทเรียกหนี้สินของแดงเจ้ามรดกบังคับตามอายุความทั่วไป

เรื่องอายุความนี้เป็นเรื่องยุ่ง ๑ ปีก็มี ๒ ปีก็มี ๓ ปีก็มี พวกธุรกิจค้าขายที่ต้องอาศัยความรีบเร่งมักจะสั้น ผู้สนใจขอให้ดูหลักในประมวลกฎหมายแพ่งฯ มาตรา ๑๖๓ ถึง ๑๙๓

คดีอาญา อายุความอาญาแล้วแต่โทษ ยิ่งโทษหนักยิ่งอายุความยาว แต่ไม่เกิน ๒๐ ปี กล่าวคือ อายุความ ๒๐ ปี สำหรับความผิดที่มีโทษจำคุก ๒๐ ปีขึ้นไปถึงประหารชีวิต, อายุความ ๑๕ ปี สำหรับโทษจำคุกกว่าเจ็ดปีแต่ไม่ถึงสิบปี, อายุความ ๑๐ ปี สำหรับโทษจำคุกกว่าหนึ่งปีถึงเจ็ดปี, อายุความ ๕ ปี สำหรับโทษจำคุกกว่าหนึ่งเดือนถึงหนึ่งปี อายุความ ๑ ปีสำหรับโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งเดือนลงมาหรือโทษอย่างอื่น เช่น มีแต่โทษปรับ เป็นต้น

อายุความอาญาจะหยุดลงก็ต่อเมื่อได้พ้อทคดีต่อศาล และได้ตัวผู้กระทำความผิดมาขังแล้ว ไม่เหมือนอายุความคดีแพ่งซึ่งเมื่อได้พ้อทจำเลยแล้ว อายุความจะหยุดลงทันที ไม่จำเป็นต้องได้ตัวจำเลยมาศาล

ถ้าเป็นความผิดอันยอมความกันได้หรือความผิดต่อส่วนตัว ผู้เสียหายจะต้องร้องทุกข์ภายใน ๓ เดือน นับแต่วันที่รู้เรื่องการกระทำผิด และรู้ตัวผู้ทำผิด (สองอย่างประกอบกัน) อะไรเป็นความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความกันได้ ปรากฏอยู่ในตอนที่ ๑ ของบทที่ ๓

ในคดีแพ่งนั้น ถ้าจำเลยไม่ต่อสู้เรื่องอายุความ ศาลจะเฉย แต่ในคดีอาญา ศาลจะยกอายุความขึ้นวินิจฉัยเอง ทั้งนี้เพราะคดีแพ่งเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคล ส่วนคดีอาญานั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคล ซึ่งเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองโดยตรง

เมื่อตะกั้ันพูดถึงคำว่า “คู่ความ” ซึ่งเป็นคำรวม หมายความว่าถึงทั้งโจทก์ ผู้พ้อทคดี และจำเลย ผู้ถูกพ้อท ส่วนคำที่ควรทราบอื่น ๆ ก็เช่น ผู้ต้องหา ซึ่งหมายถึงผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดอาญา แต่ยังไม่ถูกพ้อท ถ้าถูกพ้อทต่อศาลแล้วเรียกว่าจำเลย ไม่ว่าจะคดีแพ่งหรือคดีอาญาเรียกเหมือนกันหมดพยาน ได้แก่บุคคลผู้รู้เห็นเหตุการณ์ ถ้อยคำของพยานที่ให้ต่อศาลนิยมเรียกกันว่า คำเบิกความ แต่ถ้าเป็นถ้อยคำที่ให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนเรียกว่า คำให้การ ส่วนคำ พยานหลักฐาน เป็นคำรวมหมายถึงพยานหลักฐานทุกประเภท ทั้งพยานบุคคล พยานเอกสาร และ พยานวัตถุ

บทที่ ๑

ศาล และ ขบวนการยุติธรรม

ศาลเป็นสถาบันที่ให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน หน้าที่สำคัญคือ พิจารณาและชี้ขาดข้อพิพาทระหว่างโจทก์จำเลย คดีใดที่จำเลยรับสารภาพตามฟ้องโจทก์ ศาลก็ชี้ขาดได้โดยไม่ต้องสืบพยาน เว้นแต่คดีอาญาที่มีโทษสูง เช่น คดีฆ่าคนโดยเจตนา และปล้นทรัพย์ เป็นต้น คดีโทษหนัก ๆ อย่างนี้ศาลจะฟังพยานโจทก์ จนกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำผิดจริง บางทีฟ้องว่าจำเลยฆ่าผู้ตายโดยเจตนา จำเลยรับสารภาพ แต่พอสืบพยานไปกลับปรากฏว่าเป็นเพียงทำร้ายร่างกาย โดยไม่มีเจตนาฆ่า มีความผิดเพียงฆ่าคนโดยไม่เจตนา ซึ่งโทษเบากว่ากันมาก กรณีเช่นนี้มีอยู่เสมอ

เดิมศาลเป็นเพียงส่วนหนึ่งของราชการฝ่ายปกครอง เพิ่งแยกเป็นเอกเทศต่างหากเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เรานี่เอง ซึ่งเป็นสมัยปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนากระทรวงยุติธรรมขึ้น แล้วทรงรวมศาลทั้งหลายซึ่งกระจายอยู่ตามกระทรวงต่าง ๆ มาไว้ในกระทรวงนี้ เป็นศาลตามแบบตะวันตกอย่างที่เราเห็นอยู่เวลานี้ อย่างไรก็ตาม แม้เราจะมีศาลตามแบบตะวันตก แต่กฎหมายของเรานั้นยังล้าหลังอยู่ โดยเฉพาะเรามีวิธีพิจารณาคดีอาญาที่ทรมาณจำเลย เช่น บีบบังคับ ทบเล็บ คาคัดค้นเอาความจริงจากผู้ต้องหา ทำให้ชาวต่างประเทศไม่เชื่อถือและไม่ยอมขึ้นศาลไทย จนกว่าเราจะมีกฎหมายที่ทันสมัยเหมือนอย่างเขา ซึ่งไทยเราต้องหวนอมชมกลืน กว่าจะได้เอกราชทางการศาลมาโดยสมบูรณ์อย่างเวลานี้ก็กินเวลาถึง ๘๐ ปีเศษ ภายหลังที่เรามีกฎหมายที่ทันสมัยครบบริบูรณ์ ทั้งกฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา และกฎหมายวิธีพิจารณาความ ซึ่งเป็นเวลาภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ศาลทหารกับศาลพลเรือน

ศาลมี ๒ ประเภท คือ ศาลพลเรือนหรือศาลยุติธรรม ประเภทหนึ่ง กับ ศาลทหาร อีกประเภทหนึ่ง ศาลพลเรือนเป็นสถาบันยุติธรรมของชาติ เป็นศาลหลัก ส่วนศาลทหารเป็นศาลเฉพาะประเภท คดีศาลพลเรือนไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารเลย แต่คดีศาลทหารอาจจะขึ้นศาลพลเรือน ขอให้สังเกตต่อไป

ศาลทหาร นั้น เป็นศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีที่ทหารถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาญา ศาลทหารจึงมีอำนาจชำระคดีอาญาอย่างเดียว ไม่มีอำนาจชำระคดีแพ่งอย่างเช่นศาลพลเรือน เพราะฉะนั้นทหารฟ้องเรียกหนี้สินกัน หรือฟ้องหย่ากัน ก็ต้องมาฟ้องที่ศาลพลเรือน

ศาลทหารสังกัดอยู่ในกระทรวงกลาโหม มีกฎหมายว่าด้วยศาลทหารต่างหาก เรียกว่าธรรมนูญศาลทหาร ศาลทหาร มี ๓ ชั้นเช่นเดียวกับศาลพลเรือน คือ

ศาลทหารชั้นต้น อันมีศาลจังหวัดทหาร มีอำนาจจำกัด ศาลมณฑลทหาร มีอำนาจไม่จำกัด และศาลอาญาศึกซึ่งเป็นศาลทหารที่อยู่ในยุทธบริเวณ มีอำนาจชำระคดีอาญาที่พลเรือนกระทำผิดด้วย ศาลทหารชั้นต้นนี้มีอยู่ตามท้องที่ต่าง ๆ ซึ่งมีหน่วยทหารตั้งอยู่

ศาลทหารกลาง เทียบได้กับศาลอุทธรณ์ฝ่ายพลเรือน เป็นศาลทหารที่รับพิจารณาพิพากษาคดีอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารชั้นต้น มีศาลเดียวตั้งอยู่ในบริเวณกระทรวงกลาโหม

ศาลทหารสูงสุด เทียบได้กับศาลฎีกาฝ่ายพลเรือน มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาศาลทหารกลาง ตั้งอยู่ในกระทรวงกลาโหม กรุงเทพมหานคร เช่นเดียวกับศาลทหารกลาง

พลเรือนขึ้นศาลทหาร

ปกติพลเรือนไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร เพราะศาลทหารมิได้มีไว้สำหรับประชาชน ประชาชนขึ้นศาลทหารจึงเป็นกรณีพิเศษ ยกเว้นหลักทั่วไป มีดังนี้

๑. **ในเวลาไม่ปกติ** ทางการประกาศให้ความผิดอาญาบางประเภท ซึ่งพลเรือนกระทำผิดขึ้นศาลทหาร เช่นทุกครั้งที่ผ่านมา เมื่อมีการปฏิวัติหรือรัฐประหาร จะเห็นว่าพลเรือนขึ้นศาลทหารกันมาก แม้ขณะนี้ (พ.ศ.๒๕๒๗) ความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ ก็ยังขึ้นศาลทหารอยู่ แม้ว่าเราจะมีผู้แทนราษฎรแล้วก็ตาม

ในกรณีที่พลเรือนขึ้นศาลทหารเช่นว่านี้ ทางการก็มักจะประกาศแต่งตั้งศาลจังหวัดทั่วประเทศ และศาลอาญา ให้เป็นศาลทหาร เพราะว่าศาลทหารที่มีอยู่ นอกจากจะไม่ค่อยเหมาะกับประชาชนแล้ว ยังมีจำนวนไม่พอเพียง ที่จะชำระคดีอาญาซึ่งพลเรือนทั่วประเทศกระทำผิด ส่วนใจทงนั้น ทางการก็มักจะแต่งตั้งอัยการศาลพลเรือนให้เป็นอัยการศาลทหารด้วย

๒. **ในยุทธบริเวณ** ศาลทหารมีชื่อเรียกว่า ศาลอาญาศึก ดังได้กล่าวมาแล้ว มีอำนาจชำระคดีอาญาที่พลเรือนกระทำผิด ในอาณาบริเวณนั้นด้วย

ศาลทหารในเวลาไม่ปกตินี้ มักจะห้ามอุทธรณ์ฎีกา และบางครั้งก็ห้ามตั้งทนายเอาด้วย คนจึงกลัวศาลทหารกันมาก มีผลในทางปราบปรามดียิ่ง แต่คนไม่ชอบ เพราะเห็นกันว่าโอกาสต่อสู้คดีน้อยไป ไม่มีการอุทธรณ์ ฎีกา และอีกประการหนึ่ง ศาลทหารนั้นผู้เสียหายไม่มีสิทธิฟ้องคดีเอง ถ้าอัยการไม่ฟ้อง ผู้เสียหายก็ไม่ไม่มีทางแก้ ไม่เหมือนศาลพลเรือนที่ผู้เสียหายฟ้องคดีได้ หรือจะเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับอัยการก็ได้ สำหรับศาลทหารในเวลาปกตินี้ อุทธรณ์ฎีกาได้ตามปกติ คืออุทธรณ์คำพิพากษาศาลทหารชั้นต้นไปยังศาลทหารกลาง และอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลทหารกลางไปยังศาลทหารสูงสุด

ศาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม แยกต่างหากจากศาลพลเรือนซึ่งสังกัดกระทรวงยุติธรรมเป็นสถาบันยุติธรรมของชาติ ให้ความยุติธรรมแก่ทุกคนไม่เลือกว่าเป็นคนไทย แชก จีน หรือ ฝรั่งเศส แม้ทหารกระทำผิดบางกรณี เช่น ทหารกระทำผิดด้วยกันกับพลเรือน เป็นต้นว่าทหารร่วมกับพลเรือนปล้นทรัพย์หรือทหารขับรถประมาทชนกับรถพลเรือนซึ่งประมาทเหมือนกัน กรณีเหล่านี้ทหารขึ้นศาลยุติธรรม อนึ่ง แม้กรณีความผิดอยู่ในอำนาจศาลทหาร แต่โจทก์ฟ้องยังศาลพลเรือนโดยหลงผิด เมื่อศาลพลเรือนได้รับฟ้องคดีนั้นไว้โดย

ชอบแล้ว ศาลพลเรือนก็มีอำนาจพิจารณาตัดสินโดยไม่ต้องย้อนไปฟ้องยังศาลทหารให้เสียเวลา แต่ศาลทหารหาอำนาจชำระคดีที่อยู่ในอำนาจศาลพลเรือนไม่ ในที่นี้จะเน้นหนักไปทางศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นสถาบันที่ใช้อำนาจตุลาการ อันเป็นอำนาจอธิปไตยอำนาจหนึ่งในสามอำนาจ (อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ)

ประเภทและชั้นของศาลยุติธรรม

ศาลยุติธรรม มี ๓ ชั้น เช่นเดียวกับศาลทหาร คือศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และ ศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาจัดว่าเป็นศาลสูง มีอย่างละหนึ่งศาล ปัจจุบันตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร ในบริเวณกระทรวงยุติธรรม แต่ละศาลประกอบด้วยผู้พิพากษาหลาย ๆ คนละ คนละละ ๓ นาย แต่ละคนจะมีอำนาจปฎิษาคติและตัดสินในนามของศาลนั้น ๆ เว้นแต่บางคดีซึ่งมีปัญหาสำคัญคณะนำเข้าปรึกษาตัดสินโดยที่ประชุมใหญ่ของศาล นอกจากนี้ศาลสูงทั้งสองยังจัดแบ่งผู้พิพากษาออกเป็นคณะพิเศษสำหรับตัดสินคดีพิเศษ เช่นคณะคดีเด็กและเยาวชน คณะคดีแรงงาน และคณะคดีภาษีอากร เป็นต้น

ศาลชั้นต้นนั้นกระจายอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้ราษฎรมาศาลสะดวกไม่ไกลจนเกินไป มีหลายประเภท ดังนี้

๑. ศาลแขวง เป็นศาลที่มีอำนาจชำระคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา เช่น คดีการพนัน ลักทรัพย์ เป็นอาทิ ที่มีโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน ๓ ปี ปรับไม่เกินหกหมื่นบาท และคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท ต่อไปอาจเพิ่มจำนวนเงินขึ้นไปอีกตามค่าของเงิน ศาลแขวงไม่มีอำนาจชำระคดีล้มละลาย หรือคดีไม่มีทุนทรัพย์ เช่นฟ้องขับไล่ หรือฟ้องหย่า เป็นต้น ศาลแขวงนี้มีวิธีพิจารณาคดีที่รวดเร็ว ฟ้องและตัดสินด้วยวาจา ทำให้ราษฎรได้รับความสะดวก เป็นหลักประกันเสรีภาพของประชาชนที่จะไม่ถูกควบคุมตัวไว้นานเมื่อต้องหากคดีอาญา ศาลแขวงนี้มีอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ ๑๗ ศาล ในกรุงเทพฯ ๓ ศาล

๒. ศาลจังหวัด เป็นศาลที่มีอำนาจพิพากษาคดีทั้งปวง มีผู้เปรียบเทียบกับเหมือนกระโถนท้องพระโรง ไม่ว่าคดีแพ่งหรือคดีอาญาก็ฟ้องที่ศาลจังหวัดได้หมด ลงโทษได้จนถึงประหารชีวิต ตั้งอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทุกจังหวัด บางจังหวัดมีศาลจังหวัดมากกว่า ๑ ศาล ตั้งอยู่ตามอำเภอ เช่นศาลจังหวัดหลังสวน ตั้งอยู่ที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ศาลจังหวัดปากพนัง ตั้งอยู่ที่อำเภอปากพนัง และศาลจังหวัดทุ่งสง ตั้งอยู่ที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น มีเขตอำนาจอยู่ในหลายอำเภอรอบ ๆ ไม่ใช่เฉพาะอำเภออันเป็นที่ตั้งของศาลจังหวัดเท่านั้น เช่น ศาลจังหวัดมีนบุรีในกรุงเทพฯของเรามีเขตอำนาจตลอดอำเภอมีนบุรี อำเภอนนทบุรี และอำเภอลาดกระบัง (ซึ่งเราเรียกว่าเขต) ศาลจังหวัดซึ่งตั้งอยู่ตามอำเภอมีหลายแห่งทั่วทุกภาคของประเทศ ถ้ามีคดีอาญาเล็ก ๆ น้อย ๆ ขึ้น ศาลจังหวัดก็นำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้ทำให้คดีรวดเร็วดี

๓. ศาลแพ่งและศาลอาญา สองศาลนี้ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ทำหน้าที่แยกกันคือ ศาลแพ่งชำระคดีแพ่ง ศาลอาญา ทำหน้าที่ชำระคดีอาญา ปกติศาลอาญาไม่มีอำนาจชำระคดีแพ่ง เว้นแต่คดีแพ่งนั้นจะเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาซึ่งโจทก์ฟ้องรวมกันมา เดิมมีอยู่ ๒ ศาลทางฝั่งพระนครในบริเวณเดียวกับกระทรวงยุติธรรม ต่อมาคดีความเพิ่มมากขึ้น ทางกรจึงได้ไปตั้งศาลแพ่งและศาลอาญาทางฝั่งธนบุรีอีกสองศาล ให้มีเขต

อำนาจตลอดท้องที่ด้านธนบุรี อาคารศาลตั้งอยู่ในเขตภาษีเจริญ เพิ่งเปิดทำการเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๒๔ นี้เอง

๔. ศาลคดีเด็กและเยาวชน เป็นศาลที่มีอำนาจชำระคดีที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ซึ่งมีที่อยู่ในเขตอำนาจ เช่น เด็กในกรุงเทพฯ กระทำผิดที่ถนนบุรีจะต้องขึ้นศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง เด็ก หมายความว่าบุคคลอายุไม่เกิน ๑๕ ปี ส่วนเยาวชนอายุไม่ถึง ๑๘ ปี และยังไม่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส ถ้านางแดง อายุ ๑๗ ปี สมรสแล้ว ไปลักทรัพย์ อย่างนี้ แม้จะอยู่ในเขตศาลคดีเด็กและเยาวชนก็ไม่ขึ้นศาลคดีเด็กและเยาวชน เพราะนางแดงไม่ใช่เยาวชนเสียแล้ว ศาลคดีเด็กและเยาวชนนี้ มีไว้เพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชน ยิ่งกว่าที่จะมีไว้เพื่อตัดสินลงโทษเด็ก โดยมีสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเป็นผู้รับผิดชอบในการนี้ เด็กที่ถูกจับจะได้รับการดูแลเป็นอย่างดี มีแพทย์ไว้ตรวจร่างกายและจิตใจให้ มิโรคอะไรก็จะรักษาให้ นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่ออกสืบเสาะหาประวัติในครอบครัวและการศึกษาของเด็กมาวิเคราะห์ทำความเข้าใจให้ศาลคดีเด็กประกอบการพิจารณาตัดสิน เพื่อให้ความยุติธรรมแก่เด็กอย่างถูกต้องเหมาะสม เมื่อศาลตัดสินว่าเด็กกระทำความผิดก็จะถูกส่งไปฝึกอบรม ณ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กไม่ต้องเข้าคุกเหมือนดังจำเลยในศาลธรรมดา แต่น่าเสียดายที่เวลานี้เรามีศาลประเภทนี้อยู่ไม่กี่ศาล คือ ที่กรุงเทพมหานครศาลหนึ่ง เรียกว่าศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง กับที่เชียงใหม่ นครราชสีมา อุบลราชธานี สงขลา และระยองจังหวัดละหนึ่งศาล มีเขตอำนาจในจังหวัดนั้น ๆ ขณะนี้ทางการกำลังจัดตั้งขึ้นในจังหวัดอื่น ศาลนี้ นอกจากจะมีผู้พิพากษาธรรมดาซึ่งรู้กฎหมายแล้ว ยังมีผู้พิพากษาสมทบซึ่งเป็นคนสามัญด้วย เวลานั่งพิจารณาและตัดสิน จะต้องมีผู้พิพากษาสมทบซึ่งอย่างน้อยจะต้องเป็นหญิงนั่งด้วยคนหนึ่งทุกครั้งไป เพื่อให้ความอบอุ่นแก่เด็ก และช่วยวินิจฉัยคดี

๕. ศาลแรงงาน เป็นศาลที่เพิ่งตั้งขึ้นและเปิดทำการเมื่อไม่นานมานี้ มีอำนาจชำระคดีพิพาทเกี่ยวกับแรงงาน ขณะนี้มีอยู่เพียงศาลเดียว ตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ ใกล้ ๆ หัวลำโพง เรียกว่าศาลแรงงานกลาง มีเขตอำนาจตลอดเขตกรุงเทพฯ และจังหวัดรอบกรุงเทพฯ เช่น สมุทรปราการ สมุทรสาคร นครปฐม นนทบุรี และปทุมธานี คดีที่ขึ้นศาลนี้ก็เช่น ลูกจ้างฟ้องเรียกค่าทดแทนจากนายจ้าง เพราะนายจ้างให้ออกจากงาน หรือลูกจ้างได้รับอันตรายระหว่างทำงานให้แก่นายจ้าง มาฟ้องเรียกเงินชดเชยตามกฎหมาย ลูกจ้างนัดหยุดงาน ทำให้นายจ้างได้รับความเสียหาย นายจ้างฟ้องเรียกค่าเสียหายก็มาฟ้องที่ศาลแรงงานนี้ เป็นศาลที่ยึดการประนีประนอมเป็นหลัก ใช้ระบบไต่สวนหาความจริง และอุทธรณ์ได้แต่ปัญหาข้อกฎหมายตรงไปยังศาลฎีกาเลยทีเดียว

ศาลต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นศาลพลเรือน หรือศาลยุติธรรม และสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรมทุกศาล ต่อไปในอนาคต อาจจะมีศาลครอบครัว และศาลภาษีอากร จัดตั้งขึ้นมาอีก และน่าจะได้สังกัดอยู่ในกระทรวงเดียวกันนี้

เขตอำนาจศาล

ศาลชั้นต้นทุกศาล มีเขตทางภูมิศาสตร์ ส่วนใหญ่ถือตามเขตการปกครอง เช่น ศาลจังหวัดมีเขตตลอดท้องที่จังหวัดที่ตั้งศาล สำหรับจังหวัดที่มีศาลจังหวัดหลายศาล เช่น นครศรีธรรมราช มีศาลจังหวัดนครศรีธรรมราช ศาลจังหวัดปากพนัง และศาลจังหวัดทุ่งสง จะแบ่งเขตกันศาลจะหลาย ๆ อำเภอตาม

ความเหมาะสม โดยคำนึงถึงความสะดวกของผู้ที่มาศาลเป็นสำคัญ เช่น ศาลจังหวัดมีนบุรี ในกรุงเทพฯ นี้มีเขตตลอดเขตมีนบุรี เขตหนองจอก และเขตลาดกระบัง เป็นอาทิ เขตศาลนี้มีไว้สำหรับแต่ละศาลใช้อำนาจภายในเขตของตน จะได้ไม่สับสนก้าวก่ากัน เพราะเหตุนี้จึงเรียกเขตศาลว่าเขตอำนาจศาล ส่วนศาลสูงคือศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา นั้นมีเขตตลอดราชอาณาจักรไทย

ศาลจังหวัดนั้นมีอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ และมีเขตอำนาจจดกัน ไม่มีช่องว่างเหลืออยู่เลย แม้แต่น้อย ศาลจังหวัดบางศาลที่ตั้งอยู่ตามอำเภอ นั้น มีเขตอำนาจในหลายอำเภอ แต่จะต้องไม่ไกลจนเกิดความไม่สะดวกแก่ราษฎรผู้มาศาล ในบางท้องถิ่นห่างไกลซึ่งมีจำนวนคดีมากพอสมควร ทางกรมอาจจะตั้งศาลเคลื่อนที่ขึ้นตามอำเภอ โดยให้ผู้พิพากษาของศาลจังหวัดไปนั่งเป็นศาลในอำเภอ นั้น เพื่อเป็นความสะดวกแก่ราษฎรยิ่งขึ้น ศาลเช่นว่านี้เดิมมามีอำนาจตลอดเขตอำเภอที่ไปนั่งเป็นศาลเท่านั้น แต่เวลานี้มิได้หลายอำเภอ สุดแต่แต่ทางการจะเห็นสมควรกำหนด ปัจจุบันเรามีศาลเคลื่อนที่อยู่หลายแห่ง เช่น ที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น อำเภอบัวใหญ่และอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา อำเภอฝางและอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

สำหรับศาลซึ่งมีอำนาจจำกัด เช่น ศาลคดีเด็กและเยาวชน ศาลแรงงาน และศาลแขวงนั้นมีเขตอำนาจซ้อนทับกับศาลอื่น เช่นศาลแขวงนครราชสีมา มีเขตซ้อนอยู่กับเขตอำนาจศาลจังหวัดนครราชสีมา เหมือนมุ้งเล็กเข้าไปกางอยู่ในมุ้งใหญ่ และคดีที่อยู่ในอำนาจศาลแขวงก็จะอยู่ในอำนาจศาลจังหวัดด้วย คดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งอยู่ในอำนาจของศาลแขวงก็ต้องนำไปฟ้องยังศาลแขวง ถ้านำไปยื่นยังศาลจังหวัด ศาลจังหวัดจะรับฟ้องไว้พิจารณาก็ได้ ไม่รับก็ได้ ส่วนใหญ่ไม่รับ แต่ศาลแรงงาน และศาลคดีเด็กและเยาวชนนั้นมีอำนาจเหนือคดีบางประเภทเท่านั้น เป็นอำนาจเฉพาะ ไม่ฟ้องกับอำนาจของศาลธรรมดา คดีซึ่งอยู่ในอำนาจของศาลเหล่านี้ไม่อยู่ในอำนาจของศาลธรรมดาเลย เช่นคดีฟ้องขอให้ชายรับเด็กเป็นบุตรในท้องที่มีศาลเด็กและเยาวชนแล้ว จะอยู่ในอำนาจของศาลคดีเด็กและเยาวชนเท่านั้น จะนำไปยื่นฟ้องที่ศาลธรรมดาไม่ได้เลย คดีข้อพิพาทแรงงานที่เกิดในเขตศาลแรงงานก็เช่นกัน จะอยู่ในอำนาจของศาลแรงงานแต่เพียงศาลเดียว แม้คดีนั้นจะเกิดในเขตของศาลธรรมดา เช่น ศาลจังหวัดนครปฐม หรือศาลจังหวัดนนทบุรี เป็นอาทิ ก็ตาม เพราะฉะนั้น การฟ้องคดีจะต้องคำนึงถึงหลัก ๒ ประการ คือ ประการแรก จะต้องดูว่า คดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจศาลนั้น ๆ หรือไม่ และประการที่สอง จะต้องดูว่าศาลนั้นมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีนั้นหรือไม่ด้วย เช่น คดีปล้นทรัพย์เกิดในกรุงเทพฯ ซึ่งอยู่ในเขตศาลแขวง แต่คดีนั้นมีโทษสูง ศาลแขวงไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษา ก็ฟ้องศาลแขวงไม่ได้ ต้องฟ้องที่ศาลอาญา ดังนี้ เป็นต้น

กระบวนการยุติธรรม

สิ่งที่ควรทราบไว้อย่างหนึ่งก็คือ ขบวนการยุติธรรม อันได้แก่ ศาล อัยการ และ ตำรวจ รวมตลอดถึงทนายความและราชทัณฑ์ ด้วย ตำรวจเป็นผู้จับกุมผู้กระทำผิด และทำการรวบรวมพยานหลักฐานที่เรียกว่าสอบสวน แล้วส่งเรื่องให้พนักงานอัยการซึ่งเป็นทนายของแผ่นดินฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล เมื่อศาลพิพากษาลงโทษแล้ว ราชทัณฑ์จะควบคุมตัวผู้นั้นไว้ในเรือนจำเพื่ออบรม ดัดนิสัย และฝึกอาชีพ ต่อไป ส่วนทนายความนั้นเป็นผู้ประกอบอาชีพกฎหมายโดยอิสระ รับจ้างว่าต่างแก่ต่างคู่ความทั่วไป ทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่าย

จำเลย แล้วแต่ว่าใครว่าจ้าง ทนายมักจะยกป้ายไว้หน้าสำนักงานของตนให้คนเห็น ใครเดือดร้อนมีเรื่องมีราวเกี่ยวกับกฎบัตรกฎหมายก็ไปติดต่อขอคำปรึกษา หรือให้ดำเนินคดีแทน โดยทนายจะคิดค่าบริการจากลูกความ เหมือนกับหมอยาที่รักษาคนเจ็บไข้ได้ป่วย แต่ค่าบริการไม่แน่นอนนอน ทนายดีก็มักจะคิดค่าว่าความแพง ว่ากันเป็นหมื่นขึ้นไป เป็นตัวแทนของคุณความในศาลในการดำเนินคดีโดยตัวความไม่ต้องไปศาล

สิ่งที่ผู้เขียนเป็นห่วงมากที่สุดคือ การวิงคิด ซึ่งเป็นเรื่องที่ประชาชนไม่เข้าใจ แม้จะพูดกันลึกลับเท่าใดก็มักจะไม่เชื่อ มีตัวอย่างอยู่เรื่องหนึ่ง เมื่อเร็ว ๆ นี้คนรู้จักกับผู้เขียนคนหนึ่ง ภริยาต้องคดีอาญา ศาลชั้นต้นตัดสินลงโทษ จำเลยอุทธรณ์มายังศาลอุทธรณ์ซึ่งผู้เขียนทำงานอยู่ สามีกิ่งมาหาจะให้ช่วยเหลือ เล่าให้ผู้เขียนฟังว่าทนายจะเอาค่าวิง ๑๐,๐๐๐ บาท ตัวเขาเห็นว่ารู้จักกับผู้เขียนอยู่แล้วจึงมาวิงเอง พุดพลางชี้ให้ดูห้องเงินพลาง บอกว่านี่เอามาแล้วสองหมื่น ถ้าชนะไม่เสียตาย ผู้เขียนได้ชี้แจงให้ฟังว่า มันอยู่ที่พยานหลักฐานที่ศาลชั้นต้นสืบมา ศาลอุทธรณ์เพียงดูว่าศาลชั้นต้นตัดสินถูกหรือไม่เท่านั้น ถ้าเห็นว่าศาลชั้นต้นตัดสินถูกต้องแล้ว ศาลอุทธรณ์ก็จะพิพากษายืน ถ้าเห็นว่าศาลชั้นต้นตัดสินผิดบางส่วนก็จะพิพากษาแก้ และถ้าเห็นว่าศาลชั้นต้นตัดสินผิดหมด ก็จะพิพากษากลับ ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์มีเกือบร้อยคน จำนวนจะไปตกอยู่ที่ใครก็ไม่รู้ แม้จะรู้ว่าตกใครเราก็ไม่ขอกัน และ เขาคอนนั้นก็ไม่ได้ตัดสินเพียงคนเดียว ต้องปรึกษากันหลายคนเป็นคณะ ไม่มีทางที่จะไปวิงเดินเลย ผู้เขียนได้พาเข้าไปในห้องผู้พิพากษาผู้ใหญ่ ให้ช่วยพูดให้เขาเข้าใจ ก็ยังไม่เข้าใจ ไม่ยอมเชื่ออยู่นั่นเอง นั่งงงอยู่พักหนึ่ง เห็นไม่มีทางเข้าจึงลากลับไปอย่างไม่พอใจ ต่อมาวันหนึ่ง ทนายที่เขียนอุทธรณ์คดีนั้นก็มาหาผู้เขียนที่ทำงานในฐานะคนรู้จักกัน ทำทางลุลลี้ลุลจนชอบกล นั่งคุยเดียวเดียวก็ลากลับ หลังจากนั้นได้ข่าวว่า ผู้มาวิงคิดนั้นถูกทนายหลอกเอาเงินจริง ๆ คือทนายเขาหลอกว่า คุณไปวิงเองไม่มีทางตกต้องคนเคยกันอย่างผมนี้ เอาเงินมาซีผมจะไปวิงให้ ผมขอห้าพันค่าวิง ให้ผู้พิพากษาหมื่นเดียวก็พอตาคนนั้นให้เงินทนายไป ๑๕,๐๐๐ บาทตามที่ทนายหลอกเอา เป็นอันอุทธรณ์เรื่องหนึ่งในจำนวนมากมายหลายเรื่องหลายรูปแบบ ท่านผู้อ่านคงได้ยินทางข่าวหนังสือพิมพ์เมื่อไม่นานมานี้ ซึ่งทนายหลอกคู่ความว่าจะวิงคดีศาลอุทธรณ์ เพียงเอาชื่อผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ไปอ้างเขาก็สามารถเรียกเงินได้เป็นหมื่น พวกที่หลอกคนนี้มีมากเหลือเกิน โดยเฉพาะผู้รู้จักมักคุ้นกับผู้พิพากษา รวมตลอดถึงญาติบางคนของผู้พิพากษาเองด้วย ขออย่าได้เชื่อเป็นอันขาด ถ้ามีโอกาสขอให้ท่านไปวิงเอง แล้วท่านจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไปล่าความทุกข์ความไม่ยุติธรรมที่ท่านได้รับให้ผู้พิพากษาฟัง บางท่านก็รับฟัง เพราะถือว่าผู้มีทุกข์มาหา ท่านไม่ต้องเสียอะไรเลย ผู้พิพากษาที่ไม่ดีนั้นกระหรวงยุติธรรมไล่ออกอยู่เรื่อย ๆ เวลานี้เรามีประชาสัมพันธ์ประจำศาลทุกศาล เพื่อช่วยเหลือพี่น้องประชาชนในเรื่องต่าง ๆ ตั้งแต่เขียนคำร้อง ให้คำแนะนำในการดำเนินคดี และอื่น ๆ เท่าที่ประชาชนจะพึงทราบ แต่อย่าได้ให้เงินให้ทองแก่ประชาสัมพันธ์เข้าก็แล้วกัน ที่ผู้เขียนรู้สึกเป็นห่วงอยู่อย่างหนึ่งก็คือ ศาลยุติธรรมนั้นมีวิธีการดำเนินคดีที่ค่อนข้างจะยุ่งยาก ซึ่งประชาชนธรรมดาผู้ไม่เคยเรียนกฎหมายยากที่จะรู้ได้ เป็นต้นว่า ต้องยื่นคำให้การในคดีแพ่งภายใน ๘ วัน ต้องยื่นบัญชีพยานก่อนวันสืบพยานไม่ต่ำกว่า ๓ วัน เวลาสืบพยานก็มีระเบียบการซักถาม มีระเบียบการอ้างเอกสาร ต้องส่งสำเนาที่จะอ้างอิงให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่า ๓ วัน อย่างนี้เป็นต้น ถ้าทำไม่ถูกก็มีหวังแพ้คดี เป็นท่านองการเล่นกีฬาไป ซึ่งบางทีมันก็ทำให้ความยุติธรรมเสียไปเหมือนกัน

ที่เป็นดังนี้เพราะบรรพบุรุษของเราไปเรียนกฎหมายที่ประเทศอังกฤษ ก็เลยนำเอาระบบของอังกฤษมาใช้ เรียกว่าระบบกล่าวหา คู่ความเป็นฝ่ายพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้ศาลเห็น คู่ความถามพยานเอง อีก ระบบหนึ่งเรียกว่า ระบบไต่สวน ซึ่งศาลแรงงานกลางใช้อยู่เวลานี้ ศาลถามพยานเอง ได้ความจริงมากกว่า แม้เราจะมีระบบไต่สวนปะปนอยู่ให้อำนาจศาลถามพยานเองได้ ศาลก็มักจะไม่ใช้ ระบบไต่สวนนั้นใช้อยู่ ในภาคพื้นยุโรป เวลานี้ศาลไทยเป็นไปในลักษณะผ่อนคลายเป็นไปเรื่อย ๆ ไม่ถือเอากฎเกณฑ์หยาบหยาบมาเป็นเหตุให้ ราษฎรขาดความยุติธรรม เดิมเคยมีว่าราษฎรใช้กระดาษฟิล์มกับเขียนอุทธรณ์ไม่ใช่แบบฟอร์มของศาล ศาลเลยยกอุทธรณ์เสียอย่างนี้ เป็นต้น

ผู้เขียนได้ทราบว่าคุณบางคนเอาเงินให้เสมียนหน้าบัลลังก์ให้ช่วยวิ่งคดีก็มี ซึ่งเป็นการกระทำที่ไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิง อย่างนี้ถ้าเสมียนจะกล้าเอ่ยปากพูดเรื่องคดีกับผู้พิพากษา เขาอยู่หนึ่ง ๆ พ่อกันชนะ คดีเขาก็ได้เงินเปล่า ขอให้ระวังด้วย และอย่าทำเป็นอันขาด เสมียนพนักงานไม่ได้เราก็ไล่ออกอยู่เรื่อย ๆ แต่ก็อาจ มีหลงเหลืออยู่บ้าง ทางที่ดีไม่ควรทำ ขอให้เข้าหาผู้พิพากษาเองแล้วท่านไม่ต้องเสียเงิน

ความยุติธรรมนั้นมิได้อยู่ที่ศาลแห่งเดียวดังได้กล่าวมาแล้ว ศาลจะให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน ได้ก็ต่อเมื่อได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย เช่น ตำรวจสอบสวนมาดี ไม่บิดเบือนพยานหลักฐาน อัยการเต็มใจ ว่าคดีตามครรลองแห่งความยุติธรรม ตลอดจนติดตามนำพยานมาศาลด้วย มิฉะนั้นศาลก็ยากที่จะให้ความ ยุติธรรมแก่ประชาชน พยานดี ๆ บางคนถูกฝ่ายตรงกันข้ามจ้างให้หนีไปเสีย ศาลก็หมดหนทาง คดีอุกฉกรรจ์ นั้น ถ้าขาดพยานสำคัญมาเบิกความ แม้จะมีคำรับสารภาพของจำเลยชั้นสอบสวน ศาลก็มักจะถือว่า พยานหลักฐานของโจทก์ไม่เพียงพอ และตัดสินปล่อยจำเลยเสีย ประชาชนพึงรักษาประโยชน์ของตนเอง และให้ความร่วมมือแก่ศาลในการมาเป็นพยานด้วย หากมีอะไรที่ไม่ชอบมาพากล ก็ขอให้แถลงให้ศาลรู้ ด้วย ศาลจะได้ยกเป็นเหตุในการวินิจฉัยให้ความยุติธรรม ในกรณีที่อัยการสั่งไม่ฟ้องคดีนั้น ผู้เสียหายก็ยังมี สิทธิที่จะฟ้องคดีเองได้ อย่าได้ตกใจ แม้พนักงานอัยการฟ้องคดี ผู้เสียหายก็ยังมีสิทธิที่จะขอเข้าเป็นโจทก์ ร่วมกับพนักงานอัยการในระยะใดก่อนศาลชั้นต้นตัดสินได้ เพื่อจะได้รักษาประโยชน์ของตนได้เต็มที่ มีพยานสำคัญซึ่งพนักงานสอบสวนมิได้สอบปากคำไว้ และที่พนักงานอัยการมิได้เรียกมาศาล ผู้เสียหายซึ่งเป็น โจทก์ร่วมก็สามารถที่จะนำพยานนั้นมาศาลหรือให้ศาลเรียกมาเบิกความ และเมื่อศาลตัดสินให้โจทก์ แพ้ อัยการไม่อุทธรณ์ ผู้เสียหายซึ่งเป็นโจทก์ร่วมก็มีสิทธิที่จะอุทธรณ์ ซึ่งมีอยู่เสมอ

· ทนาย และ อัยการ

ทนายความ หรือทนาย นั้นเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในขบวนการยุติธรรม เพราะเป็นผู้รู้กฎหมาย ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคู่ความในการดำเนินคดีในโรงศาล การกระทำของทนายในศาลมีผลเท่ากับตัว ความตัวเอง ทนายทั่วไปเป็นผู้ประกอบอาชีพในการรับจ้างว่าความ ใครจ้างก็ว่าให้คนนั้น ทนายที่ดีและไว้ใจ ได้จึงเป็นสิ่งจำเป็น ทนายดีก็มักจะแพงและค่อนข้างจะหายาก ทนายไม่ดีก็เหมือนหมอมะก่ง รักษาไข้ไม่ หาย ไม่มีเสียดีกว่า แต่ครั้งจะไม่มีการทำอะไรไม่เป็น ทางที่ดีจึงไม่ควรเป็นความ พอตกลงกันได้ก็ให้ตกลงกัน เสีย ไม่ว่าความแพงหรือความอาญา

อัยการ นั้นก็เป็นทนายความคนหนึ่ง แต่เป็นทนายของหลวง มีฐานะเป็นข้าราชการ สังกัดกรม

อัยการ กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่ว่าความแทนแผ่นดิน ต่างกับผู้พิพากษาซึ่งทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาดคดี
 สังกัดกระทรวงยุติธรรม มีประชาชนจำนวนมากเข้าใจว่าผู้พิพากษากับอัยการเป็นคนเดียวกัน ซึ่งไม่ถูกเลย
 ทะเนาะ นี้เป็นประเภทเดียวกับตึนโรงตึนศาล คือคนหากินกับผู้เป็นความ เป็นนายหน้าหาคดีให้
 ทนาย เขาชอบพอกับทนายคนไหนเขาก็พาไปหาทนายคนนั้น ซึ่งอาจไม่ติดก็ได้ ทะเนาะส่วนใหญ่ปลิ้นปล้อน
 หลอกหลวง เรียกเงินเรียกทองจากตัวความ เขาเข้ากระเป๋าดนเองบ้าง ให้ทนายเล็กน้อย หากินกับทั้งสอง
 ฝ่าย ล้วงความลับของคู่ความ และรับอาสาวิ่งคดี ขอให้ท่านระวังจงหนัก แอบถามดูที่ประชาสัมพันธ์ของศาล
 ก็พอจะรู้เรื่อง เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์นั้นมีป้ายติดที่หน้าอก อยาถามผิดตัวเข้า เดี่ยวจะถูกหลอก ไปพบตึน
 โรงตึนศาลหรือทะเนาะเข้าท่านจะแย่ พวกนี้ด้านเอามาก ๆ เห็นหน้าใหม่หน่อยก็จะชะเข้ามาหาทางตึนตึน
 ที่ บางรายอาจจะหลอกท่านว่าจะวิ่งคดีให้อัยการสั่งไม่ฟ้องบ้าง ให้ผู้พิพากษายกฟ้องบ้าง บางรายถึงกับพา
 คู่ความไปยื่นดู โดยตัวเองขึ้นไปบนบ้านผู้พิพากษาให้เห็น แต่เปล่า ขึ้นไปอย่างนั้นเอง อาจจะซื้อผลไม้สักกิโล
 ไปฝากคุณนายผู้พิพากษาแล้วเขาก็จะตุนท่านได้เป็นหมื่น อย่างสบาย อยาได้เชื่อเป็นอันขาดแม้ทนายพูดก็
 อยาไปเชื่อ เข้าทำนองที่ว่านี้ทั้งนั้น บางที่รับเอาเงินไปอมไว้ พอท่านชนะคดีก็โมเมเอาว่าชนะคดีเพราะ
 วิ่ง อย่างนี้ก็มึมมาก พวกวิ่งคดีนี้ไม่ใช่เฉพาะผู้คนธรรมดา ข้าราชการผู้ใหญ่ที่ทำตัวว่ารู้จักมักคุ้นกับศาลก็เคย
 ปรากฏเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ถ้ามีใครแอบอ้างว่าจะวิ่งคดีให้ท่าน ก็ขออย่าได้เชื่อ สงสัยให้ไปถามผู้พิพากษา
 หรือท่านหัวหน้าศาล ท่านจะไม่ต้องเสียเงินแม้แต่สตางค์แดงเดียว

การปลดเปลื้องทุกข์โดยฝ่ายบริหาร

การปลดเปลื้องทุกข์โดยฝ่ายบริหารนั้นไม่มีแบบพิธี และปกติใช้เวลาน้อยกว่าศาล ยิ่งกว่านั้นยังไม่
 ต้องเสียเงินค่าธรรมเนียมและไม่ต้องมีทนาย นับว่าเป็นการประหยัดทั้งเวลาและทรัพย์สิน เช่น ตามีแย่งที่ดิน
 ตามา ตามาอาจไปร้องเรียนต่อ กำหนดผู้ใหญ่บ้าน หรือต่อนายอำเภอ นายอำเภอจะเรียกคู่พิพาทไปพูด
 จาอมชอมกัน ถ้าทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้ นายอำเภอก็จะทำบันทึกข้อตกลงให้คู่กรณีลงชื่อกันไว้ เป็นสัญญา
 ยอม ถ้าตามีปฏิบัติตามก็เสร็จไป แต่ถ้าไม่ปฏิบัติตาม ตามาก็ฟ้องตามสัญญายอมนั้นต่อศาลยุติธรรมได้
 ภายใน ๑๐ ปี นับแต่วันทำสัญญา นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งในหลาย ๆ เรื่อง

ข้อควรระวังก็คือ ถ้าคู่กรณีตกลงกันไม่ได้จะต้องฟ้องศาล ซึ่งจะต้องฟ้องภายในอายุความด้วยการ
 ร้องเรียนที่วันนั้น ถ้าไม่มีการทำสัญญายอมกัน ไม่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลง ถ้าเป็นที่ดินมีแปล่ามี
 แต่ น.ส. ๓ หรือ ส.ค. ๑ แปลอ ๆ เกิน ๑ ปี ตามาเรียกที่ดินคืนจากตามีไม่ได้ มีอยู่เนื่อง ๆ เพราะราษฎรไม่ค่อย
 เข้าใจ เพราะฉะนั้น เมื่อไปร้องเรียนทางฝ่ายปกครองก็ขอให้ระวางอายุความฟ้องคดีไว้ด้วย การร้องเรียนต่อ
 กำหนดผู้ใหญ่บ้านก็ทำนองเดียวกัน ถ้าได้ทำสัญญายอมกันได้ อายุความมันก็ยึดออกไปเป็น ๑๐ ปีนับแต่วันทำ
 สัญญานั้น และจะต้องฟ้องตามสัญญานั้นเท่านั้น ถ้าไม่มีการตกลงกันอายุความมันเดินไปเรื่อย ๆ แปลอ ๆ
 อาจขาดอายุความได้

การร้องทุกข์ต่อฝ่ายบ้านเมืองนี้เป็นสิทธิของราษฎร ทำได้อย่างกว้างขวาง ควรจะร้องต่อใครแล้วแต่
 เรื่อง ถ้าตาเห็นว่าตาสาออกโฉนดทับที่ของตน อาจไปร้องที่สำนักงานที่ดินท้องที่ ในกรณีโรงงานของนาย
 กังปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำซึ่งราษฎรใช้สอยร่วมกัน ราษฎรก็อาจไปร้องเรียนต่อนายอำเภอ ข่าหลวง

หรือกรมโรงงานอุตสาหกรรมก็ได้ ไม่มีกฎหมายที่แน่นอน

ถ้าผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันทำให้ราษฎรเดือดร้อนจะทำอย่างไร อันนี้ ถ้าราษฎรอยากจะเอากำนันผู้ใหญ่บ้านออก ก็ให้เข้าชื่อกันมีจำนวนกว่าครึ่งหนึ่งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน แล้วนำไปยื่นต่อนายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้านก็จะออกจากตำแหน่ง ถ้าผู้ใหญ่บ้านนั้นเป็นกำนันด้วย กำนันก็จะหลุดจากตำแหน่งไปด้วย โดยราษฎรเพียงหมู่บ้านเดียวเอาออก

ในกรณีที่ฟ้องเรียกที่ดินตามสัญญาซื้อขาย เช่น แดงทำสัญญาจะขายที่ดินให้ขาว ขาวชำระเงินแล้วแดงบิดเบี้ยวไม่ยอมไปโอนที่ดินให้ขาว ขาวจึงฟ้องบังคับ กรณีเช่นนี้ เมื่อฟ้องศาลแล้วก็อย่าลืมไปแจ้งต่อสำนักงานที่ดินห้ามมิให้เจ้าหน้าที่โอนขายหรือจำหน่ายโอนที่ดินแปลงนั้น เรียกว่าอายัดที่ดิน ถ้าเป็นที่ดินไม่มีโฉนดก็ไปแจ้งที่อำเภอ เดียวขณะคดีแล้วแดงไม่มีที่ดินโอนให้เพราะเขาขายไปแล้วตนเองจะลำบาก

นอกจากนั้นเรามีสำนักงานคณะกรรมการเรื่องราวร้องทุกข์ ตั้งอยู่ที่ถนนพิษณุโลก เยื้องทำเนียบรัฐบาล กรุงเทพฯ ผู้ใดมีทุกข์ร้อนเกี่ยวกับการบ้านการเมือง อาจร้องไปที่นั่นก็ได้ และถ้าเห็นว่าข้าราชการของรัฐฉ้อราษฎ์บังหลวง ก็อาจร้องไปยังสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ หรือ ป.ป.ป. ก็ได้ ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กัน หรือจะยื่นคำร้องไปยังกองบริการประชาชน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ในทำเนียบรัฐบาลก็ได้ นอกจากนี้ ยังมีสำนักงานคณะกรรมการช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ สังกัดอยู่ในสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งสำนักงานตั้งอยู่ในบริเวณทำเนียบรัฐบาลเช่นกัน ทำหน้าที่ในด้านการช่วยเหลือพี่น้องเกษตรกรในชนบทที่ถูกเอาเปรียบโดยตรงอีกด้วย

บทที่ ๒

เมื่อเป็นความ ควรทำอย่างไร

คนเรา เวลาเป็นความเหมือนถูกงูกัด ดิ้นรนหาทางชนะคดี ไปหาใครต่อใครสุดขอบหล้าฟ้าเขียวกิน ไม่ได้นอนไม่หลับ เสียทรัพย์สินเงินทอง เสียไรเสียนา เสียวัวเสียควาย ถ้ารู้แนวทางปฏิบัติไว้บ้างก็จะช่วยได้มาก อาจไม่ต้องเสียอะไรเลยก็ได้

ตอนที่ ๑ ความอาญา

๑. เมื่อท่านเป็นผู้เสียหาย

เมื่อมีผู้ทำผิด ทำให้ท่านได้รับความเสียหาย เช่น ท่านถูกปล้น ถูกทำร้ายร่างกาย ถูกลัก ถูกชิง ท่านประสงค์จะดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำผิด ท่านมีทางเลือกปฏิบัติได้ ๒ ทาง คือ

๑.๑ **ไปแจ้งความ** ซึ่งเป็นการร้องทุกข์อย่างหนึ่ง อาจแจ้งต่อเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ คนหนึ่งคนใดก็ได้ ถ้าท่านอยู่ในชนบท ห่างไกลเมือง พนักงานฝ่ายปกครองใกล้ตัวท่านที่สุดคือ ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน ถ้าแจ้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะทำรายงานแจ้งต่อไปยังกำนัน และกำนันจะแจ้งต่อไปยังพนักงานสอบสวนที่สถานีตำรวจ แล้วท่านผู้นั้นจะจัดการให้ท่านทำคำร้องทุกข์เป็นหนังสือตามระเบียบ ถ้ารู้ตัวคนร้ายหรือสงสัยว่าใครเป็นคนร้ายให้ระบุด้วย อย่าอ้ำอึ้ง เพราะนั่นจะใช้เป็นพยานหลักฐานได้เป็นอย่างดี จากนั้นทางฝ่ายบ้านเมืองจะดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด โดยท่านไม่ต้องเสียเงินเสียทองเลยแม้แต่บาทเดียว ข้อสำคัญก็คืออย่าดีรน ดีด้น เพราะนั่นเป็นทางทำให้ท่านถูกลอก และอาจจะเสียเงินโดยเปล่าประโยชน์

ข้อควรระวังก็คือ ถ้าเป็นความผิดอันยอมความกันได้ เช่น ยักยอก ข้อโกง อนาคตและข่มขืน กระทำชำเราธรรมดา ทำให้เสียหาย บุกกรูกรรรมดา หรือออกเช็คไม่มีเงินนั้น ท่านจะต้องรีบไปแจ้งความภายใน ๓ เดือนนับแต่วันที่อยู่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำผิด (สองอย่างประกอบกัน) ถ้าล่วงเลยเวลา ๓ เดือนไปแล้วคดีของท่านจะขาดอายุความ แจ้งไม่ได้และฟ้องร้องก็ไม่ได้ คดีเหล่านี้เมื่อได้รับชดใช้ค่าเสียหายแล้ว ท่านอาจจะยอมความกับผู้กระทำผิดได้ด้วย ท่านจะถอนคำร้องทุกข์หรือถอนฟ้อง (ในกรณีท่านฟ้องคดีเอง) เสียเมื่อใดก็ได้ก่อนคดีถึงที่สุด

การถอนคำร้องทุกข์ การถอนคำร้องทุกข์ก็คือการแสดงเจตนาไม่เอาความต่อไป ถ้าเป็นความผิดอันยอมความกันได้ ท่านถอนคำร้องทุกข์ได้เสมอไม่ว่าชั้นสอบสวนหรือชั้นศาล ฉะนั้น ถ้าท่านจะถอนคำร้องทุกข์ในชั้นสอบสวนให้แจ้งต่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการก็ได้ แล้วแต่ว่าสำนวนอยู่ที่ใคร ท่านจะถอนด้วยหนังสือก็ได้ ถูถอนด้วยปาก ท่านเหล่านั้นจะทำบันทึกให้ท่านลงชื่อไว้ ถ้าคดีอยู่ในระหว่าง

การพิจารณาของศาลให้ยื่นคำร้องขอถอนคำร้องทุกข์ต่อศาล แบบฟอร์มคำร้องขอได้ที่ศาลโดยไม่ต้องเสียเงิน ถ้าเขียนไม่เป็นก็ให้ตามประชาสัมพันธ์ของศาล ย้ายได้ไปจ้างพวกที่หากินตามศาลเป็นอันขาด เพราะพวกนั้นนอกจากจะคิดค่าเขียนแพ่ง ๆ แล้วยังจะหลอกเอาเงินของท่านในลักษณะต่าง ๆ ด้วย

ตัวอย่างคำร้องขอถอนคำร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน

เขียนที่บ้านเลขที่ ๑๒๓ หมู่ ๑ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๖

เรื่อง ถอนคำร้องทุกข์

เรียน พนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองนนทบุรี

เนื่องด้วยคดีระหว่าง ข้าพเจ้า ผู้เสียหาย กับ นาย ยงโย่ สีเผือก ผู้ต้องหา ข้อหาข่มขืน กระทำชำเรา ซึ่งท่านกำลังดำเนินการสอบสวนอยู่นั้น บัดนี้ข้าพเจ้ากับนายยงโย่ตกลงกันได้ ไม่ประสงค์จะดำเนินคดีกับนาย ยงโย่ ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอถอนคำร้องทุกข์เสีย

ขอแสดงความนับถือ

(นางสาวสมถวิล จินตนา)

ผู้เสียหาย

แจ้งที่ไหน ปกติเหตุเกิดที่ไหนก็แจ้งต่อเจ้าหน้าที่แห่งท้องที่นั้น แต่ถ้าเป็นความผิดต่อเนื่องกันหลายท้องที่ หรือเกิดระหว่างท่านกำลังเดินทาง ท่านจะแจ้งที่สถานีตำรวจแห่งหนึ่งแห่งใดในท้องที่ที่เกี่ยวข้องก็ได้ เช่น ออกเช็คที่บางลำภู กรุงเทพฯ เช็คปฏิเสธรการจ่ายเงินที่อุบล ผู้เสียหายจะแจ้งความที่สถานีตำรวจขณะสงคราม หรือสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองอุบลฯ ก็ได้ (ฎีกา ๒๔๘๖ - ๘/๒๓) และถ้าเป็นความผิดเกิดนอกประเทศ เช่น ถูกฉ้อฉลขณะอยู่บนเครื่องบิน จะแจ้งตำรวจท้องที่ที่ท่านเดินทางมาถึงหรือท้องที่ที่ท่านอยู่ก็ได้ เจ้าหน้าที่จะช่วยเหลือท่านต่อไปเอง ข้อความที่แจ้งที่สำคัญก็คือ ขอให้เจ้าหน้าที่ดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด อย่าให้คำว่าแจ้งไว้เป็นหลักฐานเป็นอันขาด

มอบอำนาจแจ้งความ ในกรณีที่ท่านไม่ประสงค์จะแจ้งความเอง ท่านอาจมอบให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปแจ้งความแทนท่านได้ การมอบอำนาจนั้นทำได้ทุกอย่างที่กฎหมายไม่ห้าม แม้กระทั่งฟ้องคดีการแต่งทนายก็เป็นการมอบอำนาจอย่างหนึ่ง หนังสือมอบอำนาจนั้นควรมีข้อความดังต่อไปนี้

หนังสือมอบอำนาจ

ข้าพเจ้านายคำ แสนสุข อยู่ที่ ๑๒๓ ถนนพหลโยธิน เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ถูกนายเขียว ขจีจิต อยู่บ้านเลขที่ ๕๗ ถนน ตำบลและอำเภอเดียวกันกับข้าพเจ้า ข้อโกงทรัพย์เงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท เหตุเกิดเมื่อ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๕ เวลากลางวัน ที่ตำบลลาดยาว เขตบางเขน กรุงเทพฯ โดยนายเขียว

หลอกลวงข้าพเจ้าว่าตนได้ทำสัญญาก่อสร้างไว้ที่ประเทศตะวันออกกลาง ต้องการคนงานจำนวนมาก ขอให้ข้าพเจ้าจัดหาคนงานโดยเรียกเงินประกันจากข้าพเจ้า ๒๐๐,๐๐๐ บาท ข้าพเจ้าหลงเชื่อจึงมอบเงินจำนวนดังกล่าวให้นายเขียว ความจริงนายเขียวไม่มีงานอย่างที่พูด ได้เงินแล้วนายเขียวหลบหนีไป ข้าพเจ้าเพิ่งรู้ว่าถูกนายเขียวโกงวันนี้ จึงขอมอบอำนาจให้นายเหลือง อ่อนนุ่ม มาร้องทุกข์แทน เพื่อให้เจ้าหน้าที่สืบสวนและติดตามเอาตัวนายเขียวมาลงโทษต่อไป

มอบไว้ ณ วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๒๖.

_____ผู้มอบอำนาจ
(นายดำ แสนสุข)

_____ผู้รับมอบอำนาจ
(นายเหลือง อ่อนนุ่ม)

อย่าลืมลงชื่อท่านซึ่งเป็นผู้มอบอำนาจ ส่วนนายเหลืองผู้รับมอบอำนาจจะลงชื่อในใบมอบอำนาจหรือไม่ก็ได้ จะมีพยานด้วยหรือไม่ก็ได้ ใบมอบอำนาจอาจมีขายตามท้องตลาด กรณีเป็นแบบฟอร์มขอให้ท่านกรอกข้อความให้บริบูรณ์แล้วจึงลงชื่อผู้มอบอำนาจ อย่าได้ลงชื่อในใบมอบอำนาจโดยไม่กรอกข้อความเป็นอันขาด เดียวจะถูกโกงภายหลัง ข้อความใดไม่ต้องการก็ให้ขีดออก และเซ็นชื่อกำกับ

หน้าที่พนักงานสอบสวน

เมื่อท่านได้แจ้งความไว้แล้วหรือร้องทุกข์ไว้แล้ว เจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งเรียกว่าพนักงานสอบสวน จะสอบปากคำผู้ร้องทุกข์และรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหลาย เกี่ยวกับการกระทำความผิด ประกอบเป็นสำนวน เรียกว่าสำนวนสอบสวน เสร็จแล้วทำความเห็นส่งสำนวนไปให้พนักงานอัยการพิจารณาสั่งฟ้องผู้ต้องหา เป็นจำเลยต่อศาลต่อไป สำหรับผู้ต้องหานั้น เจ้าหน้าที่จะจับตัวมาควบคุมไว้หรือให้ประกันไปแล้วแต่ควร ท่านต้องช่วยเหลือพนักงานสอบสวนในการแสวงหาพยานหลักฐานที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่คดีเพื่อเจ้าหน้าที่จะได้เรียกตัวมาสอบปากคำไว้ หรือถ้าเป็นสิ่งของวัตถุก็จะยึดมาเก็บไว้ ถ้าท่านไม่บอกพนักงานสอบสวน ท่านอาจจะไม่ได้พยานเหล่านั้นไปเบิกความที่ศาล ข้อสำคัญก็คือ อย่านำพยานปลอมไปให้การ กรณีอย่างนี้มีอยู่เสมอ แทบทุกคดี ผลก็คือ แพ้คดี เพราะพยานปลอมนั้นมีได้รู้เห็นเหตุการณ์ หรือรู้เรื่องราว จะเบิกความตามที่ท้องมา พอถูกฝ่ายตรงข้ามซักค้านเข้าก็เขว ทำให้ศาลสงสัยและพลอยทำให้พยานอื่นที่ได้เห็นเหตุการณ์เสียน้ำหนักไปด้วย ในคดีอาญานั้น เมื่อมีความสงสัยตามสมควร ศาลจะยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย ผลก็คือ ศาลยกฟ้องโจทก์

อำนาจสั่งฟ้อง

อำนาจสั่งฟ้องนั้นเป็นของพนักงานอัยการซึ่งเป็นทนายความของแผ่นดินโดยเฉพาะ ไม่มีใครที่จะไปบังคับให้เขาฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหาได้ ถ้าเห็นว่าพยานหลักฐานดี พอที่ศาลจะฟังลงโทษ จำเลยได้ อัยการก็จะสั่งฟ้องและฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลเป็นจำเลยต่อไป แต่ถ้าเห็นว่าพยานหลักฐานอ่อน ก็จะไม่สั่งฟ้อง คำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหานั้นปกติพนักงานสอบสวนจะแจ้งให้ผู้เสียหายทราบ

การขอเข้าเป็นโจทก์ร่วม

ในกรณีที่พนักงานอัยการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลเป็นจำเลยแล้ว ผู้เสียหายมีสิทธิขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ (เว้นแต่กรณีที่เป็นการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลซึ่งผู้เสียหายเป็นโจทก์ไม่ได้ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของผู้เสียหายเอง ซึ่งมีอยู่เสมอ เมื่อเห็นว่าพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการนำมาสืบยังน้อยอยู่ โจทก์ร่วมก็อาจจะนำมาสืบเพิ่มเติมได้ หรือ ศาลตัดสินยกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลย พนักงานอัยการไม่อุทธรณ์ โจทก์ร่วมก็อาจจะอุทธรณ์ได้ การขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมต้องทำเสียก่อนศาลชั้นต้นตัดสิน คำร้องขอเข้าเป็นโจทก์ร่วม ใช้แบบฟอร์มคำร้องทั่วไป ขอได้ที่ศาล เขียนให้มีเนื้อความว่า ผู้ร้องเป็นผู้เสียหายประสงค์จะเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ โดยถือเอาคำฟ้องและการดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้งหลายของอัยการเป็นของผู้ร้อง จะบรรยายเป็นข้อ ๆ หรือไม่ก็ได้ ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

ตัวอย่างคำร้องขอเข้าเป็นโจทก์ ร่วมกับอัยการ

กรอกข้อความในหัวกระดาษแบบฟอร์มคำร้องให้ครบถ้วนแล้วเขียนข้อความต่อไปนี้ลงไป คือ

ข้อ ๑. ผู้ร้องเป็นผู้ที่ถูกปล้น ในคดีนี้ ผู้ร้องจึงเป็นผู้เสียหายตามกฎหมาย

ข้อ ๒. ผู้ร้องมีความประสงค์จะขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ โดยถือเอาคำฟ้อง บัญชีพยาน และกระบวนการพิจารณาทั้งหลายที่พนักงานอัยการยื่นไว้ต่อศาล และดำเนินการไปแล้วนั้น เป็นของผู้ร้อง

ข้อ ๓. ผู้ร้องขอกราบเรียนว่าจะไม่ก่อความรำคาญหรือดำเนินการกระบวนการพิจารณาไปในทางที่จะทำให้คดีของอัยการโจทก์เสียหาย

ขอศาลได้โปรดมีคำสั่งอนุญาตให้ผู้ร้องเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการตามความประสงค์ด้วย

ควรมีครบแล้วแต่จะโปรด

ผู้ร้อง

คำร้องนี้ ข้าพเจ้า นายดำ แสนสุข ผู้เสียหาย อยู่บ้านเลขที่ตามที่ปรากฏในคำร้องนี้ เป็นผู้เรียงและพิมพ์

ผู้เรียง/ผู้พิมพ์

๑.๒ ท่านฟ้องคดีเอง นี่เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ซึ่งเป็นสิทธิของผู้เสียหายตามกฎหมาย เพราะฉะนั้นถ้าพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ท่านก็ไม่ต้องตกใจ เพราะท่านสามารถฟ้องคดีเองได้อย่างสบาย (เว้นแต่คดีนั้นจะขึ้นศาลทหาร) หากนายดี ๆ ช่วยดำเนินคดีให้ ซึ่งมีอยู่เสมอ และศาลก็สามารถลงโทษผู้กระทำผิดได้เท่ากับพนักงานอัยการฟ้องเหมือนกัน ถ้าเป็นคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ จำคุกไม่เกิน ๓ ปี และปรับไม่เกิน ๖ หมื่นบาท ท่านอาจเดินไปยังศาลแขวงหรือศาลจังหวัดก็ได้ สุดแต่เห็นว่าคดีอยู่ในเขตอำนาจของศาลจังหวัดหรือศาลแขวง แล้วฟ้องคดีด้วยวาจา แต่ถ้าเป็นคดีใหญ่ ๆ หรือคดีอุกฉกรรจ์ เช่น ปล้นทรัพย์ ฆ่าผู้อื่น เหล่านี้ต้องฟ้องเป็นหนังสือ แบบฟอร์มคำฟ้องตลอดจนคำร้องทั้งหลายนั้น ขอได้ที่ศาล โดยไม่ต้องเสียเงิน

ฟ้องที่ศาลไหน

การฟ้องคดีอาญานั้นถือที่เกิดเหตุเป็นหลัก คือ ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตอำนาจของศาลใดก็ให้ยื่นฟ้องต่อศาลนั้น เพียงแต่ท่านเชื่อว่าความผิดเกิดในเขตอำนาจของศาลใดก็ฟ้องที่ศาลนั้นได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าความผิดเกิดที่ไหน พยานหลักฐานก็มักจะอยู่ที่นั่น เป็นการสะดวกแก่ศาลในการสืบพยาน และเป็นการสะดวกแก่โจทก์ในการอ้างอิงพยานหลักฐานด้วย

ตัวอย่าง แดงอยู่ที่จังหวัดปทุมธานี มาปล้นทรัพย์ในเขตจังหวัดนนทบุรี โจทก์มีอำนาจฟ้องแดงต่อศาลจังหวัดนนทบุรี ซึ่งคดีเกิดในเขต

อย่างไรก็ตาม โจทก์อาจฟ้องคดีนอกเขตศาลที่เกิดเหตุเกิดในกรณีต่อไปนี้ คือ

๑) จำเลยถูกจับนอกเขตศาล เช่น แดงอยู่ที่จังหวัดปทุมธานี มาปล้นทรัพย์ที่จังหวัดนนทบุรี แต่ไปถูกจับในเขตนครสวรรค์ แดงอาจถูกฟ้องต่อศาลจังหวัดนครสวรรค์ได้

๒) โจทก์อาจฟ้องจำเลยต่อศาลที่จำเลยมีที่อยู่ในเขตอำนาจก็ได้ เช่น แดงอยู่ที่ปทุมธานี มากระทำความผิดในเขตจังหวัดนนทบุรี โจทก์ฟ้องจำเลยต่อศาลจังหวัดปทุมธานี ซึ่งจำเลยมีที่อยู่ในเขตได้

๓) ถ้ามีการสอบสวนลงในเขตอำนาจ เช่น แดงซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดปทุมธานี มาปล้นทรัพย์ที่จังหวัดนนทบุรี ตำรวจกองปราบสามยอดเป็นผู้จับและสอบสวนที่กรุงเทพฯ กรณีเช่นนี้โจทก์มีอำนาจฟ้องแดงต่อศาลอาญา ซึ่งเป็นศาลที่มีการสอบสวนลงในเขตอำนาจได้

๔) กรณีความผิดเกิดนอกราชอาณาจักรไทย กฎหมายให้ฟ้องที่ศาลอาญา ซึ่งตั้งอยู่ข้าง ๆ คลองหลอดที่กรุงเทพฯ นี้ เช่น แดงใช้มีดจี้เอาทรัพย์ของตำรวจอยู่บนเครื่องบินเหนือทะเลหลวง กรณีเช่นนี้ คำฟ้องแดงต่อศาลอาญาได้ แต่ถ้ามีการสอบสวนความผิดนั้นในเขตอำนาจของศาลใด โจทก์จะฟ้องจำเลยต่อศาลนั้นก็ได้ เช่น กรณีตามตัวอย่างข้างต้น เครื่องบินมาลงที่หาดใหญ่ คำจึงไปแจ้งความที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอหาดใหญ่ และต่อมามีการสอบสวนคดีนั้นที่อำเภอหาดใหญ่ ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจของศาลจังหวัดสงขลา กรณีเช่นนี้ โจทก์จะฟ้องแดงต่อศาลจังหวัดสงขลาก็ได้

ตัวอย่างคำฟ้องโปรดดูท้ายบท

อำนาจการฟ้องคดีเองนั้น ท่านมีมาแต่ต้นเลยทีเดียว ความผิดเกิดแล้ว ท่านจะฟ้องคดีเองโดยไม่ไปแจ้งความเลยก็ได้ หรือไปแจ้งความแล้ว เห็นว่าตำรวจทำงานไม่ทันใจ ท่านจะยื่นฟ้องคดีเองระหว่างที่ตำรวจทำการสอบสวนอยู่นั้นก็ได้ ไม่ทำให้กระทบกระเทือนอำนาจสอบสวนแต่อย่างใด เมื่อพนักงานสอบสวนเสร็จสิ้นการสอบสวนแล้วก็ส่งเรื่องให้พนักงานอัยการฟ้องคดีเดียวกันนั้นต่อศาล ซึ่งปกติศาลจะสั่งรวมคดีสองเรื่องนั้นพิจารณาและพิพากษาเหมือนเป็นคดีเรื่องเดียวกัน แม้ว่าพนักงานอัยการฟ้องคดีแล้ว ผู้เสียหายก็ยังมีอำนาจฟ้องจำเลยเป็นคดีอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก หรือจะขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการตามที่กล่าวมาแล้วก็ได้ ดูเหมือนจะมีอยู่ไม่กี่ประเทศที่ยอมให้ผู้เสียหายฟ้องคดีได้ด้วยอย่างประเทศไทย ซึ่งนับว่าโชคดียังยิ่ง เพราะเป็นการหน่วงอำนาจของฝ่ายบ้านเมืองไปในตัว หากฝ่ายบ้านเมืองสั่งไม่ฟ้อง ผู้ต้องหาจะได้ไม่ลายนวล คือผู้เสียหายฟ้องเสียเอง เอาผู้กระทำความผิดเข้าตรางได้เหมือนกัน



.....หรือพงคำสังศาล ศาลสั่งอย่างไรให้ปฏิบัติตามนั้น อย่าทิ้งความถ้ำ
 ทิ้งความศาลจะสั่งจำนำยศติ ในกรณีราษฎรฟ้องคดีเอง ศาลจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอไป
 ประการแรกท่านจะต้องนำส่งสำเนาคำฟ้องของท่านให้แก่จำเลย อันนี้ระวางให้ตีถึงวันนัดไต่สวนมูลฟ้อง
 ท่านจะต้องนำพยานไปเบิกความที่ศาล ตลอดจนนำพยานเอกสารไปอ้างอิงให้ศาลเชื่อว่าคำฟ้องของท่าน
 มีมูลความผิดอาญา ไม่ใช่แก๊งฟ้องจำเลยเล่นสนุก ๆ พยานบุคคล หรือพยานเอกสารก็ดี ที่ท่านจะนำมา
 สืบในวันไต่สวนมูลฟ้องนั้น ท่านจะต้องระบุไว้ในบัญชีพยานตามตัวอย่างท้ายบทนี้ แล้วนำไปยื่นต่อศาล
 ก่อนวันไต่สวนมูลฟ้องไม่น้อยกว่า ๓ วัน (แต่ศาลบางท่านก็ไม่เคร่งครัด เพราะถือว่าเป็นเรื่องระหว่าง
 โจทก์กับศาล) ไม่นับวันไต่สวนและวันที่ยื่นรวมเข้าด้วยกัน (ถ้านับก็ตก ๕ วัน) เมื่อศาลไต่สวนเห็นว่า
 ฟ้องของท่านมีมูลแล้วจึงจะมีคำสั่งให้ประทับฟ้องของท่านไว้พิจารณา สำหรับฟ้องที่อัยการเป็นโจทก์
 นั้นศาลประทับฟ้องไว้พิจารณาได้เลยโดยไม่จำเป็นต้องไต่สวน เพราะมีการสอบสวนรู้ผู้มีความผิดก่อนฟ้อง

ถ้าไม่ศาลจึงต้องไต่สวนมูลฟ้องของราษฎรก่อนเสมอ ที่ศาลไต่สวนมูลฟ้องก่อนนั้นก็เพราะ
 ราษฎรฟ้องกันเองไม่มีการสอบสวนมาก่อนเหมือนกรณีอัยการเป็นโจทก์ จะแก๊งฟ้องกันหรือเปล่านั้นไม่รู้
 ถ้ากฎหมายให้ศาลสั่งรับฟ้องโดยผลสืบผลมา เมื่อภายหลังปรากฏว่าฟ้องนั้นไม่มีมูล จำเลยก็จะถูกควบคุม
 ตัวเสียเสรีภาพไปเปล่า

ปกติ ชั้นไต่สวนมูลฟ้องจำเลยมักจะไม่มาศาล กฎหมายให้อำนาจโจทก์ที่จะไต่สวนมูลฟ้อง
 ลับหลังจำเลย จำเลยมักจะแต่งทนายเข้ามาซักค้านพยานโจทก์ และปกติศาลก็มักจะสั่งว่ามีมูลเพราะเป็น
 การชกฝ่ายเดียว ฝ่ายจำเลยไม่มีสิทธิที่จะนำพยานมาสืบหักล้าง อย่างดีก็นำเอกสารมาถามค้านพยาน
 โจทก์ เช่น โจทก์ฟ้องว่าจำเลยออกเช็คไม่มีเงิน ความจริงโจทก์ได้รับเงินบางส่วนจากจำเลยแล้ว และยอม
 ให้เวลาจำเลยหาเงินที่เหลือมาชำระโจทก์ภายใน ๓ เดือน จำเลยอาจจะนำจดหมายที่โจทก์มีไปถึง
 จำเลยแสดงว่าได้รับเงินและผ่อนเวลาให้จำเลย มาถามค้านเวลาโจทก์เบิกความชั้นไต่สวนมูลฟ้อง อย่างนี้
 ถ้าโจทก์รับว่าจดหมายนั้นเป็นของตน ศาลเห็นจะต้องสั่งว่าฟ้องโจทก์ไม่มีมูล ซึ่งมีอยู่บ้างเหมือนกัน

เมื่อศาลมีคำสั่งว่าคดีโจทก์มีมูลและให้ประทับรับฟ้องไว้พิจารณาแล้ว ศาลจะเรียกจำเลยมาศาล
 เพื่อสอบถามดูว่าจะรับหรือปฏิเสธ ปกติก็จะนัดสืบพยานโจทก์ไปด้วย จำเลยจะต้องเตรียมหลักทรัพย์
 และคำร้องขอประกันตัวระหว่างพิจารณา มิฉะนั้น จะถูกศาลออกหมายขังไว้ ซึ่งกินเวลาไม่น้อยเหมือนกัน
 เมื่อศาลสืบพยานโจทก์เสร็จแล้วจึงจะนัดสืบพยานจำเลย เสร็จจากสืบพยานจำเลยแล้วจึงจะตัดสิน
 นับแต่เริ่มคดีจนกระทั่งศาลตัดสินกินเวลาประมาณ ๔ เดือน ถึง ๑ ปี แล้วแต่ความยากง่ายของคดี
 การพิจารณาในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาก็กินเวลาพอ ๆ กัน

อย่างไรก็ตาม ถ้าจำเลยรับสารภาพ การสืบพยานก็ไม่จำเป็น ปกติศาลจะตัดสินทันทีและ
 มักจะลดโทษให้กึ่งหนึ่งด้วย ทุกคดีเท่าที่มีมา เว้นแต่คดีอุกฉกรรจ์ ซึ่งกฎหมายกำหนดอัตราโทษจำคุก
 อย่างต่ำไว้ตั้งแต่ ๕ ปีขึ้นไป เช่นคดีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๘๘
 อย่างนี้ กฎหมายกำหนดโทษจำคุกตั้งแต่ ๑๕ ปี ถึงประหารชีวิต โทษ ๑๕ ปีนี้เรียกว่าโทษอย่างต่ำ กรณี
 เช่นนี้ แม้จำเลยรับสารภาพศาลก็จะไม่ตัดสินทันที แต่จะฟังพยานโจทก์ต่อไปจนกว่าจะพอใจว่าจำเลย
 ได้กระทำผิดจริงจึงจะพิพากษาลงโทษจำเลย ถ้าโจทก์เห็นจำเลยรับสารภาพก็เลยดีออกดีใจ แกลงไม่ติดใจ

สืบพยานเสีย อย่างนี้ศาลอาจจะยกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไปก็ได้ การปล่อยจำเลยในคดีอาญานั้นเป็นของธรรมดา เพราะศาลถือคติว่า ปล่อยคนผิดร้อยคนดีกว่าที่จะเอาคนไม่ผิดเข้าตารางเพียงคนเดียว

ผู้เสียหายเป็นผู้ไร้ความสามารถ

ผู้ไร้ความสามารถ นั้น คือผู้ที่ไม่มีความสามารถตามกฎหมาย ที่ควรรู้ได้แก่ ผู้เยาว์ กับคนวิกลจริต ผู้เยาว์นั้นมีบิดามารดาหรือผู้ปกครองอนุญาตให้ทำเองหรือบุคคลเหล่านั้นทำแทน ส่วนคนวิกลจริต มีผู้ดูแลเรียกว่าผู้อนุบาลเป็นผู้ทำแทน บุคคลผู้มีอำนาจทำแทนเหล่านี้ เรียกว่าผู้แทนโดยชอบธรรม

ผู้เสียหายซึ่งเป็นผู้ไร้ความสามารถจะไปร้องทุกข์หรือแจ้งความเองก็ได้ แต่ถ้าจะฟ้องคดีแล้วต้องให้ผู้แทนโดยชอบธรรมฟ้องแทน ถ้าไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรมหรือมีแต่ทำหน้าที่ไม่ได้ เพราะมีผลประโยชน์ขัดกันกับผู้ไร้ความสามารถนั้น เช่น ผู้แทนโดยชอบธรรมยกยอกเงินของผู้เยาว์ของตนเสียเองอย่างนี้ ต้องให้ศาลตั้งผู้แทนเฉพาะคดีให้ การขอให้ศาลตั้งผู้แทนเฉพาะคดีนั้นไม่ยาก เขียนคำร้องยื่นต่อศาลที่จะฟ้องคดีนั้นเองโดยไม่ต้องเสียเงินเสียทองแล้วศาลจะสอบถามปากคำพอรู้เรื่องแล้วก็จะออกคำสั่งตั้งให้เห็นว่าใครควรเป็นผู้ดำเนินคดีแทนให้ก็เสนอเข้าไป เมื่อศาลเห็นสมควรว่าพอจะรักษาประโยชน์ของผู้เสียหายได้ก็จะออกคำสั่งตั้งให้เป็นผู้ดำเนินคดีแทน ถ้าหาไม่ได้จริง ๆ ศาลอาจตั้งพนักงานฝ่ายปกครองซึ่งอาจเป็น กำนันผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ หรือปลัดอำเภอ ก็ได้

สำหรับผู้เยาว์นั้นอาจฟ้องเองได้ โดยพ่อแม่หรือผู้ปกครองให้คำยินยอมถ้าไม่มีพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ก็ให้ขออนุญาตศาล

ผู้เยาว์นั้นหมายถึงผู้ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะ การบรรลุนิติภาวะมีได้สองกรณี คือ เมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์อย่างหนึ่ง กับ บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรสอีกอย่างหนึ่ง การสมรสที่ว่าจะนี้จะต้องจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายครบครันแล้ว เมื่อชายและหญิงมีอายุ ๑๗ ปีแล้ว

สำหรับคนวิกลจริตนั้น ได้แก่คนบ้าใบ้เสียจริต อาจถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้ว หรือยังไม่สั่งก็ได้

คนสองพวกนี้ หากจะมีการยอมความกับฝ่ายตรงกันข้าม เช่น ผู้เยาว์ถูกจำเลยข่มขืนกระทำชำเรา ต่อมาใจดี จะยอมความกับจำเลยอย่างนี้ต้องให้ผู้แทนโดยชอบธรรม (พ่อแม่หรือผู้ปกครอง) ให้ความยินยอมด้วย สำหรับคนวิกลจริตนั้นผู้แทนโดยชอบธรรมต้องยอมแทน การยอมความที่มิได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมก็ดี หรือผู้แทนโดยชอบธรรมไม่ได้ยอมแทนก็ดี ตกเป็นโมฆะ ซึ่งอาจถูกผู้แทนโดยธรรมบอกล้างได้ในภายหลัง

ขอให้ระวังการยอมความที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้ไร้ความสามารถด้วย เพราะกฎหมายให้ทำได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลก่อน (ฎีกา ๑๙๐๓/๒๕๑๔) ทางที่ตีขออนุญาตและทำในศาลเสียเลย ตัวอย่างรถยนต์ของผู้เยาว์ถูกรถของจำเลยชนเสียหายยับเยิน เสียหาย ๕๐๐,๐๐๐ บาท บิดาของผู้เยาว์ไปยอมรับเอาค่าเสียหายจากจำเลย ๓๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อจำเลยจะได้นำไปอ้างศาลขอรับโทษสถานเบา การยอมความที่ผู้แทนโดยชอบธรรมทำแทนผู้เยาว์โดยมิได้รับอนุญาตจากศาลก่อนเช่นนี้ไม่ผูกพันผู้เยาว์ คือผู้เยาว์ยังเรียกได้เต็ม ๕๐๐,๐๐๐ บาท เหมือนกับไม่มีการยอมรับเลย

จะไปแจ้งความหรือฟ้องคดีแทนภริยาได้ แต่ถ้าภริยาถูกทำร้ายนิดหน่อย หรือแม้จะถูกทำร้ายมาก แต่ยังสามารถเดินไปไหนได้อยู่ อย่างนี้สามีหาหม้ออำนาจจัดการแทนภริยาไม่ ผู้บุพการีกับบุตรหลานก็ทำนองเดียวกัน ต้องให้ผู้เสียหายจัดการเอง มิฉะนั้นก็ต้องทำใบมอบอำนาจให้จัดการแทนตามกรณีในข้อ ๑.

๒.๒ ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่น ๆ ของนิติบุคคล จัดการแทนนิติบุคคล เฉพาะความผิดที่กระทำต่อนิติบุคคลนั้น

นิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมติ เช่น วัดวาอาราม ห้างร้านบริษัทซึ่งได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล กระทรวง ทบวง กรม ในรัฐบาล เทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด กองทัพบก - เรือ - อากาศ เป็นต้น

นิติบุคคลนั้นไม่มีชีวิตจิตใจ ต้องให้คนธรรมดาทำแทนทุกอย่าง ผู้มีอำนาจจัดการแทนนิติบุคคลเรียกว่าผู้แทนนิติบุคคล แล้วแต่ว่าเป็นนิติบุคคลประเภทใด เช่น วัดถูกขโมยพระพุทธรูป เจ้าอาวาสวัดย่อมมีอำนาจที่จะไปแจ้งความหรือฟ้องคนร้ายเป็นจำเลยต่อศาลได้ ผู้จัดการบริษัทเอกชนย่อมมีอำนาจที่จะร้องทุกข์หรือฟ้องคดีแทนบริษัทในกรณีที่บริษัทถูกข้อโกงทรัพย์สิน อธิบดีกรมต่าง ๆ ย่อมมีอำนาจที่จะร้องทุกข์หรือฟ้องคดีแทนกรมของตน ถ้าบุคคลเหล่านั้นไม่มีเวลาไปจัดการ ก็อาจจะมอบอำนาจให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดไปจัดการฟ้องหรือร้องทุกข์แทนตนได้

กรณีความผิดหลายกรรม

ความผิดหลายกรรมหมายความว่าทำผิดหลายหน เช่น ออกเช็คหลาย ๆ ใบ ไม่มีเงินจ่ายหรืออาจเป็นความผิดหลายอย่าง ทำในโอกาสต่าง ๆ กัน ก็ได้ เช่น แดงคนเดียวทำผิดฐานลักทรัพย์ ออกเช็คไม่มีเงิน และข้อโกงทรัพย์สินผู้เสียหาย กรณีเช่นนี้ผู้เสียหายอาจฟ้องผู้กระทำผิดเป็นคดีเดียวกันหรือแยกฟ้องเป็นรายคดีก็ได้ ถ้าฟ้องเป็นคดีเดียวกันก็ให้บรรยายว่าจำเลยกระทำความผิดหลายกรรมต่างกัน แล้วบรรยายเป็นข้อ ๆ ว่า เมื่อวันเวลาใดจำเลยได้กระทำความผิดอะไร เหตุเกิดที่ตำบล อำเภอและจังหวัดใด เป็นเรื่อง ๆ ไป แล้วศาลจะลงโทษแต่ละกระทงความผิดติดต่อกัน เช่น เช็คใบที่ ๑ ลงโทษจำคุก ๖ เดือน ใบที่สองเงินมากหน่อยลงโทษจำคุก ๑ ปี อย่างนี้เป็นต้น จะเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์เสมอว่า จำเลยในคดีความผิดฐานยักยอกเงินหลวงติดคุกเป็นร้อยปี ทั้งนี้ก็เพราะว่าจำเลยยักยอกอยู่หลายปีนับร้อยครั้ง นั่นเอง แต่ถ้าแยกเป็นรายคดี เช่น ฟ้องจำเลยสำหรับเช็คใบที่ ๑ เป็นคดีหนึ่ง สำหรับใบที่ ๒ ฟ้องเป็นอีกคดีหนึ่ง แล้วต้องบอกด้วยว่า จำเลยคดีนี้เป็นบุคคลคนเดียวกับจำเลยในอีกคดีหนึ่ง และขอให้นับโทษต่อกันด้วย มิฉะนั้น ศาลจะไม่นับโทษต่อให้ ผลก็คือ จำเลยจะรับโทษควบคู่กันไปทั้งสองคดีประเดี๋ยวเดียวก็ออกตารางมาแล้ว (แต่ขณะนี้ทางการได้แก้กฎหมายให้จำคุกหลายกระทงรวมกันไม่ถึงร้อยปีเหมือนเมื่อก่อน สำหรับโทษหนัก ๆ จำคุกรวมกันได้ไม่เกิน ๕๐ ปี ถ้าโทษเบาที่จำคุกรวมกันได้น้อยกว่า ผู้สนใจให้ดูประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๙๑ ที่แก้ไขใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๖)

การบังคับคดีส่วนแบ่ง

ในคดีลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ กรรโชก ข้อโกง และยักยอกทรัพย์ พนักงานอัยการจะขอให้ศาลสั่งให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินที่จำเลยลักไป ปล้นไป หรือข้อโกง-ไปแทนผู้เสียหาย

เสมอ เช่น ถ้ากับพวกปล้นทรัพย์ชาว ได้เงินไป ๖๐,๐๐๐ บาท เมื่ออัยการฟ้องดำ ก็ขอให้ศาลสั่งให้ดำเนินเงิน ๖๐,๐๐๐ บาทให้แก่ชาวเจ้าทรัพย์ด้วย ถ้าศาลพิพากษาลงโทษจำเลย (ศาลพลเรือน ศาลทหาร ไม่มีอำนาจ) ศาลจะสั่งให้ดำใช้เงิน ๖๐,๐๐๐ บาทแก่ชาวผู้เสียหาย คำสั่งศาลให้ดำใช้เงิน ๖๐,๐๐๐ บาทนี้เป็นคดีส่วนแบ่ง ชาวมีอำนาจที่จะยื่นคำร้องต่อศาลที่ตัดสินคดีนั้นเองให้ออกหมายบังคับคดีทรัพย์ของดำมาขายทอดตลาด อาจเป็นยึดไร่ยี่ดนา หรือช้างม้าวัวควายของดำ ก็ได้ เพื่อเอาเงินที่ขายได้มาชำระคืนแก่ชาว ไม่ใช่ว่าดำติดคุกแล้วไม่ต้องรับผิดชอบใช้เงินคืน เรื่องนี้ยังมีผู้เข้าใจผิดกันอยู่มาก อย่างนำไปปนกัน การกักขังแทนค่าปรับ ซึ่งเป็นคนละเรื่องกัน การกักขังแทนค่าปรับนั้นหมายความว่าศาลพิพากษาลงโทษปรับจำเลย เช่น จำเลยยกยอกเงินผู้เสียหาย ๕๐,๐๐๐ บาท ศาลพิพากษาให้จำคุก ๑ ปี ปรับ ๖,๐๐๐ บาท และให้จำเลยคืนหรือใช้เงิน ๕๐,๐๐๐ บาทแก่ผู้เสียหายด้วย โทษจำคุกให้รอไว้ ๒ ปี อย่างนี้มีอยู่เสมอหมายความว่าจำเลยยังไม่ต้องรับโทษจำคุก แต่จะต้องเสียเงินค่าปรับ ๖,๐๐๐ บาท ถ้าจำเลยไม่มีเงินเสียค่าปรับนั้น ศาลจะสั่งให้กักขังจำเลยแทนเงิน ๖,๐๐๐ บาทนั้น ในอัตราวันละ ๒๐ บาท แต่สำหรับเงิน ๕๐,๐๐๐ บาทที่จำเลยจะต้องชดใช้ผู้เสียหายนั้นไม่หลุดไป ถ้าจำเลยมีเงินมีทองหรือมีทรัพย์สินอย่างอื่นขึ้นมาเมื่อใด ผู้เสียหายยังขอให้ศาลบังคับคดียึดทรัพย์จำเลยได้ ทั้งนี้ภายใน ๑๐ ปี นับแต่มีคำพิพากษาให้จำเลยใช้คืน

ขอเตือนไว้อีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับเช็คไม่มีเงิน ซึ่งเป็นความผิดอาญาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คฯ คดีเช็คนี้เป็นความผิดอันยอมความกันได้ เป็นความผิดตามกฎหมายพิเศษ อัยการไม่มีอำนาจเรียกเงินคืนแทนผู้เสียหาย ปกติผู้เสียหายมักจะฟ้องคดีอาญาเพื่อบีบบังคับจำเลย เมื่อจำเลยใช้เงินคืนแล้วผู้เสียหายก็มักจะถอนฟ้อง แต่จำเลยบางคนยอมติดคุก ไม่ยอมใช้เงินผู้เสียหาย กรณีเช่นนี้ ผู้เสียหายจะต้องฟ้องเป็นคดีแพ่งต่างหาก มิฉะนั้นจะไม่ได้เงินคืน เรื่องเช่นนี้มีผู้เข้าใจผิดกันอยู่มาก และสูญเงินไปเป็นจำนวนมากแล้วและที่สำคัญคือต้องฟ้องคดีแพ่งภายใน ๑ ปีด้วย นับแต่วันที่ลงในเช็คนั้น

การที่ผู้เสียหายร้องขอให้บังคับคดีส่วนแบ่ง ซึ่งศาลสั่งให้จำเลยใช้เงินคืนแก่ผู้เสียหายในคดีที่อัยการเป็นโจทก์ฟ้องความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ฯลฯ ข้างต้นนั้น ไม่ต้องเสียค่าขึ้นศาลร้อยละ ๒.๕๐ บาท เห็นบางศาลเรียกมา ซึ่งไม่ถูกต้อง ให้ใช้แบบฟอร์มคำร้องธรรมดา แต่อาจจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการที่เจ้าพนักงานบังคับคดีไปยึดทรัพย์ เช่น ค่าพาหนะ ค่าป่วยการอะไรต่าง ๆ ซึ่งค่าใช้จ่ายเหล่านี้เจ้าทรัพย์จะได้คืนในภายหลัง โดยคิดหักเอาจากเงินที่ขายทรัพย์ของจำเลยนั่นเอง

๒. เมื่อท่านถูกกล่าวหา

ในข้อนี้จะกล่าวถึงกรณีที่ท่านได้กระทำผิดจริงว่าท่านจะทำอย่างไร และถ้าไม่ได้กระทำผิดจะปฏิบัติอย่างไรจึงจะเป็นผลดี ถ้าท่านถูกควบคุมตัวจะขอประกันอย่างไร การต่อสู้คดี การอุทธรณ์ฎีกา เมื่อถูกลงโทษ และการขอพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งจะได้อีกกล่าวเป็นเรื่อง ๆ ดังนี้

๒.๑ ถ้าท่านได้กระทำผิดจริง ต้องดูว่ามีพยานรู้เห็นหรือไม่ ปกติถ้าเหตุเกิดเวลากลางคืน พยานมักจะมองไม่เห็นคนร้ายหรือเห็นก็ไม่ชัด ในที่สุดก็ยกฟ้อง ถ้าเชื่อว่าจะไปรอดจะปฏิเสธก็ได้ ถ้า

มีพยานรู้เห็น เช่น มีแสงสว่างกลางวงยี่เกหรือกลางวันแสด ๆ ไปไม่รอดแน่ ทางที่จะผ่อนหนักเป็นเบาได้มีอยู่หลายทาง เช่น รับสารภาพแต่โดยดี ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย เอาใจใส่ผู้เสียหายด้วยความเมตตาจริงจัง นอบน้อม ปราศจากการทำทนาย หรืออวดแบ่ง ความดีของท่านจะทำให้ศาลปราณี รอการลงอาญา และผู้เสียหายก็จะเบิกความเข้าข้างท่าน บางทีทำให้ท่านหลุดจากข้อกล่าวหาถึงขนาดศาลยกฟ้องก็เป็นได้

เมื่อท่านถูกจับเป็นผู้ต้องหาท่านมีสิทธิ์ที่จะไม่ยอมให้การ ขอให้ปรึกษากับทนายหรือผู้รู้กฎหมายก่อนแล้วจึงพูดออกมา มิฉะนั้นจะเสียผลประโยชน์ผูกมัดตัวเองเปล่า ๆ

๒.๒ ถ้าท่านไม่ได้กระทำความผิด ก็จงได้ต่อสู้คดีในทางที่ถูกที่ควร อย่าดีนรณวิงวอนเสียเงินเสียทองเป็นอันขาด เพราะนอกจากจะเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายแล้ว ท่านอาจจะเสียเงินเปล่าโดยไม่ได้รับประโยชน์ตอบแทนก็ได้ ถ้าท่านเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วศาลจะไม่หลงโทษ ท่านควรปรึกษาผู้รู้กฎหมายหรือทนายความ ท่านมีสิทธิ์ที่จะไม่พูดไม่ให้อัยการต่อเจ้าหน้าที่ แม้แต่บนศาลท่านจะไม่พูดก็ได้ เมื่อได้ปรึกษาผู้รู้แล้วเห็นว่าสิ่งใดเป็นคุณเป็นประโยชน์จึงพูดออกไปจะได้ไม่ผูกมัดตัว ในคดีอาญานั้นโจทก์มีหน้าที่พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่ามีกระทำความผิดจริง และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด การต่อสู้ข้างฐานที่อยู่ของจำเลยนั้นไม่ได้ประโยชน์เลย เว้นแต่จะมีหลักฐานประกอบจริง ๆ ต่อสู้เรื่องสาเหตุจะดีกว่า เช่น ผู้ว่าเจ้าทุกข์เกลียดชังจำเลย เพราะแย่งที่นากันจึงหาเรื่องฟ้องเป็นคดีนี้

๒.๓ ถ้าท่านถูกควบคุมตัว ก็ให้ยื่นประกันตัวออกมา โดยจัดหาหลักประกัน เช่น โฉนดที่ดิน น.ส. ๓ หรือหนังสือสำคัญสำหรับที่ดินอย่างอื่น หรือหลักประกันอย่างอื่น เช่น เงินสด พันธบัตร บ้านซึ่งปลูกอยู่ในที่เช่า หรือบุคคลผู้มีหลักทรัพย์ ไปเป็นประกันก็ได้ ถ้านำที่ดินไปขอประกันก็ควรให้เจ้าพนักงานที่ดินตีราคาไปด้วย ราคาประกันนั้นมากน้อยแล้วแต่ความหนักเบาของข้อหา คดีฆ่าผู้อื่นอาจต้องการหลักประกันเป็นแสน แต่คดีลักทรัพย์ ข้อโกง ทำร้ายร่างกายนั้น หมั้นสองหมั้นบาทก็ได้ คดีเล็ก ๆ น้อย ๆ อาจไม่ต้องการหลักประกันเลยก็ได้ สำหรับคดีออกเช็คไม่มีเงินนั้นราคาประกันไม่เกินสองเท่าของจำนวนเงินในเช็ค

การประกันนั้น พอท่านถูกควบคุมตัวก็ขอประกันได้ทันที โดยยื่นต่อพนักงานสอบสวน ถ้าพนักงานสอบสวนส่งสำนวนมายังพนักงานอัยการแล้วก็ขอประกันต่อพนักงานอัยการ ถ้าท่านถูกขังอยู่ตามหมายศาล เช่น พนักงานสอบสวนหมดอำนาจคุมขังมาขอให้ศาลออกหมายขังท่านไว้ก็ให้ยื่นขอประกันต่อศาล ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการสั่งให้ประกันนั้น เมื่อท่านถูกฟ้องศาลแล้วสัญญาประกันจะสิ้นสุดลง ท่านต้องขอประกันต่อศาลอีกชั้นหนึ่ง ให้บริบทอนหลักประกันจากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณีเพื่อมายื่นประกันที่ศาล คำร้องขอประกันชั้นศาลนั้น ให้ใช้แบบฟอร์มคำร้องขอปล่อยชั่วคราว

การเขียนคำร้องนั้น ถ้าท่านเขียนไม่เป็นให้ถามเจ้าหน้าที่ศาล หรือให้เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ของศาลช่วยเขียนให้ไม่ต้องเสียเงิน อย่าย่ไปจ้างพวกที่หากินตามตีนโรงตีศาลเขียนเป็นอันขาด เพราะนอกจากจะแพงแล้วท่านอาจจะถูกหลอกด้วย นายประกันควรจะนำบัตรประจำตัวประชาชน

มาด้วย หากโหนดที่ติด หรือ น.ส. ๓ มีชื่อผู้ถือกรรมสิทธิ์ร่วมอยู่ด้วยกันนายประกันก็ให้มีหนังสือยินยอมของผู้ถือกรรมสิทธิ์ร่วมติดมาด้วย หรือเซ็นชื่อให้คำยินยอมมาในคำร้องขอปล่อยชั่วคราวก็ได้ และถ้านายประกันมีคู่สมรสก็ให้คู่สมรสเซ็นยินยอมมาด้วย ถ้าศาลสั่งไม่ให้ประกันไม่จำเป็นต้องอุทธรณ์คำสั่งศาล อาจแก้ข้อบกพร่องตามศาลสั่ง แล้วยื่นประกันใหม่ เช่น ศาลสั่งว่าหลักประกันไม่พอ ก็ให้หาหลักประกันมาเพิ่มให้พอแล้วยื่นอีกครั้งหนึ่งได้

การขอประกันระหว่างอุทธรณ์ฎีกา คือนับแต่ศาลชั้นต้นอ่านคำพิพากษาให้คู่ความฟัง ท่านมีสิทธิขอประกันต่อศาลชั้นต้นนั่นเอง โดยไม่ต้องยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาเสียก่อน ศาลชั้นต้นมีอำนาจสั่งให้ประกัน ถ้าศาลชั้นต้นไม่ยอมสั่งเอง ก็จะส่งไปให้ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาสั่ง แล้วแต่ว่าเป็นคดีอยู่ในระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกา ถ้าอยู่ในระหว่างอุทธรณ์ก็จะส่งไปยังศาลอุทธรณ์ แต่ถ้าเป็นระหว่างฎีกาก็จะส่งไปยังศาลฎีกาเพื่อสั่ง ถ้าศาลชั้นต้นสั่งเสียเอง โดยไม่อนุญาตให้ประกันก็ดี หรือให้ประกันแต่กำหนดราคาประกันสูงไป ท่านไม่พอใจก็อาจขอให้ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาสั่งใหม่ได้ โดยท้าวความถึงคำสั่งศาลชั้นต้นในรูปอุทธรณ์ ยื่อต่อศาลชั้นต้นสะดวกดี

คดีอุกฉกรรจ์มักจะประกันยาก และศาลมักจะถามความเห็นของพนักงานสอบสวน หรือถ้าสำนวนอยู่ที่พนักงานอัยการก็ถามพนักงานอัยการ ก่อนว่าจะคิดค้ำประกันขอประกันหรือไม่ กรณีเช่นนี้ท่านอาจจะให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณีเขียนมาในคำร้องนั้นเลยว่าจะคิดค้ำประกันหรือไม่คิดค้ำ เพื่ศาลจะได้ไม่ต้องย้อนคำร้องไปตามบุคคลเหล่านั้นให้เสียเวลา เพราะบางกรณีท่านอาจต้องเสียค่ารถคาลาให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้เดินทางด้วย เสียยุบเสียยับไปเปล่า ๆ

ระวังจะถูกหลอกในตอนี้ พวกกระสอบี่เกี่ยวหากินตามโรงศาลมีอยู่แทบทุกศาล ทางศาลเองก็พยายามจำกัด แต่ก็ไม่รู้จักหมดเหมือนผักตบชวา พวกนี้มาในลักษณะต่าง ๆ กัน อ้างว่ารู้จักคนในคนนี่จะวิ่งเต้นเข้าหาให้ได้ประกันบ้าง ให้หลุดพ้นจากความผิดบ้าง ข้อสำคัญก็คือ ท่านอย่าได้หูเบา มีอะไรสงสัยให้เข้าไปถามเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ศาลที่มีป้ายติดหน้าอก อย่าได้กลัวเพราะศาลยุติธรรมนั่นก็คือศาลของท่านเอง ถ้ายังข้องใจประชาสัมพันธ์อยู่ ก็ให้เข้าหาหัวหน้าศาล หรือจำศาล ก็ได้

๒.๔ การต่อสู้คดี การต่อสู้คดีนั้นเป็นสัญญาชตาณานของทุกคน จะสู้อย่างไรสุดแท้แต่รูปคดี ท่านควรมีทนายแก่ต่างว่าต่าง อย่างน้อยก็ควรจะได้ปรึกษาผู้รู้กฎหมาย กรณีที่ท่านเป็นจำเลยอายุไม่เกิน ๑๗ ปี ไม่ว่าจะคดีเล็กคดีน้อย หรือท่านเป็นจำเลยอายุมาก แต่เป็นคดีอุกฉกรรจ์ เช่น ปล้นทรัพย์ ฆ่าผู้อื่น ชิงทรัพย์ และยาเสพติด เป็นต้น ศาลจะถามท่านว่าต้องการทนายหรือไม่ ถ้าท่านบอกศาลว่าต้องการศาลก็จะตั้งทนายให้แก่ท่านโดยไม่ต้องเสียเงินแม้แต่บาทเดียว ทนายที่ศาลตั้งให้บางคนก็เอาใจใส่ดี แต่โดยมากก็อย่างนั้นแหละ เพราะเป็นของให้เปล่า

การต่อสู้คดีนั้น ท่านจะต้องเล่าให้ทนายฟังทุกอย่าง อย่าได้ปกปิดความจริง จะปฏิเสธหรือรับสารภาพประการใดค่อยช่วยกันตัดสินใจในภายหลัง ขอแนะนำว่า ถ้าไม่ได้ทำผิด ให้ต่อสู้ตามความจริงจะปลอดภัยที่สุด บางคดีท่านอาจรับข้อเท็จจริงว่าได้ทำ แต่ต่อสู้ข้อกฎหมายว่าไม่ผิดก็ได้ เช่น รับว่าได้ทำฆ่าเราผู้เสียหายจริง แต่สู้ว่าผู้เสียหายยินยอมจึงไม่มีความผิด (ในกรณีผู้เสียหายอายุกว่า ๑๓ ปี หรือเข้าใจผิดคิดว่าผู้เสียหายอายุกว่า ๑๓ ปี) หรือรับว่าได้ทำร้ายร่างกายผู้เสียหาย หรือรับว่าได้ฆ่าผู้ตายจริง

แต่ผู้ว่ากระทำไปเพื่อป้องกัน หรือกระทำผิดด้วยความจำเป็นเป็นต้น ถ้าเป็นความผิดอันยอมความกันได้ ท่านก็อาจต่อสู้ด้วยยอมความกับผู้เสียหายไปแล้ว โดยนำสัญญายอมหรือหลักฐานการประนีประนอม มาแสดงให้ศาลเห็น ถ้าความผิดฐานลักทรัพย์ ท่านอาจจะรับว่าได้เอาทรัพย์ของผู้เสียหายไปจริง เพราะเข้าใจผิดคิดว่าเป็นทรัพย์ของท่าน หรือท่านเพียงแต่เอาไปเก็บไว้ให้ผู้เสียหาย หรือถือวิสาสะเอาไปใช้ชั่วคราวก็ไม่ผิดเหมือนกัน บางทีท่านรับสารภาพชั้นจับกุมและชั้นสอบสวน ท่านอาจจะต่อสู้ว่าตำรวจเขียนเอาเอง หรือตำรวจข่ม (ทำร้าย) ท่านจึงรับไปเพื่อความปลอดภัยของตนเอง บางคนรับเพื่อได้ประกันก็มี ส่วนใหญ่ศาลเชื่อ

๒.๕ การอุทธรณ์ เมื่อศาลชั้นต้นตัดสินแล้ว คู่ความอาจอุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์ และเมื่อศาลอุทธรณ์ตัดสินแล้วก็อาจฎีกาไปยังศาลฎีกา ซึ่งเป็นศาลสูงสุดได้ โดยยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาที่ศาลชั้นต้นที่ตัดสินคดีนั้น แต่บางคดีก็ห้ามอุทธรณ์ข้อเท็จจริง และบางคดีไม่ต้องห้ามอุทธรณ์ข้อเท็จจริง แต่ห้ามฎีกาข้อเท็จจริง คดีห้ามอุทธรณ์ข้อเท็จจริงที่ควรรู้ก็เช่น คดีที่กฎหมายกำหนดโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน ๓ ปี และปรับไม่เกิน ๖๐,๐๐๐ บาท ถ้าศาลชั้นต้นตัดสินยกฟ้องโดยไม่เชื่อพยานหลักฐานของโจทก์ก็ตีหรือตัดสินลงโทษเพียงปรับ ๕๐๐ บาท หรือน้อยกว่านั้นก็ตีห้ามอุทธรณ์ข้อเท็จจริง ถ้าลงโทษจำคุกไม่ว่าจะมากน้อยแค่ไหน ไม่ว่าจะรอการลงโทษให้หรือไม่ก็ตาม หรือพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด แต่รอการกำหนดโทษไว้ จะกำหนดเท่าใดในอนาคตไม่แน่ไม่นอนอย่างนี้ก็ตี หรือปรับเกินกว่า ๕๐๐ บาท ก็ตี ๓ กรณีนี้อุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริงได้ สำหรับข้อกฎหมายนั้นไม่มีการต้องห้ามอุทธรณ์ หรือแม้แต่ฎีกาเว้นแต่ข้อกฎหมายนั้นจะไม่เป็นเรื่องเป็นราวเอาเสียเลย ภาษากฎหมายเรียกว่าข้อกฎหมายที่ไม่เป็นสาระคือถึงแม้ศาลสูงจะวินิจฉัยให้ก็ไม่ทำให้ผู้อุทธรณ์ฎีกาชนะคดี อย่างนี้แล้วละก็ศาลจะไม่รับอุทธรณ์ข้อกฎหมายนั้น

ข้อเท็จจริงก็คือความเท็จความจริงในคดี เช่น จำเลยได้กระทำอย่างที่โจทก์อ้างหรืออย่างที่พยานโจทก์เบิกความหรือไม่ มีพยานหลักฐานอะไรบ้างสนับสนุนนั้นเป็นข้อเท็จจริง แต่ถ้าฟังว่าจำเลยได้กระทำไปจริง ปัญหาว่าการกระทำของจำเลยเป็นผิดหรือไม่ นั้นเป็นข้อกฎหมาย

ส่วนการฎีกานั้น ต้องห้ามได้เพียงข้อเท็จจริง เท่าที่ควรทราบมีดังนี้

(๑) ศาลชั้นต้นลงโทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี แม้จะมีโทษปรับด้วยมากมายยังไงก็ตาม ถ้าศาลอุทธรณ์พิพากษาแก้เพียงเล็กน้อย เช่นแก้เป็นให้ลงโทษจำคุกเพียง ๒ ปี อย่างนี้เรียกว่าศาลอุทธรณ์แก้ไขเล็กน้อย ต้องห้ามฎีกาข้อเท็จจริง แต่ถ้าศาลอุทธรณ์รอการลงโทษถือว่าแก้มาก ฎีกาข้อเท็จจริงได้หรือศาลอุทธรณ์แก้เป็นให้ลงโทษเกิน ๕ ปี (ในกรณีโจทก์อุทธรณ์ขอให้ลงโทษหนักขึ้น ถ้าโจทก์ไม่อุทธรณ์ ศาลไม่มีอำนาจลงโทษจำเลยหนักขึ้น) อย่างนี้ก็ไม่ห้ามฎีกาข้อเท็จจริง

(๒) กรณีที่ศาลชั้นต้นตัดสินยกฟ้องโจทก์เพราะไม่เชื่อว่าจำเลยได้กระทำผิด เช่น ไม่เชื่อพยานหลักฐานโจทก์ว่าจำเลยได้ปล้นทรัพย์ผู้เสียหาย โจทก์อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ไม่เชื่อพยานโจทก์เช่นเดียวกับศาลชั้นต้น จึงพิพากษายืน อย่างนี้ จะฎีกาว่าจำเลยได้กระทำผิดอีกไม่ได้

(๓) ในกรณีที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษาลงโทษจำคุกจำเลยไม่เกิน ๑ ปี ก็ฎีกาข้อเท็จจริงไม่ได้ เช่น ศาลชั้นต้นลงโทษจำคุก ๖ เดือน ศาลอุทธรณ์แก้เป็นลงโทษจำคุก ๑ ปี (กรณีโจทก์

อุทธรณ์ขอให้เพิ่มโทษ) หรือศาลอุทธรณ์แก้ไขจำคุกเพียง ๓ เดือน (กรณีจำเลยขอให้ลดโทษ) อย่างนี้ ก็จะมีการฎีกาข้อเท็จจริง เช่น ฎีกาขอให้ลงโทษหนักขึ้น หรือลงโทษน้อยลง หรือจำเลยจะฎีกาว่าตนไม่ได้ กระทำผิดขอให้ปล่อยตนพ้นจากข้อหา ไม่ได้เพราะเป็นฎีกาข้อเท็จจริง

นอกจากนี้ก็มีข้อปลีกย่อยเล็ก ๆ น้อย ๆ ผู้สนใจขอให้ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๑๙ ทวิ และ ๒๑๙ ตริ ซึ่งต้องห้ามฎีกาข้อเท็จจริงเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม กรณีขอคืนของกลาง เช่น แดงถูกศาลตัดสินลงโทษฐานชนไม้เถื่อน และสั่งริบโค กับเกวียนของกลางที่ใช้ลากไม้เถื่อนนั้น คำซึ่งเป็นเจ้าของโคและเกวียนจึงขอคืน (ต้องขอภายใน ๑ ปี นับแต่คำพิพากษาถึงที่สุด ถ้ารู้ก่อนหน้านั้นจะขอคืนตั้งแต่โจทก์เริ่มคดีก็ได้) โดยยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้น ที่สั่งริบนั้น คดีอย่างนี้ไม่ต้องห้ามอุทธรณ์ฎีกาข้อเท็จจริง

ตัวอย่างอุทธรณ์ให้ดูท้ายบท ฎีกาก็เขียนทำนองเดียวกัน เพราะฉะนั้น ตัวอย่างอุทธรณ์ถือเป็นตัวอย่งฎีกาได้ด้วย

๒.๖ การขอพระราชทานอภัยโทษ

การขอพระราชทานอภัยโทษนี้มีเฉพาะกรณีที่คดีถึงที่สุดแล้วเท่านั้น ถ้าระหว่างอุทธรณ์ฎีกา อยู่นั้นไม่ถึงว่าคดีถึงที่สุด จะมีการขอพระราชทานอภัยโทษไม่ได้ เพราะเหตุว่ายังไม่แน่นอนว่าศาลสูง จะตัดสินอย่างไร อาจจะตัดสินยกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไปก็ได้

ผู้มีสิทธิขอพระราชทานอภัยโทษนั้นได้แก่ผู้ต้องโทษนั่นเอง ปกติเขียนเรื่องราวผ่านทางพัศดีหรือ ผู้บัญชาการเรือนจำ นอกจากเจ้าตัวจะทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวเองแล้ว ผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เช่น สามีน ภริยา บุตร หรือนายจ้างของผู้นั้นก็มีสิทธิเช่นเดียวกัน

หนังสือที่ขอพระราชทานอภัยโทษนั้นไม่มีแบบ เหตุผลนั้นอาจจะอ้างเหตุผลความดีใด ๆ ก็ได้ เช่น เคยเป็นทหารรับใช้ชาติในยามสงครามมาแล้ว ที่กระทำความผิดครั้งนี้ก็เพราะความอดอยากจนบุตรป่วย ไม่มีเงินทองรักษา เป็นต้น หนังสือนั้นไม่ว่าจะยื่น ณ ที่ใด จะต้องผ่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เสมอไป ซึ่งมีหน้าที่ถวายเรื่องราวที่ยื่นนั้นต่อพระเจ้าอยู่หัว แม้ไม่มีผู้ใดขอ แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทยเห็นสมควร จะถวายคำแนะนำต่อพระเจ้าอยู่หัวขอให้พระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องคำพิพากษา นั้นก็ได้

การขอพระราชทานอภัยโทษสำหรับโทษประหารชีวิตขอได้เพียงครั้งเดียว ถ้าได้รับพระราชทาน ก็นับว่าไซด ถ้าถูกยกก็หมดหนทาง สำหรับโทษอย่างอื่น เมื่อถูกยกครั้งหนึ่งแล้วยังขอใหม่ได้อีก แต่ต้องพ้น ๒ ปี นับแต่วันที่ถูกยกครั้งก่อน

การได้รับพระราชทานอภัยโทษไม่เป็นเหตุให้ผู้รับพ้นความรับผิดชอบในการต้องคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน หรือค่าทดแทน เช่น แดงไปปล้นทรัพย์เขา ศาลพิพากษาจำคุก ๒๐ ปี และสั่งให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน ๖๐,๐๐๐ บาทแก่ผู้เสียหาย ต่อมาแดงได้รับพระราชทานอภัยโทษ แม้กระนั้นแดงก็ต้องใช้เงิน ๖๐,๐๐๐ บาท แก่ผู้เสียหายอยู่แน่นอน ถ้าไม่ใช่ ผู้เสียหายมีสิทธิขอให้ศาลบังคับคดียึดทรัพย์แดงมาขายทอดตลาดเอาเงิน ที่ได้ชำระแก่ตน

การพระราชทานอภัยโทษนี้ต่างกับนิรโทษกรรม เพราะนิรโทษกรรมนั้นเป็นการที่ถือว่าผู้นั้นไม่ได้กระทำความผิดเลย อย่าได้ปะปนกัน นิรโทษกรรมนั้นปกติออกเป็นกฎหมาย แต่อภัยโทษนั้นเป็นพระมหากรุณาธิคุณของพระเจ้าอยู่หัว

๒.๘ การขอคืนของกลาง

การขอคืนของกลางที่ศาลสั่งริบนั้นมีหลักอยู่ว่า ๑) ทรัพย์สินที่จำเลยนำไปใช้ในการกระทำความผิดนั้นเป็นของผู้ร้องขอคืน ๒) ผู้ร้องไม่รู้เห็นเป็นใจด้วยกับจำเลยในการกระทำความผิด เช่น นายดำขอยืมเกวียนกับโคของผู้ร้องไปลากข้าว แต่นำไปลากไม้เถื่อน นายดำถูกจับ ศาลลงโทษนายดำและริบโคและเกวียนของกลางซึ่งใช้ในการกระทำความผิด อย่างนี้ เจ้าของโคและเกวียนขอให้ศาลสั่งคืนของกลางได้ ๓) ต้องร้องภายใน ๑ ปี นับตั้งแต่คำพิพากษาถึงที่สุด ใช้แบบฟอร์มคำร้องซึ่งขอได้ที่ศาล และ ๔) ของกลางยังอยู่ที่เจ้าพนักงาน

การซักถามพยาน

พยานบุคคลที่คู่ความนำไปเบิกความที่ศาลหรือให้ศาลเรียกไปเบิกความนั้น มีระเบียบการซักถามดังนี้

๑) พยานต้องสาบานหรือปฏิญาณตนต่อหน้าศาลก่อน หลังจากนั้น ศาลจะถามชื่อ ที่อยู่ อาชีพ และความเกี่ยวข้องกับคู่ความ

๒) เสริจจากตอน ๑) แล้ว จึงจะถึงตอนพยานเบิกความต่อศาล โดยตอบคำถามเป็นขั้นตอนดังนี้

๒.๑ **ตอบคำซักถาม** คือตอบคำถามของคู่ความฝ่ายที่อ้างพยาน โจทก์อ้างโจทก์ก็เป็นฝ่ายถามก่อน จำเลยอ้างก็ให้จำเลยถามก่อน ถ้าพยานเตรียมตัวมาดี จะเบิกความต่อศาลโดยที่ไม่ต้องถามก็ได้ แต่ส่วนใหญ่มักจะมีสิ่งต้องถามจึงจะนึกได้และพูดออกมาได้ การซักถามนี้จะถามนำไม่ได้เป็นอันขาด เช่น จะถามว่าคุณเห็นจำเลยตีศีรษะผู้เสียหายไหม อย่างนี้ไม่ได้ เพราะเท่ากับบอกคำตอบให้พยาน ต้องถามว่าวันเกิดเหตุคุณเห็นเหตุการณ์อะไรบ้าง หรือว่า คุณเห็นจำเลยทำร้ายผู้เสียหายหรือเปล่านั้น

๒.๒ **ถามค้าน** เป็นการถามพยานโดยคู่ความฝ่ายตรงข้าม เช่น ถ้าโจทก์ซักถามเสร็จแล้ว ฝ่ายจำเลยจะถามค้าน การถามค้านนี้ไม่ห้ามถามนำ พยานจะเชวกี่ตอนนี้จะ เพราะฉะนั้น ผู้อ้างพยานจะต้องซักซ้อมเมื่อไว้ให้ดี

๒.๓ **การถามติง** เป็นการถามโดยฝ่ายคู่ความที่อ้างพยาน ซึ่งถามได้อีกนิด ๆ หน่อย ๆ เฉพาะแต่ตอนที่เกี่ยวกับคำพยานตอนตอบคำถามค้านของฝ่ายตรงข้าม และจะถามนำไม่ได้ด้วย เช่น ตอนตอบคำถามของโจทก์พยานเบิกความว่าเห็นจำเลยตีศีรษะผู้เสียหาย แต่พอตอบคำถามค้านของฝ่ายจำเลย พยานกลับเบิกความว่า เห็นชายคนหนึ่งใช้ไม้ตะบองตีศีรษะผู้เสียหาย โจทก์อาจจะถามติงว่าที่พยานเบิกความตอบฝ่ายจำเลยไปว่าเห็นชายคนหนึ่งตีศีรษะผู้เสียหายนั้น หมายถึงชายคนไหนเป็นคนตี หมายถึงจำเลยนี้หรือเปล่า

ถามต่ออีกไม่ได้ เมื่อคู่ความได้ถามพยานตามระเบียบ ๓ ข้อนี้แล้ว จะมีการซักถามพยานต่อไป

อีกไม่ได้ หากมีอะไรหลงเหลืออยู่ยังไม่ได้ถาม และพยานก็มีได้เบิกความถึง ก็ให้ขออนุญาตศาล เมื่อศาลอนุญาตแล้วจึงถามได้

สำหรับศาลเองนั้นถามได้เสมอ ว่าที่จริงศาลถามพยานเองได้ความจริงดีกว่าคู่ความถาม แต่คู่ความอาจไม่ชอบ เพราะบางทีทำให้ตนเสียเปรียบ

อนึ่ง พยานต้องตอบคำถามด้วยปากเปล่า จะอ่านข้อความที่เขียนมาไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะอนุญาต เพราะฉะนั้น ถ้าจำไม่ได้จริง ๆ ก็ให้ขออนุญาตศาลแล้วจึงเอาแผ่นกระดาษที่จดมาออกมาอ่านให้ศาลฟัง แต่ถ้าเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญอ่านได้โดยไม่ต้องขออนุญาตศาล

การเตรียมพยาน

การเตรียมพยานเป็นสิ่งจำเป็นมาก การว่าความที่ตั้นนั้นจะต้องเตรียมคดีก่อนยื่นต่อศาล มีพยานหลักฐานอะไรก็เตรียมไว้ให้พร้อม เช่น พยานบุคคลผู้ทำเอกสารสัญญา สัญญา พยานผู้ลงชื่อในสัญญา ตลอดจนโจทก์ผู้ให้กู้ สำหรับคดีฟ้องเรียกเงินตามสัญญา จัดลำดับเอกสาร และซักซ้อมพยานบุคคลเหมือนกับซ้อมละครก่อนออกโรงเลยทีเดียว โดยเขียนคำถามคำตอบให้พยานอ่าน ตลอดจนชี้แจงข้อกฎหมายและข้อดีข้อเสียในการใช้ถ้อยคำเวลาเบิกความ ก่อนวันสืบพยานให้ซักซ้อมพยานโดยถามให้พยานตอบเหมือนกับการเบิกความในศาล อย่าลืมลองถามค้านเผื่อไว้ด้วย โดยสมมติว่าเป็นคำถามของอีกฝ่ายหนึ่ง กันไม่ให้พยานเฉลอ

พยานเอกสารนั้นจะต้องเสียค่าอ้าง (เฉพาะคดีแพ่ง) ฉบับละ ๕ บาท และจะต้องส่งสำเนาเอกสารนั้นให้แก่คู่ความฝ่ายตรงกันข้ามก่อนสืบพยาน ๓ วันด้วย เว้นแต่เขาจะมีอยู่แล้ว เช่น สัญญาที่ทำเป็นคู่ฉบับ เขาก็มีท่านก็มีคนละฉบับ อย่างนี้ไม่ต้องสำเนาให้เขาก็ได้ หรือเป็นเอกสารที่ประชาชนสามารถตรวจดูเองได้ เช่น ทะเบียนห้างหุ้นส่วนบริษัท ทะเบียนบ้าน เป็นอาทิ ก็ไม่ต้องสำเนาให้อีกฝ่ายเหมือนกัน แต่คดีอาญาไม่จำเป็นต้องส่งสำเนาเช่นว่านี้ล่วงหน้า

อนึ่ง เอกสารที่จะอ้างนั้นให้เอาตัวจริงมาอ้างวันแต่มั่นจะหายหรือถูกทำลายไปแล้ว และต้องมีพยานเบิกความประกอบว่าเอกสารนั้นเป็นเอกสารอะไร ใครทำ พยานได้รู้เห็นการทำเอกสารนั้นอย่างไร ได้ลงชื่อเป็นพยานในนั้นหรือไม่ เมื่อพยานอธิบายแล้วจึงมอบเอกสารนั้นแก่ศาล อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ดินฉบับเอกสารสูญหายคู่ความอาจอ้างสำเนาเอกสารนั้นแทนตัวจริงได้ หรือ เอกสารที่อยู่ในความครอบครองของทางราชการ คู่ความอาจขอให้เจ้าหน้าที่รับรองสำเนาถูกต้องมาอ้างได้ เช่น ทะเบียนบ้าน เช่นนี้ คู่ความไม่จำเป็นต้องเอาตัวจริงมาแสดง เพียงแต่ถ่ายรูปแล้วให้เจ้าหน้าที่ทะเบียนท้องถิ่นรับรองสำเนาถูกต้องก็ใช้ได้ มีทางหนึ่งที่พอจะอ้างสำเนาเอกสารได้ก็คือ คู่ความตกลงกัน เช่น โจทก์ลืมนำเอาตัวจริงสัญญาเข้ามาศาล ได้แต่ภาพถ่ายมา จะกลับไปเอาก็ไม่ทันเวลา ปกติศาลไม่รับฟังสำเนาเช่นนั้น แต่ถ้าจำเลยยอมให้โจทก์อ้างได้ ศาลก็จะรับสำเนานั้นไว้พิจารณาต่อไป แต่ปกติหวังความร่วมมือจากคู่ความฝ่ายตรงกันข้ามได้ยากมาก

ข้อที่จะลืมนเสียมิได้ก็คือ เอกสารที่จะนำมาอ้างในคดีแพ่งนั้น ถ้าเป็นเอกสารจำพวกสัญญา สัญญาซื้อขาย สัญญาเช่า โฉมมอบอำนาจ ตัวเงิน ใบเสร็จรับเงิน กรมธรรม์ประกันภัย สัญญาจ้างงาน หรือ

ตราสารอย่างอื่นทำนองเดียวกัน จะต้องปิดอากรแสตมป์ให้ครบบริบูรณ์เสียก่อน มิฉะนั้นศาลจะไม่รับฟัง ซึ่งเท่ากับไม่ได้อ้าง แต่คดีอาญาไม่จำเป็น

การระบупยาน เป็นเรื่องจำเป็น แบบฟอร์มขอได้ที่ศาล ระบупยานหลักฐานที่ท่านประสงค์ จะอ้างอิงลงไป ลงชื่อผู้อ้างแล้วนำไปยื่นต่อศาลก่อนวันสืบพยานนัดแรกไม่น้อยกว่า ๓ วัน (ไม่นับวันยื่นและวันสืบ) มิฉะนั้น ท่านจะนำสืบพยานหลักฐานเหล่านั้นไม่ได้ ผลก็คือแพ็คดี

อย่างไรก็ตาม ในคดีอาญาซึ่งโจทก์ได้ระบупยานชั้นใดส่วนมูลฟ้องไว้แล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องระบупยานชุดเดียวกันในชั้นสืบพยานอีก แต่จะยื่นก็ได้ สำหรับจำเลยนั้น ศาลมักจะไม่เคร่งครัด เพราะเป็นผู้มีทุกข์น่าสงสาร จำเลยจึงมักจะยื่นบัญชีพยานเอาเมื่อตนจะนำพยานเข้าสืบ ยื่นปุ๊บสืบปั๊บ ซึ่งทำได้เป็นเรื่องที่ศาลเมตตาเป็นพิเศษ.

เวลาไม่คงที่

อากร
แสกมป์

(ท้าวบาง)



(๔)
คำฟ้อง

คดีหมายเลขดำที่ _____ / ๒๕____
(เลขคดีนี้ศาลจะลงเอง)

ศาล อาญา (จะฟ้องที่ศาลไหนก็ลงศาลนั้น)

วันที่ 18 เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕ 26

ความ อาญาอื่นใหม่

ระหว่าง { นายคำเก็ง ใจท้าวหนว โจทก์
นายบุญสูง แก้วพิชิต จำเลย

ข้อหาหรือฐานความผิด พยานเข้าผู้อื่น เรียกค่าเสียหาย

จำนวนทุนทรัพย์ 60,000 บาท -- สตางค์

ข้าพเจ้า นายคำมิ่ง ใจท้าวหนว

โจทก์

เชื้อชาติ ไทย สัญชาติ ไทย อาชีพ ค้าขาย

เกิดวันที่ 15 เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๔ 81 อายุ 45 ปี อยู่บ้านเลขที่ 234

ถนน เนินอวกาศ ตรอก/ซอย เข็นจิก ใกล้เคียง โรงเรียนพิบูลย์วัฒน์

ตำบล/แขวง ป้อมประจักษ์บุรี อำเภอ/เขต ป้อมประจักษ์บุรี จังหวัด กรุงเทพมหานคร

ขอขึ้นฟ้อง นายบุญสูง แก้วพิชิต จำเลย

เชื้อชาติ ไทย สัญชาติ ไทย อาชีพ รับจ้าง

อยู่บ้านเลขที่ 567 ถนน เนินอวกาศ

ตรอก/ซอย เข็นใจ ใกล้เคียง วัดสุวรรณเวหา

ตำบล/แขวง บ้านนาคร อำเภอ/เขต ป้อมประจักษ์บุรี จังหวัด กรุงเทพมหานคร

มิขอความตามที่จะกล่าวต่อไปนี้.

ข้อ ๑. เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2526 เวลากลางวัน ราว 21 นาฬิกา จำเลยได้ขังอา-

ไร้อาวุธในขนาด 38 เป็นอาวุธ ยิงโจทก์ 2 นัด ด้วยเจตนาว่า กระสุนปืนที่จำเลยยิงถูกโจทก์มีวิ-

หายามเหตุ ในข้อสำหรับลงชื่อโจทก์จำเลย ถ้าเป็นราษฎรให้ลงชื่อตัวและชื่อสกุล ถ้า
พนักงานอัยการเป็นโจทก์ให้แสดงตำแหน่ง
ท้าวบางนี้เป็นกรณีนี้เสียหายฟ้องคดีเอง

ห้องน้คนหนึ่ง และที่แชนชาอีกน้คนหนึ่ง จำเลยได้กระทำความผิดไปตลอดแล้ว แต่การกระทำไม่บรรลุ

ผล เนื่องจากโจทก์ได้รับการรักษาพยาบาลทันท่วงที โจทก์จึงไม่ถึงแก่ความตายสมดังเจตนารมณ์จำ

เลย เหตุเกิดที่ตำบลฉนวนมาศ : เรือน้อมประชาศรัท่าย กรุงเทพมหานคร

ข้อ 2. การกระทำของจำเลยเป็นละเมิดต่อโจทก์ ทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายกล่าวคือ

ก. ค่ารักษาพยาบาล 20,000 บาท

ข. ค่ารถแท็กซี่ไปโรงพยาบาลระหว่างรักษา 30 เที่ยว 3,000 บาท

ค. โจทก์เป็นบุคคลก้ำวาม ต้องเสียเวลาทำมาหากินระหว่างรักษาตัวเป็นเวลา 2 เดือน

เศษ ปกติโจทก์มีรายได้อันน้อมวันละ 200 บาท โจทก์ชอกศิกค่าเสียหายเป็นเวลาเพียง 2 เดือน

เป็นเงินค่าเสียหายส่วนนี้ 12,000 บาท

ง. หลังจากรักษาหายแล้ว โจทก์มีความอ่อนแอลง ทำงานไม่ได้้อย่างปกติ ทำน้ก้

เหมือน และมีความเจ็บปวดทวิเวทต้องอยู่เป็นประจำ โจทก์ก้ค่าเสียหายส่วนนี้ 25,000 บาท

รวมค่าเสียหายทั้งสิ้น 60,000 บาท ซึ่งจำเลยจะต้องเสียชอกก้เงินในเงินจำนวนนี้ก้ำวามในอัตราร้อยละ

7 ครั้งคือมี น้หมก้วน้ละเมิด แต่โจทก์ชอกศิกเอาเพียงก้หมก้วน้หมก้วน้ไป

โจทก์เคยทวงถามครั้งหนึ่งก่อนจำเลยหลบหนี แต่จำเลยเพิกเฉย (พิน้ละเมิดไม่ก้ทวง

ถาม แต่จะทวงถามก็ไม่เสียหายอะไร) โจทก์จึงจำเป็นก้ต้องชอมวรมีศาสเป็นพ้ที่

ควรมีควมแล้วแต่จะไปรอก

(๖)

คำขอท้ายคำฟ้องอาญา

การที่จำเลยได้กระทำตามข้อความที่กล่าวไว้ในคำฟ้องนั้น ข้าพเจ้าถือว่าเป็นความผิดต่อกฎหมาย และบทมาตราดังนี้ คือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288, 80

ขอศาลได้ออกหมาย เรียก จำเลยมาพิจารณาพิพากษาลงโทษตามกฎหมาย และขอให้ศาลสั่งและบังคับจำเลยตามคำขอต่อไปนี้

๑. ให้จำเลยชดเชยค่าเสียหาย 60,000 บาท พร้อมทวงดอกเบี้ยตราร้อยละ 7 ครั้ง

คือนับแต่วันฟ้องเป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จแก่โจทก์

๒. ให้จำเลยไต่ค่าชดเชยธรรมเนียมอัยการอย่างสูงแทนโจทก์ด้วย

๓.

๔.

ข้าพเจ้าได้ยื่นสำเนาคำฟ้องโดยข้อความถูกต้องเป็นอย่างเดียวกัน มาด้วย หนึ่ง ฉบับ และรอฟังคำสั่งอยู่ ถ้าไม่รอฟังให้ถือว่าทราบแล้ว

(ลงชื่อ) คำเกิง ไชกอำนวย โจทก์
ร้องแทน ก็อาญานั้นโจทก์มีจะลงชื่อเอง แม้จะแก้ทนายแล้วก็ตาม (พสิฎ)

คำฟ้องฉบับนี้ข้าพเจ้า นายสมทรง ขอกสง่า ทนายความใบอนุญาตที่ 123/2515
 อยู่บ้านเลขที่ 123 หมู่ที่ --- ถนน พระบาท
 ตรอก/ซอย โถงแจ้ง ใกล้เคียง วัดสามัคคี ตำบล/แขวง บัวมาศ
 อำเภอ/เขต บึงนาราง อำเภอสว่าง จังหวัด อุดรธานี โทรศัพท์ 2345678
 เป็นผู้เรียง และ พิมพ์

(ลงชื่อ) สมทรง ขอกสง่า ผู้เรียงและพิมพ์

คำฟ้องฉบับนี้ข้าพเจ้า
 อยู่บ้านเลขที่ หมู่ที่ ถนน
 ตรอก/ซอย ใกล้เคียง ตำบล/แขวง
 อำเภอ/เขต จังหวัด โทรศัพท์
 เป็นผู้เขียนหรือพิมพ์

..... ผู้เขียนหรือพิมพ์

คำรับเป็นทนายความ

ข้าพเจ้า นายสมทรง บอกสง่า
 ทนายความชั้นที่ หนึ่ง ใบอนุญาตที่ 234/2515 ได้รับอนุญาตให้ว่าความ
ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา สำนักงานอยู่บ้านเลขที่ 567 ถนน ทรงวาด
 ตรอก/ซอย โกนจี้ ใกล้เคียง วัดสนามดิน
 ตำบล/แขวง บ้านนาคร อำเภอ/เขต เมืองปทุมธานี จังหวัด กรุงเทพมหานคร
 ขอเข้ารับเป็นทนายความของ นายคำแดง ใจดีอันยอม
 เพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปตามหน้าที่ในกฎหมาย

(ลงชื่อ) สมทรง บอกสง่า ทนายความ

คำสั่งของศาล

อนุญาต

(ลงมือชื่อผู้พิพากษา) _____ ผู้พิพากษา

ไม้ของบึก
อาคาร
แสดมภ์

๐ (๑๔ ก.)
บัญชีพยาน โจทก์
ชั้นโทชวามุขฟ้อง



คดีหมายเลขดำที่ 2345 /๒๕ 26

ศาล อยุธยา

วันที่ 20 เดือน พฤษภาคม ๒๕

ความ อาญาสินไหม

นายคำเกิง ไรศอำนวยการ โจทก์

ระหว่าง

นายบุญสูง แก้วพิศา จำ

ข้าพเจ้า นายคำเกิง ไรศอำนวยการ โจทก์

ขอระบุพยานของข้าพเจ้ารวม 7 อันดับ ตามบัญชีตารางข้างล่างนี้

อันดับ	ชื่อพยาน	บ้านเลขที่ หมู่ที่ ถนน ตรอก/ซอย	ใกล้เคียง	ตำบล/แขวง	อำเภอ/เขต	จังหวัด	หมายเหตุ
1	โจทก์อ้างตนเองเป็นพยาน						
2	นายประธาน ไรศอำนวยการ	234 ถนนเจริญกรุง	วัดกอน	ทุ่งวัดกอน	บางนา	กรุงเทพฯ	นำ
3	นายแพทย์บำรุง สุขเกษม	35 สุขเกษมคลินิก	วัดกอน	ทุ่งวัดกอน	บางนา	กรุงเทพฯ	นำ
4	ร้อยตำรวจเอกสุนทร เต็มใจ	สถานีตำรวจนครบาลป้อมปราบศัตรูพ่าย				กรุงเทพมหานคร	หมาย
5	ใบเสร็จรับเงินของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า รวม 7 ฉบับ และของสุขเกษมคลินิก 6 ฉบับ						นำ

(ลงชื่อ) สมทรง บุษกรสง่า พยานโจทก์ ผู้ระบุ

.....

(๓๒)

อุทธรณ์



ในท้องที่

อการ
แสตมป์

คดีหมายเลขดำที่ 1234 / ๒๕ 26

คดีหมายเลขแดงที่ 123 / ๒๕ 26

ศาล จังหวัดมหาสารคาม (ศาลโทษคดีชั้นต้นและจังหวัดชั้น)

วันที่ 18 เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕ 26

ความ อาญา

ระหว่าง	พนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคาม	โจทก์
	นางสุกิจ สุขสวัสดิ์	โจทก์ร่วม
	นายสมิณ สมสวัสดิ์	จำเลย

ข้อหาหรือฐานความผิด สภทวิสัย มุกรุกเกษณวน

จำนวนทุนทรัพย์ บาท -- สตางค์

ข้าพเจ้า นางสุกิจ สุขสวัสดิ์ โจทก์ร่วม

ขอยื่นอุทธรณ์คัดค้าน คำพิพากษา ลงวันที่ 10 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕ 26

ที่ได้อ่านเมื่อวันที่ 10 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕ 26 มีข้อความตาม

ที่จะกล่าวต่อไปนี้

ข้อ ๑. คดีนี้โจทก์ พ้องว่า เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2526 เวลากลางวันก่อนเที่ยงคืน จำเลย

ได้ขโมยเอาหมูกรุกเราไปในเกษณวนอันเป็นที่อยู่อาศัยของโจทก์ร่วม แล้วลักเอาทรัพย์สินของโจทก์ร่วม

ไปหลายอย่าง คือ ข้าวโสร่งไหม 3 ยืนราคา 2,100 บาท ผ้าไหม 5 ยืน ราคา 2,500 บาท และ

นาฬิกาปลุก 1 เรือนราคา 300 บาท รวมราคา 4,800 บาท เหตุเกิดที่อำเภอนในเมือง อำเภอเมือง

มหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ขอให้ลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 335, 365 และ

ให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินจำนวน 4,800 บาทแก่โจทก์ร่วม

จำเลยให้การปฏิเสธ

..... ศาสตร์ชั้นก้นพิภพมาแล้วไม่เชื่อว่าจำเลยโคกกระหนัด พิพากษานกฟองของโจทก์

..... ข้อ 2. คับความเคารพ โจทก์ร่วมไม่อาจเห็นด้วยในคำวินิจฉัยของศาลชั้นต้น จึงขออุทธรณ์

..... ก็ก็ตามทั้งนี้จะกล่าวต่อไปมี

..... ัญหานั้นเป็นประเด็นสำคัญในชั้นนี้ก็คือว่า จำเลยไปบุกกรุกเข้าไปในเคหสถานของโจทก์ร่วม

..... แล้วลักเอาทรัพย์สินของโจทก์ร่วมไปตามห้องหรือไม่ ศาลชั้นต้นวินิจฉัยว่า โจทก์ร่วมกับจำเลยเคยเป็น

..... สามีภริยากันมาก่อน และจำเลยก็เคยไปมาหาสู่บุตรและโจทก์ร่วมอยู่เสมอ การที่จำเลยเข้าไปใน

..... เลหสถานของโจทก์ร่วมในคราวเกิดเหตุทางประตูหน้าบ้าน น่าจะไม่มีเจตนาบุกรุก แต่เข้าไปโดย

..... วิชาละ และทรัพย์สินของจำเลยก็โต้แย้งอยู่ว่าเป็นของจำเลย จำเลยจึงไม่มีความผิดฐานบุกรุกและ

..... ลักทรัพย์ในเคหสถาน ข้อวินิจฉัยนี้ โจทก์ร่วมเห็นว่ายังคงคลาดเคลื่อนข้อข้อเท็จจริงและจึงออกหมายอยู่

..... เพราะความพยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวน จำเลยเคยไปบ้านโจทก์ร่วมแต่ในเวลากลางวัน

..... เพื่อไปเฝ้าบุตร และทุกครั้งที่ไม่ บุตรก็ออกมาเปิดประตูรับ แต่คราวเกิดเหตุนี้จำเลยเป็นเจ้าทางหน้า

..... ทั่ว เนื่องจากโจทก์และบุตรไม่เปิดประตูรับ เพราะเหตุว่าจำเลยกำลังมีเมีย เกรงว่าจำเลยจะ
รวม

..... อาละวาดเหมือนที่เคยทำมา เมื่อไม่มีผู้เปิดประตูให้จำเลยก็ขึ้นเจ้าทางหน้าทั่ว นางสุกจิกเพื่อนบ้าน

..... จ้างเคียงได้มาเบิกความเป็นพยานโจทก์ประกอบในประเด็นข้อนี้ว่า พยานเห็นจำเลยกำลังขึ้นหน้าทั่ว

..... บ้านโจทก์ร่วมอยู่ และพยานก็ได้ร้องหักจำเลยว่าทำไมจึงไต่ขึ้นเจ้าทางหน้าทั่ว คำเบิกความของพยาน

..... ปากนี้มีเหตุล กับเป็นคนกลาง เชื่อได้ว่าจำเลยไต่ขึ้นเจ้าทางหน้าทั่วจริงทั้งพยานเบิกความ ไม่ใช่

ไม่คงมี
อากร
แสตมป์

(๔๐ ก.)

ไม่ใช่เจ้าทางประทุกึ่งที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัย นอกจากนั้นโจทก์ยังมีนางนวล พยานโจทก์อีกปากหนึ่งซึ่งกล่าว
ถึงกลิ่นจากก้นน้ำที่บ่อมาประสมเหตุ ใ้ชี้ให้นางสุกจิกพยามกุ จำเลยเองก็รับว่าตนเองมาขณะเกิดเหตุ
เจือสมกับพยานหลักฐานของโจทก์ พยานหลักฐานฝ่ายโจทก์จึงฟังได้โดยปราศจากสงสัยว่า จำเลย
เป็นเจ้าทางหน้าท่งบ้านของโจทก์ร่วม ไม่ใช่เจ้าทางประทุกโดยบุตรสาว เมทาให้ตั้งจำเลยมาสืบแก้ตัว
แสดงให้เห็นว่า จำเลยเข้าไปโดยโจทก์ร่วมซึ่งเป็นเจ้าของบ้านไม่ยินยอมอนุญาต การกระทำของจำ
เลยจึงเป็นความผิดฐานบุกรุกตามฟ้องโจทก์

ข้อ 3. ส่วนข้อที่ศาลชั้นต้นตั้งว่า จำเลยมิได้ลักทรัพย์ของโจทก์ร่วมโดยให้เหตุผลว่า ทรัพย์
ตามฟ้องเป็นของจำเลยนั้น โจทก์ร่วมขอประทานกรณเรียนว่า โจทก์ร่วมกับจำเลยได้หย่าขาดจาก
การเป็นสามีภริยากันนานถึง 4 ปีแล้ว และพยานหลักฐานก็ปรากฏชัดอยู่แล้วว่า โจทก์ร่วมกับจำเลย
ได้แบ่งทรัพย์สินกันตั้งแต่วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๒๓ ไม่มีทรัพย์สินใด ๆ เกี่ยวข้องกันอยู่อีก โดยเฉพาะอย่างปึงนาฬิกา
ปฤกของกลางนั้น เป็นทรัพย์ที่จำเลยนำมาพินิจโจทก์ร่วมก่อนแต่งงาน ตามกฎหมายเมื่อสมรสแล้ว ทรัพย์
นั้นย่อมจะตกเป็นสินส่วนตัวของโจทก์ร่วม หากโจทก์ร่วมกับจำเลยตั้งที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัยไม่ ส่วนผ้าใส่รองโหม
และผ้าชั้นโหมนั้น โจทก์ร่วมเป็นผู้ซื้อมาเมื่อสองเดือนมานี้ ปรากฏความในเสร็จรับเงิน เอกสารหมาย
จ. 2 พยานหลักฐานของโจทก์ฟังได้ชัดกว่าทรัพย์ตามฟ้องเป็นของโจทก์ร่วม เมื่อจำเลยเข้าไปโดยเจตนา
ทุจริท จำเลยย่อมมีความผิดฐานลักทรัพย์

โดยเหตุผลทั้งนี้ ฎีกาขอศาลฎีกาขอไปรษณีย์ทักทวนคดีพิพาทของศาลชั้นต้น

องโพนว่าเลขตามท้องโจทก์หรือหาตัว.

กรรมนิทรรณแล้วแก่จะไปก

ข้อสังเกต

อุทธรณ์นั้นเป็นคำคัดค้านคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลชั้นต้น ว่าทัศนไม่ถูกต้อง จึงขอให้ศาลอุทธรณ์ทัศนเสียใหม่ให้ถูกต้อง อาจจะถ้อยหรือแก้คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น แล้วคำว่าอุทธรณ์หมายความว่าอะไร ก็ขอไปอย่างนั้น ประการที่ ผู้อุทธรณ์จะต้องคัดค้านว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นไม่ถูกต้องอย่างไร เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น และที่ถูกต้องอย่างไร มีข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานในสำนวนสนับสนุนประการใดบ้าง ข้อสำคัญก็คือ ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่ยกขึ้นมาในชั้นอุทธรณ์ จะต้องวินิจฉัยแล้วโดยศาลชั้นต้น ไม่ใช่ยกขึ้นมาใหม่ ผู้อุทธรณ์จำนวนไม่น้อยชอบอ้างเอาข้อเท็จจริงนอกสำนวนมากอ้างไว้ในอุทธรณ์ ซึ่งหาได้ประโยชน์ไม่ เพราะศาลอุทธรณ์จะไม่วินิจฉัยให้ สำหรับข้อกฎหมายนั้น มีข้อยกเว้นอยู่บ้าง คือ ถ้าหากเป็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ผู้อุทธรณ์อาจจะหยิบยกขึ้นมากล่าวอ้างในชั้นอุทธรณ์ได้ แต่ทั้งนี้เป็นการอ้างของศาลอุทธรณ์ที่จะวินิจฉัยให้หรือไม่ก็ได้ ข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยนั้นก็เช่น เรื่องอำนาจฟ้อง เป็นอาทิ อีกอย่างหนึ่ง อุทธรณ์เป็นคำฟ้องอย่างหนึ่ง ซึ่งฟ้องไว้แบบฟ้องของศาล ขอให้ศาลเหมือนคำฟ้องชั้นต้น อุทธรณ์คืออาญาขึ้นภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ผู้อุทธรณ์ได้ฟังคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น ส่วนอุทธรณ์คดีแพ่งขึ้นได้ใน 1 เดือน (ตามฎีกาเพิก) ระวังเดือนกุมภาพันธ์ มีแต่เพียง 28 วัน หรือ 29 วัน สำหรับปีอธิกมาส ถ้าฟังคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลชั้นต้นวันที่ 31 มกราคม ต้องยื่นอุทธรณ์ (คดีแพ่ง) ภายในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ส่วนฎีกานั้นขึ้นได้ภายใน 1 เดือน ไม่ว่าคดีแพ่งหรือคดีอาญา นับแต่วันที่ผู้ฎีกาได้ฟังหรือถือว่าได้ฟังคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ และขอให้ระวังเดือนกุมภาพันธ์ เช่นเดียวกัน การยื่นอุทธรณ์ฎีกาให้ยื่นได้ที่ศาลชั้นต้นที่คดีนั้นคดีนั้นเอง แล้วคอยฟังคำสั่งศาล ศาลสั่งอย่างไรให้ปฏิบัติตามนั้น

(๓๓)
ท้ายอุทธรณ์

ไม่ต้องมี
อากร
แสตมป์

ข้าพเจ้าได้ยื่นสำเนาอุทธรณ์ โดยข้อความถูกต้องเป็นอย่างเดียวกัน
มาด้วย หนึ่ง ฉบับ และรอฟังคำสั่งอยู่ ถ้าไม่รอให้ถือว่าทราบแล้ว

(ลงชื่อ) สุดใจ สุดสวัสดิ์ ใจท้วม ผู้อุทธรณ์
(ฟ้องอุทธรณ์นั้น หมายความว่าลงชื่อแทนซึ่งความใด)

อุทธรณ์ฉบับนี้ข้าพเจ้า นายสุดใจ สุดสวัสดิ์ ใจท้วม หมายความว่า _____
อยู่บ้านเลขที่ _____ หมู่ที่ __ ถนน __
ตรอก/ซอย _____ ใกล้เคียง _____ ตำบล/แขวง __
อำเภอ/เขต _____ จังหวัด _____ โทรศัพท์ 2345678
เป็นผู้เรียง และพิมพ์

(ลงชื่อ) สุดใจ สุดสวัสดิ์ ใจท้วม ผู้เรียง
และพิมพ์

อุทธรณ์ฉบับนี้ข้าพเจ้า _____ อยู่บ้านเลขที่ _____
หมู่ที่ _____ ถนน _____ ตรอก/ซอย _____
ใกล้เคียง _____ ตำบล/แขวง _____
อำเภอ/เขต _____ จังหวัด _____ โทรศัพท์ _____
เป็นผู้เขียนหรือพิมพ์

ข้อสังเกต ในกรณีที่มีความเรียงคำฟ้องอุทธรณ์เองนั้น ไม่จำเป็นต้องใส่คำขอที่อยู่
ของผู้เรียงและพิมพ์อีก เพราะปรากฏอยู่แล้วในสำนวน

ผู้เขียนหรือพิมพ์

(๗)

คำร้องขอคืนรองกลาง



ไม่ต้อง
มีท
อากร
แสตมป์

คดีหมายเลขดำที่ 234 / ๒๕ 26
คดีหมายเลขแดงที่ 123 / ๒๕ 26

ศาล จังหวัดสกลนคร

วันที่ 25 เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕26

ความ อาญา

ระหว่าง	พนักงานอัยการจังหวัดสกลนคร	โจทก์
	นายสมเกียรติ นุญโยนก	ผู้ร้อง
	นายสมชาย นุญโยนก	จำเลย
ข้าพเจ้า นายสมเกียรติ นุญโยนก	ผู้ร้อง	

เชื้อชาติ ไทย สัญชาติ ไทย อาชีพ ทานา เกิดวันที่ 25
 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2477 อายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 123 หมู่ที่ 1
 ถนน ราชพยอม ตรอก/ซอย -- ใกล้เคียงจันทราพยอม ตำบล/แขวง ราชพยอม
 อำเภอ/เขต ราชพยอม จังหวัด นครพนม โทรศัพท์ ---
 ขอยื่นคำร้องมีข้อความตามที่กล่าวต่อไปนี้

ข้อ ๑. คดีนี้ศาลมีคำพิพากษาเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2526 ให้ลงโทษจำคุก

จำเลย 6 เดือน ฐานมิได้หวงห้ามแปรรูปไว้ในความครอบครองโดยไม่รับอนุญาต และให้รับไม่แปรรูป

ทั้งกล่าว โท 2 ชั่วโมง และเดวียน 1 เล่ม ของกลาง คดีถึงที่สุดแล้ว เพราะไม่มีการอุทธรณ์

ข้อ 2. ผู้ร้องขอกราบเรียนว่า โคนและเดวียนของกลางที่ศาลสั่งรับคืนเป็นของผู้

ร้อง โดยจำเลยนี้เป็นน้องชายของผู้ร้อง ได้ยื่นโคนและเดวียนดังกล่าวของผู้ร้องไปหน้าศาลระหว่างถูก

หมายเหตุ ข้าพเจ้ารอฟังคำสั่งอยู่ ถ้าไม่รอให้ถือว่าทราบแล้ว

(ลงชื่อ) สมเกียรติ นุญโยนก ผู้ร้อง

เก็บเกี่ยวนี้ ครั้นสิ้นฤดูเก็บเกี่ยว จำเลยขอซื้อ แก้วบุ๋รองไม่ยอมขาย เพราะเห็นว่า เป็นของที่มีค่า
 แบ่งให้ ปรากฏค่าเสนอซื้อของจำเลยตามจดหมายลงวันที่ 20 มีนาคม 2526 ที่แนบมาท้ายคำร้อง
 นี้ แม้กระนั้นจำเลยก็ไม่ยอมคืนโคและเกี่ยวนไ้แก่บุ๋รอง จนกระทั่งไ้หน้าโคและเกี่ยวนไ้ลากไม้ฉีกถ
 หมาย ซึ่งบุ๋รองมิไ้รู้เห็นเป็นใจก้วย จำเลยทำผิดก็มีไ้บอกให้บุ๋รองทราบ เพราะเหตุกึ่งกล่าวบุ๋รอง
 จึงมิไ้ขอคืนของกลางก่อนหน้านี้

ข้อ 3. ขณะนี้ของกลางยังอยู่ที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมือง สกลนคร ขอศาลไ้ไปร
 มีคำสั่งให้เจ้าหน้าที่คินของกลางกึ่งกล่าวแก่บุ๋รองกอไปค้วย.

ควรมิควรรแล้วแต่จะไปร

(ลงชื่อ) สมเกียรติ มุขโชนก บุ๋รอง

คำร้องนี้ จ้าพเจ้านายสมเกียรติ มุขโชนก บุ๋รอง เป็นผู้เรียงและพิมพ์

(ลงชื่อ) สมเกียรติ มุขโชนก ผู้เรียงและพิมพ์

หมายเหตุ ปกคดีศาลจะสำเนาให้พนักงานอัยการโจทก์คักคาน แล้วนคไ้ส่วน ซึ่งบุ๋รองจะคอง
 นาคยามหลักฐานมาสิบให้ศาลเห็นตามข้ออ้างหังสามข้อ ถ้าศาลเชือคานที่ร้องก็จะมี
 คำสั่งให้คินของกลางแก่บุ๋รอง ถ้าศาลสั่งยกคำร้อง บุ๋รองอุทธรณ์ฎีกาไ้ อัยการก็
 อุทธรณ์ฎีกาไ้เช่นเกี่ยวต้นในกรณีศาลสั่งให้คินของกลาง

ตอนที่ ๒ ความแฟง

ตอนก่อนได้พูดถึงคดีอาญา สำหรับตอนนี้จะพูดถึงคดีแพ่ง เวลาดำเนินคดีในศาล ไม่ว่าจะเป็ความแฟงหรือความอาญา ก็ใช้กระดาษแบบฟอร์มของศาลเช่นเดียวกัน แบบฟอร์มของศาลผู้อ่านได้เห็นมาบ้างแล้วในตอนก่อน พอเป็นแนวทาง สำหรับตอนนี้จะไม่นำมาแสดงให้ดูอีก จะให้แต่ข้อความคำฟ้อง คำให้การ คำร้องและคำขอต่าง ๆ ฟังเข้าใจว่าต้องเขียนหรือพิมพ์ลงในแบบฟอร์มของศาล

การเป็นความนั้น ไม่ว่าจะเป็ความแฟงหรือความอาญา มีความคล้ายกันอยู่อย่างหนึ่งคือให้ทุกข์แก่ผู้อื่นทุกข์น้อยกว่า เพราะถ้าไม่ตายเสียสามวันมันก็หายเจ็บ ส่วนการเป็นความนั้นทุกข์เป็นปี เสียทรัพย์สินเงินทองไม่น้อย บางทีชนะคดีแล้วไม่คุ้มกัน คดีอาญาเสียอีกไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมและมักจะกินเวลาน้อยกว่าด้วย และถ้าไม่อยากฟ้องเองก็ย้งร้องทุกข์ให้ฝ่ายบ้านเมืองจับกุมผู้กระทำผิดมาลงโทษได้โดยไม่ต้องเสียเงิน แต่คดีแพ่งนี้เป็นเรื่องส่วนบุคคลโดยเฉพาะ ต้องฟ้องเอง บ้านเมืองไม่ยุ่งด้วย และมักจะต้องจ้างทนายฟ้องหรือต่อสู้คดีแทน ซึ่งต้องเสียเงินอีกส่วนหนึ่งนอกจากค่าธรรมเนียมศาล การค้าความจริงหากไร้ท่าไรอะไรไม่ได้ ไม่เหมือนการค้าขายอย่างอื่น ดังสุภาษิตจีนที่ว่า “เป็ความกินขึ้นหมากดีกว่า” ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยอย่างยิ่ง จึงขอร้องไว้ ณ ที่นี้ว่า ถ้าพอยอมกันได้ก็ยอมกันเสียดี ๆ ดีกว่า สำหรับข้อเขียนนี้เป็นเพียงข้อเสนอนะ และแนวปฏิบัติต่าง ๆ หวังว่าจะช่วยผู้เป็ความได้บ้างและทำให้ท่านไม่ทุกข์จนเกินไป ทั้งยังจะทำให้ท่านไม่เสียเงินเสียทองมากมายเหมือนคนที่ไม่รู้จะไรเลยด้วย

ความแฟงคืออะไร

ความแฟงหรือคดีแพ่งนั้น ได้กล่าวมาบ้างแล้ว เป็คดีที่เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง ส่วนใหญ่พิพาทกันด้วยเรื่องหนี้สิน ไม่มีการจำคุกหรือปรับใหม่เหมือนดังคดีอาญา เช่น ยายมีเยี่ยมเงินตามมาแล้วไม่ใช่ ตามาจึงฟ้องเรียกเงินคืน ทิดอ่อนหมั้นนางสาวนงเยาว์แล้วไม่ยอมแต่งงานด้วยนางสาวนงเยาว์จึงฟ้องเรียกค่าเสียหายจากทิดอ่อน (ฟ้องบังคับให้แต่งงานไม่ได้)

คดีแพ่งมี ๒ ชนิด คือ คดีแพ่งล้วน ๆ ตามตัวอย่างข้างต้นอย่างหนึ่ง กับคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา คือ คดีแพ่งที่มีมูลหนี้มาจากคดีอาญาอีกอย่างหนึ่ง

ตัวอย่าง ๑ นายแดงขับรถโดยประมาทพลิกคว่ำทำให้นายดำบาดเจ็บสาหัส แดงมีความผิดฐานขับรถโดยประมาททำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส นี่เป็เรื่องอาญา และแดงต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่ดำ เช่นค่ารักษาพยาบาล ค่ารถแท็กซี่ไปโรงหมอ ค่าเสียความสามารถในการทำงาน เป็นต้น นี่เป็เรื่องแพ่ง ซึ่งเป็นหนี้ที่มีมูลจากการขับรถโดยประมาทของแดงนั่นเอง แดงจะต้องรับผิดชอบ แม้ว่าแดงจะติดคุกแล้วก็หาทำให้หลุดพ้นจากหนี้หนี้ไปไม่ เรื่องนี้ยังมีผู้เข้าใจผิดกันอยู่มาก

ตัวอย่างที่ ๒ เลือخابกับพวกร่วมกันปล้นทรัพย์ตามี ความผิดฐานปล้นทรัพย์เป็คดีอาญา ส่วนการเรียกทรัพย์คืนหรือเรียกค่าเสียหายจากเลือخابนั้นเป็คดีแพ่ง ซึ่งมีมูลมาจากการกระทำผิดของเลือخاب

การฟ้องคดีแพ่งนั้นต้องเสียค่าธรรมเนียม ซึ่งจะเห็นในลำดับต่อไป ส่วนคดีอาญาไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม ในกรณีผู้เสียหายฟ้องคดีเองอาจจะต้องเสียค่าส่งหมายเรียก หมายนัดให้แก่เจ้าพนักงานศาลผู้เดินทางหมาย ถ้าไม่ยอมเสียมากก็ให้แถลงขอให้ศาลสั่งให้ส่งทางจดหมายลงทะเบียนตอบรับ ซึ่งสะดวกและถูกกว่ากันมาก พูดยังนี้อาจเข้าใจยากสำหรับผู้ไม่เรียนกฎหมาย ขอให้ถามเจ้าหน้าที่ศาลดูก็จะเข้าใจ

การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ผู้เสียหายจะฟ้องคดีอาญาเป็นคดีหนึ่ง และฟ้องคดีแพ่งเป็นอีกคดีหนึ่งต่างหากจากกันก็ได้ หรือฟ้องทั้งคดีแพ่งและคดีอาญารวมกันไปก็ได้ ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า เพราะส่งหมายครั้งเดียว สืบพยานรวดเดียว ได้ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา

สำหรับความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก รับของโจร ชิงราวทรัพย์ และยักยอก นั้น กฎหมายบังคับให้อัยการซึ่งฟ้องคดีอาญาเรียกให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์ที่ถูกลัก ถูกปล้น ถูกโกง และถูกยักยอก แก่ผู้เสียหายหรือเจ้าทรัพย์ด้วย กรณีเช่นนี้อัยการไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมเมื่อศาลพิพากษาลงโทษจำเลยศาลก็จะสั่งให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์ที่อัยการโจทก์ขอคืนแก่เจ้าทรัพย์ด้วย เจ้าทรัพย์อยู่ในฐานะเป็นเจ้านั้นตามคำพิพากษา มีสิทธิที่จะขอให้ศาลยึดทรัพย์สินของจำเลยขายทอดตลาดเอาเงินมาชำระราคาทรัพย์ตามที่ศาลสั่งคืนแก่ตนได้ การยื่นคำร้องขอให้ศาลยึดทรัพย์ เช่นว่านั้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม ร้อยละ ๒.๕๐ แต่อาจจะเสียค่าป่วยการเจ้าพนักงานที่ออกไปยึดทรัพย์จำเลย ซึ่งไม่มาก และในที่สุดเจ้าทรัพย์จะได้รับชดใช้คืนเมื่อขายทรัพย์จำเลยได้

การเรียกทรัพย์คืนนี้ ถ้าผู้เสียหายฟ้องเรียกเองจะต้องเสียค่าธรรมเนียมร้อยละ ๒.๕๐ ของราคาทรัพย์หรือค่าเสียหายที่เรียกร้อง ไม่ว่าจะฟ้องเป็นคดีแพ่งแต่ลำพังหรือฟ้องรวมไปกับคดีอาญา

การบังคับทางแพ่ง

การบังคับคดีทางแพ่งนั้นแล้วแต่สภาพของหนี้ กล่าวคือ

๑. **หนี้เงิน** เช่น ศาลพิพากษาให้แดงชำระหนี้เงินกู้ให้แก่ดำ ถ้าแดงไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษาดำเจ้านั้นมีอำนาจขอให้ศาลสั่งยึดทรัพย์ของแดงมาขายทอดตลาดเอาเงินที่ได้ชำระหนี้แก่ตน ถ้าลูกหนี้ไม่มีทรัพย์ยึดก็แล้วไป ดำต้องคอยไปจนกว่าแดงจะมีเงินหรือมีทรัพย์สินให้ยึด แต่ไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่วันมีคำพิพากษา ถ้ามีการอุทธรณ์ฎีกาก็นับแต่วันมีคำพิพากษาศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา แล้วแต่กรณี เช่น คดีถึงศาลฎีกา ก็นับแต่ศาลชั้นต้นอ่านคำพิพากษาของศาลฎีกาเป็นต้นไป

๒. **คดีขับไล่** เช่น ศาลพิพากษาขับไล่แดงออกจากตึกพิพาท หรือห้ามแดงเข้าไปแม้้วางป่าสงวนของชาติ ถ้าแดงไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา โจทก์ขอให้จับแดงมาขังไว้จนกว่าแดงจะปฏิบัติตาม แต่ไม่เกิน ๑ ปี

๓. **ให้ทำนิติกรรม** เช่น ศาลพิพากษาให้จำเลยไปจดทะเบียนโอนที่ดินให้แก่โจทก์ ถ้าจำเลยไม่ยอมไปทำนิติกรรมโอนที่ดินดังกล่าว (อาจเป็นที่ดิน น.ส.๓ หรือ โฉนดที่ดิน) อย่างนี้โจทก์ใช้คำพิพากษาของศาลแสดงเจตนาของจำเลยได้โดยที่เดียว คือนำสำเนาคำพิพากษาที่จำศาลรับรองว่าถูกต้องไปให้เจ้าพนักงานจดทะเบียนโอนใส่ชื่อโจทก์ในหนังสือสำคัญสำหรับที่ดินได้ ถ้าเจ้าพนักงานไม่ยอมก็ขอให้ศาลมีหนังสือไปถึงเจ้าพนักงาน

๔. หน้าที่การซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่าย เช่น ฟ้องขอให้ผู้จัดสรรที่ดินขอมรดกในที่ดินจัดสรร ซึ่งผู้จัดสรรไม่ยอมทำ กรณีอย่างนี้โจทก์อาจให้ศาลสั่งให้คนอื่นขอมรดก โดยให้ผู้จัดสรรเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายได้ ถ้าผู้จัดสรรไม่ยอมก็ขอให้ศาลยึดทรัพย์ของผู้จัดสรรออกขายทอดตลาดเอาเงินมาชำระหนี้ค่าทำถนนให้แก่ผู้ขอมรดกได้

สิทธิฟ้องคดีแพ่งเกิดขึ้นเมื่อใด

สิทธิฟ้องคดีแพ่งเกิดขึ้นได้ ๒ ทาง คือ

๑. เมื่อถูกโต้แย้งสิทธิ คือเมื่อมีผู้ทำให้สิทธิของเรากระทบกระเทือน เป็นต้นว่า แดงทำสัญญาจะขายที่ดินให้แก่เราแล้วบิดเบื้อวไม่ยอมโอนขายให้ตามสัญญา หรือ ค่ายืมเงินของเราไปแล้วไม่ยอมใช้คืน เป็นต้น เรียกว่าเราถูกโต้แย้งสิทธิ ข้อควรจำก็คือ หนี้นั้นจะต้องถึงกำหนดแล้วเสียก่อน จึงจะถือว่าเขาโต้แย้งสิทธิของเราได้ เช่น แดงกู้เงินค่าไป ๑๐,๐๐๐ บาท ไม่ได้กำหนดว่าจะใช้คืนเมื่อใด อย่างนี้เป็นหนี้ไม่มีกำหนดชำระ ค่าเจ้าหนี้จะต้องทวงถามให้แดงชำระภายในเวลากำหนดเสียก่อน ถ้าแดงไม่ชำระในเวลาที่กำหนดให้หนี้แหละจึงจะถือว่าแดงโต้แย้งสิทธิ ค่าจึงจะมีสิทธิฟ้อง ถ้ายังไม่ทวงก็ยังไม่ฟ้องไม่ได้ การทวงถามนี้อาจทวงด้วยปากหรือหนังสือก็ได้ ไม่จำเป็นต้องให้ทนายยื่นในคดี แต่ถ้าเป็นหนี้มีกำหนด เช่น กรณีตามตัวอย่าง แดงสัญญาว่าจะใช้เงินต้นและดอกเบี้ยคืนภายใน ๑ ปี เมื่อพ้น ๑ ปี แล้วไม่ใช่อย่างนี้ถือว่าแดงโต้แย้งสิทธิของค่านับตั้งแต่พ้นกำหนดชำระเป็นต้นมา ค่าฟ้องได้เลยโดยไม่ต้องทวงถาม แต่จะทวงถามก็ไม่ห้าม สำหรับหนี้ละเมิด เช่น แดงขับรถประมาทชนดำและรถของดำเสียหาย อย่างนี้กฎหมายถือว่าผู้ละเมิดโต้แย้งสิทธิของดำผู้ได้รับความเสียหายตั้งแต่วันละเมิด ค่าฟ้องได้โดยไม่ต้องทวงถาม และเรียกดอกเบี้ยอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีในเงินจำนวนที่เรียกรอนับแต่วันละเมิดด้วย

๒. เมื่อมีความจำเป็นจะต้องใช้สิทธิทางศาล ซึ่งมีอยู่มากมายหลายกรณี เช่น คำตายมีที่ดินหลายแปลงเป็นมรดก แต่ทายาทไม่สามารถจะโอนรับมรดกได้ เพราะเจ้าพนักงานที่ดินไม่ยอมโอนเว้นแต่จะมีคำสั่งศาลตั้งผู้จัดการมรดกเสียก่อน อย่างนี้ทายาทจำเป็นจะต้องมายื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งตั้งตนเองหรือผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้จัดการมรดก แล้วนำสำเนาคำสั่งศาลไปยื่นต่อเจ้าพนักงานที่ดินเพื่อโอนรับมรดก ซึ่งมีอยู่ทุกวัน ๆ ละ หลายเรื่อง นอกจากนั้นก็ยังมี ขอให้ศาลสั่งว่าบุคคลที่หายไปจากถิ่นที่อยู่ไม่ทราบว่าเป็นตายร้ายดีนานหลาย ๆ ปีเป็นคนสาปสูญ ขอให้ศาลสั่งตั้งผู้ปกครองผู้เยาว์ในกรณีที่ผู้เยาว์ไม่มีบิดามารดา หรือมีแต่ถูกถอนอำนาจปกครอง ขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้บิดามารดาทำนิติกรรมสำคัญ ๆ เช่น ซื้อขายที่ดินของบุตรผู้เยาว์ ขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้ผู้เยาว์ทำนิติกรรมเพราะผู้แทนโดยชอบธรรมไม่ยอมอนุญาตโดยปราศจากเหตุผล ตลอดจนขอให้ศาลสั่งว่าการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล และการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน (อาศัยกฎหมายอื่น) ว่าเป็นไปโดยมิชอบ และให้มีการเลือกตั้งใหม่ คดีเหล่านี้เป็นคดีฝ่ายเดียว โจทก์เริ่มคดีด้วยคำร้องขอแล้วศาลจะประกาศให้ผู้มีส่วนได้เสียทราบ เขาจะได้คัดค้าน ถ้าไม่มีผู้ใดคัดค้าน ศาลก็จะไต่สวนและสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตแล้วแต่รูปคดีซึ่งกินเวลาประมาณ ๑ เดือนนับแต่วันยื่นถึงวันศาลมีคำสั่ง แต่ถ้ามีผู้คัดค้านเข้ามา เช่น พรรคการเมืองหนึ่งขอให้ศาลสั่งว่าการเลือกตั้งในเขตที่ลูกพรรคของตนสมัครรับเลือกตั้งเป็นไปโดยมิชอบ ให้ศาลสั่งให้มี

การเลือกตั้งใหม่ อย่างนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดอาจจะคัดค้านเข้ามาว่าการเลือกตั้งเป็นไปโดยชอบ ขอให้ยกคำร้องเสีย กรณีเช่นนี้ ศาลจะดำเนินการต่อไปอย่างคดีมีข้อพิพาท ซึ่งกินเวลาหลายเดือนกว่าจะเสร็จ ขอให้ดูตัวอย่างอีกสักเล็กน้อยเพื่อความเข้าใจจะได้กระจ่างขึ้น

ตัวอย่าง ๑ แดงวิกัลจริต ดำพี่ชายของแดงซึ่งเป็นผู้ดูแลแดงมาตลอดมีอำนาจยื่นคำร้องขอต่อศาล ขอให้ศาลสั่งให้แดงเป็นคนไร้ความสามารถ และตั้งให้ดำเป็นผู้อนุบาล มีอำนาจทำกิจการทั้งหลายแทนแดง

ตัวอย่าง ๒ เขียวได้จากภุมิลาंनाไปโดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีเป็นเวลากว่า ๗ ปี ผู้มีส่วนได้เสีย เช่น บิดามารดาหรือบุตรของเขียว หรือพนักงานอัยการซึ่งเป็นทนายของแผ่นดินมีอำนาจร้องขอต่อศาลขอให้ศาลสั่งว่าเขียวเป็นคนสาปสูญได้ ซึ่งมีผลเท่ากับเขียวตาย

ตัวอย่าง ๓ นายแดงประสงค์จะขายที่ดินของบุตรซึ่งเป็นผู้เยาว์ ตามกฎหมายนายแดงจะต้องยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งอนุญาตเสียก่อนจึงจะขายได้ ถ้าอยู่ในเขตศาลคดีเด็กก็ยื่นต่อศาลคดีเด็ก ถ้าไม่อยู่ในเขตศาลคดีเด็กก็ยื่นต่อศาลจังหวัด (คดีไม่ขึ้นศาลแขวง) ถ้าขายไปโดยไม่ได้ขออนุญาตศาลก่อน การขายนั้นไม่ผูกพันผู้เยาว์ เท่ากับไม่ได้ขาย ผู้เยาว์เรียกที่ดินคืนได้

ตัวอย่าง ๔ เด็กชายแดงอายุ ๑๕ ปี ประสงค์จะทำการค้าขายอย่างหนึ่ง ซึ่งคิดว่าตนทำได้ และคิดว่าจะมีกำไรดี แต่บิดาไม่ยอมอนุญาตให้ทำ เด็กชายแดงก็อาจจะยื่นคำร้องขอต่อศาลขอให้สั่งอนุญาตให้ตนทำการค้าขายที่ว่านั้นได้

การประกาศให้ผู้มีส่วนได้เสียทราบนั้น ศาลมักจะประกาศทางหนังสือพิมพ์ ซึ่งผู้ร้องจะต้องเสียค่าประกาศประมาณ ๕๐๐-๗๐๐ บาท ถ้าผู้ร้องไม่มีเงินก็อาจยื่นคำร้องธรรมดาคือฉบับหนึ่งไปพร้อมกับคำร้องของนั้น ขอให้ศาลประกาศโดยวิธีอื่น เช่น ให้ประกาศไว้ที่หน้าศาล ที่บ้านกำนันและผู้ใหญ่บ้านแห่งท้องถิ่นนั้น หรือประกาศไว้ตามที่ต่าง ๆ นอกเหนือไปจากนั้นแล้วแต่ศาลจะพิจารณาเห็นสมควรก็ได้

ทนายทำแทน การฟ้องคดีก็ดี การต่อสู้คดีก็ดี ตลอดจนการดำเนินคดีในศาลนั้น เจ้าตัวมีอำนาจทำเองโดยไม่ต้องจ้างทนาย ไม่ว่าคดีแพ่งหรือคดีอาญา แต่การดำเนินคดีในศาลนั้นไม่ใช่ของง่าย สอบไล่เสียยังง่ายกว่า ผิดบ้างถูกบ้างยังได้คะแนน ส่วนการดำเนินคดีผิดไม่ได้ ทำมาดี ๆ ผิดนิดเดียวแพ้ไปเลยก็มี เช่น ลิ้มยื่นบัญชีพยาน ศาลไม่ยอมให้นำพยานเข้าสืบ ผลก็คือแพ้ กระบวนพิจารณาในศาลนั้นค่อนข้างจะสลับซับซ้อน แม้แต่ผู้เรียนกฎหมายแท้ ๆ ยังทำไม่ค่อยจะถูก เป็นการยากสำหรับผู้ไม่รู้จักกฎหมายที่จะดำเนินคดีเองโดยตลอด โดยเฉพาะคดีแพ่งนั้น ดูจะยากกว่าคดีอาญา คู่ความจึงมักจะตั้งทนายไว้ดำเนินคดีแทน โดยตัวเองไม่ต้องไปศาล เพราะทนายมีอำนาจทำแทนทุกอย่าง ตั้งแต่ยื่นคำฟ้อง จนกระทั่งบังคับคดี พาเจ้าพนักงานไปยึดทรัพย์ของลูกหนี้มาขายทอดตลาดแทนตัวความ ตัวความค่อยไปศาลเวลาจะเบิกความเป็นพยานเลยทีเดียว (แต่จำเลยในคดีอาญาต้องไปศาลฟังการพิจารณาทุกครั้ง) นอกจากนั้นทนายยังเป็นทีปรึกษาให้ความอุ่นใจได้ ข้อสำคัญก็คือหาทนายที่ไว้ใจได้ มิฉะนั้นท่านอาจเสียใจ เวลาเซ็นใบแต่งตั้งทนายนั้น ทนายเขาจะให้ท่านเซ็นใบมอบฉันทะไว้ด้วย นอกเหนือไปจากใบแต่งตั้งทนายซึ่งท่านมอบอำนาจให้ทนายดำเนินคดีแทน ใบมอบฉันทะนั้นเขาจะกรอกข้อความเขาเอง บางทีอาจกรอกข้อความว่าท่านมอบอำนาจให้รับเงินแทน เมื่อรับเงินไปแล้วทำเป็นเฉยเสียก็ได้ ซึ่งมีอยู่เสมอ ทั้ง ๆ ที่ศาลหาทางป้องกันอย่างรัดกุม แต่ก็ไม่วายมีเรื่องแบบนี้เกิดขึ้น

สำหรับใบแต่งทนายนั้น เมื่อท่านเซ็นให้ทนายเขาแล้ว เขาก็จะนำไปกรอกข้อความตามแบบพิธีของเขา รวมทั้งอำนาจให้ประนีประนอมยอมความแทนท่านด้วย อันนี้สำคัญ มีทนายบางคนไปยอมความกับคู่ความฝ่ายตรงข้าม โดยตัวความไม่เห็นด้วย ทำให้ตัวความเสียหายอย่างไม่มีทางแก้ ตัวความจะเรียกค่าเสียหายก็ไม่ได้ เพราะว่าท่านให้อำนาจเขากรอกข้อความเอง จึงขอเตือนว่าเวลาแต่งทนาย ท่านควรสงวนสิทธิในการประนีประนอมเอาไว้ เขียนไว้ให้ชัดเจน หากทนายจะทำยอมก็ให้เรียกท่านไปตกลงกับฝ่ายตรงข้ามที่ศาลตั้งตัวอย่างใบแต่งทนายทำยบทก่อน อย่างนี้จะดีกว่าให้ทนายพิมพ์ใบแต่งทนายให้ท่านดูข้อความก่อนแล้วจนเป็นที่พอใจจึงเซ็น ก่อนเซ็นก็ให้ขีดเส้นตรงช่องว่างไว้เสีย เพื่อกันมิให้มีการพิมพ์เติมในภายหลัง

ทนายในคดีแพ่งนั้น คู่ความจะต้องเสียเงินจ้างเอง ศาลตั้งให้ฟรี ๆ ไม่ได้เหมือนในคดีอาญา บางประเภทที่กล่าวมาแล้วในตอนก่อน ทนายดี ๆ ก็มักจะเรียกค่าว่าความแพง ทนายที่เรียกค่าว่าความถูก นอกจากจะไม่ค่อยน่าไว้ใจแล้วยังไม่ค่อยจะเก่งอีกด้วย เมื่อได้ค่าว่าความน้อย โอกาสที่แกจะไปเข้ากับอีกฝ่ายหนึ่งก็มีมาก ซึ่งมีอยู่เสมอ การมีทนายไม่ดีนั้นไม่มีเสียเลยดีกว่า เวลาตกลงเรื่องค่าจ้างก็ขอให้พูดกันให้แน่นอน เดียวจะถูกเรียกค่าในค่านี้อยู่เรื่อยเหมือนอย่างถอนขนห่านในไม่ช้าก็หมดตัว ที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องจากทนายเป็นคนไม่มีเงินเดือน รายได้ของเขาขึ้นอยู่กับลูกความ ยิ่งหวังความไว้ได้นานก็ยิ่งมีโอกาสได้เงินมาก

อนึ่ง ถ้ามีการถอนฟ้องหรือยอมความ โจทก์จะได้ค่าธรรมเนียมคืนบางส่วน ค่าธรรมเนียมนี้ บางครั้งเป็นหมื่นเป็นแสน เงินนี้เป็นเงินของท่าน ทนายมักจะให้คู่ความเซ็นใบมอบฉันทะไว้ล่วงหน้า ดังกล่าวมาแล้ว เขาจะนำใบมอบฉันทะนั้นไปรับเอาเงินของท่านเสียเอง มีอยู่เป็นอันมาก

ค่าธรรมเนียม การฟ้องคดีแพ่งต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล คือค่าขึ้นศาลร้อยละ ๒.๕๐ ของจำนวนเงินที่เรียกร้อง แต่ไม่น้อยกว่า ๒๐๐ บาท และไม่มากกว่า ๒๐๐,๐๐๐ บาท ถ้าเป็นคดีไม่มีข้อพิพาทซึ่งไม่มีทุนทรัพย์ก็เสียเพียง ๒๐๐ บาท นอกจากนั้นท่านจะต้องเสียค่าส่งหมาย เพราะว่าฟ้องแล้วจะต้องส่งสำเนาฟ้องให้แก่จำเลยพร้อมด้วยหมายเรียกให้จำเลยยื่นคำให้การ ท่านจะนำสำเนาฟ้องไปส่งให้แก่จำเลยเองไม่ได้ ต้องให้เจ้าพนักงานศาลส่ง ซึ่งท่านจะต้องเสียค่าพาหนะและค่าป่วยการให้แก่เขา ซึ่งค่อนข้างจะแพง สำหรับคนยากคนจน ๕๐ บาทบ้าง ๑๐๐ บาท ๒๐๐ บาทก็มี สุดแต่แต่ระยะทางใกล้ไกล ถ้าส่งครั้งเดียวได้ก็ไม่สู้กระไรบางที่ส่งถึง ๓ ครั้งก็มี ผมขอแนะนำให้ท่านยื่นคำแถลงขอให้ศาลส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับซึ่งถูกกว่ากันมาก ศาลยินดีที่จะสั่งให้ส่งตามขอ เพราะเห็นใจคู่ความ มีผลเท่ากับเจ้าพนักงานศาลส่ง

ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ท่านเสียไปนั้นปรากฏอยู่ในสำนวนของศาล เว้นแต่ค่าทนายความซึ่งท่านจ่ายให้แก่ทนายเองไม่ปรากฏ หากท่านชนะคดี ท่านก็มักจะได้ค่าใช้จ่ายเหล่านี้คืน รวมทั้งค่าทนายบางส่วนด้วย จากจำเลยซึ่งแพ้คดี

จำเลยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมอะไร แต่ถ้าแพ้คดีในที่สุด ศาลมักจะสั่งให้เสียค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แทนโจทก์ เรียกว่าค่าฤชาธรรมเนียม รวมทั้งค่าทนาย (ไม่เต็ม) ตามที่กล่าวมาแล้วนั้นด้วย

ขอคำเนิ่นคดีอนาถา ค่าธรรมเนียมศาลนั้น โดยเฉพาะค่าขึ้นศาล บางทีก็มากเป็นหมื่นเป็นแสน

แล้วแต่ทุนทรัพย์ที่เรียกร้อง หากท่านไม่มีเงินจะเสียค่าธรรมเนียมศาล ท่านก็สามารถที่จะขอให้ศาลสั่งให้ท่านยกเว้นค่าธรรมเนียม เรียกว่าขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา โดยยื่นคำร้องไปกับคำฟ้อง (ฟ้องอุทธรณ์หรือฟ้องฎีกา) บอกศาลว่าท่านเป็นคนยากจนไม่มีเงินเสียค่าธรรมเนียมศาล และบอกไปด้วยว่า คดีของท่านมีมูลที่จะฟ้องร้อง ท่านต้องไปสถาบันตัวต่อศาลด้วยว่า ท่านยากจนจริง ๆ ถึงขนาดไม่มีเงินเสียค่าธรรมเนียมศาล แล้วศาลก็จะไต่สวนดูว่าท่านยากจนหรือไม่ ถ้าเห็นว่ายากจนจริงก็จะอนุญาตให้ท่านดำเนินคดีอย่างคนอนาถา อย่าสวมสร้อยคอทองคำไปให้ศาลเห็นเข้าล่ะ

ในกรณีที่ท่านไม่วางไปศาลเพื่อสถาบันเช่นนั้น ท่านอาจจะมอบอำนาจเป็นหนังสือให้ใครเขาไปสถาบันแทน ใช้ใบมอบฉันทะของศาลนั้นก็ได้อีก หรือถ้าท่านถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำ ก็ขอให้ศาลเบิกตัวท่านไปศาลเพื่อสถาบันตนได้

ถ้าท่านเกิดจนลงภายหลังยื่นฟ้องไปแล้ว จะขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถานับแต่จนลงต่อไป ภายหลัง ค่าธรรมเนียมศาลที่เสียไปแล้วขอคืนไม่ได้ ถ้าศาลไม่ให้อนาถา ท่านอาจจะอุทธรณ์คำสั่งศาลไปยังศาลอุทธรณ์ หรือท่านจะขอนำพยานหลักฐานมาสืบแสดงให้ศาลเห็นเพิ่มเติมจากเดิมเพื่อให้ศาลเชื่อก็กได้

ในกรณีที่ศาลอนุญาตให้ท่านดำเนินคดีอย่างคนอนาถาในศาลชั้นต้นนั้น คู่มีไปถึงชั้นอุทธรณ์ฎีกาด้วย คือเวลาท่านอุทธรณ์ฎีกา หากมี ท่านก็ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลเหมือนกัน กล่าวคือ ในชั้นอุทธรณ์ฎีกานั้น กฎหมายสันนิษฐานว่าท่านยังยากจนอยู่ เพราะฉะนั้น ในชั้นอุทธรณ์ฎีกา ท่านเพียงแต่ยื่นคำร้องว่าท่านยังยากจนอยู่ คดีของท่านมีทางชนะ หรือจะใช้คำว่ามีเหตุผลสมควรที่จะอุทธรณ์ฎีกาก็ได้ ขออุทธรณ์หรือฎีกาแล้วแต่เรื่อง อย่างคนอนาถาซึ่งศาลอนุญาตมาแล้วในศาลชั้นต้นด้วย ศาลก็จะอนุญาตตามขอโดยไม่ต้องไต่สวนอีก

ตัวอย่างคำฟ้อง

คำฟ้อง ต้องเขียนหรือพิมพ์และใช้แบบฟอร์มของศาลเช่นเดียวกับ คำให้การ คำร้อง และคำขออื่น ๆ ซึ่งผู้อ่านได้ทราบมาแล้วในตอนก่อน ว่าด้วยคดีอาญา ข้อก่อนข้างจะยากนั้นอยู่ที่การเขียนฟ้อง หลักมีอยู่ว่า คำฟ้องจะต้องแสดงโดยแจ้งชัดซึ่งสภาพแห่งข้อหา พุทธคุณเคลือบกำกวมไม่ได้ ใครอ่านจะต้องเข้าใจพร้อมทั้งเหตุผลประกอบข้ออ้างนั้น และลงท้ายด้วยคำขอให้ศาลบังคับตามที่โจทก์ประสงค์ ถ้าเขียนไม่ดีศาลก็จะไม่รับ ทำให้โจทก์แพ้คดี อนึ่ง ฟ้องนั้นให้ทำสำเนาไว้เพื่อส่งให้แก่จำเลยให้ครบทุกคนด้วย จำเลย ๓ คนก็ต้องทำ ๔ ชุด ๆ หนึ่งไว้ที่ศาล สำเนา ๓ ชุดนั้นโจทก์ต้องรับรองว่าเป็นสำเนาถูกต้อง ในที่นี้จะแสดงตัวอย่างให้ดูเท่าที่เห็นว่าจำเป็นสำหรับราษฎรส่วนแบบฟอร์มไปขอเอาที่ศาล ทำเป็นร่างให้เรียบร้อยเสียก่อน ไปถึงศาลจึงกรอกข้อความตามร่างลงในแบบฟอร์มก็ได้ แล้วค่อยยื่นต่อศาลก็จะสะดวกดี ถ้ามีการขัดฆ่า หรือตกเติม ให้เซ็นชื่อกำกับไว้ที่ริมกระดาษด้วย บรรยายเป็นข้อ ๆ ละ ประเด็น อย่างเดียวกับฟ้องคดีอาญา

๑. ฟ้องเรียกเงินกู้

ข้อ ๑. เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๒๕ จำเลยที่ ๑ ได้ทำสัญญากู้และรับเงินที่กู้จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท ไปจากโจทก์ ตั้งแต่วันทำสัญญา จำเลยสัญญาว่าจะให้ดอกเบี่ยแก่โจทก์ร้อยละ ๑๕ ต่อปี กำหนดชำระ ดอกเบี่ยเป็นรายเดือนทุกวันสิ้นเดือน และกำหนดใช้คืนต้นเงินภายใน ๑ ปี โดยมีจำเลยที่ ๒ เป็นผู้ค้ำประกัน รับผิดชอบร่วมกับลูกหนี้ ปรากฏตามสำเนาสัญญากู้และสัญญาค้ำประกันท้ายฟ้อง หมายเลข ๑ และ หมายเลข ๒ ตามลำดับ

ข้อ ๒. ตั้งแต่กู้เงินไปจากโจทก์ จำเลยที่ ๑ ไม่เคยส่งดอกเบี่ยให้แก่โจทก์ และเมื่อถึงกำหนดที่ จะต้องใช้คืนเงินต้น จำเลยก็หลบหน้า โจทก์ไปทวงบางครั้งก็พบ บางครั้งก็ไม่พบ และไม่ยอมใช้คืนเงินต้น และดอกเบี่ยแก่โจทก์ นับถึงวันฟ้องเป็นเวลา ๒ ปี กับ ๓ เดือนแล้ว เป็นดอกเบี่ย ๑๕,๓๐๐ บาท (ถ้าเป็นหนี้ ไม่มีกำหนดชำระต้องบรรยายว่าได้ออกกล่าวให้จำเลยทั้งสองชำระแล้วภายในวันที่เท่านี้เท่านี้ แต่จำเลย ทั้งสองก็เพิกเฉย ถ้ามิได้บรรยายข้อนี้ลงไป จะไม่เกิดอำนาจฟ้อง ขอให้ระงับให้ตี สำหรับคดีนี้กำหนดเวลา ชำระไว้แล้วไม่จำเป็นต้องบรรยายถึงการทวงถามก็ได้ แต่บรรยายไปตามความจริงก็ได้ เพราะโจทก์ได้ทวง จริง ๆ ไม่เสียหายอะไร)

โจทก์ไม่มีวิธีอื่นใดที่จะบังคับเอาจากจำเลย จึงขอขบารมีศาลเป็นที่พึ่ง (ลงท้ายด้วย “ควรมิควร แล้วแต่จะโปรด” เหมือนกันหมด เป็นคำเก่าที่ใช้กับศาลมานานแล้ว)

(คำขอท้ายฟ้อง)

ข้อ ๑. ให้จำเลยทั้งสองร่วมกันชำระเงินต้นและดอกเบี่ยถึงวันฟ้อง ๖๕,๓๐๐ บาท แก่โจทก์

ข้อ ๒. ให้จำเลยทั้งสองร่วมกันเสียดอกเบี่ยอัตราร้อยละ ๑๕ ต่อปีในต้นเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท นับแต่วันฟ้องเป็นต้นไปจนกว่าชำระเสร็จแก่โจทก์

ข้อ ๓. ให้จำเลยร่วมกันใช้ค่าฤชาธรรมเนียมอัตราอย่างสูงแทนโจทก์ด้วย

๒. ฟ้องหย่า

ข้อ ๑. โจทก์จำเลยได้จดทะเบียนสมรสและอยู่กินเป็นสามีภรรยากันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ มีบุตร ด้วยกัน ๑ คน ชื่อเด็กหญิงดวงมาลัย ขณะนี้อายุ ๑๑ ปี อยู่ในความดูแลของโจทก์ (ฝ่ายภริยาฟ้องหย่า) ทะเบียนสมรสระหว่างโจทก์จำเลยปรากฏตามสำเนาท้ายฟ้อง เอกสารหมายเลข ๑

ข้อ ๒. เมื่อ ๒ ปีมานี้ จำเลยได้ละทิ้งโจทก์ไปมีภริยาน้อย ชื่อนางลำออย อยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยจำเลยได้ย้ายที่อยู่ตามทะเบียนบ้านไปอยู่กับภริยาใหม่ด้วย คงเหลือแต่โจทก์กับบุตรสาวสองคน ดังปรากฏตามสำเนาทะเบียนบ้านที่แนบมาท้ายคำฟ้องนี้ เอกสารหมายเลข ๒

ข้อ ๓. ระหว่างอยู่กินด้วยกัน โจทก์จำเลยมีสินสมรสซึ่งทำมาหาได้ด้วยกันดังนี้

ก) เงินฝาก ๕๐,๐๐๐ บาท ที่ธนาคารกรุงไทย สาขาสามยอดในนามของจำเลย จำเลย ได้ถอนไปใช้จ่ายกับภริยาใหม่จนหมดสิ้นแล้ว

ข) รถยนต์เก๋งยี่ห้อดัทสัน ๑๓๐๐ หนึ่งคัน ราคา ๑๓๐,๐๐๐ บาท ชื่อเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ จำเลยได้นำไปใช้อยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่กับภริยาน้อย ขณะนี้ก็ยังอยู่

ข้อ ๔. โจทก์ไม่อาจจะอยู่กับจำเลยต่อไปได้ เพราะจำเลยได้จงใจทอดทิ้งโจทก์อย่างไร้ศีลธรรม โจทก์ได้ขอย้ายขาดจากจำเลยแต่โดยดี แต่จำเลยก็ไม่ยอมหย่า จึงได้มาขอขบารมีศาลเป็นที่พึ่ง เพื่อขอให้ศาลพิพากษาให้โจทก์กับจำเลยหย่าขาดจากสามีภริยากัน สำหรับบุตรสาวนั้นให้อยู่ในอำนาจปกครองของโจทก์ซึ่งมีทั้งความรักและความอบอุ่นต่อไป โดยให้จำเลยเสียค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเดือนละ ๓,๐๐๐ บาท อนึ่ง โจทก์ไม่มีรายได้อื่นใด เพราะได้ออกจากครุรัฐบาลมาเป็นแม่บ้านตั้งแต่แต่งงานกับจำเลย เวลานี้ต้องหาบชนมชาย จำเลยจะต้องให้ค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์ตามกฎหมาย โจทก์ขอคิดเดือนละ ๑,๕๐๐ บาท สำหรับโจทก์จนกว่าโจทก์จะสมรสใหม่ และสำหรับบุตรจนกว่าบุตรจะเรียนจบชั้นอุดมศึกษา

(คำขอท้ายฟ้อง)

ข้อ ๑. ขอให้ศาลพิพากษาให้โจทก์จำเลยหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากัน โดยให้บุตรสาวอยู่ในอำนาจปกครองของโจทก์แต่ผู้เดียว

ข้อ ๒. ให้จำเลยแบ่งสินสมรสให้แก่โจทก์กึ่งหนึ่งเป็นเงิน ๘๐,๐๐๐ บาท กับให้จำเลยส่งเสียเบี้ยเลี้ยงชีพแก่โจทก์เป็นรายเดือน ๆ ละ ๑,๕๐๐ บาท และค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเดือนละ ๓,๐๐๐ บาท ภายในวันที่ ๑ ของทุกเดือน หากผิดนัดก็ให้จำเลยเสียดอกเบี้ยสำหรับเงินนั้นอัตราร้อยละ ๗ ครั้งต่อปี จนกว่าจะชำระแก่โจทก์หรือบุตรเสร็จด้วย ตลอดไปจนกว่าโจทก์จะสมรสใหม่ และ/หรือบุตรจะเรียนจบชั้นอุดมศึกษา

ข้อ ๓. ให้จำเลยใช้ค่าฤชาธรรมเนียมอัตราอย่างสูงแทนโจทก์ด้วย

เหตุหย่า มีหลายเหตุ ขอให้ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๐๐ (เดิม) และ มาตรา ๑๕๑๖ (ใหม่) เป็นต้นว่า ภริยามีชู้ สามีไปมีภริยาใหม่ ฝ่ายหนึ่งประพฤติดุชั่วชั่วทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง เช่นพวภริยาคณอื่นหนี ถูกกล่าวหาจ้าวใจ เป็นต้น ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความดูถูกเกลียดชังเดือดร้อน เสียหายเกินควรหรือฝ่ายหนึ่งทำร้ายร่างกายอีกฝ่ายหนึ่ง หรือทรมานจิตใจ หรือหมิ่นประมาท หรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการร้ายแรง หรือจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี ดังตัวอย่างคำฟ้องข้างต้น หรือศาลสั่งให้ฝ่ายหนึ่งเป็นคนสาปสูญหรือฝ่ายหนึ่งไม่ให้ความช่วยเหลือหรืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง เช่น ไม่ยอมหมั่นนอนด้วย เป็นต้น หรืออีกฝ่ายหนึ่งวิกลจริตตลอดมาเป็นเวลาเกิน ๓ ปี และความวิกลจริตนั้นไม่มีทางที่จะหายได้ ถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันต่อไปไม่ได้ หรือว่าฝ่ายหนึ่งผิดพันซบหนี่งที่ทำให้ไปเป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ หรือฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรง อันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่ง และโรคนั้นมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางที่จะหายได้ หรือมีสภาพแห่งกายทำให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล หรือฝ่ายหนึ่งต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกิน ๓ ปี หรือทั้งสองฝ่ายได้แยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาได้โดยปกติสุขเป็นเวลาเกิน ๕ ปี หรือ ฝ่ายหนึ่งไปเสียจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินกว่า ๓ ปีโดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไรเหล่านี้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้ เพียงเหตุหนึ่งเหตุเดียวก็ใช้ได้แล้ว ดังตัวอย่างข้างต้น

สำหรับกรณีคู่สมรสฝ่ายหนึ่งวิกลจริตนั้น ถึงแม้จะหย่ากัน ฝ่ายขอหย่าจะต้องส่งค่าเลี้ยงชีพแก่

ฝ่ายนั้นด้วย อนึ่ง กรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งมีสภาพแห่งร่างกายที่ไม่สามารถร่วมประเวณีกับอีกฝ่ายหนึ่งได้ ตลอดกาลนั้น จะต้องเป็นเหตุที่ฝ่ายพ้องหย่ามิได้ก่อขึ้นเอง เช่นว่า เห็นสามีเจ้ารู้ ภริยาจึงใช้มีดโกนตัดองศาติของสามีโยนให้เปิดกิน สามีก็เลยไม่สามารถร่วมประเวณีกับตนได้อย่างนี้ภริยาจะไปฟ้องหย่าสามีโดยอ้างเหตุนี้ไม่ได้เป็นอันขาด

๓. ฟ้องขับไล่

ข้อ ๑. โจทก์เป็นเจ้าของที่ดินตามหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.๓) เลขที่ ๑๒๓๔ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี มีอาณาเขตและเนื้อที่ตามแผนที่สังเขปท้ายฟ้อง ราคาประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท

ข้อ ๒. เมื่อเดือน ๖ ปีนี้ จำเลยได้บังอาจบุกรุกเข้าไปทำนาส่วนหนึ่งทางด้านทิศตะวันตกของที่ดินพิพาทเป็นเนื้อที่ประมาณ ๑๗ ไร่ ตามแผนที่สังเขปดังกล่าวภายในบริเวณสีแดง ซึ่งได้ข้าวเปลือกประมาณ ๑๐๐ ถึง/ต่อปี ดังละ ๓๐ บาท ทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายตลอดปีทำนาปีนี้ เพราะขณะนี้จำเลยยังไม่ยอมออกโดยอ้างว่าเป็นของจำเลย โจทก์ขอถือเอาผลผลิตและราคาข้าวเปลือกดังกล่าวเป็นเกณฑ์คำนวณค่าเสียหายเฉพาะปีนี้เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท

ข้อควรระวัง ที่ดินไม่มีโฉนดนี้ โจทก์ต้องรีบฟ้องภายใน ๑ ปี นับแต่ถูกแย่งการครอบครอง มิฉะนั้นเป็นอันขาดอายุความเรียกคืน ส่วนที่ดินมีโฉนดฟ้องได้ใน ๑๐ ปี

(คำขอท้ายฟ้อง)

ข้อ ๑. ขอให้ขับไล่จำเลยและบริวารออกไปจากที่พิพาท และห้ามเกี่ยวข้องกับอีกต่อไป

ข้อ ๒. ให้จำเลยชดใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์ ๓,๐๐๐ บาท สำหรับปีนี้ และให้จำเลยเสียให้โจทก์ในอัตราเดียวกันนี้สำหรับปีต่อไป คือปีละ ๓,๐๐๐ บาท จนกว่าจำเลยและบริวารจะออกไปจากที่พิพาท

ข้อ ๓. ขอให้จำเลยใช้ฤชาธรรมเนียมแทนโจทก์ด้วย

๔. คำร้องขอเป็นผู้จัดการมรดก

ข้อ ๑. ผู้ร้องเป็นภริยาของนายสุวัฒน์ วงษ์อมร โดยชอบด้วยกฎหมาย จดทะเบียนสมรสและอยู่กินเป็นสามีภริยากันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ มีบุตรด้วยกัน ๔ คน ปรากฏตามหลักฐานสำเนาทะเบียนสมรสและสำเนาทะเบียนบ้านท้ายคำร้อง (เอกสารหมายเลข ๑ และ ๒ ตามลำดับ)

ข้อ ๒. นายสุวัฒน์ ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคไตพิการ ที่โรงพยาบาลกรุงเทพคริสเตียน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๒๖ ปรากฏตามภาพถ่ายใบมรณบัตรท้ายคำร้อง (เอกสารหมายเลข ๓) บิดามารดาของนายสุวัฒน์ถึงแก่กรรมไปแล้ว ผู้ร้องและลูก ๆ จึงเป็นทายาทของนายสุวัฒน์โดยลำพัง

ข้อ ๓. นายสุวัฒน์ มิได้ทำพินัยกรรมไว้ มีมรดกหลายอย่าง คือเงินฝากกระแสรายวันในธนาคารไทยเกีย ถนนสีลม กรุงเทพฯ เงินฝากประจำที่ธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาถนนจันทร์ กรุงเทพฯ และที่ดินโฉนดเลขที่ ๑๒๓๔ ตำบลคลองตัน อำเภอพระโขนง กรุงเทพมหานคร (ทรัพย์สินมรดกนี้จะระบุในบัญชีทรัพย์สินต่างหากก็ได้ ถ้าเช่นนั้นก็บอกว่า ปรากฏตามบัญชีทรัพย์สินท้ายคำร้อง) ผู้ร้องไม่สามารถนำทรัพย์สินมรดกมาแบ่งปันระหว่างทายาทได้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไม่ยอมให้รับมรดก วันแต่จะมีคำสั่งศาลตั้งผู้จัดการ

มรดกนายสุวัฒน์เสียก่อน อันเป็นเหตุขัดข้องในการจัดการมรดก ซึ่งผู้ร้องและลูก ๆ จำต้องมาขอปมมีศาลเป็นที่พึ่ง

ด้วยเหตุดังกล่าวเรียนมานี้ ขอศาลได้โปรดไต่สวนและมีคำสั่งตั้งผู้ร้องเป็นผู้จัดการมรดกของนายสุวัฒน์ ผู้ตาย และให้มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายต่อไป โดยผู้ร้องเป็นผู้มีคุณสมบัติที่จะเป็นผู้จัดการมรดกตามกฎหมาย ไม่วิกลจริต ล้มละลาย หรือถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือผู้เสมือนไร้ความสามารถ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ฟ้องที่ศาลไหน

คำฟ้องต้องเขียนด้วยหมึกหรือพิมพ์ดีด ถ้าผิดห้ามลบ ให้ขีดฆ่าแล้วเขียนชื่อย่อกำกับไว้ที่ริมกระดาษ ท้ายฟ้องต้องมีลายมือชื่อโจทก์หรือทนายแล้วแต่กรณี (ทนายมีอำนาจลงลายมือชื่อแทนโจทก์) ตลอดจนลายมือชื่อผู้เรียงหรือผู้เขียนหรือพิมพ์ ต้นฉบับสำหรับศาล ๑ ฉบับ กับสำเนาสำหรับส่งให้แก่จำเลยครบทุกคน ถ้ามีจำเลย ๓ คนก็ต้องทำสำเนาไปยื่น ๓ ฉบับกับต้นฉบับอีก ๑ ฉบับเป็น ๔ ฉบับ โดยยื่นต่อศาลต่อไปนี้

๑) ฟ้องเรียกหนี้เงินทั่ว ๆ ไป ไม่เกี่ยวกับทรัพย์สิน ให้ยื่นต่อศาลที่ลูกหนี้มีภูมิลำเนาในเขต เช่น จำเลยขับรถชนโจทก์ที่กรุงเทพฯ แต่ตัวจำเลยอยู่ที่จังหวัดสมุทรปราการ ต้องยื่นฟ้องจำเลยที่จังหวัดสมุทรปราการ แต่เพื่อสะดวกในการพิจารณา โจทก์อาจจะยื่นคำร้องขออนุญาตฟ้องต่อศาลที่เหตุเกิดในเขต คือศาลแพ่งก็ได้ โดยคำร้องยื่นไปพร้อมกับคำฟ้องแสดงให้ศาลแพ่งเห็นว่า การพิจารณาคดีที่ศาลแพ่งจะเป็นการสะดวก ศาลแพ่งก็จะอนุญาตให้โจทก์ยื่นฟ้องที่ศาลแพ่งได้ซึ่งมีอยู่เสมอ

๒) คำฟ้องที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน เช่น ฟ้องขับไล่ตามตัวอย่างข้างต้น ให้ยื่นต่อศาลที่ทรัพย์สินนั้นตั้งอยู่ในเขต แต่โจทก์อาจจะขออนุญาตฟ้องต่อศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาก็ได้ โดยอ้างเหตุความสะดวกอย่างเดียว กับข้อ ๑)

๓) คดีไม่มีข้อพิพาท เช่น ร้องขอเป็นผู้จัดการมรดก เป็นต้น ตามหลักต้องยื่นฟ้องต่อศาลที่มูลคดีเกิดในเขต คือที่คนตาย แต่ในทางปฏิบัติโจทก์มักจะยื่นต่อศาลที่โจทก์มีภูมิลำเนาในเขต ขอให้นำคำร้องอีกใบหนึ่งปะหน้าขออนุญาตฟ้องที่ศาลนั้นด้วย

๔) จำเลยซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในต่างประเทศ ไม่อยู่ในอำนาจศาลไทย แต่ถ้าเดินทางเข้ามาในประเทศไทยชั่วคราว โจทก์ก็อาจจะยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลที่โจทก์มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตได้ หรือต่อศาลที่พบตัวจำเลยในเขตก็ได้

๕) คนไทยซึ่งมีภูมิลำเนาในต่างประเทศ อาจถูกฟ้องโดยคนไทยด้วยกัน ที่กรุงเทพฯ ได้

๖) จำเลยหลายคนอยู่ในท้องที่ต่างกัน โจทก์ฟ้องศาลที่จำเลยคนหนึ่งคนใดมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตก็ได้

๗) ถ้าทรัพย์สินเกี่ยวกับการฟ้องมีอยู่หลายชิ้น อยู่ในหลายเขตต่างศาลกัน โจทก์จะฟ้องต่อศาล

ที่มีทรัพย์สินหนึ่งชิ้นได้อยู่ในเขตก็ได้

๔) คู่กรณีอาจตกลงกันให้ยื่นฟ้องยังศาลที่ระบุในสัญญา เช่น คำกับแดงทำสัญญาซื้อขายกันที่กรุงเทพฯ กำหนดไว้ในสัญญาว่า ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็ผิดสัญญา ให้อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องฝ่ายนั้นต่อศาลที่ตนประสงค์ก็ได้ แต่ศาลที่ระบุนั้นจะต้อง คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีภูมิลำเนาอยู่ในเขต เช่น แดงอยู่ที่จังหวัดนครสวรรค์จะกำหนดศาลนครสวรรค์เป็นศาลที่มีอำนาจตามข้อตกลงในเขต เช่น แดงอยู่ที่จังหวัดนครสวรรค์จะกำหนดศาลนครสวรรค์เป็นศาลที่มีอำนาจตามข้อตกลงก็ได้ หรือศาลที่มูลคดีเกิดในเขต เช่น ศาลแพ่งซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ อันเป็นที่ที่คู่กรณีทำสัญญากันก็ได้

หน้าที่หลังยื่นฟ้อง

เมื่อศาลส่งรับคำฟ้องนั้น จะส่งให้โจทก์นำส่งสำเนาฟ้องให้แก่จำเลยเพื่อให้จำเลยแก้คดี โจทก์มีหน้าที่นำส่ง หมายความว่า โจทก์จะต้องพาเจ้าพนักงานไปส่งหมายเรียกและสำเนาฟ้องให้แก่จำเลย ณ ภูมิลำเนาของจำเลยที่ปรากฏในคำฟ้อง แต่ในทางปฏิบัติโจทก์เพียงเสียเงินค่าพาหนะและค่าป่วยการให้แก่พนักงานศาลแล้วเขาก็จะไปส่งให้ท่านเอง ถ้าโจทก์ละเลยไม่เสียเงินค่าส่ง หรือไม่นำเจ้าพนักงานไปส่ง โดยไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้ศาลทราบภายใน ๑๕ วัน แล้วศาลจะถือว่าโจทก์ทิ้งฟ้อง และสั่งจำหน่ายคดีเสียจากสารบบความ กรณีเช่นนี้ท่านอาจจะฟ้องคดีนั้นใหม่ได้ภายในอายุความ แต่น่าเสียดายค่าธรรมเนียมศาลที่ท่านเสียไปแล้วเอาคืนไม่ได้เลย

ท่านอาจแถลงขอให้ศาลสั่งให้ส่งหมายโดยทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ ซึ่งถูกกว่ากันมาก ศาลจะสั่งให้ส่งตามที่ท่านขอ อย่าลืม (คำแถลงใช้แบบฟอร์มคำร้องขีดฆ่าคำว่า “คำร้อง” ออก แล้วเขียนคำว่า “คำแถลง” ลงไปแทน)

เมื่อส่งสำเนาฟ้องให้จำเลยได้แล้ว ท่านต้องดูว่าจำเลยยื่นคำให้การแก้คดีหรือไม่ ถ้าจำเลยยื่นก็ต้องยื่นภายใน ๔ วัน นับจากวันรุ่งขึ้นจากวันที่จำเลยเซ็นรับสำเนาฟ้องไว้ แต่ส่วนใหญ่จำเลยมักจะหาทางหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับหมายต่าง ๆ นานา โดยเฉพาะฟ้องขับไล่ กรณีส่งอย่างธรรมดา คือเจ้าพนักงานศาลส่งก็ไม่ยอมอยู่บ้าน ส่งทางไปรษณีย์ตอบรับก็หลบหลีกอยู่เป็นนิจ สองครั้งก็แล้ว สามครั้งก็แล้ว โจทก์จะต้องคอยแถลงต่อศาลและเสียเงินค่าส่งครั้งแล้วครั้งเล่า เพื่อตัดปัญหา เมื่อส่งครั้งแรกไม่ได้ โจทก์อาจจะแถลงขอให้ศาลส่งโดยวิธีอื่นแทน คือ ให้ปิดสำเนาคำฟ้องไว้ที่บ้านเรือนของจำเลย หรือประกาศหนังสือพิมพ์แทนก็ได้ กรณีเช่นนี้จำเลยสามารถยื่นคำให้การภายใน ๒๓ วัน นับแต่วันรุ่งขึ้นจากวันส่งโดยวิธีอื่นนั้น (เช่น ประกาศหนังสือพิมพ์วันนี้ ก็นับ ๑ วันรุ่งขึ้น)

ถ้าพ้นกำหนดดังกล่าวแล้วไม่เห็นจำเลยยื่นคำให้การ โจทก์จะต้องยื่นคำขอต่อศาลเพื่อให้ศาลสั่งว่าจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ และขอให้ศาลดำเนินคดีสืบพยานโจทก์ไปฝ่ายเดียว ซึ่งท่านมีหวังชนะคดี ๙๐% แล้ว เมื่อศาลกำหนดวันนัดสืบพยานแล้ว ท่านจะต้องนำส่งหมายนัดให้จำเลยอีก คือเสียเงินค่าส่งหมายให้เจ้าหน้าที่ศาลอีก ถึงวันนัดท่านจะต้องนำพยานไปเบิกความต่อศาล รวมทั้งพยานเอกสารตามที่จำเป็น เช่น สัญญา กู้ โฉนดที่ดินที่พิพาทกัน และอื่น ๆ แล้วแต่ความจำเป็น เพื่อพิสูจน์ความจริงตามข้อกล่าวอ้างของท่านให้ศาลเห็น พยานหลักฐานที่ท่านจะนำเข้าสู่สืบนั้น ท่านจะต้องระบุในบัญชีพยาน

เหมือนตัวอย่างในคดีอาญาที่แสดงไว้ให้ดูในตอนก่อน ลงชื่อท่าน หรือทนายลงชื่อแทนก็ได้ แล้วนำไปยื่นต่อศาลก่อนวันสืบพยานไม่ต่ำกว่า ๓ วัน ไม่นับวันอ้างและวันสืบ ขอให้ยื่นไว้แต่เนิ่น ๆ เพื่อกันลิ้ม ยื่นไว้บางส่วนแล้วขอเพิ่มเติมทีหลังได้ ส่วนพยานเอกสารนั้น ท่านต้องส่งสำเนาต่อศาลฉบับหนึ่งและอีกฉบับหนึ่งส่งให้จำเลยด้วย ก่อนวันสืบพยานไม่ต่ำกว่า ๓ วันเหมือนกัน เว้นแต่จะได้ส่งไปพร้อมกับสำเนาคำฟ้องแล้ว แต่ถ้าเป็นเอกสารที่อยู่ในความครอบครองของบุคคลภายนอกก็ดี เอกสารที่จำเลยมีฉบับอยู่ในมือเขาแล้วก็ดี เอกสารมหาชนที่จำเลยไปเปิดดูได้เองที่อำเภอ เช่นทะเบียนบ้านเป็นอาทิ ก็ดี หรือที่หอทะเบียนของทางราชการ เช่นทะเบียนบริษัทอย่างนี้โจทก์ก็ไม่ต้องส่งสำเนาเอกสารนั้นให้แก่จำเลยล่วงหน้าดังกล่าวมา เอาตัวจริงหรือสำเนาที่ทางการรับรองว่าถูกต้องไปอ้างในวันสืบเลยทีเดียว จำเลยก็เช่นเดียวกัน คือต้องระบุพยานและส่งสำเนาเอกสารให้โจทก์ก่อนวันสืบอย่างเดียวกับโจทก์ สำเนาเอกสารบางฉบับอาจมากมายคัดไม่ไหวจะขออนุญาตศาลยื่นต้นฉบับไว้ที่ศาลให้อีกฝ่ายหนึ่งตรวจดูเองก็ได้

การเบิกความและการเตรียมคำเบิกความให้ทำเหมือนคดีอาญาที่กล่าวมาแล้ว พุดง่าย ๆ ให้ชักข้อพยานเหมือนลิเกจะออกโรง ถ้าทำได้อย่างนี้เชื่อแน่ว่าไม่พลาด ข้อควรระวังอีกอย่างหนึ่งก็คือเอกสารที่เป็นตราสาร เช่น สัญญา คู่ สัญญาค้ำประกัน สัญญาขายฝากเหล่านี้ ขอให้ปิดอากรแสตมป์ให้ถูกต้องตามกฎหมายราชการด้วย ปิดไว้ก่อนเนิ่น ๆ สมมติว่าปิดตั้งแต่วันทำสัญญากันเลยทีเดียวก็น่าจะดี จำนวนเท่าใดนั้นขอให้ศึกษากับแผนกสรรพากรอำเภอหรือสรรพากรจังหวัด เพราะกฎหมายราชการนี้เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ประชาสัมพันธ์ของศาลก็พอจะช่วยได้บ้าง

ถ้าจำเลยยื่นคำให้การแก้คดี ก็ต้องดูว่า เขารับหรือปฏิเสธ ถ้ารับก็ไม่มีปัญหาศาลจะนัดตัดสินเลยทีเดียว เพราะไม่มีประเด็นข้อพิพาทที่จะต้องสืบพยานกัน แต่ถ้าจำเลยปฏิเสธ ปกติศาลจะนัดพร้อมเพื่อหาทางตกลงกันก่อน เพราะการตกลงกันนั้นเป็นความยุติธรรมสูงสุด ผู้เขียนขอแนะนำว่า ถ้าพอตกลงกันได้ขอให้ตกลงกันเสีย คดีจะได้ไม่ยืดเยื้อเปลืองเวลาเปลืองเงินทอง บางทีขาดทุนย่อยยับ ถูกหลอกบ้าง ทนายเอาไปบ้าง

ถ้าตกลงกันไม่ได้ก็ต้องสู้คดีกันต่อไป ศาลจะกะประเด็นข้อพิพาทให้คู่ความนำพยานมาสืบพิสูจน์ ปกติโจทก์มักจะสืบก่อน แต่ก็ไม่แน่ ไม่เหมือนคดีอาญา บางทีจำเลยรับว่าได้ทำสัญญาที่โจทก์อ้าง แต่ยกข้ออ้างขึ้นมาใหม่ และบางทีฟ้องแย้งมาด้วย ศาลอาจให้จำเลยสืบก่อนก็ได้ การสืบก่อนสืบหลังนี้สำคัญมาก เพราะคนสืบทีหลังได้เปรียบมากมาย ถ้าข้อใดที่จำเลยรับแล้ว โจทก์ก็ไม่ต้องสืบพยานข้อนั้นให้เสียเวลา ให้เตรียมมาเฉพาะข้อยังไม่ยุติหรือที่โต้แย้งเป็นข้อพิพาทกันอยู่ เช่น โจทก์ฟ้องว่าจำเลยกู้เงิน ๓ ครัว ยังไม่ใช้ จำเลยให้การว่าได้กู้เงินโจทก์ตามฟ้อง แต่สำหรับครัวแรกจำเลยได้ใช้แล้วทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย กรณีเช่นนี้โจทก์พิสูจน์เฉพาะประเด็นแรกหรือครัวแรกที่จำเลยเถียงว่าได้ใช้แล้ว ส่วนอีกสองครัวไม่ต้องพิสูจน์ให้เสียเวลา กรณีเช่นนี้ศาลจะให้จำเลยนำสืบก่อน

ข้อไหนที่จำเลยไม่ปฏิเสธ เช่นในคำให้การไม่พูดถึงเลย อย่างนี้ถือว่าจำเลยรับไม่เหมือนคดีอาญา ถ้าจำเลยไม่พูดจา ต้องถือว่าจำเลยปฏิเสธ ซึ่งโจทก์ต้องสืบพยานเสมอและสืบพยานก่อนจำเลยเสมอไป ไม่เหมือนคดีแพ่งซึ่งแล้วแต่ว่าใครกล่าวอ้างคนนั้นต้องพิสูจน์

คำให้การสู่คดี

คำให้การคดีแพ่งจะต้องปฏิเสธโดยชัดแจ้ง มิฉะนั้นถือว่ารับ ไม่เหมือนคดีอาญา ซึ่งถ้าจำเลยไม่พูด ไม่จำกัดว่าปฏิเสธ แบบฟอร์มคำให้การขอได้ที่ศาล เช่นเดียวกับแบบฟอร์มศาลอย่างอื่น ตามร้านขายหนังสือ บางร้านแถวกระทรวงก็พอหาได้ อย่ยาลืมยื่นภายใน ๔ วัน กรณีส่งหมายทางไปรษณีย์ลงทะเบียน ตอบรับ หรือส่งโดยเจ้าพนักงานศาล แต่ถ้าส่งโดยวิธีปิดหมายหรือโดยประกาศหนังสือพิมพ์ยื่นได้ใน ๒๓ วัน ตามที่กล่าวมาแล้ว ถ้ามีเหตุจำเป็นไม่อาจยื่นทันในกำหนดนั้นก็ให้ยื่นคำร้องขอให้ศาลขยายเวลาให้ และถ้าผลไต่ถามไม่ได้ยื่นจนกำหนดล่วงเลยไปแล้วก็ให้ยื่นคำร้องขอยื่น โดยให้เหตุผลว่ามีได้จงใจขาดนัด ยื่นคำให้การ ศาลจะได้สอบสวนแล้วอนุญาตหรือไม่อนุญาตแล้วแต่ได้ความว่าอย่างไร ถ้าได้ความว่าท่านละเลย ไม่เอาใจใส่เองศาลก็จะยกคำร้อง ซึ่งหมายความว่าศาลไม่อนุญาต แต่ถ้าได้ความว่าท่านไม่จงใจขาดนัด เพิ่งกลับจากเมืองนอกมาถึงก็เห็นสำเนาฟ้องและหมายเรียกปิดไว้ที่ข้างฝาเรือน อย่างนี้ศาลก็จะอนุญาต ให้ท่านยื่นคำให้การแม้จะพ้นกำหนดแล้ว ในกรณีศาลไม่อนุญาตท่านอุทธรณ์ได้

การต่อสู้กันแล้วแต่รูปคดี กรณีโจทก์ฟ้องเรียกเงินกู้ ท่านอาจจะต่อสู้ว่าท่านได้ลงชื่อในสัญญากู้ โจทก์กรอกจำนวนเงินมากกว่าความเป็นจริง เป็นการปลอมเอกสาร โจทก์ไม่มีสิทธิฟ้องเรียกเงินจำนวนนี้ ขอให้ศาลยกฟ้องโจทก์ และให้โจทก์เสียค่าฤชาธรรมเนียมแทนจำเลย หรือท่านอาจจะต่อสู้ว่า ความจริง ไม่มีการกู้เงินกัน แต่เป็นเรื่องเล่นแชร์ โจทก์เป็นเจ้าแชร์จำเลยเปีย (ประมุข) ได้ โจทก์เกรงว่าจำเลยจะโกง จึงให้จำเลยเซ็นชื่อในแบบฟอร์มสัญญากู้มอบไว้แก่โจทก์ ต่อมาจำเลยส่งแชร์หมดแล้ว ทวงสัญญากู้คืน โจทก์บอกว่าหายแล้ว จำเลยได้แจ้งความไว้เป็นหลักฐานที่สถานีตำรวจ ปรากฏตามสำเนาใบแจ้งความที่แนบท้ายคำให้การนี้ อย่างนี้ก็ได้ ในกรณีที่ท่านรับว่าได้ลงชื่อในสัญญากู้แล้วยกข้อต่อสู้ขึ้นมาดังกล่าวนี้ ศาลมักจะให้ท่านสืบพยานก่อน ซึ่งไม่ค่อยดี สู้สืบทีหลังไม่ได้

กรณีที่โจทก์ฟ้องขับไล่ ปกติยากที่จะต่อสู้ จำเลยที่คิดจะอยู่ก็มักจะปฏิเสธข้อ ๆ เพื่อหาทาง อยู่นาน ๆ เช่นว่า จำเลยได้เซ็นสัญญากู้ให้โจทก์ไว้ โดยไม่ได้กรอกข้อความ แล้วโจทก์กรอกข้อความลง วันที่ย้อนหลังไปอีก ๑ ปี ความจริงยังไม่สิ้นสัญญาเช่า แล้วจำเลยก็หาพยานมาสืบ อาจจะอ้างพยาน ผู้รู้เห็นในการทำสัญญาเช่าฉบับนั้น ซึ่งอยู่ต่างเขตศาล แล้วส่งประเด็นไปสืบ ซึ่งกินเวลานาน ๆ ขอเลื่อน บ้างอะไรบ้าง ถ้าเป็นการเช่าที่ดินมือเปล่า (ที่ดินส.ค.๑ หรือ น.ส.๓) ท่านอาจจะต่อสู้กรรมสิทธิ์ บอกว่า พอลิ้นสัญญาเช่าแล้วจำเลยขอซื้อ โจทก์ก็ตกลงและรับเงินไปจากจำเลยแล้วจำนวนหนึ่ง จำเลยได้ครอบครองด้วย เจตนาเป็นเจ้าของตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ภายหลังจำเลยได้นำเงินส่วนที่เหลือไปมอบให้โจทก์ โจทก์บอกว่า ไม่ขาย และหาเรื่องฟ้องขับไล่จำเลย ตั้งแต่โจทก์ตกลงขายให้จำเลยจนกระทั่งบัดนี้เป็นเวลาเกินกว่า ๑ ปีแล้ว จำเลยได้สิทธิครอบครอง โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องขับไล่ ขอให้ศาลยกฟ้องโจทก์ ดังนี้เป็นต้น การต่อสู้คดีนั้นง่ายกว่าการฟ้องมากค่าธรรมเนียมร้อยละ ๒.๕๐ บาทก็ไม่ต้องเสียเหมือนโจทก์ แต่ถ้า แพ้คดีในภายหลังท่านอาจต้องใช้แทนโจทก์

ตัวอย่างคำให้การ

ตัวอย่างคำให้การนี้จะให้ไว้เพียงตัวอย่างเดียว พอเป็นแนวทางในการใช้ถ้อยคำท่านผู้อ่านสามารถดัดแปลงเอาตามเหตุการณ์และข้อเท็จจริง

ข้อ ๑. จำเลยได้ทราบฟ้องของโจทก์แล้ว ฟ้องโจทก์หาเป็นความจริงไม่ ข้อความใดที่จำเลยมิได้ยอมรับโดยชัดแจ้งในคำให้การนี้ ให้ถือว่าจำเลยปฏิเสธทั้งหมด

ข้อ ๒. จำเลยมิได้ละทิ้งโจทก์ไปมีภริยาใหม่ แต่โจทก์จำเลยได้ตกลงเลิกร้างกัน และโจทก์ยินดีที่จะให้จำเลยไปมีภริยาใหม่ แต่เนื่องจากจำเลยเป็นข้าราชการครู มีสิทธิที่จะเบิกค่ารักษาพยาบาลสำหรับคู่สมรสและบุตร โจทก์ขอใช้ทะเบียนสมรสกับจำเลยไปก่อน เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยจะได้เบิกค่ารักษาพยาบาล จำเลยเห็นดีด้วยจึงมิได้จดทะเบียนหย่ากับโจทก์ หากโจทก์ประสงค์จะจดทะเบียนหย่าจำเลยจึงไม่ขัดข้อง

ข้อ ๓. ที่โจทก์อ้างว่ามีสินสมรสเงินฝากในธนาคาร ๕๐,๐๐๐ บาทนั้น ไม่เป็นความจริง ความจริงเงินจำนวนดังกล่าว โจทก์จำเลยได้กู้มาจากญาติ เพื่อนำมาซ่อมแซมบ้านของโจทก์เอง ก่อนที่จำเลยจะจากไปมีภริยาใหม่ และจำเลยเป็นผู้ผ่อนชำระอยู่ขณะนี้ ปรากฏตามสำเนาหนังสือสัญญากู้ยืมคำให้การนี้ (เอกสารหมายเลข ๑) ส่วนรด갱ยี่หื้อดัทสัน ๑๓๐๐ ที่โจทก์กล่าวว่าเป็นสินสมรสนั้น ความจริงเป็นรถยนต์ซึ่งภริยาใหม่ของจำเลยซื้อ ปรากฏชื่อเจ้าของในสำเนาทะเบียนรถยนต์ท้ายคำให้การ (เอกสารหมายเลข ๒) โจทก์จำเลยจึงไม่มีสินสมรสที่จะพึงแบ่งดังฟ้องโจทก์

ข้อ ๔. เรื่องค่าเลี้ยงชีพของโจทก์และค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรนั้น โจทก์จำเลยได้ตกลงกันให้จำเลยส่งเดือนละ ๓,๐๐๐ บาท จำเลยได้ส่งเสียโจทก์และบุตรมาทุก ๆ เดือน ๆ ละ ๓,๐๐๐ บาท ตามที่ตกลง ตั้งแต่จำเลยไปมีภริยาใหม่จนกระทั่งบัดนี้ ไม่เคยขาดเลย ที่โจทก์ฟ้องจำเลยครั้งนี้ก็เนื่องจากว่าโจทก์เองมีสามีใหม่ จำเลยต่อว่า โจทก์โกรธ จึงหาเรื่องมาฟ้องจำเลยให้จำเลยเสียชื่อเสียง โจทก์มีสามีใหม่แล้วไม่มีสิทธิที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพ

ด้วยเหตุผลที่จำเลยกราบเรียนมาแล้ว ขอศาลได้โปรดพิพากษายกฟ้องของโจทก์เสีย และให้โจทก์เสียค่าฤชาธรรมเนียมแทนจำเลยด้วย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ประเด็น

ประเด็นก็คือปัญหาที่ศาลจะต้องวินิจฉัยชี้ขาด มีสองอย่างคือ ประเด็นข้อพิพาท และประเด็นที่คู่ความมิได้พิพาทกัน ประเด็นข้อพิพาทนั้น เกิดจากโจทก์กล่าวอ้าง จำเลยปฏิเสธ เป็นข้อที่จะต้องพิสูจน์ ฝ่ายใดกล่าวอ้างฝ่ายนั้นมีหน้าที่พิสูจน์ให้ศาลเห็นความจริง มีทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ถ้าเป็นประเด็นข้อเท็จจริง หรือปัญหาข้อเท็จจริงนำสืบด้วยพยานหลักฐาน อาจเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือวัตถุพยาน ตลอดจนความเห็นของผู้เชี่ยวชาญก็ได้ ถ้าเป็นประเด็นหรือปัญหาข้อกฎหมายเพียงแต่อ้างอิงว่าเป็นกฎหมายฉบับใด ประกาศใช้เมื่อใด มาตราใด แล้วศาลจะนำมาปรับกับข้อเท็จจริงเอง ข้อกฎหมายจะเกิดขึ้นมาได้ปกติต้องอาศัยข้อเท็จจริง เช่น ประเด็นที่ว่าโจทก์มีสามีใหม่หรือไม่เป็นข้อ

แท้จริง ส่วนจำเลยจะพึงรับผิดชอบให้ค่าเลี้ยงชีพโจทก์หรือไม่เป็นข้อกฎหมาย ซึ่งอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าโจทก์มีสามีใหม่หรือไม่เป็นสำคัญ

ส่วนประเด็นไม่มีข้อพิพาทนั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องคดีไม่มีข้อพิพาท เช่น คดีร้องขอเป็นผู้จัดการมรดก โดยไม่มีผู้ใดคัดค้าน หรือคดีขอให้ศาลสั่งให้คนบ้าเป็นคนไร้ความสามารถ เป็นต้น ไม่มีผู้โต้แย้งเกี่ยงอนขึ้นมาสืบ ข้อพิพาทก็ไม่เกิด หรือคดีที่โจทก์ฟ้อง แต่จำเลยไม่ยื่นคำให้การ อย่างนี้ก็ไม่มีความพิพาทเหมือนกัน เพราะจำเลยไม่ได้โต้แย้งเข้ามา แต่ก็ยังเป็นประเด็นซึ่งโจทก์จะต้องนำสืบให้ศาลเห็นความจริง บางคดีจำเลยยื่นคำให้การต่อสู้ มีบางประเด็นซึ่งจำเลยมิได้โต้แย้งเลย แต่ประเด็นข้อนั้นเป็นปัญหากฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองหรือเกี่ยวกับอำนาจฟ้อง ซึ่งศาลหยิบยกขึ้นวินิจฉัยเอง อย่างนี้ก็ยังคงเป็นประเด็นเหมือนกัน แม้จะไม่มีการโต้แย้งกันระหว่างโจทก์จำเลยก็ตาม ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้รวมเรียกว่าประเด็นแห่งคดี

คำให้การข้างต้นสืบอนุสนธิมาจากคำฟ้องหย่าในตัวอย่างคำฟ้องข้อที่ ๒ ตามคำให้การนี้จำเลยมิได้ปฏิเสธเรื่องจดทะเบียนสมรสระหว่างโจทก์จำเลย และไม่ปฏิเสธเรื่องบุตร ถือว่าจำเลยรับ แม้นในคำให้การของจำเลยจะได้กล่าวไว้ว่า ถ้าจำเลยไม่ยอมรับโดยชัดแจ้งถือว่าจำเลยปฏิเสธก็ตาม เรื่องละทิ้งจำเลยก็รับอยู่แล้วว่าได้ละทิ้ง แต่อ้างว่าเพราะได้ตกลงกับโจทก์เช่นนั้น และเรื่องมีภริยาใหม่จำเลยก็รับอยู่แล้ว ประเด็นนี้พิพาทกันอยู่นิดเดียวตรงที่ว่า การละทิ้งของจำเลยไปมีภริยาใหม่นั้นเพราะตกลงกันดังจำเลยว่าหรือจำเลยจงใจละทิ้งโจทก์ไปโดยไม่มีข้อตกลงดังโจทก์ว่า ส่วนเรื่องสินสมรสจำเลยปฏิเสธโดยสิ้นเชิงเป็นประเด็นข้อพิพาท เรื่องบุตรควรจะอยู่กับโจทก์หรือไม่นั้นจำเลยไม่พูดถึง ถือว่าจำเลยยอมรับว่าบุตรควรอยู่กับโจทก์ตามที่โจทก์กล่าวอ้าง ไม่มีข้อพิพาทกันในเรื่องนี้ หรืออีกนัยหนึ่งไม่มีประเด็นข้อพิพาทเรื่องบุตรควรจะอยู่กับใคร ประเด็นข้อพิพาทในคดีนี้จึงมีดังนี้

๑. จำเลยจงใจละทิ้งโจทก์หรือไม่ (จำเลยรับว่าทิ้งไปจริงแต่ปฏิเสธว่ามีได้ใจ)

๒. มีสินสมรสหรือไม่เท่าใด

๓. เรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูและค่าเลี้ยงชีพ

ปกติศาลจะพยายามพูดจาไกลเกลี่ยให้คู่ความตกลงกัน เพราะการตกลงกันเป็นความยุติธรรมสูงสุดสำหรับคดีแพ่ง ถ้าตกลงกันไม่ได้จึงจะสืบพยานต่อไป

ฟ้องแย้ง

ฟ้องแย้งก็คือ จำเลยกลับฟ้องโจทก์ ให้ฟ้องไปในคำให้การ และโจทก์ก็จะต้องยื่นคำให้การแก้ฟ้องแย้งภายในเวลาตามที่กล่าวมาแล้วในตอนก่อน คือ ๘ วันหลังจากรับสำเนาคำให้การและฟ้องแย้ง ฟ้องแย้งนี้คืออยู่อย่างหนึ่ง คือจำเลยไม่ต้องเสียค่าส่งหมายเรียกและสำเนาฟ้องเหมือนฟ้องเริ่มต้นคดี เพราะฟ้องแย้งมันติดไปในคำให้การ ซึ่งโจทก์มาคอยรับเอาสำเนาอยู่แล้ว ไม่ต้องเสียเงินค่าส่งหมาย แต่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลเหมือนฟ้องธรรมดา โดยเฉพาะค่าขึ้นศาลร้อยละ ๒.๕๐ บาท หลักมืออยู่ว่าฟ้องแย้งนั้นจะต้องเกี่ยวกับฟ้องเดิม เช่น โจทก์ฟ้องจำเลยหาว่าขับรถโดยประมาททำให้โจทก์เสียหาย รถโจทก์ถูกรถจำเลยชนพัง และตัวโจทก์ได้รับบาดเจ็บสาหัส ขอให้จำเลยชดเชยค่าเสียหาย จำเลยยื่น

คำให้การ ว่ามิได้ประมาท แต่โจทก์เองเป็นฝ่ายประมาท ขับรถกินเข้ามาในทางรถของจำเลย และชนรถของจำเลย เสียหาย และจำเลยก็บาดเจ็บสาหัส พนักงานอัยการได้สั่งฟ้องโจทก์ ฐานขับรถโดยประมาท เป็นคดีอาญา คดีอยู่ในระหว่างพิจารณา จำเลยได้รับความเสียหายเท่าใดก็เข้าไป และลงท้ายด้วยการขอให้ศาลยกฟ้องโจทก์ และให้โจทก์ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่จำเลยพร้อมด้วยดอกเบี้ยและค่าฤชาธรรมเนียม เช่นเดียวกับฟ้องทั่ว ๆ ไป อย่างนี้เรียกว่าฟ้องแย้งเกี่ยวกับฟ้องเดิม เพราะเห็นเหตุการณ์อันเดียวกัน แต่ถ้าจำเลยฟ้องแย้งโจทก์ไปว่า โจทก์ก็เป็นหนี้เงินกู้จำเลยอยู่จำนวนเท่านั้นเท่านั้นยังไม่ชำระ ขอให้ศาลยกฟ้องโจทก์และให้โจทก์ชำระหนี้จำนวนนั้นให้แก่จำเลยด้วย อย่างนี้จะเห็นได้ว่าฟ้องเรียกเงินกู้นั้นไม่เกี่ยวกับคดีรถชนกันเลย เป็นฟ้องแย้งที่ไม่เกี่ยวกับฟ้องเดิม ศาลจะไม่รับไว้พิจารณา

การสืบพยาน

พยานหลักฐานมีอยู่ ๓ ชนิด เช่นเดียวกับคดีอาญา คือ วัตถุพยานหรือพยานวัตถุ พยานบุคคล และพยานเอกสาร วัตถุพยานก็เช่นสถานที่เกิดเหตุ ซึ่งอาจเป็นสถานที่รถชนกัน หรือสิ่งของที่เกี่ยวกับคดี เช่นไม้ที่จำเลยใช้ทำร้ายโจทก์ในคดีละเมิดก็ได้ พยานบุคคลได้แก่ผู้รู้เห็นเหตุการณ์ในคดี อาจเป็นตัวโจทก์หรือจำเลยเองก็ได้ ส่วนพยานเอกสารก็เช่น หนังสือสัญญากู้ในคดีฟ้องเรียกเงินกู้ หรือใบทะเบียนสมรสในคดีฟ้องหย่า ทะเบียนคนเกิดและทะเบียนบ้านในคดีขอให้รับรองบุตร ตลอดจนโฉนดที่ดิน หรือ ส.ค.๑ หรือ น.ส.๓ ในคดีฟ้องขับไล่

ระเบียบการซักถามพยาน และการอ้างพยานหลักฐานในศาลก็เช่นเดียวกับคดีอาญา เช่น โจทก์จะต้องระบุพยานหลักฐานในบัญชีพยานซึ่งเป็นแบบฟอร์มตามตัวอย่างที่นำมาให้ดูแล้วในตอนก่อน แล้วนำไปยื่นไว้ต่อศาลก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่า ๓ วัน ผิดกันแต่ว่า คดีแพ่งนั้น เอกสารที่จะนำมาอ้างอิง เฉพาะที่เป็นตราสารหรือเอกสารที่จะต้องปิดอากรแสตมป์นั้น คู่ความจะต้องปิดอากรแสตมป์ให้บริบูรณ์ตามประมวลรัษฎากรเสียก่อน แต่ในคดีอาญาไม่จำเป็น ทั้งไม่ต้องส่งสำเนาให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งเหมือนอย่างในคดีแพ่งด้วย ถึงเวลาก็นำเอกสารมาเบิกความประกอบแล้วส่งศาลได้เลย

การซักถามพยานมีระเบียบอย่างเดียวกับคดีอาญา คือ เริ่มด้วยการซักถามโดยคู่ความฝ่ายที่อ้างพยาน เสร็จแล้วให้ฝ่ายตรงข้ามถามค้าน และสุดท้ายฝ่ายที่อ้างถามได้อีกครั้งหนึ่ง เฉพาะข้อข้อใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดจากคำถามค้านของฝ่ายตรงข้าม ขอให้ดูคำอธิบายในตอนก่อน

ได้กล่าวมาแล้วว่า คดีอาญานั้นโจทก์จะต้องสืบให้ศาลเห็นจนสิ้นสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามที่โจทก์กล่าวหา และโจทก์จะต้องสืบพยานก่อนเสมอไป แต่ในคดีแพ่งนั้นไม่แน่ว่าศาลอาจจะสั่งให้ฝ่ายใดสืบก่อนก็ได้ ถ้าศาลสั่งให้โจทก์สืบก่อน โจทก์ก็ต้องนำพยานหลักฐานเข้าสืบก่อน ทั้งนี้ ศาลถือหลักว่าฝ่ายกล่าวอ้างฝ่ายนั้นจะต้องนำสืบ เสร็จแล้วจึงให้อีกฝ่ายหนึ่งสืบแก้ อย่างในคดีฟ้องหย่าข้างต้น ที่โจทก์กล่าวอ้างและจำเลยปฏิเสธมีอยู่ ๓ ประเด็น อย่างนี้โจทก์ต้องนำสืบใน ๓ ประเด็นนี้ที่จำเลยพูดข้าง ๆ คู ๆ ดูรู้ว่าจำเลยปฏิเสธ ต้องถือว่าจำเลยปฏิเสธ แต่ถ้าไม่พูดเอาเสียเลยเช่นในเรื่องจดทะเบียนสมรส โจทก์อ้างว่าได้จดทะเบียนสมรสกับจำเลย แต่จำเลยไม่พูดถึงทะเบียนสมรสเลยอย่างนี้ต้องถือว่าจำเลยรับว่าได้จดทะเบียนสมรสกับโจทก์ตามที่โจทก์กล่าวอ้างจริง ฉะนั้น เรื่องทะเบียนสมรสจึง

ไม่ต้องสืบ ประเด็นข้อพิพาทที่โจทก์จะต้องนำสืบจึงมีอยู่ ๓ ประเด็นดังกล่าวข้างต้น ศาลจะกำหนดให้โจทก์นำสืบก่อน แล้วให้จำเลยสืบแก้ตามที่จำเลยต่อสู้มา

ในกรณีที่จำเลยรับตามข้อกล่าวหาของโจทก์ เช่น โจทก์ฟ้องว่าจำเลยกู้เงินโจทก์ไปตามสัญญา กู้ที่โจทก์อ้าง จนกระทั่งบัดนี้ก็ยังไม่ชำระคืน จำเลยรับว่าได้กู้เงินโจทก์ไปจริง ใช้หรือยังไม่พูด ต้องถือว่าจำเลยกู้เงินโจทก์และไม่ได้ใช้ตั้งโจทก์กล่าวอ้าง โจทก์ไม่ต้องสืบพยาน ศาลตัดสินได้ แต่ถ้าจำเลยรับว่าได้กู้จริงแต่ได้ใช้แล้ว ด้วยการเอาที่ดินนา น.ส.๓ แปลงหนึ่งตีใช้หนี้โจทก์ไปแล้ว อย่างนี้จำเลยต้องนำสืบก่อน แล้วโจทก์สืบแก้ในภายหลัง

ระเบียบการซักถามพยานก็เช่นเดียวกับคดีอาญา คือฝ่ายนำพยานเข้าสืบเป็นฝ่ายถามก่อนเสร็จแล้วอีกฝ่ายหนึ่งถามค้าน เสร็จจากถามค้านฝ่ายนำพยานเข้าสืบมีสิทธิถามติง

บทที่ ๓

ปัญหากฎหมายน่ารู้

ท่านผู้อ่านที่รัก เราเครียดกันมานานแล้ว ต่อไปนี้ผมขอนำท่านไปสู่ปัญหากฎหมายที่ชาวบ้านถามผมจริง ๆ ข้อความจึงเป็นเรื่องสนทนาระหว่างผมกับชาวบ้าน หวังว่าจะทำให้ท่านเบาสมองขึ้น

๑. เจตนา อาญาแผ่นดิน และความผิดต่อส่วนตัว

เมื่อไม่นานมานี้ผมไปบ้านนอก ซึ่งเป็นบ้านเกิดของผม เช้าวันรุ่งขึ้นผมไปเก็บเห็ดป่า พอผมกลับมาถึงบ้านพัก กำนันประดิษฐ์ก็มาหา ดูหน้าตาตื่น ๆ

“พี่กำนันมีอะไรหรือ ดูหน้าตาตื่น ๆ” ผมทักพร้อมกับยกมือไหว้

“จะว่ามีก็ได้ แต่พี่ไม่ได้ตั้งใจมาถามปัญหาดอก ได้ข่าวว่าน้องมากี่เลยมาถามทุกซ่ซู่” กำนันตอบผมด้วยอาการยิ้มแย้ม พร้อมกับคิดซึกอกยามวนใหญ่ดังต๊ับ ๆ อยู่ในมือขวา ก่อนทอดตัวลงนั่งที่ตั้งปีกไม้เต็งเก๋า ๆ ใต้ต้นมะขามหวาน ไม่นานก็มีญาติมิตรมานั่งคุยด้วยหลายคน ชาวบ้านต่างถามผมว่าจะเลือกใครดีในการเลือกตั้งซ่อมของจังหวัดมหาสารคาม ผมก็ได้แต่บอกชาวบ้านว่าอย่าไปเลือกคนที่แจกเงิน เพราะเป็นคนไม่ดี ทำผิดกฎหมาย ไม่นานกำนันประดิษฐ์ก็สอดขึ้นว่า

“เรื่องเลือกตั้งเอาไว้ก่อนได้ไหมน้อง พี่ขอหารือข้อกฎหมายสักนิด คือ เมื่อก่อนนี้ขามาแจ้งความกับพี่ว่า นาง (หนู) สีมันถูกผู้ชายข่มขืนกลางป่าระหว่างเดินทางกลับบ้านวังจันทน์ ตามข้อกฎหมายผลมันจะเป็นอย่างไร”

“ที่ว่าข่มขืนนั้นเขาทำอย่างไร นางสีมันเสียตัวหรือเปล่า” ผมซัก

“มันบอกว่าไม่เสีย นะน้องนะ กอดเฉย ๆ เพราะมันไม่ยอม” กำนันตอบผมพร้อมกับหันหน้าไปรอบ ๆ วง

“ถ้ากอดเฉย ๆ เขาเรียกว่าทำอนาจารนะครับพี่กำนัน ไม่เรียกว่าข่มขืน ถ้าปล้ำแล้วขืนคร่อมจะทำซ้ำเราจึงจะเป็นการข่มขืน แต่เป็นเพียงชั้นพยายาม และเป็นอนาจารด้วย” ผมตอบพร้อมกับหัวเราะเบา ๆ กำนันทำหน้าตาต่าง ๆ แล้วถามผมว่า

“แล้วมันต่างกันยังไงน้อง ตามความรู้สึกของพี่ พี่เห็นว่ามันเป็นอันเดียวกัน คือทำโดยขืนใจเขา”

“ความเข้าใจของพี่ก็ไม่ผิดนัก เพราะการข่มขืนก็เป็นอนาจารอย่างหนึ่งอย่างผมว่าเมื่อก่อน ข่มขืนกระทำซ้ำเรานั้นเราหมายถึงการกระทำกร่วมเพศโดยฝ่ายหญิงไม่ยินยอม ส่วนการอนาจารนั้นเป็นกระทำที่ไม่สมควรในทางเพศ แต่พี่เอื้อมมือไปจับน้องผู้หญิงก็ผิดฐานอนาจารแล้ว” ผมตอบยังไม่ทันจบดี ตาเสนก็พูดสวนขึ้นว่า

“โอ๊ย ถ้าอย่างนั้นตาสอนทำผิดบ่อยที่สุดเลย เพราะแกเป็นหมอต้าแย”

ผมต้องอ้าปากค้าง เพราะถูกญาติมิตรหัวเราะด้วยความครั่นคราง กำนันพยักหน้าให้ผมพูดต่อ

“นั่นชายอมาให้จับ ไม่เป็นไร อีกอย่างหนึ่ง หมอต้าแยคงไม่ได้เจตนาจะทำอนาจารหรอก แกจะช่วยเหลือตลอดลูกมากกว่า ทางอาญานี้ต้องอาศัยเจตนาคือความตั้งใจทำเป็นสำคัญ” ผมพูดไม่ทันจะจบดีลูงซิดก็ชิงพูดขึ้นพร้อมกับหัวเราะผมว่า

“ทิดหมิงลูกตาสร้อย ชับรดคว้าวันตาย เห็นแต่ติดคุกไปแล้ว พี่ว่ามันคงไม่ได้ตั้งใจให้รอดตัวหรอก เพราะตัวมันเองก็จะต้องเจ็บด้วย ทำไมมันจึงติดคุกละ เจ้านาย”

“นั่นเขาเรียกว่ากระทำผิดโดยประมาท การกระทำโดยประมาททางอย่างซึ่งเป็นภัยต่อสังคมจริง ๆ กฎหมายเอาผิดเหมือนกัน เช่น ประมาททำให้คนตาย หรือบาดเจ็บสาหัส อย่างทำเป็นลั่นถูกคนตาย หรือชับรดประมาท รอดว่าทำให้คนตายอย่างกรณีทิดหมิงนี่แหละ แม้แต่ชับรดเรี่ยยังผิดกฎจรรยาจรเลย เพราะถ้าชับไม่เอาผิด คนพวกนี้ก็จะได้อีกกัน ไม่ใช่ความระมัดระวัง สังคมก็จะวุ่นวาย กฎหมายจึงเอาผิดเป็นข้อยกเว้นหลักทั่วไป”

กำนันมวนยาเส้นมวนใหญ่ ๆ ส่งให้ผมพร้อมกับพูดว่า

“ลองเรียกบรรยายภาคเก่า ๆ สักมวนสิ่น้อง” แต่ผมไม่สูบ กำนันพูดต่อไปว่า

“ยังงี้ก็เล่าเรื่องกฎหมายที่พี่ถามให้จบก่อนเถอะ เดี่ยวพวกเราจะได้ไปปั่นฝ้ายกัน เมื่อตะกี้นี้น้องว่า ถ้าหญิงยินยอมก็ไม่ผิด ความยินยอมนี้เป็นข้อยกเว้นความผิดทุกอย่างหรือน้อง” กำนันจับเข่าถามผม

“ความยินยอมมักจะทำให้ไม่มีความผิด แต่ก็ต้องดู เพราะกฎหมายกำหนดไว้ไม่เหมือนกัน บางอย่างผู้เสียหายยอมยังผิด เกยเนื้อตัวร่างกายนี้ยอมกันได้ เพราะมันเป็นสิทธิของแต่ละคน เช่นหญิงยอมให้ชายจับเนื้อตัวไม่เป็นผิดฐานทำอนาจาร ยอมให้ชายร่วมประเวณีไม่เป็นผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา หญิงสมัครใจหนีตามผู้ชายทำให้ชายไม่มีความผิดฐานพาหญิงไปเพื่อการอนาจาร เว้นแต่มันจะไปกระทบกระเทือนความสงบสุขส่วนรวม เช่นเด็กอายุไม่เกิน ๑๓ ปี กฎหมายถือว่ายังไม่รู้สึกผิดชอบชั่วดี พอที่จะให้ความยินยอมได้ ถือว่ากระทบกระเทือนต่อส่วนรวม ถึงเด็กยอมให้ทำก็ไม่ทำให้ผู้กระทำผิด อย่างเด็กหญิงแดงอายุ ๑๒ ปี ยอมให้นายขวร่วมหลับนอน อย่างนี้นายขวก็ยังมีผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราโทษจำคุกถึง ๑๒ ปี ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ข่มขืนใจเด็กเลย อนาจารก็เช่นกัน ถึงเด็กยอมให้จับเนื้อต้องตัวลูบคลำ ถ้าเด็กอายุไม่เกิน ๑๓ ปีก็ติดคุกหั่วโตเหมือนกัน พวกที่ชักพาหญิงไปทำมิดีมิร้ายหรือพาไปขายชองก็ให้ระวางถ้าหญิงนั้นอายุไม่เกิน ๑๘ ปีก็ผิด แม้หญิงจะยินยอมไปด้วยก็ตาม”

“แล้วโทษเท่าไรน้อง” ตาลดถาม

“หนักเหมือนกัน ๗ ปีก็มี ๑๐ ปีก็มี ยิ่งเด็กอายุน้อยก็ยิ่งโทษแพง

“แล้วฆ่าข่มขืนละน้อง โทษเท่าไร” กำนันถาม

“ตายลูกเดียว” ผมตอบพร้อมกับยึดมวนยาเส้นที่กำนันได้มวนให้ใส่ไว้ในกระเป่าเสื้อ เสียงป้าเสนกระซิบกับพวกข้างหลังเบา ๆ ว่า “ไม่ยอมสูบ” แล้วกำนันก็ถามผมด้วยความสงสัยต่อไปว่า

“ยอมให้ทำร้ายร่างกายมีความผิดใหม่น้อง”

“เรื่องทำร้ายนี้กฎหมายเอาผิดเสมอ แม้ผู้เสียหายจะยอมให้ทำร้าย เคยมีคดีขึ้นศาลมาแล้ว คือพวกหลง

ของคืนนี้แหละ พออมว่วนแล้วก็ให้เพื่อนพินด้วยตาบ ปรากฏว่าแขนขาด ทำให้เพื่อนติดคุกโดยใช่เหตุ บางรายถึงตายก็มี เคยมีเรื่องลองของนี้เหมือนกัน แขนงพระเครื่องแล้วโยนปืนให้เพื่อนยิง เพื่อนค่อย ๆ เหนียวไก เสรีแล้วปืนลั่นเข้าทรวงอกตรงแขวนพระพอดี ตายคาที่เลย อย่างนี้ก็ติดคุกฐานฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาด้วย” ทันได้นั้นลุงสวดสดขึ้นว่า

“แล้วหมอผ่าตัดละน้อง ทำไมไม่ติดตรางละ”

“หมอได้รับยกเว้นโดยธรรมเนียมซึ่งปฏิบัติกันมา กฎหมายไม่ได้บัญญัติยกเว้น แต่เราก็ไม่เอาผิดกัน ถ้าเอาผิด หมอก็ไม่ต้องช่วยคนไข้กัน แล้วโรงพยาบาลจะอยู่ได้ยังไง” ผมอธิบาย

“เกี่ยวกับทรัพย์สินละน้อง ยอมได้ไหม” กำนันซักผม

“ได้ มันเป็นของของเรา เราจะให้มันแก่ใครก็ได้ ถ้าเรายอมให้เขาเอาไป เขาก็ไม่มีความผิด” ผมตอบรวน ๆ ทันได้นั้นทิดสุมก็พูดสวนขึ้นว่า

“เอ เห็นครูใบศรีว่าลักทรัพย์ยอมความกันไม่ได้นี่น้อง เขาเรียนรามคำแหงนะ”

“ครูใบศรีก็พูดถูก พี่ทิด ยอมให้เอาไปอย่างที่ผมว่าเป็นการยอมก่อนกระทำผิด ให้เขาแล้วเขาจะเอาไปไหนก็เป็นเรื่องของเขา ไม่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์ ต่างกับยอมความ คำว่ายอมความ นั้นหมายถึงมีความผิดเกิดขึ้นหรือเป็นความกันแล้ว แล้วยอมออมชอมกัน กฎหมายไม่อนุญาตให้ยอมสำหรับความผิดฐานลักทรัพย์คงเกรงว่าจะลักกันใหญ่ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์มีตั้งหลายอย่างนี้ครับ บางอย่างก็ยอมความกันได้ บางอย่างก็ยอมกันไม่ได้” ผมพูดพร้อมกับมองไปรอบ ๆ วงซึ่งทุกคนฟังผมอย่างเงียบกริบ เห็นกำนันอึดปุนรีเข้าไปเติมปอดแล้วค่อย ๆ ปล่อยควันออกมา ก่อนพูดขึ้นว่า

“ยอมความกันได้ก็มีอยู่บ้างใช่หรือเปล่าน้อง พี่เองก็เคยอบรมที่อำเภอมาบ้าง”

“ใช่ พี่กำนันพูดถูกแล้ว ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์มีตั้งหลายอย่าง” ผมพูดเสริม

“ช่วยอธิบายได้ไหมน้อง” กำนันขอร้อง

“มีดังนี้ พี่กำนัน” ผมอธิบายต่อ

๑. เอาทรัพย์ของคนอื่นไปเป็นของตนโดยเขาไม่อนุญาต เป็นลักทรัพย์ ซึ่งใคร ๆ ก็รู้
๒. ลักทรัพย์โดยฉกฉวยเอาไปต่อหน้าต่อตาเรียกว่า วิ่งราวทรัพย์ โทษมากกว่าลักทรัพย์ธรรมดา
๓. ลักทรัพย์โดยใช้กำลังประทุษร้ายหรือขู่เข็ญว่าจะใช้กำลังประทุษร้ายเดี่ยวนั้นเรียกว่า ชิงทรัพย์ โทษสูงขึ้นไปอีก ถ้าขู่ว่าจะทำร้ายในอนาคตเป็น กรรโชกทรัพย์ ซึ่งจะเห็นในข้อ ๖
๔. ถ้าชิงทรัพย์โดยผู้ร้ายตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไปเรียกว่า ปล้นทรัพย์ มีโทษสูงที่สุด บางคดีโทษถึงตาย

๕. ถ้ารับของที่เขาลัก เขาปล้นมานั้นไว้โดยรู้ว่าเป็นของร้ายมีความผิด ฐานรับของโจร ถ้าไม่รู้ว่า เป็นของร้ายก็ไม่ผิด

๖. ถ้าข่มขืนใจผู้อื่นให้ยอมให้หรือยอมว่าจะให้ประโยชน์อะไรต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สิ้นเงินทอง โดยขู่ว่าจะทำร้ายผู้เป็นเจ้าของทรัพย์นั้นเองหรือพ่อแม่พี่น้องลูกเมียของเขา จนเขากลัวและยอมตาม ที่ขู่ มีผิดฐาน กรรโชกทรัพย์ แม้เขาจะยังไม่ส่งทรัพย์ให้ตามที่เขายอมก็ผิดแล้ว ถ้าเขาไม่กลัว เขาจึงไม่ยอมก็เป็นผิดเพียงฐานพยายามกรรโชกทรัพย์

๗. ถ้าผู้ว่าจะเปิดเผยความลับ เพื่อให้เขายอมให้ทรัพย์สิน และเขายอมตามที่ผู้ยื่น เรียกว่า **ริดเอาทรัพย์สิน**

ความคิด ๗ ประการที่กล่าวมานี้กฎหมายไม่ยอมให้ยอมความกัน หมายความว่า เมื่อความผิดเกิดขึ้นแล้ว เจ้าหน้าที่บ้านเมืองมีอำนาจดำเนินคดีเอาผิดแก่ผู้กระทำผิด แม้ว่าผู้เสียหายจะได้ยอมความรับเงินรับทองจากผู้กระทำผิดไปแล้วก็ตาม เจ้าหน้าที่ก็ยังเอาผิดแก่ผู้กระทำผิดได้ เพราะความผิดเหล่านี้เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมส่วนรวม แต่ก็มีข้อยกเว้นสำหรับบุคคลในวงญาติ คือ ความผิดฐานลักทรัพย์ก็ดี รับของโจรก็ดี และวิ่งราวทรัพย์ที่ไม่ทำให้ผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บ ก็พอยอมกันได้ แต่วงญาติที่ผมว่านั่นกฎหมายให้แก่ผู้บุพการีกระทำต่อผู้สืบสันดาน เช่น พ่อลักของลูก หรือผู้สืบสันดานกระทำต่อผู้บุพการี เช่น หลานลักของย่า เป็นต้น และพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกระทำต่อกัน เช่น พี่ลักของน้อง หรือน้องลักของพี่ หรือน้องรับของโจร แต่บังเอิญของโจรนั้นเป็นของที่คนร้ายลักมาจากพี่ชาย อย่างนี้ เขายอมกันได้ แม้ปกติคนทั่วไปเขาจะยอมกันไม่ได้ก็ตาม ถ้าผัวเมียลักของกันไม่ต้องรับโทษเลย รับของโจรก็เช่นเดียวกัน วิ่งราวทรัพย์ก็ด้วย

๘. ถ้าหลอกหลวงเอาทรัพย์สินเขา หรือให้เขาถอนหรือทำลายเอกสารสิทธิ เช่น เอกกัอนหินสีดำ ๆ จากข้างถนนไปหลอกเขาว่าเป็นหินศักดิ์สิทธิ์ ราคาแพง จนผู้ถูกหลอกหลงเชื่อซื้อไว้ในราคานั้นหรือขอแลกกับสัญญากู้ฉบับหนึ่ง จนผู้ถูกหลอกหลงเชื่อยอมแลกด้วยและยอมฉีกสัญญากู้นั้นทิ้งเสียด้วย เช่นนี้เป็นความผิดฐาน **ฉ้อโกง**

๙. คนที่เอาทรัพย์สินที่ตนจำนำไว้กับผู้อื่นไปเสีย หรือทำให้เสียหาย หรือทำลายทรัพย์สินนั้น หรือทำให้ทรัพย์สินนั้นเสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้รับจำนำ เรียกว่า **โกงเจ้าหนี้** บางคน พอรู้ว่าเจ้าหนี้จะฟ้องคดีก็จัดแจงยกย้ายถ่ายเททรัพย์สิน โอนเป็นชื่อคนโน้นบ้างคนนี้บ้าง กรณีเช่นนี้ถือว่าเป็นการโกงเจ้าหนี้เหมือนกัน

ความผิดฐานฉ้อโกงและโกงเจ้าหนี้ตามข้อ ๘ และ ๙ นี้ ก็ยอมความกันได้ เว้นแต่จะเป็นการโกงประชาชน เช่น หลอกเอาเงินผู้ที่ต้องการไปทำงานต่างประเทศหลาย ๆ คน อย่างนี้ยอมความไม่ได้

“ผมชักหมดแรงแล้วพี่กำนัน รับประทานแกงเห็ดกับน้องใหม่” ผมพูดพร้อมกบดองหายใจขณะนั้นเป็นเวลา ๘ นาฬิกาเศษ ๆ แกงเห็ดระโงก เห็ดโค เห็ดเกลื้อ เห็ดมันปู ซึ่งผมไปเก็บมากับหลานสาว เมื่อสักครู่นี้ หลานสะใภ้ได้แกงรวมกัน ใส่สารรับมาตั้งไว้ส่งกลิ่นหอมฉุยเข้าจมูกทำให้น้ำลายสอ

“ต่อเรื่องทรัพย์สินให้จบก่อนเถอะน้อง ญาติพี่น้องกำลังสนใจฟัง” กำนันขอร้องผม ผมจำต้องอธิบายต่อ

“๑๐. ถ้าครอบครองทรัพย์สินของผู้อื่นแล้วเบียดบังเอาเป็นของตนเองโดยมิชอบ เป็นผิดฐาน **ยึดยกอทรัพย์สิน** ความผิดฐานนี้ก็ยอมความกันได้

๑๑. ถ้าทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นโดยมิได้เอาไปเป็นของตัวเอง เช่น เกลียดเจ้าของกระบือก็เลยยิงกระบือเขาตาย หรือถอนต้นไม้ที่เขาปลูกไว้ทิ้ง หรือขุดคันทนาเขา อย่างนี้เป็นความผิดฐาน **ทำให้เสียทรัพย์สิน** ซึ่งยอมความกันได้เหมือนกัน เว้นแต่ว่า ทรัพย์สินที่ถูกทำให้เสียหายนั้นเป็นทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น แผะสะพาน หรือเป็นวัตถุที่เป็นที่เคารพทางศาสนา เช่น ดัดเศียรพระพุทธรูปของวัด อย่างนี้ยอมความไม่ได้”

ทันใดนั้นก็มีเด็กหนุ่มวัยยี่สิบเศษคนหนึ่งพูดสวนขึ้นว่า

“ใช่แล้วปู่ มั่นคติของหลานเอง เวลานี้ป้าเขาน่าว่าหลานขโมยยกอนตันด้วลิงในไร่ของเขา
 กำนันส่งเรื่องให้อำเภอ กำนันน่าจะหาทางไกลเกลี้ยปรองดอง แต่ดันส่งไปอำเภอ เรื่องมันใส่ความกันชัด ๆ
 เหตุเกิดเวลากลางคืน ป้าเขาไม่พอใจหลานเรื่องแย่งเขตที่ดินสวน” เด็กหนุ่มคนนั้นพูดด้วยน้ำเสียงอันหนัก-
 แน่น จ้องหน้ากำนันในลักษณะขุ่นเคืองเต็มทน ผมเองก็ซัดสะดั่งที่ถูกเรียกว่าปู่ ทันใดนั้นกำนันก็พูดขึ้นว่า
 “ก็โจทก์เขาไม่ยอมด้วย จะให้กำนันทำยอมให้ยังไง หล้าหน้อยเอ๊ย” กำนันได้ตอบด้วยเสียง
 หัวเราะ

“เรียกให้ดูซิที่กำนัน เจ้าของตันด้วลิงเขาเรียกว่า ผู้เสียหาย ไม่ใช่โจทก์ โจทก์คือผู้ที่ฟ้องคดีต่อ
 ศาล ตรงข้ามกับจำเลยผู้ถูกฟ้อง” มีเสียงหลายคนอุทานว่า อ้อ แล้วผมพูดต่อไปว่า

“จริงอย่างที่ที่กำนันพูดนั่นแหละ หล้าหน้อยเอ๊ย ผู้เสียหายเขาไม่ยอมด้วย ผู้ต้องหาก็ยอมข้างเดียว
 ไม่ได้ ใครจะไปบังคับผู้เสียหายให้เขายอมก็ไม่ได้ด้วย เป็นสิทธิของเขา”

เด็กหนุ่มคนนั้นยืนขึ้นถลกผ้าขาวม้าที่นุ่ง แล้วพูดออกมาด้วยอารมณ์โกรธว่า

“ต้องไกลเกลี้ยซิปู่ ก็รู้อยู่แล้วนี่ว่าเรื่องมันไม่จริง ป้าเขาใส่ความหลาน ปล่อยให้ราษฎรใส่ความกัน
 อย่างนี้ก็เดือดร้อนกันไปหมดซิ ฮี” หลังจากพูดจบก็เดินจากวงไป เสียงกำนันตะโกนตามหลังไปว่า

“อย่าลืมนะไปปั้นฝายน้อ”

หลังจากทุกคนสงบสติอารมณ์แล้ว ผมจึงอธิบายต่อ

“๑๒. ถ้าบุกรุกเข้าไปในที่ดินบ้านเรือนของผู้อื่น อันเป็นการรบกวนการครอบครองทรัพย์สินของเขา
 โดยปกติสุข หรือเข้าไปยึดถือไปแย่งการครอบครองก็ตามแต่ มีความผิดฐานบุกรุก ความผิดฐานนี้ยอมความ
 ได้เหมือนกัน แต่ถ้าบุกรุกโดยมีอาวุธอะไรสักอย่างหนึ่ง เช่น มีมีดติดตัวเข้าไปด้วย หรือไม่มีอาวุธแต่ได้รวมกัน
 บุกรุกตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือบุกรุกเพียงคนเดียว แต่ผู้บุกรุกได้ขู่ว่าจะทำร้ายหรือทำร้ายเขาจริง ๆ หรือ
 บุกรุกในเวลากลางคืน เหล่านี้ยอมความไม่ได้

“๑๓. คนที่ออกเช็คไม่มีเงิน หรือที่เขาเรียกว่าเช็คสปริงนั้น ก็มีความผิดตามกฎหมายอีกฉบับหนึ่ง
 ต่างหาก และยอมความกันได้ด้วย

หมดแค่นี้แหละที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน” จากนั้นญาติพี่น้องก็ทยอยกันกลับ ตกตอนสายเสียงเกราะดัง
 ขึ้นที่บ้านกำนัน โป่ง โป่ง โป่ง เป็นสัญญาณว่า กำนันเรียกราษฎรไปปั้นฝาย ที่ลำน้ำข้างหมู่บ้านชื่อลำน้ำ
 เสียว ผมไปกับกำนัน ถึงที่ปั้นฝายมีชาวบ้านรออยู่แล้วสองสามคน ฝายที่ปั้นเกือบเสร็จแล้ว เกิดจากแรงชาว
 บ้านเปลือยและบ้านโนนสำราญแบบลงแขก ไม่มีการใช้เงิน ฟากฝายที่ขาดด้านหนึ่งเป็นกอไม้ที่อาศัยรากของ
 มันเกาะดินทรายมิให้พัง ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นต้นพืชมานซึ่งอุดมไปด้วยหนาม ทอดกิ่งไปในลำน้ำเสียว
 บ้าง บนบกบ้างพอได้อาศัยร่มเงา น้ำในลำเสียวใสงามสะอาด สีน้าขาวขุ่นจาง ๆ เป็นระลอกเมื่อมีน้ำต้อง
 ลมไชยเบา ๆ ภายใต้แสงแดดซึ่งแจ่มจ้าปลายฤดูฝน อันเป็นชีวิตของชาวชนบทมาชั่ววนาตาปี ระหว่างที่คอย
 ชาวบ้านคนอื่น ๆ อยู่ นั้น กำนันขอให้ผมอธิบายเรื่องนางสีต้อ

“เมื่อเช้านี้ผมบอกพี่แล้วว่า อนาคตกับข่มขืนนั้นไม่เหมือนกัน ข่มขืนมันต้องถึงขนาดร่วมเพศ
 กัน แล้วมันถึงขนาดนั้นหรือเปล่า” ผมถามกำนัน

“ก็พี่บอกแล้วมิใช่หรือทำไม เพราะมันต่อสู้อย่างมันสุดฤทธิ์” กำนันตอบผมแล้วหัวเราะเหอะ ๆ

“โอ หญิงกับชายตัวต่อตัวตามหลักแล้ว ถ้าหญิงไม่ยอมเสียอย่าง ไม่มีทางสำเร็จหรอก ถ้าเสร็จก็หมายความว่ายอม แต่ไม่ใช่ว่าจะไม่ผิดนะ ถ้ายอมเพราะไม่สามารถขยับขึ้นได้ก็ยังมีผิดอยู่ดี เช่น ผู้ชายมีปิ่นอยู่ที่เอว ดันไปก็อาจสูญชีวิต ก็เลยยอมอย่างนี้ผิดอยู่นะ” ผมอธิบาย

กำนันอุทานออกมาเบา ๆ ว่า “เข้าใจแล้ว ๆ” แล้วถามผมต่อไปว่า

“แล้วความผิดพวกนี้เห็นว่ายอมความกันได้ ไช้ไหมน้อง”

“ปกติยอมความกันได้ เว้นแต่ว่า ถ้าผู้เสียหายอายุไม่เกิน ๑๓ ปีก็ดี หรืออายุเกิน ๑๓ ปี แต่ทำผิดต่อหน้าธารกำนัลคนหมู่มากก็ดี ผู้กระทำผิดมีอาวุธปืนหรือลูกกระเบิดในการกระทำผิดก็ดี หรือร่วมกันทำซ้ำเราหลายคนทีภาษาชาวบ้านเรียกว่าลวงแขก อันเป็นการโทรมหญิงก็ดี หรือแม้ทำผิดคนเดียวแต่ผู้เสียหายได้รับอันตรายป่วยเจ็บทำงานตามปกติไม่ได้เกินกว่า ๒๐ วันก็ดี อย่างนี้ยอมความไม่ได้ ความผิดเกี่ยวกับเนื้อตัวมีตั้งเยอะแยะนี่ครับ พี่กำนัน” ผมตอบ

“มีอะไรบ้างน้อง ขอได้โปรดเถอะ” กำนันถามด้วยความอยากรู้

“ที่ร้ายก็คือหลอกผู้หญิงไปขายช่อง พวกนี้ยอมความไม่ได้เลย พรากเด็กอายุไม่ถึง 18 ปีไปเพื่อการอนาจารก็ยอมความกันไม่ได้ นอกจากนั้นก็มีความผิดต่อเสรีภาพ เช่น กักขังหน่วงเหนี่ยวคนอื่นเขา อย่างนี้ไม่เท่าไร พอจะยอมความกันได้ แต่ถ้าทำให้ผู้เสียหายได้รับอันตรายถึงขนาดบาดเจ็บสาหัสล้มตาย หรือกักขังเพื่อเรียกค่าไถ่ซึ่งพวกเราก็ได้อินกันอยู่เสมอนั้นยอมกันไม่ได้เด็ดขาดหรือพรากเด็กไปเสียจากบิดามารดาหรือผู้ดูแลเด็ก จะพาไปเพื่อการอนาจารหรือไม่ก็ตามแต่ เช่นเอาไปขาย เป็นต้น อย่างนี้ไม่มีทางยอม” ผมพูดจบเห็นกำนันถอนหายใจ แล้วถามผมต่อไปอีกว่า

“ขอถามเป็นปัญหาสุดท้ายนะน้องนะ เรื่องยอมความกันได้อย่างร้ายของนางสีมนจะให้พี่ทำอย่างไร”

“พี่อาจจะพูดไกลเกินไป ชี้แจงให้เขาฟัง ถ้าเขายอมเสียเงินเสียทองเป็นค่าสินไหมทดแทนแก่กันมากนักยอเท่าใดก็บันทึกให้เขาลงชื่อกันเป็นหลักฐานไว้ เพราะการยอมเป็นสัญญาอย่างหนึ่ง ซึ่งกฎหมายบังคับให้ทำเป็นหนังสือ ลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบหรือตัวแทนของฝ่ายนั้น อย่าให้เขาอ้างกันภายหลังว่าไม่ได้ยอมอย่างนั้นไม่ได้ยอมอย่างนี้ ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยังไม่บรรลุนิติภาวะก็ให้พ่อแม่เขาเซ็นรับรู้ด้วย ถ้าพ่อแม่เขาไม่จดทะเบียนกันก็ให้แม่เขาเซ็นคนเดียวก็พอ ถ้าเซ็นไม่เป็นก็แปะใบแทน ไปไหนก็ได้ แม่เขาฟ้องกันแล้วก็ยังยอมไถ้เนพี่กำนัน ถึงแม้ว่าคดีจะอยู่ในชั้นอุทธรณ์ฎีกาก็ยังยอมกันได้ พี่กำนันทำบันทึกให้เขาลงชื่อกันอย่างที่ผมบอก แล้วศาลจะหมดอำนาจพิจารณาต่อไปเลยที่เดียว แต่กรณีหลังนี้ให้คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็ได้ ทำคำแถลงยื่นไว้ให้ศาลรับทราบด้วย คำแถลงใช้แบบฟอร์มคำร้อง ขอได้ที่ศาลแบบสัญญายอมติดไปด้วย เพื่อศาลจะได้ดู ดูแล้วศาลจะมีคำสั่งจำหน่ายคดี ถ้าคดีอยู่ในโรงพัก ก็ให้ผู้เสียหายไปบอกตำรวจขอถอนคำร้องทุกข์เสีย เพื่อตำรวจเขาจะได้ไม่ต้องสอบสวนต่อไป”

“ความผิดต่อส่วนตัวนอกจากที่น้องว่ามาแล้วนั้นมิอะไรอื่นอีกหรือเปล่าน้อง” กำนันถามผมขณะที่มีราษฎรล้อมกันเข้ามาเป็นวงใหญ่

“นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ก็มีความผิดต่อเสรีภาพ ที่ผมเกริ่นมาบ้างแล้ว เช่น บังคับให้ชานอนอยู่กับที่ หรือใส่กุญแจบ้านโดยไม่ได้คว่ำมีค้อนอยู่ข้างใน แล้วไปเที่ยวสงกรานต์ 2 วัน 2 คืน อย่างนี้ก็ยอมกันได้ ความผิดฐานเปิดเผยความลับ เช่น ไปเปิดอ่านจดหมายของคนอื่นเขา เป็นต้น ก็ยอมความกัน

ได้ และความผิดฐานหมิ่นประมาท เช่น แดงไปเล่าให้ดำฟังว่าขาวเป็นผีกระสือ หรือเล่าให้ขาวฟังว่าเขียวเป็น คนซีโกง อย่างนี้ก็ยอมกันได้ เท่าที่จำได้ก็มีอยู่ดังที่เล่ามานั้นแหละครับที่กำนัน แต่คดีแพ่งยอมกันได้เสมอ นะครับ น้องขอฝากไว้ด้วย อย่างเขาขับรถชนกันคนเจ็บหลาย ๆ คน ตายบ้างก็มี อย่างนี้ เป็นทั้งความแพ่งและ ความอาญา ความแพ่งนั้นในส่วนค่าเสียหาย ส่วนความอาญานั้นเป็นเรื่องโทษ ขอให้พี่กำนันช่วยไกลเกลี่ย ให้เขาเสียค่าทำขวัญแก่กัน พอสมควรแก่ความเสียหายด้วย ศาลกำนันนี่แหละดีนัก ดีกว่าให้เขาไปฟ้อง เรียกร้องกันที่ศาลหลวง เมื่อเขาตกลงกันแล้วก็ให้ทนายทักให้สองฝ่ายลงชื่อไว้ด้วย ถ้าคู่กรณีเป็นเด็กก็ให้ พ่อแม่เขาเซ็นชื่อด้วยหรือให้พ่อแม่เซ็นแทนก็ได้ ถ้าพ่อแม่เขาไม่ได้จดทะเบียนก็ให้แม่ลงชื่อคนเดียว เพราะพ่อไม่มี อำนาจปกครองบุตร แล้วจะมีผลทางอาญาเท่าเดียว คือ ถ้าเป็นคดีที่ยอมความกันได้ เช่นคดีข่มขืน คดีสวน อาญาก็เป็นอันเลิกกันไป คือใครจะฟ้องร้องผู้กระทำความผิดไม่ได้ทั้งนั้น แต่ถ้าเป็นคดีอาญาที่ยอมความกันไม่ ได้ เช่น ขับรถโดยประมาททำให้คนเจ็บหรือตาย ผู้ประมาทนั้นก็จะได้ความปรานีจากศาล ศาลอาจรอ การลงโทษหรือลงโทษน้อยกว่ากรณีทั่ว ๆ ไป เรื่องนี้ผมรับรอง บางรายผู้เสียหายได้เงินแล้ว ไม่เอาเรื่องผู้ ต้องหาก็สบายไป แม้เป็นคดีอาญาที่ยอมกันไม่ได้ก็ตาม”

จากนั้นกำนันก็พาราษฎรไปปั้นฝ้ายจนบ่ายสองโมงเศษ ๆ จึงได้พักหาอาหารรับประทานกลางวัน ลมตันทอดหนาวโชยมาเบา ๆ ทำให้พวกเรามีความสำราญกันตามประสาหยาก กำนันประกาศว่าวันนี้ของ เรามาเตือนให้ทำอาหารทุกอย่างสุกหมด ห้ามมิให้กินก๋วย-ปลาดิบกันต่อไป เพราะจะทำให้เกิดโรคพยาธิ และฉี่ในตับ พวกเรารับประทานอาหารกันอย่างเอร็ดอร่อยและอิมหนาสำราญ

๒. เหตุยกเว้นความรับผิดชอบ

หลังจากรับประทานอาหารกลางวันแล้ว เรามานั่งคุยกันต่อด้วยเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งเล่านิทานเรื่อง ผาแดงนางไอ่ ซึ่งเป็นวรรณคดีภาคอีสานที่ชื่นชอบกันมาก แล้วในที่สุดก็มาถึงตามม ทิดด้วถามขึ้นว่า “เออน้อง คนทำผิดแล้วไม่ติดคุกมีบ้างไหม” ทุกคนสนับสนุนว่าเป็นปัญหาดี ขอให้ผมอธิบาย “มีเยอะ พี่ทิด ประการแรกก็คือความไม่รู้...” ผมยังไม่ทันจะพูดจบ ตาลดก็ขัดคอขึ้นว่า “ไม่รู้กฎหมายไซ้ใหม่ น้อง เห็นความไม่รู้กฎหมายไม่เป็นเหตุยกเว้นความผิดใจละ” ผมต้องแค่น กลินน้ำลายก่อนพูดต่อไป

“ความไม่รู้กฎหมายนั้น ตามหลักไม่เป็นเหตุยกเว้นความผิด เช่น พี่ไปตีหัวใครแล้วบอกว่าไม่รู้ ว่า มันผิดกฎหมาย อย่างนี้คงไม่มีใครรอภัยให้ เพราะมันเป็นความผิดที่ใคร ๆ ก็เห็นได้อยู่ในตัว แต่ความผิดบาง อย่างไม่ยั้งจับพี่ทิด เช่นตาสีตาสกเกียงนกดกปลาหากินมาแต่เกิด อยู่ ๆ ก็มีกฎหมายออกมาว่าห้ามจับสัตว์ น้ำหนองสาธารณะ หรือห้ามยิงสัตว์ป่าบางชนิด หรือห้ามเก็บของป่าบางอย่าง อย่างนี้จะเห็นได้ว่า ราษฎร ยากที่จะรู้ได้ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๖๔ ยอมให้พิสูจน์แก้ตัวได้ ถ้าศาลเชื่อว่าผู้กระทำความผิดไม่ รู้ กฎหมายนั้นจริง ๆ ศาลก็จะลงโทษแต่น้อย”

“ก็ยังผิดอยู่นั่นเองไซ้ใหม่ละ” ตาลดย้ำ ขณะที่ผมยังพูดไม่หมดปัญหา

“แต่ที่ผมว่าไม่รู้ นั้น หมายถึงไม่รู้ข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบความผิด เช่น พี่หนีบผิดเล่มนี้ไป เพราะคิดว่ามันเป็นของพี่ ที่จริงเป็นของตาจันทร์ พี่ก็ไม่มี ความผิดฐานลักทรัพย์ เขาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าไม่มี

“อธิบายเรื่องป้องกันตัวขณะหนีถอยถอย” ตาลดพูดขึ้น ผมมองไปเห็นยิ้มฟันเหลือง

“ป้องกันนั้นก็ควรทำพอสมควรแก่เหตุเหมือนกันกับจำเป็น เป็นเรื่องมีคนมาทำผิดกฎหมายขึ้นก่อน เขาจึงได้ทำตอบเพื่อป้องกันสิทธิ อาจเป็นป้องกันตัวเองหรือป้องกันผู้อื่นก็ได้ เช่นตามีจะยิงตามา ตามาจึงยิงตามิเสียก่อน เพื่อป้องกันตัวเอง หรือทิดคำกำลังปล้นนางสี ตามีจึงเตะทิดคำสลับหมัดเพื่อป้องกันนางสี เป็นต้น ต่างกับกระทำโดยจำเป็นตรงที่ว่า กระทำโดยจำเป็นนั้น ผู้กระทำทำต่อคนอื่นหรือสิ่งอื่น แต่กระทำโดยป้องกันนี้ ผู้กระทำทำต่อผู้ก่อเหตุเอง เอาจีกตัวอย่างหนึ่งก็ได้ เช่นตามีกำลังจุดไฟเผาบ้านตามา ถ้าตามาตีตามีซึ่งกำลังวางเพลิงเป็นเรื่องป้องกัน แต่ถ้าตามาบุกกรุกเข้าไปเอาน้ำในบ้านตาสีมาดับไฟ เพราะหาน้ำที่ใหม่ไม่มี อย่างนี้ เป็นทำผิดฐานบุกกรุกเพราะความจำเป็น ตามาไม่ต้องรับโทษฐานบุกกรุกบ้านตาสี และไม่ต้องรับผิดฐานทำให้ทรัพย์สินตาสีเสียหาย”

“ถ้าตามาเห็นตามีกับพวกเชิงบังไฟเข้าไปในบ้านตน แต่มาเอาตึกไปนิต ตามาจึงเข้าใจผิดคิดว่าพวกโจรมาปล้น เลยยิงเอาอย่างนี้ผิดไหม” กำนันถาม

“เขาเรียกว่า สำคัญผิดในข้อเท็จจริง ที่กำนันต้องดูพฤติการณ์ เคยมีคนยิงเมีย ซึ่งไปปลสาวะข้างล่างกลับขึ้นบันไดมา เจ้าผัวนึกว่าเป็นคนร้ายจึงยิงเอา อย่างนี้ก็สำคัญผิดคิดว่าโจรจึงป้องกัน ก็ไม่มีความผิดเหมือนกัน แต่ถ้าทำโดยประมาทก็อาจรับโทษบ้าง กระทำโดยจำเป็นเพราะสำคัญผิดก็อาจมีได้ และถ้าสำคัญผิดโดยประมาทไม่ดูตาม้าตาเรือ ก็อาจรับโทษฐานกระทำโดยประมาทได้ เอาไว้แค่นี้ก่อนเถอะนะพี่น้องนะ นี่ก็จวนค่ำแล้ว” จากนั้นพวกเราที่ต่างจับจอบจับเสียมและกล่องข้าวเหนียวที่รับประทานข้าวแล้วแยกย้ายกันกลับบ้าน

๓. ระวังจะถูกหลอก

วันหนึ่งสมหวังเด็กหนุ่มช่างบ้านลงรถวิ่งกระหืดกระหอบเข้ามาในบ้านผม หน้าตาซีด ๆ เหมือนถูกทำร้ายมา

“เป็นอะไรไปหรือสมหวัง” ผมร้องทักแต่ไกล สมหวังทรุดตัวลงนั่ง กัดฟันกรอด ๆ ก่อนพูดขึ้นว่า

“ผมจะเอาให้มันสะใจ” พูดได้แค่นั้นแล้วหอบต่อไป

ผมอดขำไม่ได้จึงหัวเราะแล้วถามต่อไปว่า “อะไรกันสมหวังเจ็บใจใครมาหรือ”

“คืออย่างนี้ครับคุณอา เมื่อเช้านี้แม่ให้ผมขึ้นตาลได้สองกระจาดไปขายตลาด ได้เงิน ๒๐๐ บาทเศษ ขากลับ พวกแก๊งบางกระสอบมันโกงเอาไปหมด ผมกลับบ้านต้องโดนแม่ไล่แน่ ๆ ผมจะไปแจ้งตำรวจจับมันเข้าคุกให้ได้ แต่ไม่แน่ใจจึงมาขอความรู้จากคุณอาก่อน ความผิดฐานฉ้อโกงนี้โทษมันเท่าไรครับคุณอา”

“โทษสำหรับฉ้อโกงธรรมดาจำคุกไม่เกิน ๓ ปี ปรับไม่เกิน ๖,๐๐๐ บาทรวนี้แหละ แต่เป็นโทษที่กฎหมายกำหนดไว้นะ ศาลลงจริง ๆ ไม่ถึงนั้นหรอก อาไม่เคยเห็นศาลลงโทษเต็มสักที ไหนลองเล่าให้อาฟังซิว่าใครมันโกงหนูยังงี้”

“ก็ที่ทำน่านั้นแหละครับ มันทำเป็นเล่นไฟ ๓ โย ที่แรกผมก็ยืนดูมัน แล้วมันชวนให้ผมเล่นตาแรกมันให้ผมได้ พอตาที่ ๒ ที่ ๓ มันเอาของผมไปหมดเลย ได้แล้วมันพากันวิ่งเข้าไปในตรอกทำน้ำ ผมงงอยู่พักหนึ่ง คนขาหัวเราะผม อีกคนหนึ่งบอกผมไปแจ้งตำรวจจับให้มัน ผมคิดว่ามาตามข้อกฎหมาย

คุณอา ก่อน ไม่งั้นอาจเสียเปรียบเขาอีก ผมเห็นว่าเขาผิดแต่ผมไม่แน่ใจ คุณอากรุณาอธิบายให้ผมฟังด้วย
เถอะ”

“ตามตัวบทมีความว่า ผู้ใดหาประโยชน์ที่ไม่ควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายหลอกลวงผู้อื่นด้วยการ
แสดงความจริง หรือปกปิดความจริงที่ควรบอกให้เขารู้ ถ้าการหลอกลวงนั้นผู้หลอกได้ทรัพย์สินเงินทองไป
จริง ๆ ไม่ว่าจะได้จากผู้ถูกหลอกหรือจากผู้อื่น ก็เรียกว่าฉ้อโกงสำเร็จ ถ้าหลอกเกือบตาย เขาไม่ยอมเชื่อก็ผิด
เพียงฐานพยายามฉ้อโกง”

“พยายามมีความผิดหรือเปล่าครับ” สมหวังพูดสวนขึ้น

“พยายามทำผิดมีความผิด ไม่ว่าจะทำผิดอะไรผิดทั้งนั้น เช่น ยิงเขาไม่ถูกเขาไม่ตาย อย่างนี้ติดคุก
หัวโตเหมือนกัน คือมีโทษ ๒ ใน ๓ ของความผิดนั้น ในกรณีพยายามฉ้อโกงนี้ก็จำคุกไม่เกิน ๒ ปี เพราะโทษ
เต็ม ๆ มัน ๓ ปี”

“เมื่อนี้ก็ยังพูดไม่จบ คือที่ว่าผู้โกงได้ทรัพย์สินเงินทองไปนั้นยังไม่หมด บางทีอาจจะหลอกให้
เขาทำลายเอกสารสิทธิ เช่น สัญญากู้ สัญญาเช่า สัญญาเช่า สัญญาจ้าง หรือสัญญาอะไรทำนองเดียวกัน
นี้ก็ได้อีกก็ได้อีกว่าโกงสำเร็จเหมือนกัน”

“แล้วอย่างที่เขาโกงผมนี้เข้าข่ายกฎหมายที่คุณอาว่าหรือเปล่าครับ”

“เข้าซีครับ เขาหลอกหนูแล้วก็ได้เงินจากหนูไปจริง ๆ ความผิดสำเร็จแล้ว แต่อย่าลืมนะว่าหนูไป
เล่นพนันกับเขา ได้ชื่อว่าหนูทำผิดด้วย คนทำผิดกฎหมายแล้วยังจะไปฟ้องกฎหมายอีก กฎหมายไม่ยอมให้
ฟัง เราไม่เรียกว่าเป็นผู้เสียหาย ความผิดฐานฉ้อโกงนี้เป็นความผิดต่อส่วนตัว ทางการจะดำเนินคดีให้ได้ต่อ
เมื่อผู้เสียหายได้ร้องทุกข์มอบให้ฝ่ายบ้านเมืองดำเนินคดี ตำรวจหรือฝ่ายบ้านเมืองจึงจะมีอำนาจดำเนินคดี
ได้ เมื่อหนูไม่มีอำนาจแจ้งความเสียแล้วตำรวจก็ไม่มีอำนาจไปจับกุมผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีฐานฉ้อโกง
หนู แต่ตำรวจอาจจับเขาฐานเล่นการพนันไม่รับอนุญาต หนูอาจจะโดนจับด้วยเพราะหนูไปเล่นกับเขาด้วย
เหมือนกัน ทีหลังอย่าไปเล่นกับเขาก็แล้วกัน นี่อาช่วย ๑๐๐ บาท แม่จะได้ไม่ดู” ผมพูดพร้อมกับยื่นธนบัตร
ให้สมหวัง ๑๐๐ บาท สมหวังสั่นศีรษะ และดูหน้าแกผิดหวังเอามาก ๆ กัดฟันกรอด ๆ ขณะที่ยกชายเสื้อ
ม่อฮ่อมขึ้นเช็ดเหงื่อป่นน้ำตา หลังจากออกไปพักหนึ่ง แกถามผมขึ้นว่า

“ผมจะฟ้องเองโดยไม่แจ้งความได้ไหมครับ เจ็บใจมันจริง ๆ”

“ฟ้องเองก็ไม่มีสิทธิเหมือนกัน ผู้มีสิทธิฟ้องคดีอาญานั้น มี ๒ คนคือ อัยการซึ่งเป็นทนายความของ
หลวง กับผู้เสียหายซึ่งเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิด เมื่อตามกฎหมายหนูไม่ใช่ผู้เสียหายเสีย
แล้วก็ไม่อาจจะฟ้องคดีเองได้ ตัวอย่างมีอยู่เยอะนะอาจะเล่าให้ฟัง ที่อุดรมีมนุชย์พวกหนึ่งตั้งมนุชย์ด้วยการ
ไปหลอกชาวบ้านว่ามีอาจารย์ บอกหวยแม่ แล้วก็พาชาวบ้านผู้ชอบเล่นไต่ดินไปหาอาจารย์ในป่าซึ่งเป็น
พวกของตน เมื่ออาจารย์ให้เลขตัวเก่งมาแล้วก็รับเงินจากชาวบ้านไปซื้อหวยแทนแล้วหนีไปเลย ได้เงินไป
เป็นหมื่นเป็นแสน อย่างนี้ผู้ถูกหลอกก็ฟ้องเขาไม่ขึ้นเหมือนกัน เพราะตัวก็ไม่ดี ไปเล่นหวยซึ่งผิดกฎหมายกับ
เขาด้วย เรื่องทำผิดด้วยกันนี้มีอยู่ไม่น้อย คนที่ยอมให้ดอกเบี๋ยเขาแพง ๆ เกินร้อยละ 15 ต่อปี ถือว่าทำผิด
กฎหมายด้วย ไม่มีอำนาจฟ้องให้ลงโทษผู้ให้กู้ตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา คนที่เข้าร่วม
วิชาทชดต่อยกับเขาก็ไม่ถือว่าเป็นผู้เสียหายที่จะฟ้องให้ศาลลงโทษคู่วิชา เห็นหรือยัง”

“ผมว่าโทษมันน้อยไปนะครับคุณอา คนมันโกงกันจังเลย” สมหวังพูดพร้อมกับถอนหายใจขณะยกแก้วน้ำขึ้นดื่ม

“เรื่องโทษนั้นแล้วแต่วิธีโกง โกงบางอย่างก็โทษสูงเหมือนกัน เช่น โกงโดยวิธีปลอมตนเป็นคนอื่น อย่างพวกแต่งตัวเป็นตำรวจไปหลอกเก็บเงินตามร้านค้า หรือว่าโกงคนเฝ้าคนบ้านหรือโกงเด็กเล็ก โทษจำคุกสูงถึง ๕ ปี โกงประชาชน เช่น พวกหลอกคนไปทำงานตะวันออกกลาง พวกนี้ร้ายนัก ก็โทษสูงถึง ๕ ปี ถ้าเจ้าคนโกงประชาชนมันแต่งตัวเป็นแขกชาวมุสลิมหลอกชาวบ้าน หรือหลอกชาวบ้านผู้เฒ่าเป็นพิเศษนั้น โทษสูงลิบลิว จำคุกถึง ๗ ปี อัยเจ้าพวกหลอกคนตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไปให้ทำงานให้แก่ตนแล้วไม่ยอมจ่ายค่าแรงหรือจ่ายน้อยกว่าที่ตกลงกัน กฎหมายลงโทษจำคุกเพียง ๓ ปี”

“แล้วพวกนักเลงที่สั่งอาหารกินแล้วไม่จ่ายเงิน ทูบแก้ว เตะโต๊ะ ผิดหรือเปล่าครับ” สมหวังถามผม ดูท่าทางจะหันความสนใจมาทางผมมากขึ้น

“ถ้าตัวเองไม่มีเงิน หรือมีไม่พอจ่ายแล้วยังไปสั่งอาหารเขามากินจึงจะผิดนะ พวกเข้าในโรงแรมโดยไม่มีเงินให้เขา หรือมีไม่พอก็ผิดเหมือนกัน กฎหมายเอาโทษเพียงจำคุก ๓ เดือน แต่ที่ทำให้โต๊ะเขาพังและทุบถ้วยชามเขาแตกนั้นมีความผิดฐานทำให้เสียหายอีกต่างหาก”

“แล้วพวกหลอกซื้อหลอกขายละครับ โทษเท่าใด”

“ไม่ต้องถึงกับหลอกหรือ เพียงแต่พูดจูงใจให้เขาขายของให้แก่ตนในราคาถูก ๆ ก็ผิดแล้ว แต่บุคคลผู้ถูกหลอกต้องเป็นเด็กเบาปัญญา หรือผู้ใหญ่ที่โง่เง่ามีจิตอ่อนแอผิดธรรมดา ไม่เข้าใจตามสมควรซึ่งสาระสำคัญแห่งการกระทำของตน โทษจำคุกไม่เกิน ๒ ปี”

“แล้วพวกที่เผาบ้านเอาเงินประกันผิดไหมครับ เห็นเผากันบ่อย ๆ โดยเฉพาะหน้าตรุษจีน”

“ผิดสิ โทษจำคุกถึง ๕ ปีเนาะ อันนี้โทษฐานโกงผู้รับประกันนะ ส่วนโทษฐานเผาบ้านวางเพลิงอีกต่างหาก”

“ที่เขาว่าโกงเจ้านั้นนั่นคือยังงัยครับ คุณอา”

“โกงเจ้านั้นนั่นมี ๒ แบบ คือ แบบหนึ่งเกี่ยวกับเอาทรัพย์สินจำนำไปเสีย ทำให้เสียหายทำลายทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ ๑๖๖ เพื่อแกล้งเขาหรือเพื่อไม่ให้เขาบังคับจำนำก็ได้ เช่น อาเอาแหวนเพชรไปจำนำหนูไว้เป็นประกันเงินกู้อายมหนูระหว่างลูกเปิดเทอม อาเสียดายเป็นกำลัง วันหนึ่งอาทำเป็นขอดูแหวน พอหนูผลออากก็แอบเอาใส่กระเป๋ากลับมาเสีย เพื่อหนูจะได้ไม่บังคับจำนำ อย่างนี้ก็ผิดแล้ว”

“น่าจะผิดฐานลักทรัพย์นะครับคุณอา”

“ลักทรัพย์ของตัวเองไม่เป็นความผิด ต้องลักทรัพย์ของผู้อื่น แต่ผิดฐานโกงเจ้านี้”

“ถ้าคุณอาเพียงแค่แกล้งเอาเพชรออกผิดไหมครับ”

“ผิด อากำลังจะอธิบายอยู่แล้ว หนูจะเห็นได้ว่า แหวนเพชรเสียหายถูกทำลาย ค่ามันน้อยลงแทบจะไม่เหลือเลย แหวนเพชรไม่มีหัวใครเขาจะซื้อ”

“ใช้ครับคุณอา หัวไม่มีแหวนผมก็ไม่เอาเหมือนกัน ถึงซื้อก็ซื้อไม่กับาท แต่ผมว่าโทษ ๒ ปีน้อย

ไปนะครับ ถ้าเผื่อว่าลูกหนี้เอาเรือกำปั่นไปจำนำคนอื่นเขาเป็นล้านแล้วเจ้าของเอาเรือไปเสียอย่างนี้ เจ้าหนี้เสียหายมาก น่าจะลงโทษสูงถึง ๑๐ ปี จึงจะคุ้มกัน”

ผมเอื้อมมือไปแตะที่หลังสมหวังแล้วพูดขึ้นว่า

“นี่หนูมาปรับทุกข์หรือมาเรียนกฎหมายกับอากันแน่”

“ผมเข้าบ้านยังไม่ได้ครับ คุณอา ชื่นเข้าไปตอนนี่ก็โดนแม่ตีหัวแตกแน่ ๆ คุณอาช่วยอธิบายให้ผมฟังไปก่อนเถอะ กว่าผมจะคิดหาวิธีได้”

ผมจึงจำต้องอธิบายต่อไป

“เออเนี่ย เรือกำปั่นอย่างหนูว่านั่นนะ เขาไม่จำนำกันหรอก ถ้าเขาจะเอาไปประกันหนี้เขาก็จะทำเป็นจำนองมากกว่า”

“แล้วมันต่างกันยังไงครับ”

“จำนำนั้นต้องมอบทรัพย์สินที่เป็นประกันหนี้ไว้กับเจ้าหนี้ อย่างโรงรับจำนำทั้งหลายนั่นแหละ คนเข้าไปจำนำของ หมายถึงยืมเงินเจ้าของโรงรับจำนำด้วยการมอบทรัพย์สินของให้เจ้าหนี้ยึดถือไว้เป็นประกัน แต่จำนองนั้นไม่ต้องนำทรัพย์สินเป็นประกันหนี้ไปมอบไว้กับเจ้าหนี้อย่างจำนำ เพียงแต่จดทะเบียนจำนองแสดงว่าทรัพย์สินนั้นตกอยู่ในภาวะเป็นประกันหนี้ที่ระบุก็ใช้ได้ ส่วนตัวทรัพย์สินนั้นลูกหนี้หรือผู้จำนำคงครอบครองใช้สอยอยู่ตามปกติ จำนองนั้นทำได้แต่เฉพาะทรัพย์สินที่สำคัญ ๆ ซึ่งมีทะเบียน เช่น เรือกำปั่น เรือยนต์ ที่ดิน ช้าง ม้า โค กระบือ บ้านเรือน และเครื่องจักร เป็นอาทิ”

“โกงบเจ้าหนี้ก็อีกอย่างหนึ่งคุณอายังไม่อธิบายเลยครับ”

“โกงบเจ้าหนี้ก็อีกแบบหนึ่งนั้นเป็นการทำให้สมน้ำหน้าเจ้าหนี้ คือพอรู้ว่าเจ้าหนี้จะฟ้องคดี ลูกหนี้ก็จัดแจงเอาทรัพย์สินของตัวไปซ่อนไว้เสียที่อื่น หรือโอนกรรมสิทธิ์ไปเป็นของคนอื่นเสีย เช่น โอนให้ลูกให้เต้า เพื่อไม่ให้เจ้าหนี้มายึดไปขายทอดตลาดเวลาเจ้าหนี้ชนะคดี หรือแกล้งทำเป็นว่าตนเองเป็นหนี้คนอื่นซึ่งไม่ได้เป็นหนี้จริง”

“แกล้งเป็นหนี้คนอื่นจะได้ประโยชน์อะไรครับ คุณอา เมื่อเขาถือว่าเป็นหนี้เขาจริง ๆ ชื่นมาเมีย่หรือ”

“ก็เพื่อเจ้าหนี้จะได้ไม่บังคับชำระหนี้เต็มจำนวนไงละ คืออย่างนั้นนะ เวลาเจ้าหนี้ฟ้องคดีชนะเขาจะยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาออกขายทอดตลาดใช่ไหมละ เพื่อเอาเงินที่ได้มาชำระหนี้ต้นรวมทั้งค่าธรรมเนียมศาลและค่าทนาย ถ้ามีเจ้าหนี้คนเดียวก็ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่ถ้ามีเจ้าหนี้หลายคนต้องเฉลี่ยแบ่งกันไปคนละนิดคนละหน่อย ยังมีเจ้าหนี้หลายคนก็ยิ่งได้ส่วนแบ่งน้อยลงไป เจ้าหนี้ธรรมดาเนาะ อาจจะทำให้ฟัง ตอนอาเป็นผู้พิพากษาอยู่ทางอีสาน มีพยาบาลคนหนึ่งชนะคดี แล้วนำยึดที่ดินและเรือนที่จำเลยอยู่ พอโดนยึด จำเลยก็หัวแหลมขึ้นมาทันที ไปแกล้งเป็นหนี้ญาติพี่น้องของมันเยอะเยอะเลย แล้วก็ให้ญาติพี่น้องเหล่านั้นมาฟ้องตนเองต่อศาล พอฟ้องปุ๊บก็จัดแจงทำยอมกันปั๊บ พอศาลตัดสินตามยอม เจ้าหนี้ใหม่คนนั้นก็ยื่นคำร้องขอส่วนแบ่งในเงินซึ่งจะได้จากการขายที่ดินและบ้านที่เวลานั้นร่วมกับพยาบาลเจ้าหนี้ที่แท้จริง พยาบาลแกก็ไม่คิดค้ำ ทนายก็เป็นทนายชั้นสองไม่ค่อยชำนาญ ตอนนั้นอาเองก็เป็นผู้พิพากษาใหม่ ขาดความชำนาญไม่ทันคน ก็อนุญาตให้เจ้าหนี้ปลอมเฉลี่ยหนี้ มีตั้ง 4-5 ราย เมื่อยอมเสร็จก็ขอเฉลี่ยหนี้

กับพยาบาลเจ้าหน้าที่ แพทย์พยาบาลคนนั้นแถมได้ส่วนแบ่งเพียงนิดเดียว เพราะหนี้แถมไม่มากนัก อาเข้าใจว่าคนที่ซื้อทรัพย์สินก็คงเป็นพวกของจำเลยเอง ซื้อให้จำเลย เห็นไหมล่ะ จำเลยเสียเงินไปไม่เท่าไรก็หลุดจากหนี้ไป พยาบาลคนนั้นก็ได้นั่งร้องไห้ แต่แถมไม่เอาเรื่องกับพวกหัวใสทั้งหลายนั้น เพราะแถมไม่รู้กฎหมาย ถ้าแถมเอาเรื่องก็คงจะทำให้พวกนั้นติดคุกหัวโตเหมือนกัน”

“แล้วศาลไม่มีทางช่วยบ้างหรือครับ คุณอา”

“มี ศาลมีอำนาจไต่สวนว่าเป็นหนี้จริงหรือหนีปลอม ถ้าเห็นว่าจริงจึงจะอนุญาตให้เจ็ลย แต่เจ้าหน้าที่ไม่รู้กฎหมาย พอเจ้าหน้าที่ปลอมยื่นคำร้องขอเจ็ลยมากก็จัดแจงนั่งเข็ดน้ำตา แทนที่จะคัดค้าน ในทางปฏิบัติไม่ค่อยคัดค้านกันหรอก เมื่อเจ้าหน้าที่จริงเขาไม่คัดค้านว่าที่ขอเจ็ลยนั้นเป็นหนีปลอม ศาลก็มักจะอนุญาตให้เจ็ลย ถ้าคัดค้านศาลจึงจะไต่สวนหาความจริง อันที่จริงถึงเจ้าหน้าที่จริงไม่ค้าน ศาลจะไต่สวนก็ได้ สำคัญเจ้าหน้าที่จริงก็ไม่รู้กฎหมาย ทนายก็ไม่เอาถ่าน ศาลก็ใหม่อย่างอาจเป็นตัวอย่าง คนมันก็เลยโกงกันใหญ่ อารูสึกเสียใจไม่หายที่ปล่อยให้ราษฎรโกงกัน ต่อมาอาไปเป็นหัวหน้าศาลอยู่ทางใต้ก็มีการโกงเจ้าหน้าที่แบบเดียวกันนี้อีก มีการแก่งฟ้องและทำยอมกันบนศาล ๓ ราย เสร็จแล้วก็จัดแจงมาขอเจ็ลยหนีกับเจ้าหน้าที่จริง อาที่เคยเรียกเจ้าหน้าที่จริงมาถามเป็นภาษาง่าย ๆ ว่าที่ข้าขอเจ็ลยหนีนี้คุณรับรองไหมว่าเขาเป็นหนีกันจริง ตอนนั้นทนายไม่ค่อยมาดูแล้ว ก็เลยถามตัวโจทก์ ตัวโจทก์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จริงก็พูดว่าไม่รู้ คงไม่จริงมั้ง พอเจ้าหน้าที่จริงเขาวางอย่างนั้นอาก็นัดไต่สวนหาความจริง ให้พวกขอเจ็ลยทั้งหลายนำพยานหลักฐานมาแสดงให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นหนีพวกตนจริง ๆ พอศาลนัดไต่สวนพวกเจ้าหน้าที่ปลอมทั้งหลายต่างก็น้ำซัด ถึงวันนัดไต่สวนบางคนก็มา บางคนก็ไม่มา ที่มาอา ก็ถามว่า จำเลยยืมเงินคุณไปทำอะไรมากมาย เขาก็ตอบไม่ค่อยได้และไม่ตรงกัน อีก ๆ อีก ๆ พูดไม่เป็นภาษาคน พอตีทนายโจทก์ก็จริงก็มาถามค้านเข้าด้วย ยิ่งตัวสันเป็นลูกนก เพราะเรื่องมันไม่จริง ในที่สุดอาสั่งยกคำร้อง คือไม่อนุญาตให้เจ็ลย เจ้าหน้าที่จริงดีใจใหญ่ ดูเหมือนจะลงโทษพวกเจ้าหน้าที่ปลอมฐานละเมิดอำนาจศาลด้วย เพราะการยื่นคำร้องเท็จนั้นเป็นการประพดิตินไม่เรียบร้อยในศาล เป็นความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล”

สมหวังอัปากค้าง พอผมพูดจบแกก็ถอนหายใจแล้วถามขึ้นว่า

“เมื่อก็คุณอาว่า เจ้าหน้าที่ธรรมดา ทำให้ผมสงสัยว่า มีเจ้าหน้าที่พิเศษอะไรด้วยหรือครับ”

“อ้อ มีสิ ก็เจ้าหน้าที่มีประกันใจล่ะ อย่างพวกผู้รับจำนำ หรือผู้รับจำนอง เหล่านี้เป็นเจ้าหน้าที่ชนิดพิเศษ มีสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้ก่อนเจ้าหน้าที่อื่น เหลือจากเขาเจ้าหน้าที่ธรรมดาหรือเจ้าหน้าที่สามัญ จึงจะได้อีกพวกหนึ่งเรียกว่าเจ้าหน้าที่บุริมสิทธิ กฎหมายจำแนกไว้หลายประเภท อย่างเช่น แม่หนูเฝ้าสวนแห่งหนึ่งยังไม่ได้ค่าเฝ้ารักษา ต่อมาแม่หนูยัดสวนแปลงนั้นขายทอดตลาด แม่หนูเป็นเจ้าหน้าที่บุริมสิทธิ เช่นว่านี่เหมือนกันหรือลูกหนี้คนนั้นค้ำค่าภาษีรัฐบาลอยู่ กรมสรรพากรขอรับค่าภาษี ก็เหมือนกัน ทั้งแม่หนูและกรมสรรพากรมีสิทธิได้รับชำระหนี้ก่อนเจ้าหน้าที่สามัญ”

“เออ คุณอาครับ ที่เค้าแก๊งโกงบ้านเนียงนั้น เวลาบ้านเนียงไปแจ้งความ ตำรวจบอกว่าเป็นเรื่องแพ่ง ทำไมไม่ผิดอาญาล่ะครับ”

“ไหนลองเล่าให้อาฟังซิว่าเขาโกงกันยังไง”

“คือบ้านเนียงแกเอาที่ดินไปจำนำไว้กับเค้าแก๊ง เอาเงินให้ลูกชายไปซาดูด พอถึงเวลาบ้านเนียงแกก็

เอาเงินไปใช้แก้แค้น แต่แก้แค้นบอกว่ายังไม่ว่างไปจดทะเบียนที่อำเภอ ขอให้บ้านึงไปวันหลัง พอบ้านึงแปปไปตามนัด แก้แค้นบอกว่า หมดเวลาไถ่แล้ว ถ้าลื้อจะเอาคิงต้องให้อี๊ ๑๐๐,๐๐๐ บาท บ้านึงจำนำไว้ ๒๐,๐๐๐ บาทเท่านั้นเอง ที่นั่นแกตั้ง ๕๐ ไร่ แก้แค้นบอกด้วยว่า ถ้าปีนี้อากทำนา ก็ให้บ้านึงเช่าแกทำ บ้านึงแกร้งให้โฮเลย วิ่งไปแจ้งตำรวจ ตำรวจบอกว่าเป็นเรื่องแพ่ง จับแก้แค้นไม่ได้ ทำไมยังงั้นครับ คุณอา ผมว่ามันร้ายยิ่งกว่าที่คุณอาเลามาแล้วเสียอีก”

“เรื่องอย่างนี้มีเยอะนะหนูนะ เขาเรียกว่าแก้แค้นเบียด คนไม่รู้กฎหมายยอมจะเป็นเหยื่อของคนโกงอยู่เรื่อยไป อาว่าเจ้าหน้าที่ที่จดทะเบียนควรจะมีเข้มงวดลงให้ประชาชนเข้าใจข้อควรปฏิบัติ พิมพ์ใส่แผ่นกระดาษแจกให้คนชาติถือกลับบ้าน เจ้าตัวอ่านไม่ออกลูกหลานเขาจะได้อ่านให้ฟัง ผู้ขายฝากหรือผู้จำนองแล้วแต่เรื่อง จะได้เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของเขา ไม่ปล่อยให้เจ้าหน้าที่โกงเอาง่าย ๆ ที่หนูว่าบ้านึงเอาที่ดินไปจำนำไว้กับแก้แค้นงั้นเห็นจะไม่ใช่ อาว่าเป็นชายฝากมากกว่า ซึ่งต้องจดทะเบียน เพราะที่ดินนั้นจำนำไม่ได้ จำนำนั้นต้องเป็นทรัพย์สินที่ขนไปไหนมาไหนได้ ผู้จำนำมอบทรัพย์สินให้เจ้าหน้าที่ครอบครองไม่ต้องจดทะเบียน”

“ก็ให้เจ้าหน้าที่ครอบครองที่ดินไม่ได้หรือครับ”

“ได้เหมือนกัน มีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย และถูกโกงสูญที่ดินไปไม่รู้เท่าไรแล้ว คือ พอได้ครอบครองที่ดินทำกินต่างดอกเบียด เจ้าหน้าที่ที่หัวแหลมก็อ้างว่าตนซื้อ ไม่ใช่ครอบครองทำกินต่างดอกเบียด ถ้าเป็นที่ดินมีโฉนดปัญหาไม่เกิด เพราะถ้าขายจริงจะต้องจดทะเบียนการซื้อขาย จึงจะสมบูรณ์เป็นซื้อขาย ถ้าไม่จดทะเบียน เจ้าหน้าที่จะต้องครอบครองปรปักษ์ ด้วยเจตนาเป็นเจ้าของนาน ๑๐ ปีจึงจะได้กรรมสิทธิ์ ระหว่างนั้น ลูกหนี้จะฟ้องร้อง จะทำอะไรก็ยกพอทน แต่ถ้าเป็นที่ดินไม่มีโฉนด เช่น ที่ดิน ส.ค. ๑ หรือที่ดิน น.ส. ๓ นั้นสามารถซื้อขายกันแบบยื่นหมูยื่นแมวเหมือนซื้อขายเปิดไก่อ่ ถ้าเจ้าหน้าที่อ้างว่าซื้อครอบครองเพียงปีเดียว เจ้าของที่ดินเอาคืนไม่ได้ เจ้าหน้าที่จึงโกงได้โดยอ้างว่าเจ้าของที่ดินขายให้เขาแล้ว พูดขายกันด้วยปาก เขาจึงได้ครอบครองที่ดินอย่างเป็นทางการเป็นเจ้าของเรื่อยมา เป็นเวลากว่า ๑ ปี อย่างนี้เจ้าของที่ดินก็แยอยู่แล้ว”

“ทำไมเขาไม่เขียนไว้ในสัญญาล่ะครับว่า ได้จำนำที่ดินกัน ให้เจ้าหน้าที่ทำกินต่างดอกเบียด”

“ทั้ง ๆ ที่เขียนไว้ในสัญญาภูก็ยังไม่วายโกง เพราะสัญญาภูมีอยู่ฉบับเดียวที่เจ้าหน้าที่ ลูกหนี้ก็อ้างแต่ปาก ศาลก็ไม่ค่อยสนใจเชื่อ คนเรานั้นจะโกงซะอย่าง ถ้าลูกหนี้ระวัง ถ่ายรูปสัญญาภูเก็บไว้เรื่องก็คงไม่เกิด แต่เวลาอยากได้เงินเขานะ เช่นแต่ชื่อในสัญญาภูก็ยอม จะทำอะไรนิดก็กลัวแต่จะผิดใจเขา”

“ครอบครองปีเดียวได้สิทธิ์นี้มันทารุณไปหน่อยนะครับคุณอา” สมหวังมองขึ้นฟ้าแล้วหัวเราะดัง ๆ แล้วถามผมว่า “กฎหมายมีอย่างนี้จริง ๆ หรือครับ น่าจะแก้กันนานแล้ว ไม่งั้นชาวนาข้าวไรก็จะถูกนายทุนโกงเอาไปหมด”

“บอกผู้แทนซี อาเคยขอแก้ แต่มาติดอยู่ที่กระทรวงมหาดไทย”

“จำนองกับชายฝากที่คุณอาว่านั้นจะกันโกงได้แค่ไหนครับ”

“หนูเห็นแล้วไซ้ใหม่ว่า จำนำที่ดินนั้นไม่มีหลักฐาน แล้วคนมันก็โกงกัน กฎหมายจึงไม่ต้องการให้คนจำนำที่ดิน หรือทรัพย์สินที่สำคัญ ๆ ที่เคลื่อนที่ได้ เพราะมันมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของราษฎร

มาก ถูกโกงทีก็เดือดร้อนมาก”

“ก็เห็นคุณอาว่าจำนำใบ ส.ค.๑ น.ส.๓ และโฉนดที่ดิน ก็มีมิใช่หรือครับ”

“มี และไม่วายถูกโกง พอลูกหนี้มอบ ส.ค.๑ หรือ น.ส.๓ ให้ไว้กับเจ้าหนี้ เจ้าหนี้ก็อ้างเอาเขียวว่า ขายให้เขาปากเปล่า เจ้าหนี้บางรายนะ ให้ลูกหนี้เซ็นใบมอบอำนาจให้ด้วย ปลอมใบมอบอำนาจก็มี แล้วเอาไปโอนขายให้แก่ตน แม้ที่ดินมีโฉนดเขาก็โกงได้ พอโอนมาแล้วก็จัดแจงเอาไปจำนองหรือขายฝากไว้กับคนอื่นในราคาสูง ๆ กว่าเจ้าของจะติดตามเอาคืนได้ก็คางเหลือ บางรายเอาคืนไม่ได้เลย บางรายเอาคืนได้แต่ต้องไถ่จำนอง นี่ก็เพราะทำไม่ถูกต้อง ๆ มั่งง่ายกัน ถ้าจำนองนะ ๑๐ ปี ๒๐ ปี ที่ดินก็ยังเป็นของเจ้าของอยู่ ไม่มีใครโกงได้”

“จำนองกับขายฝากต่างกันยังไงครับคุณอา”

“จำนองนั้นต้องจดทะเบียนเป็นประกันหนี้ โดยมากเป็นหนี้เงินกู้ ถ้าลูกหนี้ใช้นั้นหมดเมื่อใดจำนองก็หมดไปโดยปริยายเมื่อนั้น ลูกหนี้นำหลักฐานไปจดทะเบียนปลดจำนองได้ ถ้าไม่ใช้นั้น ๑๐ ปี ๒๐ ปี จำนองก็ยังมีอยู่ แม้หนี้จะขาดอายุความแล้วก็ยังบังคับจำนองได้ เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้วันยังค่ำ และลูกหนี้ก็ไม่อาจจะถูกเจ้าหนี้โกงได้ ตัดด้วยกันทั้งสองฝ่าย”

“แล้วขายฝากล่ะครับ”

“ขายฝากนี้แย่มากที่สุด อาไม่ชอบเลย มันเหมือนซื้อขายธรรมดา ถ้าเป็นขายฝากที่ดินบ้านเรือนข้าง ม้า โค กระบือ ก็จดทะเบียนเหมือนกัน

“แย่อยังไงครับ”

“แย่ตั้งแต่ต้นเลย คือ ประการแรก ขายฝากนั้นกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ขายฝากตกไปยังผู้รับซื้อฝากแล้วตั้งแต่วันขายฝากเลยทีเดียว แต่มีเงื่อนไขให้ไถ่คืนได้ในเวลาที่กำหนดกันไว้ คนมันก็เลยโกงกันแบบบ้านเนียงนั่นแหละ เลยเวลาแล้วไถ่คืนไม่ได้ ประการที่ ๒ เจ้าหนี้คิดดอกเบี้ยเกินกฎหมายได้ ตามกฎหมาย นายเงินจะเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าร้อยละ ๑๕ ต่อปีไม่ได้ สำหรับเงินกู้นะ ร้อยละ ๑๕ ต่อปีก็ตก ร้อยละ ๑.๒๕ ต่อเดือน แต่พวกขายฝากนี้เขาสามารถเลี่ยงกฎหมายได้อย่างสบาย เขาอาจจะคิดเอาดอกเบี้ย ร้อยละ ๕ ต่อเดือน หรือร้อยละ ๖๐ ต่อปีก็ได้ สมมติว่า บ้านเนียงแกอยากได้เงิน ๒๐,๐๐๐ บาท ไปยืมแก้วแก้ว แก้วแก้วจะให้ทำเป็นขายฝาก เพื่อจะได้คิดดอกเบี้ยแพง ๆ ถ้าคิดร้อยละ ๕ ปีหนึ่งก็ตกเข้าไป ๑๒,๐๐๐ บาท ดอกเบี้ย ๑๒,๐๐๐ บาทนี้ เขานำเข้าไปบวกกับเงินต้นระบุว่าขายฝากในราคา ๓๒,๐๐๐ บาท หรือจะระบุว่า ขายฝากเพียง ๒๐,๐๐๐ บาท แต่จะได้คืนในราคา ๓๒,๐๐๐ บาทก็ทำได้ เห็นไหมดอกเบี้ยสูงอย่างหูดับดับใหม่เลย คนยากคนจนไม่มีก็ต้องเอา ที่ร้ายก็คือ โกงกัน ซึ่งมีบ่อยเหลือเกิน”

“ทำไมเจ้าของที่ดินไม่ขอทำจำนองล่ะครับ”

“เจ้าเงินเขาไม่เอาด้วยจะทำได้ยังไง อยากได้เงินเขา เขาจะเอายังไงก็ต้องยอมทั้งนั้น ปกตินายเงินเขาไม่ยอมรับจำนอง เพราะจำนองนั้น เวลาลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ต้องไปฟ้องศาลจึงจะบังคับจำนองยึดทรัพย์สินจำนองออกขายทอดตลาดได้ มันยุ่งยากไม่น้อย ต้องเสียค่าทนาย และค่าธรรมเนียมศาล แต่ขายฝากไม่ต้องฟ้องให้เสียเวลา ถึงเวลาผู้ขายฝากต้องคืนรันทนเงินมาไถ่เอง ถ้าไม่ได้พันกหนดแล้วไม่มีสิทธิไถ่ แม้ว่าขายฝาก

กันไว้ไม่กี่บาทก็ตาม

“ประกาศที่ ๓ นายเงินมักจะรับซื้อฝากในราคาต่ำ ถ้าต่อมาที่ดินมันขึ้นราคาด้วยแล้วโอกาสที่เจ้าของที่ดินที่ขายฝากจะถูกโกงก็ยังมีมาก เป็นคดีขึ้นศาลทุกวัน ทำนองเดียวกับป่าเนียงนี้แหละ

“ประกาศที่ ๔ ก็คือ กฎหมายไม่ตี ห้ามไม่ให้คู่กรณียึดเวลาขายฝาก สมมติว่าทำขายฝากกันไว้ กำหนดไต่คืนภายใน ๑ ปี พอถึงเดือนที่ ๑๑ ผู้รับซื้อและผู้ขายฝากทำสัญญากันว่าตกลงยึดเวลาขายฝากออกไปอีก ๖ เดือนนับแต่สิ้นกำหนดแรก อย่างนี้ก็ใช้ไม่ได้ เป็นโมฆะ เท่ากับไม่ได้ตกลงกันเช่นนั้น ผลก็คือ พัน ๑ ปีไปแล้วผู้ขายฝากไม่มีสิทธิ์ไต่คืน พอไปไต่ผู้รับซื้อฝากพูดหน้าต่อ ๆ ว่าไม่ยอมให้ไต่ ผู้ขายฝากไม่มีทางแก้ตัวเลย นี่ก็โกงเหมือนกัน แต่ไม่ผิดกฎหมาย อ้าวผู้แทนน่าจะขอแก้กฎหมายข้อนี้ให้ดีกว่าที่เป็นอยู่”

“ศาลไม่มีทางช่วยเหลือเลยหรือครับคุณอา”

“เรื่องยึดเวลานี้ช่วยยาก ศาลเคยตีความว่าเป็นสัญญาจะซื้อจะขาย ผู้รับซื้อฝากสัญญาจะขายคืนให้ผู้ขายฝาก บังคับได้ ทั้งนี้แล้วแต่ข้อความในสัญญา สัญญาบางฉบับกล่าวว่าตกลงยึดเวลากัน ศาลก็ไม่มีจะช่วยยังไง เพราะข้อความมันชัดอยู่แล้วว่าเขาตกลงยึดเวลากัน”

“เรื่องของป่าเนียงมีทางช่วยหรือไม่ครับ”

“ช่วยได้สบายมาก เพราะป่าเนียงแก่ไปขอไต่ในกำหนด มีเงินไปให้เจ้าแก่กั๊งด้วย แต่เจ้าแก่กั๊งเบียดเอง ป่าเนียงแก่ฟ้องบังคับให้เจ้าแก่กั๊งรับไต่ได้ บางคนพอผู้รับซื้อฝากไม่ยอมให้ไต่คืน เขาจัดแจงไปให้เจ้าพนักงานบันทึกไว้เลย เอาเงินเอาทองที่นำมาไต่ไปให้เจ้าหน้าที่ที่นั่นดูและบันทึกไว้ ขายฝากที่อำเภอก็เอาไปให้อำเภอบันทึก บางคนก็ไปแจ้งตำรวจอย่างร้ายของป่าเนียงนี้ จะได้เป็นหลักฐานว่าตนได้ใช้สิทธิ์ไต่ตอนภายในกำหนด แล้วค่อยมาฟ้องศาลบังคับในภายหลัง ถ้าเป็นอาจะเอาเงินไปวางไว้ ณ สำนักงานวางทรัพย์”

“อย่างนี้ศาลบังคับให้ผู้รับซื้อฝากรับไต่ได้ใช่ไหมครับ”

“ใช่ อย่างที่อาพูดนั่นแหละ”

“แล้วสำนักงานวางทรัพย์คืออะไรครับ อยู่ที่ไหน”

“สำนักงานวางทรัพย์คือสำนักงานที่กระทรวงยุติธรรมจัดไว้สำหรับรับเงินหรือสิ่งของซึ่งลูกหนี้นำมาวางเป็นการชำระหนี้ เพราะไม่สามารถจะชำระให้แก่เจ้าหนี้ของเขาได้โดยตรง อย่างในกรณีป่าเนียงนี้เป็นอาทิ สำนักงานนี้มีอยู่ทุกภาคยุติธรรม ตามที่ศาลก็พอรู้เรื่อง”

“แต่บางรายอาจไกล ไม่สะดวกครับคุณอา”

“ทางไหนสะดวกก็เอาทางนั้นก็แล้วกัน”

สมหวังขอบอกขอบใจผมใหญ่ ก่อนไปได้ขอยืมเงินผม ๒๐๐ บาท แล้ววิ่งถลาออกไปทางบ้านยายสำเนียง

๔. ระวังจะถูกโกงที่ดิน

๔.๑ ถูกแย่งการครอบครอง

เมื่อแล้งที่แล้วผมไปบ้านนอก ระหว่างที่ผมกำลังนั่งคุยอยู่กับญาติมิตรใต้ต้นมะขามใหญ่กลางหมู่บ้านตอนกลางวันก่อนเพล มีชายฉกรรจ์ผู้หนึ่งเดินดุ่ม ๆ ฝ่าแสงแดดอันร้อนระอุเข้ามาจากชายทุ่ง เข้ามาใกล้

จึงรู้ว่าเป็นทิดสมเจ้าปัญหา เป็นพระนักเทศน์เก่า พบกันที่โรดมมักจะถูกถามปัญหากฎหมายหนัก ๆ บางทีถึงกับจนปัญญา หลังจากถามไถ่ถึงสาระทุกข์สุขดิบกันยังไม่ทันจะจบติ พี่ทิดแกก็เริ่มถามปัญหาผม

“น้องมากที่สุดแล้ว พี่มีปัญหาคงถาม มันเป็นเรื่องจริงนะน้องนะ คือว่า ตาปูนเช่านาตาแพง หลายปีติดกันมาแล้ว น้องก็รู้ ทีนี้ต่อมาตาแพงแกอยากจะทำนาเองบ้าง จึงไปขออนาคืนจากตาปูน...”

“อ้อ ผมรู้แล้ว ตาแพงแกเอานาคืนยังไม่ได้ดอก เพราะว่าเรามีกฎหมายฉบับหนึ่ง เรียกว่า พระราชบัญญัติควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีมาแต่สมัยท่านนายกสัญญา สมัยนั้นเรียกว่าพระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. ๒๕๑๗ ตามกฎหมายนี้ ผู้เช่านาซึ่งเช่าอยู่ก่อนมีสิทธิที่จะเช่าต่อไปอีกเป็นเวลาถึง ๖ ปี นับแต่กฎหมายนี้ออกมา อย่างไรก็ตามแต่ตาแพงแกจะเอานาคืนเลย แม้ตาแพงจะขายนาแปลงที่เช่านั้นก็ขายยาก คือต้องถามตาปูนก่อนว่าจะซื้อไหม ถ้าตาปูนจะซื้อต้องขายให้แก่ ถ้าตาแพงเอานาไปขายให้คนอื่นโดยไม่ถามตาปูนก่อน ตาปูนมีสิทธิที่จะบังคับซื้อนานั้นจากผู้ซื้อ ในราคาเดียวกับที่ซื้อไปนั้นด้วย” ผมเห็นตาสมแกยิ้มค้าง ทำนองไม่เห็นด้วยจึงย้ำถาม

“สงสัยอะไรพี่ทิด หรือว่าไม่เห็นด้วย”

“พี่ถามยังไม่ทันจะจบติ น้องก็ชิงตอบเป็นอย่างอื่นไปเสียก่อน” ตาสมพูดพลางลูบไล้ขนหน้าแข้งตัวเองขึ้น ๆ ลง ๆ หลังจากกลืนน้ำลายเอือกใหญ่แล้วจึงพูดต่อไปว่า

“คืออย่างนี้น้อง ตาแพงแกเรียกนาคืน แต่ตาปูนไม่ยอมคืนให้ ตาแพงแกไปฟ้องศาลได้ข่าวว่า ตาแพงแพคดี พวกพี่ไม่เข้าใจจริง ๆ น้องช่วยอธิบายเอาบุญหน่อยเถอะว่า เป็นไปได้หรือ เช่านาเขาทำอยู่ ๆ กลายเป็นเจ้าของขึ้นมาได้”

“มันก็อยู่ที่การต่อสู้คดีนะพี่ทิดนะ แล้วตาปูนแกต่อสู้ว่ายังไงล่ะ” ผมถามหาข้อเท็จจริง

ตาสมหันไปรอบ ๆ วง เป็นเชิงถามเอาคำตอบจากคนอื่น แต่ไม่มีใครรู้ ทันใดนั้นตาสมแกเหลือบไปเห็นตาแพงซึ่งกำลังเดินเข้ามายังวงสนทนา จึงร้องขึ้นว่า

“นั่นไง เจ้าตัวมาแล้ว น้องถามเอาความจริงจากแกเองก็แล้วกัน”

“คืออย่างนี้นะน้องนะ” ตาแพงเล่าความจริงหลังจากนั่งลงยังไม่ทันจะหายเหนื่อย

“เขาสู้ว่า เขาได้ครอบครองปรปักษ์มากกว่า ๑ ปี ศาลเห็นว่าตาปูนได้สิทธิเลยตัดสินให้พี่แพคดี พี่เองก็ไม่เข้าใจว่า ครอบครองปรปักษ์คืออะไร พี่อุทธรณ์ไปแล้วละ ไม่รู้ว่าจะชนะหรือเปล่า”

“ไม่ต้องตกใจดอกนะพี่แพงนะ” ผมลอบใจ “ถึงไม่ชนะศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกาก็ยังมีคดีเกี่ยวกับที่ดินอย่างนี้ แม้ราคาไม่ก็ร้อยก็ฎีกาถึงศาลสูงสุดได้ ไม่เหมือนกับคดีประเภทอื่นต้องราคากว่าห้าหมื่นบาทจึงจะฎีกาได้ กฎหมายเอาใจชาวไร่ชาวนามาก”

“เอาใจมากแล้วทำไมให้ชาวนาเบียดเบียนกันล่ะน้อง ฮี” ตาแพงพูดกระแทกเสียงด้วยอารมณ์ที่ค้างอยู่ในใจ

“พี่ต้องเข้าใจนะ ว่ากฎหมายย่อมจะมีช่องว่าง” ผมพูดยังไม่ทันจะจบประโยค ทิดแพงก็พูดขึ้นด้วยอารมณ์ว่า

“ช่องว่างยังไง กฎหมายมันต้องยุติธรรมขึ้นน้อง ไม่งั้นจะมีรูปตาชั่งไว้ทำพระแสงทำไม เฮอะ” ผมได้ลุกไปนั่งข้าง ๆ ตาแพง จับแขนแกบีบเบา ๆ จนแกยิ้มแล้วจึงอธิบายต่อไป

“คืออย่างนั้นะพี่ทิด ที่ดินตามกฎหมายเวลานี้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือที่ดินมือเปล่าประเภทหนึ่ง กับที่ดินมีโฉนดอีกประเภทหนึ่ง ที่ดินมีโฉนดนั้นถือว่าแผ่นดินได้มอบกรรมสิทธิ์ให้แก่ประชาชนผู้ใดมีที่ดินประเภทนี้ ถือว่าผู้นั้นเป็นเจ้าของ เขาเรียกว่ามีกรรมสิทธิ์ ส่วนที่ดินอีกประเภทหนึ่งนั้นเรียกว่าที่ดินมือเปล่า ที่ดินประเภทหลังนี้ถือกันว่าประชาชนมีเพียงสิทธิครอบครอง”

“พี่ว่าสมมติกันมากไปแล้ว ทำไมไม่นึกถึงความเป็นจริงกันบ้าง มันต่างกันตรงไหนละน้อง มันปลูกต้นไม้งอกงามกว่ากันหรือยังไง ครอบครองปรปักษ์คืออะไร ยังไม่เห็นตอบพี่เลย” ตาแพ่งชักด้วยคำพูดค่อนข้างกระท่อนกระแท่น

“ครอบครองปรปักษ์ ก็คือ คนอื่นเข้ามาแย่งครอบครองเป็นศัตรูกับเจ้าของที่ดิน มิได้ครอบครองแทนเจ้าของที่ดิน แต่เขาครอบครองด้วยเจตนาเพื่อตัวเขาเอง อย่างกับว่าเขาเป็นเจ้าของ ถ้าเป็นที่ดินมีโฉนดต้องแย่งครอบครองถึง ๑๐ ปีติดต่อกัน จึงจะได้สิทธิ แต่ถ้าเป็นที่ดินมือเปล่า แย่งเพียงปีเดียว ปีเดียวชนะครบ เขาก็ได้สิทธิแล้ว” ผมตอบพร้อมกับจ้องหน้าตาแพ่ง ซึ่งขณะนั้นแสดงถึงความกังวลอย่างเห็นได้ชัด

“โฉนดคืออะไร คุณหลาน แถวบ้านเรามีไหม” ลุงอุ้นซึ่งนั่งติด ๆ กับผมถามขึ้น

“โฉนดเป็นหนังสือสำคัญสำหรับที่ดินชนิดหนึ่ง มีข้อความว่า ผู้มีชื่อในโฉนดนั้นเป็นเจ้าของที่ดิน แถวบ้านเราก็มีเหมือนกัน แต่มีเป็นส่วนน้อย เวลานี้ เพราะทางการยังออกให้ไม่หมด” ผมได้ควักเอาโฉนดที่ดินของผมที่กรุงเทพฯ ซึ่งบังเอิญติดกระเป๋าไปด้วยออกให้ดู ชาวบ้านพากันมาลูบคลำกันใหญ่ บ้างก็ว่าสวย บ้างก็ว่าหนาน่าทนทาน

“แล้วที่ดินมือเปล่าละน้อง มันไม่มีโฉนดอย่างนั้นหรือ” ตามาซึ่งนั่งข้าง ๆ ตาแพ่งถามขึ้นพร้อมกับยื่นมะพร้าวอ่อนเฉาะน้ำแล้วส่งให้ผม หลังจากตีมน้ำมะพร้าวอ่อนเข้าไปหนึ่งอีกแล้วผมอธิบายต่อไปว่า

“ที่ดินมือเปล่านั้นมันสมชื่อเสียจริง ๆ นะพี่น้องนะ บางนครอบครองที่ดินโดยไม่มีอะไรเป็นหลักฐานติดมือเลย มีแต่มือเปล่า ๆ คือแถมเห็นเป็นที่ว่างไม่มีผู้ใดครอบครองแก่เข้าไปหักร้างทางพงสับสร้างทำกิน เพราะแถมเห็นว่ามันเป็นผืนแผ่นดินของเรา บางรายครอบครองเป็นเวลาสิบ ๆ ปีเนาะ หลักฐานสันนิษฐานติดมือก็ไม่มี โดยเฉพาะก่อนประกาศใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ แต่บางคนอาจจะมีใบนำ บางคนอาจจะมีแต่ใบจอง และบางคนอาจจะมีใบเสร็จรับเงินเสียภาษีบำรุงท้องที่ พวกนี้ครอบครองกันมานานเหมือนกัน บางรายสืบทอดกันมาเป็นเวลา ๗๐-๘๐ ปี แต่ไม่มีหนังสือสำคัญแสดงถึงการครอบครองเป็นหลักเป็นฐาน เพราะเหตุนั้น ตอนใช้ประมวลกฎหมายที่ดินเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ทางการจึงให้เจ้าของที่ดินมือเปล่าเหล่านี้ไปแจ้งการครอบครองไว้กับทางการ ถ้าใครไม่ไปแจ้งถือว่าขาดสิทธิ สำหรับคนที่ไปแจ้งนั้นทางการจะให้หนังสือใบหนึ่งเรียกว่าใบแจ้งการครอบครองหรือใบ ส.ค. ๑ พี่น้องทุกคนก็มี ส.ค.๑ มิใช่หรือ”

หลายคนพูดขึ้นพร้อม ๆ กันว่า “มี”

“แล้วที่ดินที่มี ส.ค.๑ นี้ยังเรียกว่าที่ดินมือเปล่าอยู่นั่นเอง จะโอนกันทางทะเบียนก็ไม่ได้เสียด้วยเพราะส.ค.๑ นั้นเป็นเพียงใบแจ้งการครอบครอง ไม่ใช่ทะเบียน ไม่มีทะเบียน ไม่มีทะเบียนสำหรับที่ดินประเภทนี้ เวลาชาวบ้านจะซื้อขายที่ดินประเภทนี้ ก็ซื้อขายแบบง่าย ๆ โดยวิธียื่นหมูยื่นแมว คือผู้ขายรับเงินค่าที่ดิน แล้วมอบที่ดินที่ขายให้ผู้ซื้อเข้าครอบครอง บางรายขายแล้วผู้ว่าไม่ได้ขายนี้เสีย จะโอนกันทางทะเบียน

ได้ ต้องไปขออนุญาตหรือรับรองการทำประโยชน์ หรือ น.ส.๓ เสียก่อน มีกันหมดหรือยัง”

ชาวบ้านบางคนก็บอกว่ามี แต่บางคนก็บอกว่ายังไม่มี ตาสมพูดขึ้นว่า

“ไม่ว่าเมื่อไรทางการจะออกให้หมดสักที เห็นว่างบประมาณหมด คนไหนที่มีต้นพุงอยู่ในที่ดินก็ค่อยยังชั่ว ถ้าแก่เขามาจัดการให้หมด เพื่อเขาจะได้ซื้อไม้ไผ่ล่ะ ถ้าพวกพี่ไปขออนุญาตเอง ต้องนำเจ้าพนักงานที่ดินมารังวัดสอบเขต ต้องเสียค่าธรรมเนียมมิใช่หรือ เงินก็ไม่ค่อยจะมี”

“ไม่ช้าก็คงออกหมดนั่นแหละครับ น.ส.๓ น.ส. ๓ ก (ภาพถ่ายทางอากาศ) หรือ ส.ค.๑ มันไม่ใช่โฉนดทั้งนั้น ยังเรียกว่าที่ดินมือเปล่าอยู่ ถูกแย่งครอบครองเพียงปีเดียวเจ้าของที่ดินก็เสียสิทธิฟ้องเอาคืนไม่ได้ ผมว่าทางการหรือผู้แทนน่าจะขอแก้กฎหมายมากกว่า”

“น.ส.๓ มันก็เป็นชื่อของพี่ แล้วศาลทำไมจึงว่าพี่ขาดสิทธิ พี่อ้อจรรยาใจจริง ๆ” ตาแพ่งรำพึงด้วยน้ำเสียงอันสั้นเครือ

“ก็ผมบอกพี่ทิดแล้วไงว่า ที่ดินประเภทนี้เป็นที่ดินมือเปล่า ตาปู่แย่งครอบครอง ๑ ปี พี่ขาดสิทธิ เอาคืนไม่ได้” ผมพูดไปลูบหลังตาแพ่งไป

“หมายความว่าเอาคืนไม่ได้หรือน้อง” ตาแพ่งถามขึ้นด้วยความกระสับกระส่ายไม่สบายใจ

“ใช่แล้วพี่ทิด” ผมยืนยัน

“แล้วที่ดินมีโฉนดละน้อง ต้องถูกแย่งนานเท่าใด เจ้าของที่จะขาดสิทธิ เอาคืนไม่ได้” ทิดสมถามด้วยความอยากรู้แกมงง

“ก็ผมบอกแล้วไงว่า ๑๐ ปี” ผมตอบพร้อมกับหันไปรอบ ๆ ดูชาวบ้านฟังผมพูดประโยคนี้นี้ด้วยความตะลึง หลายคนพูดออกมาว่า

“อย่างนี้ก็ไม่ยุติธรรมซี ที่ดินเหมือนกัน”

“ถ้าอย่างนั้นก็พากันไปขออนุญาตโฉนดซะพี่น้องนะ จะได้ไม่ถูกแย่งง่าย ๆ” ผมแนะนำชาวบ้าน

“พูดนะง่าย” ตาสมสอดขึ้นอีก “แต่ทำนะมันไม่ง่าย พี่เห็นครูอมรไปพาเจ้าหน้าที่จากจังหวัดโนนแฉะมารังวัด กว่าจะออกได้ก็ลำบากไม่น้อย ต้องเสียค่าอะไรต่อมิอะไร พวกพี่เองจึงไม่สะดวก เงินก็ไม่ค่อยจะมี” ตาสมพูดแล้วถอนหายใจ

“แล้วรายของพี่น้อง” ทิดแพ่งเอ่ยขึ้น “เขาเช่าพี่แท้ ๆ จะว่าแย่งครอบครองได้ยังไงน้อง”

“ลำพังแต่เช่านะพี่ทิดนะ” ผมอธิบายต่อ “ผู้เช่าอยู่ในฐานะครอบครองแทนผู้ให้เช่า ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน แม้จะครอบครองนานเท่านานก็ไม่ได้สิทธิ์ ผู้เช่าต้องแสดงกิริยาอาการอะไรสักอย่างหนึ่งออกมาให้พี่เห็นเสียก่อนว่า เขาจะเอาของพี่ละ แล้วเขาได้แสดงอะไรออกมาให้พี่เห็นบ้างหรือเปล่า” ผมย้อนถามตาแพ่ง

“คืออย่างนั้นหรือน้องนะ เมื่อ ๒ ปีก่อน พี่ไปเก็บค่าเช่า เขาไม่ยอมให้ เขาบอกว่าพี่ขายให้เขาแล้ว ความจริงพี่เอาเงินเขามา ๒ หมื่นเป็นการยืม” ตาแพ่งพูดด้วยน้ำเสียงที่สั้นและแหบ

“นั่นแหละพี่เอ๊ย ตั้งแต่เขาแสดงตนว่าเขาเป็นเจ้าของที่นาเป็นต้นมาละ เรียกว่าเขาแสดงความเป็นปรปักษ์ออกมาละ และนับแต่นั้นมาเขาครอบครองที่นาเพื่อตัวเขาเอง มีได้ครอบครองแทนพี่เกิน ๑ ปีแล้วเรียกคืนไม่ได้” ผมได้จัดเอากฎหมายแพ่งออกมาอ่านมาตรา ๑๓๖๕ ให้ชาวบ้านฟัง เป็นการยืนยันว่าถูกแย่ง ๑ ปีแล้วเจ้าของที่ดินเสียสิทธิ พออ่านจบเหลือบไปทางตาแพ่งเห็นแกกำลังยกชายผ้าขาวม้าอัน

เก่าอมแมมของแกขึ้นมาชบน้ำตา แล้วพูดกระท่อนกระแท่นออกมาว่า

“กฎหมายไม่เสมอภาค ที่ที่ดินมีโฉนดต้องครอบครอง ๑๐ ปีกว่า ที่ดินเหมือนกัน”

“ไม่ต้องตกใจก่อนนะพี่น้องทั้งหลาย เวลานี้รัฐบาลกำลังเร่งออกโฉนด ระหว่างที่ยังไม่มีโฉนดก็ระวังให้ดีก็แล้วกัน” ผมพูดปลอบใจชาวบ้าน

“สาธุ” ทุกคนกล่าวอนุโมทนาขึ้นพร้อม ๆ กัน

“ถ้าเมื่อถูกแย่งละน้อง จะให้พวกพี่ทำยังไง” ทิดสมถามด้วยความอยากรู้

“ฟ้องศาลลูกเดียว พี่ทิด ต้องศาลจริง ๆ ที่จังหวัดโน่น ไม่ใช่ที่ว่าการอำเภอหรือแจ้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน การไปแจ้งตำรวจหรืออำเภอไม่ทำให้อายุความหยุดลงแต่อย่างใด” ผมตอบ

“อะไร...ถูกบุกถูกแจ้งตำรวจไม่ได้หรือน้อง” ทิดสมถามด้วยความสงสัยจนตาลน

“นั่นมันคดีอาญาพี่ทิด อยู่ ๆ มีคนมาบุกกรุก เราก็แจ้งตำรวจได้ ตำรวจจับมันก็ออกไปเอง ถ้ามันแย่งโดยผิดกฎหมายอาญาอย่างนี้ อายุความมันยาวตามคดีอาญา เข้าใจไหม ๑ ปีก็ยังไม่หมดสิทธิเอาคืน แต่พี่ต้องเอาความอาญานะ อย่าลืมแจ้งภายใน ๓ เดือนก็แล้วกัน ไม่เช่นนั้นฟ้องคดีอาญาก็ไม่ขึ้น กลายเป็นแพ่งไป เอาคืนไม่ได้ใน ๑ ปีก็หมดสิทธิเหมือนกรณีทั่ว ๆ ไป แต่ถ้าเป็นกรณีที่เขาเช่าอยู่ก่อนอย่างของพี่แพ่งนี้ แล้วเขาแสดงความเป็นเจ้าของขึ้นมาทีหลัง อย่างนี้แจ้งตำรวจจับไม่ได้ ต้องฟ้องศาลลูกเดียว” ผมอธิบาย

“ฟ้องศาลมันต้องมีเงินนะน้องนะ พวกพี่เกิดมาจน” ทิดสมพูดพร้อมกับบักมิดตอกปลายแหลมลงไปในดินดังจิก

“จนก็ฟ้องได้พี่ทิด คือฟ้องอย่างคนอนาถา พี่ต้องยื่นคำร้องต่อศาลบอกว่าไม่มีเงินจะเสียค่าธรรมเนียมศาล คดีของพี่มีมูลที่จะฟ้องร้อง มีทางชนะอะไรก็ว่าไป จึงขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา พี่ต้องไปสอบถามต่อศาลว่าไม่มีเงิน แล้วศาลจะไต่สวน ถ้าเห็นว่าพี่ไม่มีเงินจริง ก็จะอนุญาตให้พี่ฟ้องฟรี ๆ โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม” ผมอธิบายวิธีการ

“แล้วค่าทนายละน้อง” ทิดสมพูดทำหน้าเมิน ๆ

“ค่าทนายต้องเสียเอง ถ้าไม่มีเงินก็ลงเขียนไปยังสองแห่งนี่ดู คือ

(๑) เขียนไปถึงท่านประธานสภาสังคมสงเคราะห์ เล่าเรื่องย่อ ๆ ให้ท่านฟังว่ามีเรื่องอะไร มีความจำเป็นอย่างไร ท่านอาจจะช่วยพี่ได้ สภาสังคมสงเคราะห์นี้อยู่ที่ถนนราชวิถี กรุงเทพมหานคร

(๒) แห่งที่สอง คือ สำนักงานให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ดิกลโมสรณดิบัณฑิตยสภา ชั้น ๒ ถนนหน้าหีบฝอย กรุงเทพฯ ๒ สอดของติดแถมปีไปด้วยก็ยิ่งดี

พูดมาทำให้ผมนึกถึงพ่อขุนรามคำแหงของเรา นะครับ ในสมัยของท่านราษฎรไปสิ้นระงัง พ่อขุนก็จะออกมาไต่สวนตัดสิน แบบของไทย ๆ เรามีวิเศษนัก ที่เราใช้อยู่เวลานี้เป็นแบบตะวันตก ผมอยากจะทำให้กระทรวงยุติธรรมจัดให้มีแผนกช่วยเหลือทางกฎหมายขึ้นในแต่ละศาล ทำหน้าที่ประสานขอพิพาทด้วยทนายที่ไม่ค่อยมีงานก็ออกมากมาย พอจะช่วยเหลือราษฎรได้ เงินค่าส่งหมายไม่มีท่านก็ให้ส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ ซึ่งเป็นการช่วยคนจนอยู่แล้วเวลานี้”

ขณะนั้น ตะวันกำลังจะลับขอบฟ้า ส่งรัศมีพวยพุ่งเป็นลำแสงจากเบื้องหลังทิวไม้ สู่ท้องนาต้องปูเมฆเป็นสีเหลืองระเรื่อกระจายไปไกลสุดสายตา ผุ่งวิหคนกกาโผผินสู่รวงรัง ส่งเสียงร้องระคนกับเสียง

กระดิ่ง ชิกขอ ไปกลาง ซึ่งแขวนคอวัวควาย ช่างไฟระว้างเวงยั้งนัก ผมมีความสุขอย่างบอกไม่ถูก เป็นความสุขที่เกิดจากธรรมชาติในชนบทอันสงบ ระคนกับความอบอุ่นจากมวลญาติมิตรผู้มีชีวิตอยู่อย่างสันโดษ ปรากฏจากความวุ่นวายและโลกโมโหโง่งม ผมคิดในใจว่าจะกลับมาใช้ชีวิตบั้นปลายและฝากเก้าถ่านซึ่งตะกอนของผมไว้ ณ ผืนแผ่นดินแห่งนี้ก็จะได้เป็นที่พึ่งแก่ราษฎรผู้ไร้เดียงสา ชาวที่พึ่งทางปัญญา ผมได้ขอโทษญาติมิตรแล้วมอยหลับไปที่ใต้ต้นไม้แห่งนั้นเอง

๔.๒ ขายฝากไม้ไถ่ในกำหนด

เช้าวันรุ่งขึ้นผมไปจังหวัดที่มีญาติโยมไปวัดกันคับคั่ง ผมไหวบั้งทักบั้งอยู่เกือบครึ่งชั่วโมงกว่าจะครบ ระหว่างนั้นรู้สึกว่ามีมือสาก ๆ หยาบ ๆ มาจับที่เอวผม มองกลับหลังไปดูเหมือนเป็นทิดคาน คนหมู่บ้านหนองคลอง ได้ข่าวว่าผมมาเยี่ยมบ้านก็เลยมาหาหรือช้อกฏหมาย อุตส่าห์ตามไปถึงวัดดูหน้าตาแก่ไม่สบายเอาเสียเลย แก่ให้ผมด้วยมืออันสิ้นเทา

“พี่ทิดสบายดีหรือ” ผมทักพร้อมกับรับไหว้

“เพราะไม่สบายซึ่งจึงได้มาน้อง” ตาคานตอบพร้อมกับถอนหายใจ

“มีอะไรเล่ามา” ผมรีบบอก

“คืออย่างนั้นน้อง ตอนงานเด็ก (ย่อมาจากอาจารย์ ใช้สำหรับผู้ที่เคยบวชเป็นพระผู้ใหญ่ที่ได้รับการรดน้ำ) ลูกชายของพี่ มันไปทำงานชาอูด พี่เอาที่นา น.ส.๓ ไปขายฝากไว้กับเจ้าแก่งเฮงเอาเงินมาให้ลูก นาพี่ตั้ง ๖๐ ไร่ น้องนะ ขายฝากไว้ ๓๐,๐๐๐ บาท เท่านั้นเอง กำหนดไถ่คืนปีเดียว”

“แล้วไม่ได้ไถ่ในกำหนดไซ้ไหมล่ะ” ผมพูดสอดขึ้นก่อนตาคานเล่าเรื่องจบ

“ไม่ใช่อย่างนั้นสิน้อง พี่ไปไถ่เหมือนกัน โดยยืมเงินสหกรณ์ฯไปไถ่ แต่เจ้าแก่งเฮงแอบออกยังไม่วางไปอำเภอ ผัดไปสัปดาห์หน้า ถึงวันนัดพี่ก็ไป แต่เจ้าแก่งเฮงบอกว่า พันเวลาไถ่เสียแล้ว ให้พี่ไปพูดกับทนาย มันพันเวลาจริง ๆ เจ้าแก่งเฮงเขาเอานั่งสี่สัญญาคุ้มมาให้พี่เซ็น ถ้าพี่ไม่เซ็นจะไม่ให้พี่ทำนา พี่ขอไถ่แกก็จะเอาตั้งแสน พี่จนปัญญาจริง ๆ กินไม่ได้ นอนไม่หลับจนผมมอยอย่างนี้น้องเห็นนี่แหละ ช่วยให้แสงสว่างแก่พี่ด้วย” ตาคานพูดพลางเช็ดน้ำตา

“อย่างนี้เขาเรียกว่าเจ้าแก่งเบี้ยว พี่น่าจะฟ้องได้ล่ะ มีคดีขึ้นสู่ศาลบ่อยมาก ทำนองนี้แต่คดีเหล่านั้นหลักฐานผู้ขายฝากเขาดี คือเขานัดผู้รับซื้อฝากไปจดทะเบียนไถ่ถอน ผู้รับซื้อฝากไม่ไปเขาก็แจ้งต่อเจ้าพนักงานที่ดินเลยว่าเขาได้มาแล้ว พร้อมกับเอาเงินเอาทองที่จะไถ่มาให้เจ้าพนักงานดู แล้วให้เจ้าพนักงานบันทึกไว้เป็นหลักฐาน ถ้าอย่างนี้ ศาลก็จะพิพากษาให้ผู้รับซื้อฝากรับไถ่ รายของพี่นี้อาจจะอ้างการกู้เงินที่สหกรณ์ และมีพยานรู้เห็นที่ไปด้วยกันสักคนมาเบิกความที่ศาลว่า วันนั้นก่อนครบกำหนดไถ่ พี่ได้หอบเงินไปให้เจ้าแก่งจริง ๆ หลักอยู่ที่ว่า ผู้ขายฝากได้ขอไถ่ภายในกำหนด การขอไถ่นั้นต้องมีเงินไปให้เขาด้วยไม่ใช่ขอแต่ปาก แต่ผู้รับซื้อฝากบิดเบี้ยวเอง” ผมตอบพร้อมกับจ้องหน้าตาคาน ซึ่งดูสอดขึ้นขึ้นมานิดหนึ่ง

“เวลาจะไถ่ต้องนัดเขาไปจดทะเบียนด้วยไซ้ไหมน้อง” กำนันซึ่งไปวัดด้วยตามผม

“แน่นอนครับพี่กำนัน การไถ่ถอนการขายฝากที่ดินต้องจดทะเบียนครับ” ผมตอบกำนัน

“ถ้าเจ้าแก่งทำสัญญายึดการขายฝาก ก็คงไม่ได้ อย่างนี้น้องเคยเล่าให้พี่ แต่คนก็มักจะทำกันนะ

น้องนะ”

“เพราะคนไม่รู้ อันนี้สำคัญ พี่ช่วยชี้แจงให้ประชาชนรู้ด้วย อย่าให้เขายึดกันเป็นอันขาดเชียวนะ เพราะถึงอย่างไรมันก็ยึดไม่ออก เท่ากับไม่ได้ยึด พอหันกลับมาจะไต่ถามข้อตกลง ผู้รับซื้อฝากก็ปฏิเสธได้ เป็นวิถีโกงของผู้รับซื้อฝากอีกวิธีหนึ่ง”

๔.๓ เซ็นโบมอบอำนาจเปล่า

ทันใดนั้นก็มียายซึ่งนั่งอยู่ข้าง ๆ ทิดคานเป็นคนบ้านหนองคลองเหมือนกันทักผมขึ้นว่า

“จำกันได้ไหมเพื่อน” ผมเพิ่งอยู่นานจึงรู้ว่า เป็นบุญศรี เพื่อนร่วมชั้นประถมมาด้วยกัน แต่จากกันไปนานจนต่างคนต่างแก่ จำกันไม่ค่อยจะได้

“กันได้ข่าวว่าเพื่อนมาก็ดีใจ เพราะมีทุกข์ ได้ลูกเขยมันกลายเป็นลูกชาย” บุญศรีกล่าวด้วยน้ำเสียงอันสิ้นเครือแสดงว่ามีทุกข์

“อะไรกันเพื่อน” ผมถามบุญศรี

“กันเซ็นโบมอบอำนาจให้ลูกเขย ให้มันไปจัดการแบ่งแยกที่นา น.ส.๓ เพื่อแบ่งให้ลูก ๆ ก่อนกันตาย มันจะได้ไม่แย่งกัน แต่เจ้าลูกเขยมันไปกรอกข้อความทำขายฝากที่ดินนั้นไว้กับเจ้าตัวเอง เวลานี้กันตั้งทนายยื่นฟ้องให้ทำลายการขายฝาก เพื่อนคิดด้วยกันจะมีทางไหม” บุญศรีถามแถมรำพึงรำพัน

“แล้วทนายเขาตั้งรูปคดีไว้ว่าไงละ” ผมถามเอาข้อเท็จจริง

“เขาตั้งว่าโบมอบอำนาจปลอมสิเพื่อน ลูกเขยกันไม่มีอำนาจขาย เจ้าแแก่เฮงจึงไม่มีอำนาจซื้อ พอไปไหวใหม่” บุญศรีพูดอย่างขาดฉาน

“ท่าจะยากเพื่อนเฮีย ต้องบอกว่าเจ้าแแก่เฮงแกระู้ด้วยว่าลูกเขยของเพื่อนไม่มีอำนาจขาย และต้องพิสูจน์ให้ได้ความด้วย คดีไปถึงไหนแล้ว” ผมถาม

“เพิ่งส่งสำเนาฟ้องให้จำเลย” บุญศรีตอบอย่างกับนักกฎหมาย

“ถ้าอย่างนั้นให้ไปยื่นคำร้องขอแก้คำฟ้องเสียซินะ ว่าจำเลยอยู่แล้วว่าลูกเขยของเพื่อนไม่มีอำนาจขาย แต่สืบยากเหมือนกันนะ เพื่อนนะ อย่าหวังอะไรให้มากนัก” ผมพูดพร้อมกับเอื้อมมือไปลูบหลังเพื่อนซึ่งทำท่าจะร้องไห้

“เพราะอะไรเพื่อนลองเล่าข้อกฎหมายให้กันฟังหน่อย” บุญศรีพูดด้วยเสียงละอื้น

“ก็เพราะว่าเพื่อนลงลายมือชื่อในโบมอบอำนาจนั้นทำให้เจ้าแแก่เฮงหลงเชื่อว่าลูกเขยของเพื่อนมีอำนาจขาย นึกว่าเพื่อนมอบอำนาจให้มาขายฝาก จึงได้รับซื้อไว้ เจ้าแแก่เฮงเขาเป็นบุคคลภายนอก เขารับซื้อฝากไว้โดยสุจริต ไม่ว่าลูกเขยของเพื่อนไม่มีอำนาจขายฝาก การซื้อขายย่อมสมบูรณ์ กรณีอย่างของเพื่อนนี่ขึ้นศาลกันมาแยะแล้ว เจ้าของที่ดินหลายหลังทุกราย มันไม่เหมือนกับลูกเขยของเพื่อนปลอมลายมือชื่อของเพื่อนในโบมอบอำนาจนะ อย่างหลังนี้เพื่อนไม่ได้ทำอะไรเลย สัญญาขายฝากไม่ผูกพันเพื่อนแน่” ผมอธิบาย

“ใช่แล้ว ๆ เพื่อน ทนายเขาว่าลูกเขยปลอมลายมือชื่อของกัน” บุญศรีพูดด้วยความตื่นเต้น

“ถ้าอย่างนั้นก็พอหายใจออกหน่อย แต่อย่าหวังชนะจนเกินไปนะเพื่อนนะ” ผมพูดอย่างเป็นกลาง เห็นบุญศรีดอนหายใจเฮือกใหญ่คล้ายว่ารู้ชะตาของตนเอง ผมก็ได้แต่ปลอบใจเพื่อนและเตือน

ชาวบ้านให้ระมัดระวัง โดยเฉพาะอย่าให้ใครครอบครองที่ดินในลักษณะถือสิทธิ์ ให้มีหนังสือเป็นหลักฐานกันไว้บ้างก็จะกันโกงได้ทางหนึ่ง และอย่าได้เซ็นใบมอบอำนาจโดยไม่กรอกข้อความเป็นอันขาด ไม่ว่าจะมอบให้ทำอะไรทั้งสิ้น แม้แต่ใบแต่งงานก็ขอให้กรอกข้อความเสียก่อนเซ็นชื่อเชื่อว่าจะไม่ถูกโกง

๕. หมิ่นประมาท ดูหมิ่น และเปิดเผยความลับ

ตอนสายวันหนึ่ง น้องอ้วนจูงแขนน้องสะใภ้เข้ามาหาผมในห้องทำงาน เหนือไหล่โทรมกายหน้ายิ้ม ๆ เหมือนจะรู้สึกทำอะไรสักอย่างหนึ่ง

“น้องอ้วนมีอะไรมาจนถึงนี้” ผมทัก

“มีซีพี นี่น้องสะใภ้ของหนู แถถูกฟ้องที่ศาลแขวงหวาดหมิ่นประมาท นึกไม่ออกว่าจะไปหาใคร ก็เลยพาแกมาหาพี่”

“หนูไปทำอะไรเข้ามา เขาจึงว่าหนูหมิ่นประมาท” ผมพูดพลางหันไปทางน้องสะใภ้ซึ่งดูท่าทางมีทุกข์ หน้าตาซีบเซ่

“คืออย่างนี้พี่” น้องสะใภ้พูดพลางกลืนน้ำลาย “วันหนึ่งดิฉันเดินผ่านบ้านยายแหว คนไม่ถูกกัน เขาตะโกนขึ้นมალอย ๆ ว่า อย่างนี้เอาไปขายชองพอได้ค่ากับข้าวใหม่วะ”

“เอา ก็เขาว่าหนูมิใช่หรือ ทำไมหนูจึงกลายเป็นจำเลยไปได้ล่ะ”

“ก็หนูไม่ใช่พระอิฐพระปูนนี่คะ หนูก็เลยหยุดถามมันว่า เองว่าใครระยายแหว”

“แล้วเขาว่าไงล่ะ”

“เขาจัดแจงถกผ่านุงใส่หนูเลยคะ แล้วก็พูดว่า จะใครล่ะ ก็แก่นะซีแม่ตัวดี”

“พี่ยังไม่เห็นหนูผิดตรงไหนเลย หนูก็พูดโต้ตอบธรรมดา เขาชะอีกที่นั่นผิด” ผมตั้งข้อสังเกต

“หนูก็เลยพูดโต้ตอบเขาไปว่า แกชิน่าชาย บีะดี ชายอยู่ทุกคืนมิใช่หรือ หนูว่าเท่านี้แหละคะ แต่เขาหาว่าหนูค่าว่าให้ของลับเขาหยาบ ๆ คาย ๆ ซึ่งไม่จริงเลย” น้องสะใภ้พูดพลางยื่นกระดาษสำเนาฟ้องให้ผมดู

ผมหัวเราะแล้วพูดกับน้องสะใภ้ว่า “หนูไปตกใจอะไรนักหนา นี่มิใช่หมิ่นประมาทหรือ เขาฟ้องหนูว่าหนูดูหมิ่นเขาซึ่งหน้า ซึ่งเป็นเพียงลหุโทษ โทษมันนิดเดียว จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๔๓ หนูอย่าทุกข์เลยนะ ศาลลงโทษจริง ๆ ไม่ถึงนั่นด้วยซ้ำ อย่างดีก็ปรับสี่ห้าห้าร้อย ถ้าเป็นพีติดสินจะปรับสักบาทเดียว”

“ก็แม่ละซีพี่ เพราะเราเป็นญาติกัน” น้องสะใภ้พูด ดูหน้าตาแจ่มใสขึ้น

“ไม่อย่างนั้น เพราะเขาว่าหนูก่อน หนูเป็นแต่เพียงโต้ตอบ เพราะถูกเขาสบประมาทก่อน”

น้องอ้วนหัวเราะขึ้นดัง ๆ คล้ายกับโล่งใจ แล้วถามผมว่า

“ดูหมิ่นนั่นต่างกับหมิ่นประมาทหรือเปล่าพี่ เมื่อกี้เห็นพี่พูดสองคำไม่เหมือนกัน”

“ดูหมิ่นนั่นหมายถึงการดูถูก เป็นการด่าว่าเหยียดหยามให้เขาเจ็บใจ โดยมากกว่ากันด้วยถ้อยคำหยาบ ๆ คาย ๆ อย่างเรื่องนี้แหละ”

“เออ พี่ที่แฟนหนูเขว่าตำรวจว่า ตำรวจชื่อ ๆ กลัวแม่มันหยัง อย่างนี้เป็นการดูหมิ่นหรือหมิ่นประมาทคะ”

“เป็นคุณหมิ่นจ่ะ”

“แล้วทำไมโทษแรงนักละคะ ติดคุกตั้งเดือน”

“คุณหมิ่นเจ้าพนักงานโทษจำคุกตั้ง ๑ ปี เป็นคุรุโทษ ไม่ใช่ลหุโทษ พวกเจ้าพนักงานนี้ได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษ”

“แล้วหมิ่นประมาทละคะ คือยังงัย”

“หมิ่นประมาทนั้นเป็นการใส่ความเขาต่อบุคคลที่สาม คือไม่ได้ตำว่าอะไรหยาบ ๆ คาย ๆ ต่อหน้าต่อตา อย่างกรณีคุณหมิ่น และการใส่ความนั้นอาจทำให้เขาเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่นหรือถูกเกลียดชัง”

“พี่ยกตัวอย่างหน่อยซีคะ ฟังแล้วไม่เข้าใจ”

“ก็อย่างใครเขาไปกระซิบกับหนูว่า พี่เป็นคนเลว กินสินบนอย่างแนบเนียน น้องจะเห็นว่า คนฟังแล้วนึกเกลียดพี่ขึ้นมาทันที อย่างน้อยก็สงสัยว่าพี่เป็นคนไม่ดี อย่างนี้เป็นหมิ่นประมาท แต่ถ้าเขาตำพี่ว่า ไอ้แก่ชาติหมา อย่างนี้เป็นดูหมิ่น หรือแม้แต่เขาจะพูดต่อหน้าพี่ว่า คุณนี่เลวสันชาติ แดกสินบนไม่เลือกหน้าอินทรีหน้าพรหม อย่างนี้ก็ยังเป็นดูหมิ่น และเขาพูดกับพี่คนเดียว ไม่มีใครได้ยิน คนอื่นไม่มีใครรังเกียจพี่” ผมอธิบาย

“ถ้าเขาว่าต่อหน้าพี่และต่อหน้าคนอื่นด้วยก็คงเป็นหมิ่นประมาทมังพี่”

“เป็นซี ถ้าพูดในลักษณะยืนยันว่าพี่เป็นคนไม่ดี ชอบกินสินบนจริง ๆ น้องเข้าใจหรือยัง”

“พอเข้าใจคะ แล้วถ้าเขาคำจริง เป็นหมิ่นประมาทหรือเปล่า ค่ะ”

“ถึงพูดความจริงก็ผิด นักกฎหมายมักจะพูดกันว่า ยิ่งจริงยิ่งผิด แต่ก็มีข้อยกเว้นนะ คือ ถ้าพูดความจริงที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน เช่นพูดว่าร้านอาหารกึ่งโภชนาใส่กัญชา หรือว่าร้านขนมแม่สำอางใส่สีย้อมผ้า ประชาชนไม่ควรกิน หรือแม้แต่เขาว่าพี่กินสินบนพี่ก็ว่าเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ถ้าเขาพิสูจน์ได้ก็ไม่ต้องรับโทษ จำเลยต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าที่ตนพูดนั้นมันจริง และเป็นประโยชน์ต่อประชาชน”

“โทษเท่าไรคะ”

“โทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี ปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท กฎหมายบัญญัติสมัยเงินแพงเมื่อเกือบ ๓๐ ปีมาแล้ว แต่ถ้าการใส่ความนั้นได้กระทำโดยการโฆษณา โทษสูงขึ้นไปอีก คือจำคุกไม่เกิน ๒ ปี ปรับไม่เกินสี่พันบาท และอาจจะต้องลงพิมพ์ขอโทษเขาทางหนังสือพิมพ์ด้วยก็ได้”

“ที่ตำเขาแล้วไม่ผิดมีไหมพี่”

“ตำเขาแล้วไม่ผิดนี้ทำจะยาก แต่ใส่ความเขาแล้วไม่ผิดนะพอมิ คือถ้าเป็นการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตอย่างหนึ่งอย่างใดต่อไปนี้แล้วก็ไม่ผิดเลย

(๑) พูดเพื่อป้องกันส่วนได้เสียของตน โดยชอบ ตามทำนองคลองธรรม เช่น ตาแดงเดินออกมาจากบ้านของพี่ แล้วปรากฏว่าของพี่หาย พี่ยอมพูดได้ว่าตาแดงเป็นคนขโมย ไปแจ้งความจับตาแดงได้

(๒) พูดในฐานะเจ้าพนักงานปฏิบัติตามหน้าที่ เช่นตำรวจรายงานผู้บังคับบัญชาว่าตาแดงลักขโมยของพี่

(๓) ตีชมด้วยความเป็นธรรมดาตามวิสัยของประชาชน เช่น ทำดีประชาชนเขาก็ชม ทำไม่ดีเขาก็ตำหนิ วิพากษ์วิจารณ์กัน อย่างนี้ไม่ผิดเลย

อนึ่ง การดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลของคุณความ ไม่ว่าจะเป็โจทก์ จำเลย หรือทนายของเขา เพื่อประโยชน์แก่คดีของเขา ก็ไม่มีความผิดฐานหมิ่นประมาท อย่างจำเลยอาจจะนำสืบว่าผู้เสียหายทำชู้กับภริยาจำเลย จึงไม่ถูกกัน และผู้เสียหายหาเรื่องปรักปรำจำเลย อย่างนี้เป็นต้น ก็ไม่มีความผิด”

“เออ เห็นพวกผู้แทนด่าใครต่อใครดีนัก เขามีความผิดไหมพี่ ไม่เห็นเขาเอาเรื่องเอาราวกัน”

“ผู้แทนพูดนอกสภา หรือพูดหาเสียงอาจจะผิดได้ ถ้าไปใส่ความใครเขาเข้านะผิด คนเขาไม่อยากจะเอาเรื่องกันเอง ถ้าเป็นการติชมในฐานะประชาชนทั่วไปก็ไม่ผิดอย่างที่พี่ว่ามาในข้อ (3) นั้นแหละ แต่ผู้แทนพูดในสภานั้นได้รับเอกสิทธิ์”

“แล้วหนังสือพิมพ์ล่ะคะ เห็นด่าคนเจ็บ ๆ ก็มี”

“หนังสือพิมพ์ไม่มีสิทธิที่จะไปใส่ความใคร หรือด่าใคร พูดได้ก็ในฐานะประชาชนเท่านั้น น้องไม่รู้หรือ หนังสือพิมพ์ถูกฟ้องบ่อย ๆ คนไหนเขียนคนนั้นก็ผิด รวมทั้งบรรณาธิการด้วย”

“หมิ่นประมาทคนตายผิดไหมพี่”

“ความจริงคนตายก็ตายไปแล้ว ไม่มีอะไรให้คนเขาดูถูกเหยียดหยาม หรือใส่ความ ปกติไม่ผิด แต่ถ้าการใส่ความนั้น อาจทำให้พ่อแม่ลูกเมียของผู้ตายเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่นหรือถูกเกลียดชัง ก็ผิดได้เหมือนกัน ซึ่งก็คือหมิ่นประมาทคนเป็นนั่นเอง เช่น พี่พูดว่านั่นลูกตาแดงไซ้ใหม่ พ่อมันซี้ขโมยจะตายไป อย่าไปคบมันนะ อย่างนี้พี่อาจมีความผิด”

“ถ้ามีใครหมิ่นประมาทเรา ๆ จะเรียกค่าเสียหายได้ไหมพี่”

“อยู่ที่ว่า ที่เขาพูดนั้นจริงหรือไม่จริง ถ้าเขาพูดความจริง แม้จะเป็นความผิดอาญา ก็เรียกค่าเสียหายในทางแพ่งไม่ได้ แต่ถ้าเขาพูดไม่จริง ก็เรียกได้”

“แปลกดีนะพี่นะ ผิดอาญาแต่เรียกค่าเสียหายไม่ได้”

“มาหาพี่ที่ไรได้ความรู้ไปเยอะ ถ้ามาบ่อย ๆ คงจะเป็นทนายความได้ หนูขอถามเป็นข้อสุดท้ายนะพี่นะ คือ กำนันผ่อง แกเป็นคนเดินเมล์ เอาจดหมายจากอำเภอมาแจกชาวบ้าน แกเอาจดหมายที่แฟนหนูส่งมาจากซาอุด์ไปฉีกอ่าน บางทีของก็ไม่เอามาให้ อย่างนี้แกมีสิทธิทำได้ไหม ตามความเห็นของหนูคิดว่าไม่น่าจะทำได้ น่าจะมีกฎหมายเอาผิดบ้าง”

“ผิดซิน้อง แกทำน่าเกลียดจังเลย แกมีเหตุผลอะไรของแกหรือเปล่า”

“คืออย่างนี้ค่ะ แฟนหนูเขาเคยใส่เงินดอลลาร์มาในจดหมาย แกบอกว่าแฟนหนูทำไม่ถูก แกก็เลยเปิดดูก่อน เพื่อจับผิด”

แกไม่มีอำนาจทำหรอก เว้นแต่พนักงานสอบสวนเขาจะขอคำสั่งศาลส่งให้กำนัน ส่งให้กำนันส่งจดหมายแฟนของหนูให้เขา ในฐานะแฟนหนูเขาเป็นผู้ต้องหา แต่ก็ไม่ใช่”

หลังจากนั้นน้องอ้วนกับน้องสะใภ้ก็พากันลากลับ เดินลงบันไดด้วยอาการเบิกบานใจ ท่ามกลางอากาศอันร้อนระอุแห่งคิมหันตฤดู

๖. เล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับบุคคลและทรัพย์

๖.๑ บุคคล

“เออ น้อง คำว่า คน กับ บุคคล นั้นมีความหมายต่างกันหรือเปล่า” ทิดสมเภาผมขณะที่เราคุยกัน
อยู่ที่ระเบียงบ้านของแกเย็นวันหนึ่ง

“ไอ้โฮ พี่ทิด ทำไมหลักแหลมขนาดนี้ แล้วพี่คิดว่ายังไง”

“พี่ว่ามันน่าจะเหมือนกันนะ แต่คำว่า บุคคลละ หรือบุคคลใด ตามคำบาลี มันหมายถึงคนใดคน
หนึ่ง”

“พี่พูดถูกแล้วครับ คนเป็นคำพูดชาวบ้านทั่ว ๆ ไป มากกว่าบุคคล ส่วนบุคคลนั้นค่อนข้างเป็นทาง
การ เป็นคำในกฎหมาย เหมือนกับคำว่า ทำ กับ กระทำ นี่แหละ”

“ฆ่าคนมีความผิดติดคุกแรง ๆ แล้วฆ่าเด็กในท้องมีผิดไหมน้อง”

“เด็กในท้องยังไม่มีสภาพเป็นคนครับ กฎหมายถือว่าเป็นคนเมื่อคลอดออกมามีชีวิต เพราะ
ฉะนั้น คนทำแท้งจึงไม่มีผิดฐานฆ่าผู้อื่น แต่ผิดฐานทำแท้ง โทษน้อยกว่า”

“ทีหมอลำเขาว่า บุคคลกฎหมายสมมติ นั่นคืออะไร พี่จำไม่ได้แน่ ขึ้นต้นด้วยคำว่า นิติ ตติ
อะไรนี่แหละ”

“อ้อ พี่คงหมายถึง นิติบุคคล นั่นไม่ใช่คนจริง ๆ แต่กฎหมายสมมติว่าเป็นคนชนิดหนึ่งให้มีสิทธิ
และหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาอย่างผมอย่างพี่นี่แหละ”

“สมมติยังงี้พี่ไม่เข้าใจ พระพุทธรูปเป็นไหม”

“พระพุทธรูปเป็นทรัพย์ครับพี่ทิด กฎหมายสมมตินั้นกฎหมายบอกว่านั้นเป็นคนนี่เป็นคน ถึงจะ
เป็นนิติบุคคล มีวัดวาอาราม กระทรวง ทบวง และกรม ในรัฐบาล เทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วน
จังหวัด ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว มูลนิธิที่ทางการให้อำนาจจดทะเบียนแล้ว พวกนี้กฎหมายถือว่าเป็นคน
ครับ”

“แหม สมมติกันได้สมมติกันดี คล้าย ๆ กับองค์การอะไรพรรคนั่นซิเนะ เออ สภาพตำบลของเราเป็น
หรือเปล่าน้อง”

“ผมสงสัยครับพี่ทิด ต้องดูกฎหมายว่าอะไรเป็นไม่เป็น พี่จะเห็นได้ว่า นิติบุคคลนี้ไม่มีชีวิตจิต
ใจ”

“แล้วมันทำอะไรได้ยังไง”

“ต้องอาศัยคนธรรมดาทำแทนทุกอย่าง ตามวัตถุประสงค์ของเขา เช่น จะให้ยืมเงินชื่อของ ชาย
สินค้า ต้องให้คนธรรมดาทำแทนทั้งนั้น คนธรรมดาที่มีอำนาจทำแทนนิติบุคคลนั้นเรียกว่า ผู้แทนนิติ
บุคคล เช่น ผู้จัดการห้าง เจ้าอาวาสวัด อธิบดีกรม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวง เป็นต้น

“มันตายเป็นไหมน้อง”

“ตายไม่เป็นครับ นอกจากจะเลิกไป เช่น กรมอุทยาน หรือห้างล้มละลาย บริษัทจดทะเบียน
เลิก เป็นต้น”

“เห็นน้องว่า มันมีสิทธิหน้าที่เหมือนคนธรรมดา มันแต่งงานเป็นไหม”

“มันแต่งงานไม่เป็นครับ เพราะไม่มีตัวตน นับว่าคนธรรมดาได้เปรียบมันก็ตรงนี้เอง แต่มันก็ได้เปรียบพวกเราเหมือนกันนะครับ ที่มันไม่ต้องเป็นทหาร”

“เห็นเขาว่อกฎหมายสมมติคนให้ตายก็มี มันอะไรกันน้อง สมมติกันอะไรนักหนา ถ้าสมมติว่าเปิดเป็นไก่เมื่อไรแล้วพี่คงฆ่าตายละ”

“คนที่กฎหมายสมมติคนว่าตายมีจริง ๆ ครับ เขาเรียกว่าสาบสูญ มันทำให้หมดสภาพความเป็นคน เหมือนกับตายตามธรรมชาติ พูด่าง ๆ ก็คือ หายสาบสูญ หรือหายต่อมมันเอง คือ ไปจากบ้านไม่มีใครรู้ว่า เป็นตายร้ายดีตราบนาน ๗ ปี ในกรณีหายไปเฉย ๓ ปี กรณีตกอยู่ในอันตราย เช่น เรือล่ม ใจจับไปเรียกค่าไถ่ หรือรบทัพ และมีผู้ขอให้ศาลสั่งว่าผู้นั้นสาบสูญ เมื่อศาลสั่งแล้ว ถือว่าผู้นั้นตายตั้งแต่ครบ ๗ ปี หรือ ๓ ปีแล้วแต่เรื่อง นับจากหายไปหรือได้รับข่าวคราวครั้งสุดท้าย”

“มีผลเหมือนกับตายธรรมดาไหมน้อง”

“เกือบเหมือนกัน เหมือนตรงที่ว่า กฎหมายถือว่าตาย มรดกตกทอดไปยังทายาทเหมือนกับตายจริง ๆ แต่ไม่เหมือนตรงที่ว่า มันไม่ตายจริง ซึ่งเคยมีตัวอย่าง ศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญแล้วต่อมาไม่นานแกไผ่ล้มมา อุ้มลูกมาด้วย ไปมีเมียอยู่เมืองแก้ว เพราะอาจจะไม่ตายจริงนี้เอง กฎหมายจึงไม่ให้การสมรสขาด เหมือนการตายธรรมดา เพียงถือเป็นเหตุหย่า ให้คู่สมรสที่อยู่บ้านฟ้องหย่าได้”

“แล้วมรดกที่ทายาทแบ่งกันไปแล้วจะอย่างไรละ เมื่อเขากลับมา”

“ต้องคืนเขาเท่าที่มีอยู่ แต่ถ้าทายาทคนใดรู้ว่าเขาไม่ตายจริงแล้วยังชิงจับรับส่วนแบ่งไป เรียกว่ารับโดยไม่สุจริต ต้องคืนหมด”

“เมื่อปีที่แล้วพี่ชายที่ดิน น.ส.๓ แปลงหนึ่ง แต่เป็นชื่อของลูกสาวคนเล็ก พอไปจดทะเบียนขายที่อำเภอ เจ้าหน้าที่บอกว่าทำให้ไม่ได้ เพราะเด็กยังไม่บรรลุนิติภาวะ เด็กขายไม่ได้และพี่ไม่มีอำนาจขายแทน ต้องขออนุญาตศาลก่อน ยุ่งจริง ๆ ทำไม่จึงเป็นอย่างนั้น คนเรานี้บรรลุนิติภาวะเมื่อใด”

“ตามกฎหมายคนบรรลุนิติภาวะได้ ๒ ทาง คือ เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ทางหนึ่ง และด้วยการสมรสอีกทางหนึ่ง แต่ต้องสมรสเมื่อชายและหญิงอายุครบ ๑๗ ปีนะ ถ้าไม่ครบก็ต้องรอจนครบ ระหว่างที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะเรียกว่าเป็นผู้เยาว์”

ความสามารถ

“ในระหว่างเป็นผู้เยาว์นั้น จะทำนิติกรรมใด ๆ ต้องได้รับความยินยอมจากพ่อแม่ หรือผู้ปกครองก่อน หรือมิฉะนั้นก็ให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองทำแทน พ่อแม่หรือผู้ปกครองนี้เรียกว่า ผู้แทนโดยชอบธรรม”

“พ่อแม่มีอำนาจทำแทนผู้เยาว์ทุกอย่างไปหรือครับ”

“ไม่หรอกพี่ นิติกรรมที่สำคัญ ๆ มาก ๆ เช่น ซื้อขายที่ดินบ้านเรือน อย่างในกรณีของพี่นี่แหละ หรือให้เช่าที่ดินบ้านเรือนนานกว่า ๓ ปี ให้กู้ยืมเงินเด็กโดยไม่มีจำนองเป็นประกัน ยอมความแทนผู้เยาว์ (ถ้ายอมในศาลไม่เป็นไร) เอาทรัพย์สินของเด็กไปให้คนอื่นยืม (ทำบุญทำทานตามธรรมดาไม่เป็น

ไร) หรือมีคนขายกทรัพย์สินให้ผู้เยาว์เปล่า ๆ ก็ปฏิเสธ เป็นอาทิ อย่างนี้ทำไม่ได้ต้องขออนุญาตศาลก่อน ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากศาลก่อน ชินทำไป การนั้นก็ไม่ใช่ผูกพันเด็ก เช่น พี่ชาย ที่ดินลูกโดยไม่ได้รับอนุญาตจากศาล ลูกของพี่ก็ตามไปเอาที่ดินคืนได้ เหมือนกับว่าพี่ไม่ได้ขาย”

“ในกรณีที่ผู้แทนโดยชอบธรรมมีอำนาจอนุญาตให้ผู้เยาว์ทำ แต่ไม่ยอมอนุญาต เช่น ผู้เยาว์โตพอสมควรแล้ว อยากจะค้าขายหงายมือ แต่พ่อไม่ยอมให้ทำ ผู้เยาว์ จะทำอย่างไร”

“ยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งอนุญาตแทน ครับ”

“พี่ขอตัวอย่างคำร้องสักเรื่องได้ไหมน้อง”

“ก็ไม่อยาก สมมติว่าพี่จะขายที่ดินของลูกก็แล้วกัน ข้อพี่จดทะเบียนสมรสกับพี่นาง (พี่สะใภ้) หรือเปล่า ถ้าไม่จดทะเบียน พี่นางร้องคนเดียวนะ เพราะพี่ไม่มีอำนาจปกครองบุตร”

ตัวอย่างคำร้องขอทำนิติกรรมแทนผู้เยาว์

ข้อ ๑. ผู้ร้องเป็นบิดาและผู้แทนโดยชอบธรรมของเด็กหญิงสมทรง มุลพละ อายุ ๑๔ ปี เกิดแต่นางสมหมาย มุลพละ ภริยาของผู้ร้อง ปรากฏตามสำเนาทะเบียนบ้านและทะเบียนสมรสท้ายคำร้อง (เอกสารหมายเลข ๑ และ ๒)

ข้อ ๒. ผู้ร้องและภริยามีความประสงค์จะขายที่ดิน น.ส.๓ เลขที่ ๑๒๓ ตำบลหวาย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ตามภาพถ่ายท้ายคำร้อง (เอกสารหมายเลข ๓) ภริยาผู้ร้องได้ตกลงให้ผู้ร้องมายื่นคำขออนุญาตต่อศาล ปรากฏตามคำยินยอมท้ายคำร้อง (เอกสารหมายเลข ๔)

ข้อ ๓. ที่ดินแปลงนี้ผู้ร้องกับภริยาซื้อเมื่อ ๒ ปีก่อน แต่ได้ใส่ชื่อบุตร บัดนี้มีความจำเป็นที่จะต้องขาย เพื่อนำเงินมาสร้างบ้านในที่ดินอีกแปลงหนึ่ง แต่มีอาจทำได้ เพราะเป็นชื่อของบุตร จึงได้มาขออนุญาตศาล

ขอศาลได้โปรดมีคำสั่งอนุญาตให้ผู้ร้องและภริยาขายที่ดินแปลงดังกล่าวด้วย.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

หนังสือยินยอมของภริยา

ข้าพเจ้า นางสมหมาย ภริยาของนายสม มุลพละ ยินยอมเห็นชอบในการที่สามีของข้าพเจ้าขออนุญาตศาลขายที่ดิน น.ส.๓ เลขที่ ๑๒๓ ซึ่งมีชื่อเด็กหญิงสมทรง บุตร เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์.

แล้วลงชื่อภริยา แนบท้ายคำร้องไปยื่นศาล พี่พอเข้าใจนะครับ”

“คำยินยอมนี้เขียนไว้ในคำร้องเลยไม่ได้หรือน้อง”

“ได้ครับ สะดวกดีด้วย สำคัญว่ามีพี่พอหรือเปล่า”

“คนที่บรรลุนิติภาวะแล้ว แต่ขาดความสามารถทางร่างกายหรือจิตใจนั้นทำนิติกรรมได้โดยลำพังหรือเปล่าน้อง”

“ถ้าเป็นคนบ้าไปเสียจิต ก็ทำนิติกรรมไม่ได้ ชินทำไปเป็นโมฆะยะ คือผู้ดูแล ที่เขาเรียกว่าผู้อนุบาลบอกเล็กบอกล้างเสียได้ ความจริงแก่ไม่รู้เรื่องจะให้แก่ไปทำยังงั้ คนวิกลจริตนี้ ญาติพี่น้องผู้ดูแลหรืออัยการ อาจขอให้ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ และตั้งใครสักคนหนึ่งที่เหมาะสมเป็นผู้ดูแลเรียกว่า

ผู้อนุบาลแก่เป็นทางการก็ได้ มีเยอะครับ คนพวกนี้ทำนิติกรรมไม่ได้เลย ทำสัญญาอะไรไม่ได้ ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินของตนให้คนอื่นก็ทำไม่ได้ แม้ผู้อนุบาลอนุญาตให้ทำก็ยังเป็นโมฆะอยู่ดี อีกพวกหนึ่งบ้า ๆ บอ ๆ ไม่ถึงเป็นบ้าไม่รู้เรื่อง หรือคนที่ใช้เงินเป็นไฟ หรือพวกที่จิตติ แต่กายไม่สมประกอบ เช่นพวกที่เป็นอัมพาต เป็นต้น อาจถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ พวกนี้ทำอะไรเองได้ แต่กิจการสำคัญ ๆ เช่น กุ้ยืมเงินคนอื่น ใช้เงินลงทุนประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือฟ้องคดีที่ศาล เหล่านี้เป็นต้น ต้องขออนุญาตผู้พิทักษ์ก่อน แม้แต่จะซื้อหรือขายที่ดินบ้านเรือน เหล่านี้ ก็ต้องได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์ ผู้พิทักษ์นี้ศาลตั้ง มิฉะนั้นอาจถูกบอกเลิกจ้างได้ ผู้พิทักษ์ไม่มีอำนาจทำแทน มีแต่ให้ความยินยอมเท่านั้น อ้อ ลืมบอกไปว่า ผู้อนุบาลไม่มีอำนาจทำนิติกรรมสำคัญ ๆ แทนคนไร้ความสามารถทำนองเดียวกับพ่อแม่ของผู้เยาว์ต้องขออนุญาตศาลก่อนเหมือนกัน”

๖.๒ ทรัพย์สิน

“ทรัพย์สินกับสินต่างกันหรือเปล่า น้อง”

“แหม ปัญหาที่แต่ละข้อนี้จ้ะ ๆ ทั้งนั้นเลยนะ สินเฉย ๆ ไม่ค่อยใช้กัน มีแต่สินทรัพย์ หรือไม่ก็ทรัพย์สิน ซึ่งสินทรัพย์นั้นหมายถึงกองหนี้ ส่วนทรัพย์สินนั้น กฎหมายจำแนกเป็นสองคำ คือ ทรัพย์สินเฉย ๆ คำหนึ่ง กับทรัพย์สินอีกคำหนึ่ง ทรัพย์สินนั้นแปลว่าวัตถุมีรูปร่าง อย่างสิ่งของที่เรามองเห็นนี้แหละ แบ่งเป็น เคลื่อนที่ได้พวกหนึ่ง เรียกว่า สงหาริมทรัพย์ กับ ที่เคลื่อนที่ไม่ได้อีกพวกหนึ่ง เรียกว่า อสังหาริมทรัพย์ ส่วนอีกคำหนึ่งคือ ทรัพย์สิน นั้นรวมทั้งทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุมีรูปร่าง และพลังงานที่เรามองมันไม่เห็นหรือจับต้องมันไม่ได้ เช่น กระแสหรือแรงลมที่เขาคัดไว้ใช้งานด้วย เหล่านี้ก็เป็นทรัพย์สิน”

การได้กรรมสิทธิ์

“ถ้าเราไปลักไปปล้นเขา เราได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ไปปล้นไปลักมาหรือเปล่าน้อง”

“กรรมสิทธิ์อาจได้มา ๒ ทาง คือ (๑) โดยนิติกรรม เช่น ซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือขอเอาเปล่า ๆ เป็นเรื่องที่เจ้าของเขาเต็มใจให้ กับ (๒) โดยทางอื่น เช่น เข้าถือเอาทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของ หรือที่เขาทิ้งแล้ว หรือ โดยครอบครองปรปักษ์ ลักเอาแย่งเอาอย่างที่ไม่ตามนั้นแหละ การลักเอาของผู้อื่นตามหลักไม่ได้กรรมสิทธิ์ ดีไม่ดีเข้าไปนอนในตรง แต่ได้เพราะครอบครองนาน ที่เขาเรียกว่าครอบครองปรปักษ์นั่นเอง ต้องครอบครองอย่างเป็นเจ้าของนะ”

“นานเท่าไรน้อง”

“แล้วแต่ประเภททรัพย์สิน ถ้าเป็นทรัพย์สินเคลื่อนที่ได้ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ไต๊ะ แก้ว อัญมณี อย่งนี้ ตามธรรมดา ครอบครองเพียง ๕ ปี ก็ได้กรรมสิทธิ์ แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ไม่ได้เช่นที่ดินบ้านเรือนต้องครอบครองถึง ๑๐ ปี เว้นแต่ที่ดินมือเปล่า เช่น ที่ดิน น.ส.๓ หรือ ส.ค.๑ ซึ่งครอบครองเพียง ๑ ปี ก็ได้กรรมสิทธิ์

แต่ถ้าเป็นการไปลักไปชิงขามาอันเป็นความผิดอาญา อายุความครอบครองมันจะยาวออกไปตามอายุความอาญา เช่น ผมลักมิดได้เล่มนี้ของพี่ไป ผมต้องครอบครองถึง ๑๐ ปี หรือ ผมบุกกรุกเข้าไปครอบครองที่นาของพี่ ซึ่งเป็นความผิดฐานบุกรุก ผมต้องครอบครองถึง ๑๐ ปี ตามอายุความอาญา จึงจะได้กรรมสิทธิ์ แม้จะเป็นที่ดินมือเปล่า ซึ่งปกติครอบครองเพียงปีเดียวก็ตาม”

“ทำไมกฎหมายจึงแบ่งทรัพย์สินออกเป็นเคลื่อนที่ได้และเคลื่อนที่ไม่ได้ มันคงสำคัญไม่เท่ากันหรือน้อง”

“ความจริง ธรรมชาติมันแบ่งเอง กฎหมายก็เลยถือตาม ที่ว่าสำคัญนั้นก็ปัจจัยหนึ่ง อสังหาริมทรัพย์ สำคัญกว่าสังหาริมทรัพย์ เพราะมันเป็นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินของมนุษย์ แต่สังหาริมทรัพย์บางอย่าง เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ซึ่งเกษตรกรต้องใช้ลากเข็นซบซี้ ทำไร่นา ก็สำคัญไม่น้อยเหมือนกัน ทรัพย์สินที่สำคัญ ๆ เหล่านี้ จะซื้อจะขาย จะให้ หรือทำนิติกรรมใด ๆ ก็ต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ด้วย และต้องทำเป็นหนังสือหนึ่งหากันเป็นหลักเป็นฐานด้วย มิฉะนั้น เป็นโมฆะ เท่ากับไม่ได้ซื้อไม่ได้ขาย ส่วนทรัพย์สินนอกนั้นขายได้สบาย ๆ”

“เออ เห็นน้องว่าถือเอาทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของได้กรรมสิทธิ์ ถ้าเป็นที่ดินไม่มีเจ้าของจะเข้าถือเอาได้ไหม”

“ปัญหาดีพื้ที่ด ที่ดินไม่มีเจ้าของนั้นถือว่าเป็นของหลวง ต้องขออนุญาตจับจอง แล้ววางทำประโยชน์ ตามกฎหมายที่ดินจึงจะได้สิทธิ์ ทางกรมจะได้ออก น.ส.๓ หรือโฉนดที่ดินให้แล้วแต่เรื่องเข้าไปครอบครองเอาโดยพลการไม่ได้เหมือนเมื่อก่อนแล้ว มีตัวอย่าง คนเข้าไปปลูกบ้านริมทางหลวงซึ่งเป็นที่ยของหลวง ทั้งยังปลูกกล้วยปลูกอ้อย ต่อมามีคนมาแย่งครอบครอง ศาลท่านยังไม่ยอมให้เจ้าของเก่าคือผู้ครอบครองอยู่ก่อนนั้นฟ้องขับไล่เลย”

“เออ พี่จำได้นะ สมัยสงครามอินโดจีน ทางกรมมาไล่จับเอาม้าบังจันของพ่อของน้องไปใช้ในการสงคราม ทำไมทางการมีอำนาจเอาทรัพย์สินของเอกชนไปเล่า ๆ หรือน้อง”

“ตามหลัก ทางกรมจะเอาทรัพย์สินของเอกชนโดยเขาไม่ยินยอมนั้นไม่ได้ แม้แต่จะเอาที่ดินไปสร้างทางด่วน สร้างโรงพยาบาล สร้างสนามบิน หรือสร้างทางรถไฟ ก็ต้องออกกฎหมายเวนคืนที่ดินบริเวณนั้นเสียก่อน และทางการจะต้องใช้ค่าทดแทนให้แก่เจ้าของที่ดินตามสมควรด้วย แต่ในกรณีสงครามนี้พูดยากนะพี่นะ ปกติทางการมักจะประกาศใช้กฎอัยการศึก และเมื่อนั้นผู้นำของประเทศยิ่งใหญ่ มัก ท่านคิดว่าอะไรควรก็ทำไป เพื่อประโยชน์ของชาติ ซึ่งยิ่งใหญ่กว่าประโยชน์ของเอกชน ในกรณีฉุกเฉินยอมทำได้”

แดนกรรมสิทธิ์ ดอกผล

“เขาวัวของของเรา เราจะใช้มันอย่างไรก็ได้ จริงไหมน้อง”

“ต้องใช้ภายในขอบเขต อย่าให้เดือดร้อนคนอื่น เช่น เรามีบ้านเราจะอยู่เอง หรือให้เช่า ก็ยอมทำได้ ไม่ชอบใจจะขายมันเสียก็ได้ ถ้าเราใช้เองก็อย่าให้ชาวบ้านข้างเคียงเดือดร้อน เรามีที่ดิน เราอาจขุดมันลึก ยิ่งงักก็ได้ แต่ต้องป้องกันไม่ให้ที่ดินข้างเคียงเขาพังเสียก่อนจึงขุดได้ บางครั้งต้องยอมให้ความสะดวกแก่คนอื่นเขาด้วย เช่น ที่ข้างเคียงเขาจะขอมบ้านก่อกำแพง เขาขออนุญาตเข้ามาในที่ดินของเราตามความจำเป็นเพื่อทำสิ่งเหล่านั้น เราก็ต้องยอมเขา”

พอตีผู้ใหญ่พินพาผ่านมาได้นั่งคุยด้วย ช่วยกันถามปัญหาผม ผู้ใหญ่เรียกผมว่าอาจารย์

“ผมมีปัญหารับอาจารย์ คือราษฎรหมู่บ้านผมสองคนมีที่ดินสวนติดกัน ปลูกแตง แตงมันก็เลื้อยเข้าไปในที่ดินของกัน เกิดลูกเกิดเต้าในนั้น ถึงเวลาก็แย่งลูกแตงกัน อาจารย์ช่วยตัดสินด้วย”

“ต้นของใครลูกมันก็เป็นที่ของคนนั้นแหละ ก็เลิกต้นแดงกลับมาไว้ตามเดิมเสียก็แล้วกัน อย่าได้แย่งกัน เพราะว่า ตามหลัก แม่ทรัพย์เป็นของใคร ดอกผลก็เป็นของคนนั้น อย่างผู้ใหญ่เอาเงินไปฝากในธนาคาร ได้ดอกเบี้ย ดอกเบี้ยก็ต้องเป็นของผู้ใหญ่ ถึงคนอื่นเอาเงินของผู้ใหญ่ไปฝาก ดอกมันก็ต้องให้ผู้ใหญ่ หรือคนอื่นเลี้ยงควายของผู้ใหญ่ ตกลูกมา ลูกมันก็ต้องเป็นผู้ใหญ่”

“อีกคู่หนึ่ง ต้นกล้วยมันงอกเข้าไปในที่ดินข้างเคียง อย่างนี้จะทำอย่างไร เจ้าของที่ดินข้างเคียงจะสับมันทิ้งได้ไหม”

“ได้ครับ คือจะสับมันทิ้งเสีย หรือจะสับเอาไปต้มให้หมูกินก็ได้”

“ถ้ามันโตจนมีลูกจะตัดเอาได้ไหม”

“กฎหมายมีว่าอย่างนั้นผู้ใหญ่ ก็ไม่ที่ยื่นเข้าไปในที่ดินข้างเคียง เจ้าของที่ข้างเคียงจะบอกให้เจ้าของต้นไม้จัดการตัดกิ่งที่ล้ำออกเสียก็ได้ ถ้าเขาไม่ตัด เจ้าของที่ดินจะตัดเอาไว้เสียก็ได้ แต่ถ้าเป็นรากไม้ชอนเข้าไปในที่ดินข้างเคียง เจ้าของที่ดินข้างเคียงตัดรากไม้นั้นไว้ได้เลย โดยไม่ต้องบอกเจ้าของต้นไม้ แม้ต้นมันจะโคนก็ตามที นอกที่คือต้นเล็กนั่นเองงอกขึ้นในที่ดินของเราก็ยอมเป็นของเรา เจ้าของที่ดินข้างเคียงน่าจะตัดเอาไว้ได้ มันโตเป็นต้นมีลูกก็น่าจะได้ลูกมันด้วย”

“เจ้าของที่นาอีกเจ้าหนึ่ง เกิดไปปิดคลองส่งน้ำสาธารณะ ทำให้น้ำท่วมที่ดินข้างเคียงเดือดร้อน จะทำยังไงครับ”

“คนปิดมีความผิดอาญา เป็นลหุโทษ ฐานทำให้คลองส่งน้ำสาธารณะติดขัด บอกนายอำเภอชี้ถ้าบอกไม่ทัน น้ำมันท่วมนาราชวร ผู้ใหญ่ก็จัดแจงพาราษฎร์ชุดเจ้าคนนั้นเสียเลยก็ยิ่งได้ ปกติตามกฎหมาย เจ้าของที่ดินต่ำจะต้องรับน้ำซึ่งไหลจากที่ดินสูง ถ้าตามธรรมดา น้ำมันไหลอย่างนั้นอยู่ก่อนแล้ว แม้น้ำมันจะมาท่วมเวลาฝนตกชุกก็ตาม และถ้าฝนแล้ง เจ้าของที่ดินจะสูบน้ำไว้ใช้คนเดียวหมด จนเจ้าของที่ดินต่ำเดือดร้อนไม่มีน้ำใช้ก็ไม่ได้”

“อีกรายหนึ่งครับ หมามันไปกัดควายน้อยคนอื่นเข้า เจ้าของหมาจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้เจ้าของควายเขาหรือเปล่า”

“รับผิดชอบ เพราะเป็นละเมิด ที่เดินเล่อไม่ดูเลหามาให้ตี ใครดูเลหามาคนนั้นรับผิดชอบ ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของหมา”

ภาระจำยอม

“อีกรายหนึ่งปิดกั้นทางเดินไปนาราชวร เดือดร้อนกันมาก ผมจะเปิดทางได้ไหม”

“ถ้าเป็นทางสาธารณะก็เปิดได้ แต่ถ้าเป็นทางภาระจำยอมหรือทางจำเป็นต้องให้ผู้มีสิทธิเขาฟ้องร้องกันเอง”

“ทางภาระจำยอมกับทางจำเป็นคืออะไรครับ ไม่ใช่ทางสาธารณะหรือ”

“ไม่ใช่ครับ ทางสาธารณะนั้นเป็นสมบัติส่วนรวม ไม่มีเจ้าของ ถ้าเคยมี เจ้าของที่ดินก็ได้ยุติให้เป็นทางสาธารณะแล้ว อาจพูดยกให้ต่อหน้ากำนันผู้ใหญ่บ้าน หรือนายอำเภอ หรือมีฉันทาก็ได้ปล่อยให้มันกลายเป็นทางหลวงไปโดยปริยาย แต่ทางภาระจำยอมและทางจำเป็นนั้นยังเป็นของเจ้าของที่ดินอยู่ เพียงแต่ว่าจำยอมให้เจ้าของที่ดินข้างเคียงใช้เดิน เช่นผมกับผู้ใหญ่มีที่ดินติดกัน ผมเดินทางอื่นก็

ได้ แต่ผมชอบเดินผ่านที่ดินผู้ใหญ่ออกสู่ถนนสาธารณะ เพราะมันใกล้ดี แรก ๆ ผู้ใหญ่มีสิทธิปิด แต่ถ้าผมเดินนานถึง ๑๐ ปีแล้วผมได้สิทธิถาวร ผู้ใหญ่ปิดไม่ได้ จำต้องยอมให้ผมเดิน ใครอยู่ในที่ดินของผมก็มีสิทธิเดิน จึงเรียกว่าภาระจำยอม ภาระจำยอมอาจเป็นรูปอื่นก็ได้ เช่นหลังคาบ้านผมล้ำเข้าไปในที่ดินของผู้ใหญ่ ๑๐ ปีก็ได้สิทธิเหมือนกัน ไม่ต้องรื้อ ภาระจำยอมเกิดจากการตกลงกันก็มีนะ ส่วนทางจำเป็นนั้นคล้ายทางภาระจำยอม เป็นเรื่องที่ดินถูกล้อม ไม่มีทางออก เจ้าของที่ดินที่ถูกล้อมมีสิทธิผ่านที่ดินที่ล้อมออกสู่ทางสาธารณะตรงที่ใกล้ที่สุด แต่ต้องเสียค่าทดแทน ไม่เหมือนทางภาระจำยอมตรงที่ต้องเสียเงินนี้เอง แต่ถ้าเป็นเรื่องแบ่งแยกที่ดินแปลงใหญ่ออกเป็นแปลงเล็ก ๆ หลาย ๆ แปลง ทำให้ที่ดินแปลงในไม่มีทางออก อย่างนี้เจ้าของที่ดินแปลงในมีสิทธิเดินผ่านที่ดินแปลงนอกออกสู่ทางสาธารณะโดยไม่ต้องเสียเงิน ที่ต่างอีกอย่างก็คือความจำเป็น ภาระจำยอมนั้นไม่มีความจำเป็น”

“ต้องจดทะเบียนอะไรไหมครับ”

“ทางจำเป็นไม่ต้องจดทะเบียน แต่ทางภาระจำยอมเห็นจะต้องจดทะเบียน ไม่จดทะเบียนจะเสียสิทธิ ถ้าที่ดินภาระจำยอมตกไปอยู่ในมือของผู้อื่นซึ่งรับโอนโดยสุจริต”

“ทางพวกนี้มันหมดไปได้ไหมน้อง” ทิดสมถาม

“ทางจำเป็นหมดไปเมื่อหมดความจำเป็น เช่น ที่ดินแปลงในมีถนนตัดผ่าน ส่วนทางภาระจำยอมนั้น ถ้าไม่ใช่ ๑๐ ปีก็หมด ทางภาระจำยอมหมดประโยชน์ เช่น มีทางหลวงตัดผ่านที่ทั้งสองแปลงนั้น ทางหลวงอยู่ติดทางภาระจำยอมเลย อย่างนี้ก็ไม่รู้จะไปเดินกระย่องกระแย่งอยู่บนทางภาระจำยอมทำไม ก็ขับรถปรี้อออกไปตามทางหลวงเสียเลยไม่ดีกว่า อีกอย่างหนึ่ง ถ้าที่ดินทั้งสองแปลงกลายเป็นของเจ้าของที่ดินคนเดียวกันก็ดี หรือที่แปลงหนึ่งแปลงใดมันพังทลาย กลายเป็นแม่น้ำหรือเป็นภูเขาไฟไปเสีย ภาระจำยอมก็อยู่ไม่ได้เหมือนกัน เข้าใจไหมครับ”

“ขอบใจน้องมาก” ทิดสมพูด ขณะกำลังจะถามปัญหาผมผู้ใหญ่มิพาก็กถามขึ้นก่อนว่า

“ยายแดงให้ยายมีอาศัยที่ปลูกบ้านอยู่มานานแล้ว อย่างนี้ยายมีได้สิทธิใหม่อาจารย์”

“ไม่ได้สิทธิอะไร นางแดงไล่เมื่อไรก็ได้ ถ้ายายมีอยากได้สิทธิต้องครอบครองเป็นปรปักษ์กับนางแดง คือครอบครองอย่างเป็นของตัวเอง ถ้าเป็นที่ดินมีโฉนด ๑๐ ปีก็ได้สิทธิ์ แต่ถ้าเป็นที่ดินน.ส.๓ หรือ ส.ค.๑ (ไม่มีโฉนด) ปีเดียวก็ได้สิทธิ หรือมีฉะนั้นเขาต้องไปจดทะเบียนสิทธิเหนือพื้นดินกัน”

“ไม่ใช่สิทธิอาศัยหรือครับ”

“สิทธิอาศัย นั้นหมายถึงสิทธิที่จะอยู่ในโรงเรียนคนอื่นโดยไม่ต้องเสียค่าเช่า แต่บ้านที่ปลูกมันเป็นของยายมีปลูก ยายมีแก่ก็อยากจะเป็นเจ้าของบ้านนั้น ถ้าไม่จดทะเบียนสิทธิเหนือพื้นดินบ้านมันก็จะกลายเป็นของเจ้าของที่ เพราะมันเป็นทรัพย์ที่ติดที่ดิน เป็นส่วนควบของที่ดิน เจ้าของที่ดินเป็นเจ้าของส่วนควบ”

“ที่ว่าสิทธิเหนือพื้นดิน คืออะไรครับอาจารย์”

“คือสิทธิที่คนคนหนึ่งเป็นเจ้าของสิ่งก่อสร้างบนดินหรือใต้ดิน เช่น กรณียายมีกับนางแดง หรือ ผมยกที่ดินให้บุตรสาว ยกตึกให้บุตรชาย จึงจดทะเบียนให้บุตรชายมีสิทธิเหนือพื้นดินแปลงนั้น มีฉะนั้นตึกมันจะเป็นของลูกสาว”

“เ้า เพราะอะไรล่ะครับ”

“ก็เพราะตึกเป็นทรัพย์สินที่ดิน มันเป็นส่วนควบของที่ดิน เพราะมันแยกไม่ออก กฎหมายให้ส่วนควบเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของที่ดินด้วย ถ้าไม่อยากให้เป็นก็ต้องจดทะเบียนสิทธิเหนือพื้นดินไว้แบบนี้แหละ”

“เหมือนเช่าอะครับ”

“คล้ายกัน แต่ว่าสิทธิเหนือพื้นดินบางรายอาจไม่ต้องเสียค่าตอบแทน เช่นกรณีที่ผมยกทรัพย์สินให้บุตรสองคนที่ยกตัวอย่างมาแล้วเป็นอาทิ”

“ผมก็จะยกที่ดินและบ้านให้ลูกชาย แต่กลัวว่ามันได้ไปแล้ว มันจะไม่ให้ผมอยู่ เพราะเมียมันไม่ค่อยดี และมันก็รักเมียมันมากกว่ารักพ่อ ผมจะทำอะไรดีครับอาจารย์

“ก็จดทะเบียนสิทธิเก็บกินเสียซี แล้วจะทำให้ผู้ใหญ่มีสิทธิที่จะครอบครอง ใช้และถือเอาประโยชน์ในที่และบ้านเหมือนของผู้ใหญ่เองต่อไป อย่าไปคิดอะไรให้มากนัก ลูกไม่เคารพพ่อแม่ไม่มีหอรอก อีกอย่างลูกฟ้องพ่อแม่ไม่ได้ เพราะกฎหมายห้ามไว้”

“เขาไม่ต้องฟ้องหอรอกครับอาจารย์ เพียงพูดเสียดสิผมก็ไม่อยู่แล้ว”

“อีกรายหนึ่ง ชายที่ดินและตึกแถวกัน คนซื้อมีเงินไม่พอจ่าย ชาติอยู่หลายหมื่น ผู้ขายจะทำอย่างไรจึงจะได้รับชำระหนี้หมด”

“มีหลายทางครับผู้ใหญ่ ทางหนึ่ง ตอนจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์กันนั้นนะ ให้เจ้าหน้าที่จดทะเบียนนิติกรรมไว้เสียด้วย อีกทางหนึ่งคือ จดทะเบียนจำนองที่ดิน ที่ซื้อขายกันนั้นเป็นประกันหนี้ที่ค้าง ถ้าได้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่ว่ามานี้ หากมีการขายทอดตลาดที่ดินแปลงนั้น เช่นว่าเจ้าหน้าที่จดทะเบียนโอนออกขายทอดตลาด ผู้ขายก็มีสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้ก่อน อีกทางหนึ่ง ถ้าที่ดินแปลงนั้นมีรายได้ เช่น มีตึกในที่ให้คนเช่าอย่างนี้ อาจจดทะเบียนภาระติดพันให้ผู้ขายมีสิทธิได้รับชำระหนี้จากค่าเช่าตึกในที่ดินนั้นต่อไป ทั้งนี้แล้วแต่จะตกลงกัน”

จากนั้น ทั้งผู้ใหญ่พิมพาและทิดสมต่างขบใจผม ขณะที่ผมขอตัวกลับที่พัก

๗. การทำนิติกรรม

เช้าวันรุ่งขึ้น ผู้ใหญ่พิมพาแวะมาคุยกับผมอีก ในมือถือกล้วยหวีหนึ่ง เป็นกล้วยหอมจันทร์ที่ผมชอบ

“ผมจะไปบ้านหวาย ได้ข่าวว่าอาจารย์ยังไม่กลับก็เลยแวะมาถามปัญหาที่ข้องใจอยู่ อาจารย์คงกรุณานะครับ” ผมบอกผู้ใหญ่ว่ายินดี เพราะผมมาก็เพื่อช่วยเหลือพี่น้องประชาชนผู้ไร้ที่พึ่งทางปัญญา

“ผมอยากรู้คำว่า นิติกรรม ที่อาจารย์พูดถึงเมื่อวานนี้ ผมไม่แน่ใจว่ามันมีอะไรบ้าง”

“มันเป็นคำในกฎหมายครับ พูดย่างๆ ก็คือ การกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายของคน ที่คนทำด้วยความตั้งใจที่จะให้เกิดผลอย่างหนึ่งอย่างใดตามกฎหมาย” ผมอธิบายยังไม่ทันจะหมดเปลือกผู้ใหญ่ก็ถามขึ้น

“อย่างนั้น ไปตีหัวเขาคงไม่ใช่กฎหมาย เอ๊ย คงไม่ใช่นิติกรรมนะครับอาจารย์ เพราะมันเป็นการไม่ชอบ” พูดแล้วก็หัวเราะดัง ๆ

“ไม่ใช่ครับ แต่มันก็มีผลตามกฎหมายเหมือนกันนะ คือ เจ้าตัวติดคุก และต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายให้แก่มูลนิธิ หรือทายาทของผู้ตาย ถ้าผู้ถูกตีตายนะ ผู้ใหญ่จะเห็นว่า เจ้าตัวไม่ตั้งใจจะรับผิดชอบติดคุกติดตารางเลย เป็นการกระทำผิด เป็นเหตุให้เกิดหนี้ซึ่งผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบ เหมือนคนตายลงเป็นเหตุให้มรดกตกทอดไปยังทายาท ทำให้การสมรสขาดลง เหตุที่มีผลตามกฎหมายโดยคนไม่ตั้งใจให้เป็นไปนี้เขาเรียกว่า นิติเหตุ ครับ”

“ช่วยยกตัวอย่างนิติกรรมให้ดูได้ไหมครับ”

“เยอะครับผู้ใหญ่ อย่างผู้ใหญ่ได้ของมาฝากผมนี่ก็เป็นนิติกรรม คือ การให้ เป็นสัญญาอย่างหนึ่ง ผู้ใหญ่ชื่อโก๋เขา ๑ ตัว ชื่อเสือให้ลูก ชายข่าวให้โรงสี โดยสารรถเมล์ ล้วนแต่เป็นการทำนิติกรรมทั้งสิ้น นิติกรรมบางอย่างก็ทำคนเดียว เช่น การทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้ใครต่อใครที่ทราบ ๆ กันอยู่บ่อย ๆ นี้แหละ เรียกว่านิติกรรมฝ่ายเดียว แต่บางอย่างและส่วนใหญ่มีคู่กรณี ๒ ฝ่าย เช่น การที่เราซื้อขายสิ่งของต่าง ๆ อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน บางอย่างก็ทำกันหลายฝ่าย เช่น คนหลาย ๆ คนทำสัญญาเข้าหุ้นลงทุนกันทำมาค้าขาย เป็นห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท เป็นอาทิ นิติกรรมสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายนี้เป็นสัญญา ผู้ใหญ่จะเห็นได้ว่า นิติกรรมที่ผมยกตัวอย่างมานี้ และที่ไม่ยกตัวอย่าง เกิดจากความตั้งใจของคนเพื่อให้เกิดความผูกพัน โดยชอบตามกฎหมายทั้งนั้น ทั้งที่สำคัญมาก และสำคัญน้อย แม้ผู้ใหญ่ให้ไม่ชัดไฟผมก้านเดียวผมรับไว้ก็เป็นนิติกรรม”

ผู้ใหญ่อุทานเบา ๆ ว่า “อ้อ” แล้วพูดต่อไปว่า

“ผมนึกว่าจะต้องทำเป็นหนังสือหนึ่งหาเป็นทางการอะไรใหญ่โต ที่แท้ก็แค่นี้เอง”

“ว่าที่จริงมันก็สำคัญอยู่นะผู้ใหญ่ ที่ผมพูดอย่างนี้ก็เพราะชีวิตประจำวันของคนเราเกี่ยวข้องกับนิติกรรม จริงไหมครับ บางอย่างสำคัญมาก บางอย่างก็ไม่สำคัญเลย อย่างที่ผมยกตัวอย่างมานั้นแหละ ถ้าผู้ใหญ่ยกที่ดินและบ้านเรือนให้ลูกอย่างนี้จะเห็นว่ายี่สำคัญมาก อันไหนที่สำคัญมาก ๆ กฎหมายก็บังคับให้ทำกันเป็นหนังสือ แค่นั้นยังไม่พอ คู่กรณียังจะต้องนำไปจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ด้วย เช่น การซื้อขายที่ดินบ้านเรือน สัตว์พาหนะ (สัตว์ใช้งาน ถ้าสัตว์เล็ก หรือซื้อไปฆ่าไม่ต้อง) อันมีช้าง ม้า โค กระบือ หรือทรัพย์สินอื่นที่ซื้อขายกันราคาตั้งแต่ ๕๐๐ บาทขึ้นไป ต้องทำเป็นหนังสือ หรือไม่นั้นก็มีการส่งมอบทรัพย์สินหรือใช้เงินกันแล้ว จึงจะบังคับกันได้ บางอย่างที่สำคัญเทียบ ๆ กันกฎหมายให้จดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น การสมรส การรับบุตรบุญธรรม การหย่า การรับบุตรเป็นทางการ เป็นต้น แต่ที่สำคัญลดหลั่นลงมา กฎหมายให้ทำเป็นหนังสือเป็นหลักเป็นฐานเช่นชื่อเสียงกันไว้ให้ปรากฏจะได้ไม่กล่าวอ้างกันด้วยปาก เช่น การทำสัญญาประนีประนอมยอมความ การกู้เงินกว่า ๕๐ บาท การเช่าที่ดินบ้านเรือน เป็นอาทิ แต่การเช่านี้มีที่นำสังเกตอยู่นิดหนึ่งนะ คือ ถ้าเช่าอสังหาริมทรัพย์เกิน ๓ ปี ต้องจดทะเบียน และถ้าเป็นเช่าซื้อต้องทำเป็นหนังสือ แต่สำหรับสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ กฎหมายปล่อยให้ทำนิติกรรมกันโดยเสรี เช่น ผมขอไม่จิ้มฟันที่ติดสมอย่างนี้ ฟันที่ติดจะยื่นไม่จิ้มฟันให้ผมฟรี ๆ หรือจะให้ผมทำหนังสือสัญญารับมอบ ถ้าไม่กลัวว่าใครจะขบขันก็ยอมทำได้ อย่างซื้อรถยนต์อย่างนี้ตกลงกันด้วยปาก จ่ายเงินจ่ายทองแล้วก็ดี”

“อะไรกันครับ อาจารย์ ซื้อรถกันด้วยปาก ราคาเป็นแสน มันสำคัญยิ่งกว่าชื่อข้างเสียอีก ทำไม

กฎหมายยอมให้ทำกันด้วยปากเปล่าได้”

“เพราะสมัยบัญญัติกฎหมายนั้นไม่มีรถยนต์”

“แล้วผลของการไม่ปฏิบัติตามแบบแผนของกฎหมายเป็นยังไง” ผู้ใหญ่ซัก

“เขาเรียกแบบเฉย ๆ ครับผู้ใหญ่ ผลของการไม่ปฏิบัติตามแบบนี้มีหลายอย่าง คือ สำหรับแบบแรก ที่กฎหมายบังคับให้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่นั้น ถ้าไม่ทำตามผลเป็นโมฆะ เท่ากับไม่ได้ทำนิติกรรมกันเลย มีเรื่องข่าวยู่เรื่องหนึ่ง ตาคณหนึ่งแกขายวัว พอขายไปแล้วก็นึกเสียดาย จึงเอาไปคืน คนซื้อเขาแจ้งความจับ อัยการฟ้องศาลฐานลักทรัพย์ สืบพยานอยู่ครึ่งค่อนวัน จึงรู้ว่าขายกันโดยไม่ได้จดทะเบียน”

“แล้วไงครับ”

“ศาลยกฟ้องโจทก์ละซี เพราะว่าวัวมันยังเป็นของผู้ขายอยู่ เท่ากับไม่มีการขาย คนขายยอมจะเอาคืนมาได้ เพราะมันเป็นทรัพย์ของเขาอยู่ ศาลก็เลยยกฟ้อง อีกรายหนึ่ง ขายที่ดินมีโฉนด ไม่จดทะเบียน คนขายหิวแหลมได้เงินแล้วไม่อยากจะขายอย่างตัวอย่างแรกนั้นแหละ ทั้ง ๆ ที่ให้ที่ดินเขาไปแล้ว ถึงหน้านาจัดแจ้งเข้าไปไถ่वान ผู้ซื้อฟ้องหาว่าบุกรุก ศาลก็ต้องตัดสินยกฟ้องเหมือนกัน เพราะกรรมสิทธิ์ยังเป็นของผู้ขายอยู่ เนื่องจากการซื้อขายเป็นโมฆะเพราะไม่ได้จดทะเบียน”

“แล้วทำไมไม่ทำเป็นหนังสือล่ะครับ”

“ถ้าไม่ทำเป็นหนังสือนั้น บางอย่างก็ให้เป็นโมฆะ เช่น สัญญาเช่าซื้อเป็นต้น แต่บางอย่างก็บังคับได้ไม่เต็มที่ เช่น สัญญาเช่าอสังหาริมทรัพย์ที่ไม่จดทะเบียนให้บังคับได้เพียง ๓ ปี พูดถึงเรื่องนี้ก็อยากจะเล่าเรื่องคดีที่มันเกิดจากความมั่งง่ายของคนให้ฟัง ความจริงน่าจะเรียกว่าความไม่รู้มากกว่านะ คือ สัญญาที่ปลูกบ้านอยู่ บางรายก็ว่ากันเป็น ๒๐-๓๐ ปี แต่ไม่จดทะเบียนกัน ค่าหน้าดินก็เสียไปแล้วเป็นหมื่น บางรายเป็นแสน พอเขาไปได้ ๕-๖ ปี เจ้าของที่ดินชักงอแวงเสียแล้ว หาเรื่องทะเลาะกับผู้เช่า แล้วพาลอกลึกสัญญาเช่า อย่างนี้ผู้เช่าก็นั่งเข็ดน้ำตา เพราะไม่มีทางสู้เลยเพราะว่า สัญญาที่ทำกันไว้ ๒๐-๓๐ ปีนั้นใช้บังคับได้เพียง ๓ ปี ระหว่าง ๓ ปีผู้ให้เช่าฟ้องขับไล่ หรืออกลึกสัญญาไม่ได้ แต่พอพ้น ๓ ปีไปแล้ว ถือว่าเป็นการเช่าโดยไม่มีกำหนดเวลา ซึ่งผู้ให้เช่ามีสิทธิบอกเลิกได้ตามกฎหมาย เมื่อผู้ให้เช่าบอกเลิก ผู้เช่าก็ต้องรื้อถอนบ้านออกไป”

“ถ้าไม่ทำเป็นหนังสือมีผลตามกฎหมายยังไงน้อง” ทิดสมถาม

“ถ้าไม่ทำเป็นหลักฐานเป็นหนังสือ กฎหมายห้ามมิให้ฟ้องร้องบังคับคดี เช่น พี่ให้ผู้ใหญ่ยืมเงิน ๕,๐๐๐ บาท โดยไม่มีสัญญากู้ยืมซึ่งผู้ใหญ่เซ็นไว้ให้ พี่จะฟ้องเรียกเงินจากผู้ใหญ่ไม่ได้ หากพี่ฟ้องไป ถ้าผู้ใหญ่รับว่าได้ก็ตีไป เพราะคำรับของผู้ใหญ่ก็เป็นหลักฐานอย่างหนึ่ง ถ้าผู้ใหญ่ปฏิเสธ พี่จะนำพยานบุคคลเข้าเบิกความปากเปล่าว่าเห็นผู้ใหญ่ยืมเงินพี่ไม่ได้ กฎหมายห้ามสืบ ศาลไม่รับฟัง แต่ถ้าวันตัดสินผู้ใหญ่มีจดหมายไปถึงพี่ขอบอกขอบใจพี่ที่ให้ยืมเงิน ๕,๐๐๐ บาท จดหมายนั้นเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งซึ่งพี่สามารถนำไปฟ้องร้องผู้ใหญ่ให้ชำระเงินที่กู้คืนพี่ได้ หลักฐานเป็นหนังสือนี้นะต้องมีลายมือชื่อของผู้ที่จะต้องรับผิดชอบ ถ้าไม่มีก็ฟ้องเขาไม่ได้เหมือนกัน”

“โมฆะ กับ โมฆียะ ต่างกันยังไงครับ” ผู้ใหญ่พินิจถาม

“ผมพูดมาแล้วว่า โหมะนั้นเป็นการกระทำที่ไร้ผล หรือเสียเปล่า เท่ากับไม่ได้ทำอะไรเลย เช่น ชายวัวไม่จดทะเบียนซื้อขายก็เท่ากับไม่ได้ขาย ส่วนคำว่าโมฆียะหรือโมฆียะกรรมนั้นเป็นการกระทำที่อาจบอกล้างได้ เกิดจากความไม่สามารถของบุคคล เช่น ผู้เยาว์ทำนิติกรรมเกินตัวเกินวัย ไปซื้อของแพง ๆ หรือคนบ้าซื้อของขายของ นิติกรรมนั้นมันยังใช้ได้อยู่ แต่อาจจะถูกผู้แทนโดยชอบธรรม คือบิดามารดาของผู้เยาว์ หรือผู้ดูแลคนบ้าบอกล้างเสียได้ เมื่อบอกล้างแล้วจะมีผลเท่ากับไม่ได้ทำ แต่ถ้าไม่บอกมันก็ยังใช้ได้ และถ้าไม่บอกล้างภายใน ๑ ปีนับแต่เวลาที่อาจบอกล้างได้ ก็ใช้ได้เหมือนนิติกรรมที่สมบูรณ์ทั้งหลาย เข้าใจหรือยังครับ”

ทั้งผู้ใหญ่และทิดสมต่างอุทานว่า อ้อ แล้วทิดสมถามผมอีกว่า

“แล้วนิติกรรมที่เกี่ยวกับบอสังหาริมทรัพย์ หรือทรัพย์สินสำคัญ ๆ เหล่านั้นจะไปจดทะเบียนกันที่ไหน น้อง” ผู้ใหญ่พึมพำว่า ปัญหาดี ๆ

“ถ้าเป็นที่ดินมีโฉนดก็ไปจดทะเบียนที่สำนักงานที่ดิน นะครับ ปกติอยู่ในตัวจังหวัด ถ้าเป็นน.ส.๓ ก็ไปจดทะเบียนที่อำเภอ ถ้าเป็นบ้านเรือนเช่น จดทะเบียนเช่าตึกอย่างนี้ก็ไปจดทะเบียนที่อำเภอ ถ้าเป็นที่ดิน ส.ค.๑จดไม่ได้เลย ต้องขอให้ทางการออก น.ส.๓ ให้ก่อนแล้วจึงจดทะเบียน หรือจะมอบอำนาจให้ผู้ซื้อไปออก น.ส.๓ และจดทะเบียนเอาเองก็ได้ จดที่อำเภอเหนือ ถ้าเป็นข้าง ม้า วัว ควายก็ไปจดทะเบียนที่อำเภอจดที่อำเภอแยะครับ พุดง่าย ๆ ก็คือ ทะเบียนมันอยู่ที่ไหนก็ไปจดทะเบียนที่นั่น ถ้าเป็นเรือก็เห็นจะต้องไปจดทะเบียนที่กรมเจ้าท่าในกรุงเทพฯ ส่วนในต่างจังหวัดเขามีเจ้าหน้าที่ของกรมนี้ซึ่งมีที่ทำการอยู่หลายแห่ง ถ้าไม่มีก็ไปทำกันที่อำเภอ เอาไว้แค่นี้ก่อนดีไหมครับ ว่าง ๆ ค่อยมาแวะคุยกันใหม่”

จากนั้นพวกเราแยกกันไปกินข้าวกลางวัน (เข้า)

๘. การเลือกตั้ง

ก่อนผมเดินทางกลับเย็นวันหนึ่ง มีญาติมิตรมาคุยด้วยมากมาย ต่างก็คาดกันถามว่าจะให้เลือกใครดีในคราวเลือกซ่อมที่จังหวัดมหาสารคาม ผมตอบว่า

“ใครนจกเงินก็อย่าเลือกคนนั้นกัแล้วกันนะที่น้องนะ เพราะเป็นคนทำผิดกฎหมาย คนที่เป็นผู้แทนราษฎรนั้นต้องเป็นคนดีมีวินัย ไม่ทำผิดกฎหมาย เพราะเขาต้องไปออกกฎหมายในการปกครองประเทศ ถ้าเขาทำผิดกฎหมายเสียเองแล้วเขาจะไปออกกฎหมายที่ดีได้อย่างไร อีกอย่างหนึ่ง เมื่อเขาลงทุนเสียเงินไปแล้ว เขาก็ต้องหาเงิน พอได้อะไรเขาจะเลย ไม่ว่าจะผิดหรือถูก โดยเฉพาะไปหากินกับพ่อค้านี่เสีย” ผมเตือนชาวบ้าน

“พวกเราเป็นชาวพุทธนะน้องนะ เมื่อเขาให้เงินก็อดนึกถึงบุญคุณเขาไม่ได้” ลุงสมพูดขึ้น

“ให้เงินเพื่อให้คนทำผิดทำชั่วนั้น จะถือว่ามิบุญคุณต่อกันเห็นจะไม่ได้หรอกลุงสม เหมือนกับจ้างคนไปตีหัวกันอย่างนี้ไม่ดีแน่ กฎหมายไม่เคยให้อภัยเลย รับเงินแล้วไม่เลือกเขาก็ได้ ใครจะรู้ และไม่เป็นบาป เพราะเราทำดี ไม่ได้ทำชั่วอะไร ดีเสียอีกที่เราไม่ร่วมกับเขาทำผิด อย่าลืมนะว่า ผู้ให้กับผู้รับเงินต่างก็ผิดกฎหมายด้วยกัน”

“ผมอยากทราบว่ กฎหมายให้ใช้เงินได้เท่าไร หรือห้ามไม่ให้ใช้เงินเลย” ผมเหลือบไปเป็นเสียงผู้ใหญ่บ้านโนนสำราญ เจ้าตัวกำลังยิ้มอยู่หลังผม

“๓๕,๐๐๐ บาท ไม่รวมค่าสมัครนะผู้ใหญ่” ผมตอบตามกฎหมายเลือกตั้ง มาตรา ๓๒ พร้อมกับทักผู้ใหญ่พิมพ์

“เป็นค่าอะไรบ้าง” กำนันพูดเสริม

“กฎหมายเลือกตั้งจำแนกไว้หลายอย่างคือ (๑) ค่าโฆษณา ไม่ว่าจะทางหนังสือพิมพ์ วิทยุหรือทีวี (๒) ค่าพิมพ์โฆษณา แจกจ่าย ประกาศ แผ่นป้าย ใบปลิว และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ (๓) ค่าเช่าสำนักงาน สถานที่ ยานพาหนะ วัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้ง (๔) ค่าเครื่องเขียน แบบพิมพ์ ไปรษณียากร โทรเลข โทรศัพท์ และเอกสารอื่น ๆ (๕) ค่าว่าจ้างแรงงานทุกประเภท เกี่ยวกับการเลือกตั้ง (๖) ค่าใช้จ่ายในการเดินทางเกี่ยวกับการเลือกตั้ง เช่น ค่ารถ ค่าเรือ (๗) ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาระเสี่ยงเลือกตั้งที่ไม่ขัดต่อกฎหมายเลือกตั้ง ไม่ใช่เงินที่แจกเพื่อซื้อเสียงนะ เพราะเงินที่แจกมันผิดกฎหมายอยู่แล้ว รวมไม่ได้” ผมพูดจบพร้อมกับถอนหายใจ

“แล้วที่เขาซื้อเสาไฟฟ้ามาให้ตำบลพวกเราละครับ เจ้านายก็เห็น ทั้งไว้ริมทางที่ขีมือเตอร์ไรค์ผ่านมา พวกนี้รวมอยู่ในค่าใช้จ่ายที่ว่ามาแล้วหรือเปล่า” ผู้ใหญ่พิมพ์ถามด้วยความอยากรู้ มีเสียงสนับสนุนรอบวง

“ไม่เข้า” ผมตอบยิ้ม ๆ พลังหันไปรอบ ๆ วง

ทุกคนอ้าปากค้างด้วยความตะลึงงัน

“พี่น้องว่าน่าจะไปเข้าข้อ ๗ ไซ้ใหม่” หลายคนตอบว่า ไซ้ ๆ

“ต้องดูให้ทันนะ ข้อ ๗ นั้นต้องเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่ขัดต่อกฎหมายเลือกตั้ง แต่การซื้อของแจก เช่น ซื้อเสาไฟฟ้า หรือชุดบ่อน้ำ ซ่อมกุฏิวัดนั้นกฎหมายห้ามไว้ต่างหากในมาตรา ๓๕ มาตรา ๓๕ นี้ ห้ามแม้แต่ทานมอลำหรือหนึ่งตะลึงไปขายเพื่อหาเสียงก็ทำไม่ได้ ห้ามไว้หมด ไซ้บาทเดียวก็ผิดแล้ว”

ดูใบหน้าของทุกคนคล้ายกับโล่งใจ แล้วกำนันก็เอ่ยขึ้นว่า “แล้วผลละน้อง”

“ผลทางไหนพี่กำนัน เข้าคุก หรือเลือกตั้งใหม่ หรือว่าผลทางอ้อม” ผมย้อนถาม

“มีเลือกตั้งใหม่ด้วยหรือน้อง ก็เห็นแจกกันอยู่โครม ๆ โดยเฉพาะคราวที่แล้ว ไม่เห็นเลือกตั้งใหม่สักทีเฮอะ” ตาสมพูด พร้อมกับมีเสียงหัวเราะเฮฮาทั้งวง

“เอาละ ผมจะว่าให้ฟังตามกฎหมายนะ การเลือกตั้งที่เป็นไปโดยมิชอบ เช่น ใช้จ่ายเงินเกิน ๓๕๐,๐๐๐ บาทก็ผิด ผู้สมัครไม่มีคุณสมบัติก็ หรือนับคะแนนผิด โดยทุจริต แบบพลร่มไฟไฟก็ผิด เหล่านี้พี่น้องซึ่งเป็นผู้เลือกตั้งคนหนึ่งคนใด หรือผู้สมัครผู้แทนคนหนึ่งคนใดก็ได้ หรือผู้ว่าราชการจังหวัดที่เลือกตั้งก็ผิด อาจร้องขอต่อศาลจังหวัดในเขตเลือกตั้ง หรือถ้าเป็นการเลือกตั้งที่กรุงเทพฯ ก็ร้องที่ศาลแพ่ง เพื่อให้ศาลสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่ได้ ศาลนั้นจะทำการไต่สวน แล้วส่งสำนวนพร้อมด้วยความเห็นไปให้ศาลฎีกาวินิจฉัย แต่ก็เป็นอำนาจศาลนะพี่น้องนะ ศาลอาจไม่ให้เลือกตั้งใหม่ก็ได้ แม้จะได้ความว่าการเลือกตั้งนั้นเป็นไปโดยมิชอบก็ตาม เพราะว่าเลือกตั้งที่ไม่ใช่ของง่าย เสียเงินหลวงไปจนเหมือนกัน

ผลในทางอาญานั้นโทษค่อนข้างสูง สำหรับผู้สมัครที่ใช้เงินเกิน ๓๕๐,๐๐๐ บาทนั้น มีโทษจำคุกถึง ๕ ปี ส่วนผู้หว่านเงิน แจกเงินตามมาตรา ๓๕ ที่ว่ามานั้นมีโทษจำคุกตั้งแต่ ๑ ปีถึง ๑๐ ปี ถ้าเป็นคนต่างดาวทำผิด เช่น ถ้าวางแก๊งแจกเงินหาเสียงแทนผู้สมัคร อาจจะถูกเนรเทศด้วย ระวังให้ดี ถ้าผมจำไม่ผิด

นะ ส่วนผลทางอ้อมนั้น พี่น้องก็น่าจะรู้ ผู้แทนที่ได้เพราะแจกเงินเขาก็ต้องเข้าไปหาเงินวิ่งเต้นโน้นวิ่งเต้นนี่ ได้ทางไหนเป็นเอา ออกกฎหมายให้ประโยชน์แก่นายทุนก็เอา ขอให้ได้เงิน ใครละแยะ ไม่ใช่พี่น้องประชาชนหรือ เงินที่นายทุนได้เสียไปแล้วนั้น เขาก็ต้องเอาคืนด้วยการขายสินค้าแพง ๆ พี่น้องประชาชนก็เดือดร้อนอีก เพราะเหตุนี้เองกฎหมายจึงบัญญัติห้ามมิให้ใช้เงินซื้อเสียง หรือใช้ของแลกเสียง” ผมพูดยังไม่ทันจบดี ตาลดก็สอดขึ้นว่า

“เลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านก็เหมือนกันน้องเอ๊ย มันต้องมีเงิน....เสียเงินกันเป็นหมื่นเป็นแสน ทั้ง ๆ ที่ในชีวิตเงินหมื่นก็ไม่เคยมี ต้องไปหยิบไปยืม ขายไร่ขายนามาเสีย พอได้เป็นเข้าเขาก็คิดหาเงินคืน แล้วชาวบ้านก็บ่นกันว่า ผู้ใหญ่บ้าน กำนันคอร์รัปชั่น ความจริงชาวบ้านแหละผิดเอง ที่เลือกเขาเพราะเห็นแก่เงิน ไม่เลือกคนดี บางคนไม่มีทางเข้าจริง ๆ ต้องเลี้ยงนักเลงไปขโมยวัวควายชาวบ้านมาฆ่ามาขายอย่างอื่นอีกสารพัด”

“ถ้าการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านกำนันเป็นไปโดยมิชอบ, จะฟ้องให้ศาลสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่ได้ไหมน้อง” ตาลดถาม

“กฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ไม่ได้กำหนดไว้โดยตรง แต่ผมว่าทำได้เช่นเดียวกับการเลือกผู้แทนราษฎร ผู้แทนท้องถิ่น เคยมีคนทำมาแล้วที่จังหวัดนครสวรรค์ ศาลยอมสั่งว่าการเลือกตั้งมิชอบได้”

“ไม่มีทางอื่นเลยหรือน้อง” ทิดสมถาม

“มีครับ ราษฎรเลือกเขาเข้าได้ ก็ยอมจะเลือกเขาออกได้ คือราษฎรในหมู่บ้านสามารถที่จะเข้าชื่อกันเอาผู้ใหญ่บ้านออกจากตำแหน่งได้ แต่ต้องมีจำนวนไม่ต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกผู้ใหญ่บ้านนะ ถ้าผู้ใหญ่บ้านนั้นเป็นกำนันด้วย กำนันก็หลุดไปเหมือนกัน เพราะกำนันนั้นจะต้องเป็นผู้ใหญ่บ้าน”

“ทำไมไม่เห็นใครแจ้งจับผู้แทนที่แจกเงินบ้างเลย คงสนุกดี” ผู้ใหญ่พิมพาดถาม ผมยังไม่ทันจะตอบ ตาลดก็สอดขึ้นว่า “แล้วจะเอาใครไปออกกฎหมาย” พร้อมกับมีเสียงเฮฮากันสนั่นวง

“เพราะไม่มีคนไปแจ้งนะซี ถ้าพี่น้องพากันไปแจ้งตำรวจก็ทนอยู่ไม่ได้เหมือนกัน ต้องจับ ผมคิดว่าคงได้ติดคุกกันบ้างละ คนที่แจกมาก ๆ อาจจะต้องติดคุกถึง ๔๐-๕๐ ปี ไม่ต้องไปประชุมสภา นอกจากนั้นยังอาจจะถูกศาลเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งด้วย มันน่ากลัวอยู่นะ แต่ไม่มีใครกลัว เพราะราษฎรเป็นใจ”

จากนั้นผมขอตัวญาติมิตรไปอาบน้ำที่ชายทุ่ง ก่อนรับประทานอาหารเย็น

๕. การยอมความ

ตกเย็นวันที่ผมกำหนดจะกลับกรุงเทพฯ กำนันได้แกงปลามาให้ผมรับประทานก่อนเดินทาง ขณะที่นั่งคุยอยู่กับญาติมิตรหลายคน ซึ่งมีกล้วยบ้าง มะขามหวานบ้างมาฝาก กำนันพูดขึ้นว่า

“พี่ยังติดใจที่น้องพูดว่า ศาลชาวบ้าน ที่น้องพูดเมื่อวันเราไปปั้นฝ่ายกัน น้องหมายถึงอะไรที่เขาเรียกว่า ศาลเตี้ย หรือเปล่าน้อง”

“คำว่า ศาลเตี้ย นั้น เรามักจะหมายความไปในทางที่ไม่ค่อยเป็นมงคล เช่น เจ้าหน้าที่ปรับผู้กระทำความผิดเอาเงินเข้ากระเป๋าดตัวเอง อย่างนี้เป็นต้น แต่ศาลชาวบ้านที่น้องพูดถึงนั้น หมายความว่าชาวบ้านเขา

ออมขอมตัดสินกันเองก่อนคดีไปถึงศาล จะเรียกว่าศาลเตี้ยหรืออะไรก็สุดแต่พี่” ผมพูดยังไม่ทันขาดคำ ตาลดก็สอดขึ้นว่า

“ชาวบ้านตัดสินกันเองได้หรือน้อง”

“ได้ซิครับ ความจริงชาวบ้านทำกันอยู่แล้ว โดยเฉพาะกำนันผู้ใหญ่บ้าน ตัดสินอยู่เป็นประจำ”
กำนันถามผมต่อไปว่า

“เมื่อไหร่ น้องพูดว่าคุณเณรยอมความกันก่อนคดีไปถึงศาล พี่ก็เลยสงสัยว่า ถ้าคดีไปถึงศาลแล้ว ยอมความกันไม่ได้หรือยังไง”

“ยอมได้ครับ ที่ผมพูดเช่นนั้นก็เพราะว่า ชาวบ้านยอมความกันแล้วคดีมันก็ไม่ไปถึงศาล เมื่อไปถึงศาล ศาลก็จะพูดจาไกลเกลี่ยเอง ไม่ต้องห่วง”

“น้องหมายถึงคดีแพ่งหรือคดีอาญา” กำนันถามต่อ

“ที่ศาลพูดไกลเกลี่ยนั้นมักจะเป็นคดีแพ่งส่วนใหญ่ คดีอาญาศาลมักจะไม่ค่อยพูด เพราะเกรงจะถูกครหาว่าอยากให้จำเลยพ้นผิดอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งกฎหมายไม่บังคับไว้อย่างในคดีแพ่ง”

“กฎหมายบังคับหรือน้อง ตอนตาสร้อยกับตาแพ่งเป็นความกัน ไม่เห็นศาลพูดอะไรเท่าไร พี่นะ ภาวนา อยากให้เขายอมกัน” ตาลดสอดขึ้น

“แล้วแต่เหตุการณ์ และแล้วแต่ศาลเหมือนกันนะ ลุงลด บางท่านก็ช่างพูด แต่บางท่านก็แล้วแต่บุญกรรมของคุณค่า ความจริงกฎหมายให้อำนาจแกมบังคับด้วย คือ มาตรา ๒๐ ของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติไว้ว่า **ไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะพยายามเปรียบเทียบให้คู่ความได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาทนั้น** พอเห็นหน้าคู่ความผู้พิพากษา ก็จะถามทีเดียวว่า เป็นยังไง ตกลงกันได้ไหม บางทีพูดเป็นชั่วโมง แม้มันศาลอุทธรณ์ศาลฎีกาก็เหมือนกัน แต่ศาลก็ระวังเหมือนกันนะ **ไม่ให้คู่ความเขหาว่าเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด**” หลายคนอ้าปาก ร้อง ออ ตาลดก็กระเียบเข้ามาใกล้ ๆ ผมแล้วถามด้วยความสนใจว่า

“ทำไมกฎหมายจึงบังคับถึงขนาดนั้น เขาจะยอมหรือสู้กันไปก็ช่างเขาเป็นไร”

“ที่กฎหมายประสงค์เช่นนั้นก็เพราะว่า การประนีประนอมยอมขอมกันได้นั้น เป็นความยุติธรรมสูงสุดซิครับ ลุงลด” ผมตอบพร้อมกับเอื้อมมือไปจับหลังตาลดซึ่งไร้เสื้อผ้าปกคลุม

“สูงสุดยังไง ยอมความกับเขา โจทก์ก็ต้องได้น้อยกว่าที่ควรได้ ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย” ตาลดแก้งขัดคอผม ด้วยอาการหัวเราะฟันเหลือง

“บางเรื่อง โจทก์อาจได้ไม่เต็ม แต่บางเรื่องก็ได้เต็มนะครับ เป็นแต่ว่าผ่อนคลายชำระหนี้ให้ลูกหนี้ออกไปบ้าง แต่ถ้าสู้กันไป ผลได้บางทีไม่เท่าเสีย” ผมตอบตาลด ขณะเดียวกันมีผู้อุทานว่าจริง ๆ

“ทำไมจึงว่าผลได้ไม่เท่าเสียล่ะน้อง ถ้าจำเลยแพ้เขาเสียค่าใช้จ่ายแทนโจทก์มิใช่หรือ เห็นตาสร้อยเสียแทนตาแพ่งจนหัวโต ตาแพ่งได้เต็มที ยัมกริมทั้งวัน” ตาลดตรึนถามต่อ

“ค่าใช้จ่ายนั้นที่มองเห็นก็มี มองไม่เห็นก็มี จำเลยเสียแทนโจทก์เมื่อโจทก์ชนะคดี แต่เสียแทนเพียงบางส่วนที่ปรากฏอยู่ในสำนวนเท่านั้น อย่างค่าทนายอย่างนี้ พี่อาจจะเสียให้ทนายเป็นหมื่น แต่ศาลสั่งให้จำเลยใช้แทนเพียง ๑,๐๐๐ บาท มันคุ้มกันที่ไหน ค่ารถค่าเรือที่เดินทางไปศาล ไปแล้วไปแล้ว เขาก็ไม่เสีย

ให้ พี่พ่ายานไปเบิกความ พี่ก็ต้องเลี้ยงดูเขา เอาใจเขาเพื่อที่เขาเบิกความเป็นประโยชน์แก่ตน บางทีไปศาล ศาลเลื่อนคดี พยานไม่ได้เบิกความ ต้องเดินทางกลับ แล้วไปกินใหม่ บางทีต้องขายไร่ขายนาไปเสีย หมดเนื้อหมดตัว ขณะคดีแล้วขาดทุนย่อยยับ แล้วถ้าไม่ชนะคดีล่ะครับ มีขาดทุนใหญ่หรือ บางรายเสียชีวิตเอาทีเดียว คือตรอมใจตาย บางรายยิงกันตายก็มี แต่ถ้ายอมกันนะครับ ได้ทั้งเงิน ได้ทั้งน้ำใจ และนอกจากจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายต่อไปแล้ว ศาลยังคืนค่าธรรมเนียมให้โจทก์ด้วย” ดูตาลค้ออกลงไปถนัดตา

“มีค่าธรรมเนียมด้วยหรือน้อง” ตาคานถามขึ้น มีหลายคนหัวเราะ

“ครับ คดีแพ่งนั้นไม่ได้ฟ้องเปล่า ๆ เหมือนคดีอาญา คดีแพ่งนั้นถือว่าเป็นผลประโยชน์ของเอกชน ศาลเก็บค่าธรรมเนียมตามทุนทรัพย์ที่เรียกร้องในอัตราร้อยละ ๒.๕๐ บาท เรียกว่าค่าขึ้นศาล ถ้าทุนทรัพย์มาก ๆ ค่าขึ้นศาลก็มากเป็นหมื่นเป็นแสนเหมือนกัน ถ้ายอมกันได้ ศาลจะคืนค่าขึ้นศาลให้แก่โจทก์ส่วนหนึ่ง ยิ่งยอมกันง่ายศาลยิ่งคืนให้มาก บางทีคืนให้เกือบหมดเลย เห็นไหมครับ การยอมความกันนั้นได้ตั้งหลายอย่าง”

“เห็นแล้วน้อง ขอบคุณมาก” ตาคานขอบใจผม แล้วผมก็พูดต่อ

“นั่นเป็นการยอมกันเมื่อคดีไปถึงศาลแล้ว การยอมความกันเมื่อคดีไปถึงศาลแล้วนี้ยังสู้ยอมกันนอกศาล หรือศาลเตี้ย ของพี่กำนันไม่ได้ เพราะว่า การยอมความกันในศาลนั้น ค่าความเสียหายค่าใช้จ่ายไปบ้างแล้ว อย่างน้อยก็ค่าทนายสองสามพันบาท แต่ส่วนใหญ่เป็นหมื่น และค่าใช้จ่ายอื่นอีกอีกปีละยอมความกันก่อนฟ้องคดีนี้ครับ คู่กรณีไม่ต้องเสียอะไรมาก อาจเสียค่าเหล้าสักขวดหรือไก่สักตัว เทียบกันไม่ได้เลย”

“ขอบใจมากน้อง” กำนันพูดต่อ พร้อมกับหันไปรอบ ๆ วง “มีใครสงสัยอะไรบ้างไหม”

ตาลดสอดขึ้นว่า “มี ๆ”

“มีอะไรหรือตาลด” กำนันหันไปทางตาลด

“ก็เมื่อกี้เจ้านายพูดถึงการยอมความในคดีแพ่ง แล้วคดีอาญายอมกันได้หรือเปล่า” ตาลดตอบอย่างฉับพลัน กำนันและหลายคนเห็นดีด้วยกับคำถาม

“ช่วยอธิบายด้วยน้อง ปัญหาศาลคดี” กำนันหันมาทางผม

“คดีอาญาก็ยอมความกันได้ แต่ไม่ใช่ทุกคดีนะครับพี่กำนัน เพราะคดีอาญานั้นถือกันว่าเป็นคดีที่กระทบกระเทือนต่อความสงบของสังคม กฎหมายประสงคฺ์ที่จะให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษทัณฑ์ จะได้เซ็ด-หลาบ แต่มีคดีอาญาบางประเภทที่เป็นความผิดต่อส่วนตัว กฎหมายเปิดโอกาสให้คู่กรณียอมความกันได้ แต่มีอยู่ไม่กี่คดี เท่าที่จำได้มีดังนี้

๑. ความผิดฐานฉ้อโกง คือการหลอกลวงเอาทรัพย์สินของคนอื่น กฎหมายให้ยอมความกันได้ เว้นแต่การฉ้อโกงนั้นเป็นการฉ้อโกงประชาชน เช่น พวกที่หลอกเอาเงินผู้สมัครไปทำงานในต่างประเทศ ที่เป็นข่าวกันอยู่เสมอเนี่ยยอมกันไม่ได้ คือว่า แม้ผู้เสียหายไม่เอาเรื่อง หรือได้รับชดใช้เงินทองแล้ว ทางบ้านเมืองก็ยังเอาเรื่องได้

๒. มีความผิดฐานลักขโมย คือการเบียดบังเอาทรัพย์สินของคนอื่นที่ตนครอบครองอยู่เป็นของตนเอง เสีย ซึ่งเป็นความผิด แต่กฎหมายก็ให้ยอมความกันได้ ถือว่าเป็นการส่วนตัว

๓. **ความผิดฐานบุกรุก** คือการเข้าไปรบกวนการครอบครองสิ่งหาทรัพย์สินของผู้อื่น เช่น อยู่ๆ ก็มีชายแปลกหน้าเดินเข้าไปในบ้านเรา อย่างนี้เป็นต้น หรือตาแพงบุกรุกเข้าไปทำนาในที่นาของพี่กำนัน กรณีเช่นนี้มีอยู่มากมายในชนบท เป็นความผิดฐานบุกรุก แต่กฎหมายให้ยอมความกันได้ เว้นแต่ว่าการบุกรุกนั้นจะได้กระทำในลักษณะเป็นเหตุฉกรรจ์ หรือรุนแรง เช่น เข้าไปขู่ว่าจะทำร้ายเขา หรือได้ทำร้ายเขาด้วย อย่างนี้ยอมกันไม่ได้

การบุกรุกที่มีอาวุธติดตัวเข้าไปด้วย ไม่ว่าจะได้ใช้อาวุธนั้นขู่เข็ญผู้ใดหรือไม่ กฎหมายก็ห้ามมิให้ยอมความกัน หรือบุกรุกด้วยกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป เหล่านี้ก็ยอมกันไม่ได้

บุกรุกในเวลากลางคืน คือตั้งแต่พระอาทิตย์ตกดินเป็นต้นไปถึงพระอาทิตย์ขึ้น ก็ถือว่าร้ายแรงเหมือนกัน กฎหมายห้ามยอมความ

๔. **ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์** คือการทำให้ทรัพย์ของผู้อื่นเสียหายหรือใช้การไม่ได้ เช่น ทูบรถยนต์เขาจนพัง หรือจับปากกาเขาโยนลงในน้ำ อย่างนี้เป็นต้น เรียกว่าทำให้เสียทรัพย์ เป็นความผิดที่ยอมกันไม่ได้

เว้นแต่ทรัพย์นั้นมีไว้เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ เช่น ทำลายทางรถไฟ หรือระเบิดสะพาน อย่างนี้ยอมกันไม่ได้ หรือทำลายพระพุทธรูป ซึ่งเป็นทรัพย์ที่พุทธศาสนิกชนเคารพนับถือ อย่างนี้ก็ยอมกันไม่ได้

๕. **ความผิดต่อเนื้อตัวร่างกาย** บางประเภทนะครับ เช่น อนาคต และข่มขืนกระทำชำเรา หรือทำให้เสื่อมเสียอวัยวะ เช่น จับเขาไปขังไว้ เป็นอาทิ ก็ยอมความกันได้” ผมพูดยังไม่จบกำนันก็สอดขึ้น

“มีข้อยกเว้นหรือเปล่าน้อง”

“มีสิพี่กำนัน ถ้าการข่มขืนกระทำชำเราและอนาคตนั้นกระทำต่อเด็กอายุไม่เกิน ๑๓ ปี กฎหมายถือว่าเป็นเรื่องผิดศีลธรรม ยอมกันไม่ได้ แม้เด็กจะยอมให้ทำก็เป็นความผิด หรือข่มขืนกระทำชำเราในลักษณะที่เป็นการโหมหนิง ที่ชาวบ้านเรียกว่าลงแขก ทำที ๒ คน ๓ คน อย่างนี้ก็ไม่มีทางยอมกัน”

“ความผิดฐานทำร้ายร่างกายยอมได้ไหมน้อง เพราะร่างกายมันก็เป็นของของเรา” ตาลดถามผม แล้วหันหน้าไปยิ้มกับคนอื่นทำนองลองเชิง

“ยอมไม่ได้ครับ ขืนให้ยอมได้ก็คงยุ่ง หวาดเสียว ไม่มีใครเห็นด้วย สังคมคงวุ่นวายน่าดู กฎหมายจึงไม่ยอมให้ยอมความกัน หรือยอมให้ทำร้าย ผมหมายถึงว่า ถึงแม้จะยอมให้ทำร้าย ผู้ทำก็ยังผิด”

“แล้วทีหมอม่าตัด ฉีดยา ไม่ใช่ทำร้ายร่างกายหรือ ทำไมหมอม่าไม่ผิดละ” ตาลดพูดอย่างยั่วๆ และหัวเราะดังขึ้นกว่าเดิม

“อันนั้นเป็นเรื่องประเพณีทำกันมาอย่างนั้น ขืนเอาเรื่องหมอม่าหรือพยาบาล ก็ไม่ต้องรักษาคนป่วยเจ็บ สังคมก็จะแย่ อย่าลืมนะว่า กฎหมายนั้นออกมาเพื่อคุ้มครองสังคมให้ตั้งอยู่ในความสงบ เราต้องใช้กฎหมายในทางที่จะทำให้สังคมสงบ ไม่งั้นไม่ใช่หนักกฎหมายหรือผู้ใช้กฎหมายที่ดี เข้าใจไหมครับ”

ตาลดดูท่าทางอ่อนลง ยิ้มแห้งฟันเหลืองอร่ามดังทองคำ ผมถามว่ามีสงสัยอีกไหม แกสั่นศีรษะ ผมจึงอธิบายต่อไป

“๖. **ความผิดต่อชื่อเสียง** ที่เรียกว่าหมิ่นประมาท ตาแพงไปซุบซิบกับตาสร้อยว่า ตามีเป็นคนชู้ไมย หรือหนังสือพิมพ์ลงข่าวว่ายายแต่นเป็นคนหลายผัว นอนกับผู้ชายวันละคนไม่ซ้ำหน้า อย่างนี้เป็น

ต้น ก็เป็นความผิดที่ยอมความกันได้”

“เช็ดเต็งก็ดูเหมือนจะมีความผิดใช่ไหมน้อง ยอมความกันได้หรือไม่” กำนันถาม

“ออกเช็ดไม่มีเงินเป็นความผิดที่ยอมความกันได้” ผมตอบยังไม่ทันจะขาดคำ ตาลดก็สอดขึ้น
อีกว่า

“ลักทรัพย์ยอมความกันได้ไหมน้อง พี่ว่ามันน่าจะยอมได้นะ ของของเรา”

“ลักทรัพย์นี่น่าจะยอมได้ แต่กฎหมายถือว่าเป็นการรบกวนความสงบสุขของสังคม ไม่ให้ยอม
กัน เว้นแต่จะเป็นลักทรัพย์ในครอบครัว เช่นพ่อแม่ลักของลูก หรือลูกลักของพ่อแม่ หรือพี่น้องร่วมบิดามารดา
เดียวกันลักของกัน อย่างนี้กฎหมายให้ยอมกันได้ ยิ่งผิวเมียลักของกันไม่ต้องรับโทษเลย” เสียงตาลด
อุทานออกมาว่า “สบายแล้ว” พร้อมกับมีเสียงหัวเราะกันทั้งวง

“ที่ยอมความกันได้มีอีกไหมน้อง” กำนันถามเมื่อเสียงหัวเราะเงียบลง

“มีครับที่กำนัน แต่นึกไม่ออกขณะนี้ ที่สำคัญ ๆ ก็มีอยู่ดังผมบอกนั้นแหละ ที่ยอมกันไม่ได้นั่น
นะ พี่ไม่ต้องห่วงหรอก ให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าเสียหายกันทางแพ่ง เช่น ผมลักทรัพย์ของพี่ เป็นความ
ผิดที่ยอมความกันไม่ได้ใช่ไหมครับ ถ้าผมยอมชดใช้ค่าเสียหายให้แก่พี่ อาจจะเกินไปบ้างร้อยสองร้อยเป็นค่า
เหล้ายาปลาปิ้ง พี่ไม่ไปแจ้งความ เรื่องก็แล้วกันไป พี่ก็รู้นี่ครับ แม้แต่บนโรงพักก็ทำกันอยู่เป็นประจำ
นี่แหละคือศาลชาวบ้านละ ช่วยได้เยอะ” กำนันอุทานว่า เออดี ๆ

“แล้วใครจะเป็นผู้ตัดสินยอมยอมให้ คงเป็นธุระพี่แล้วใช่ไหมน้อง” กำนันถามผมแล้วอัฐบุรุษ
เส้นเข้าไปเติมปอด

“ใครก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นที่กำนันหรอก ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อเขายอมกันแล้ว ให้เขียนข้อตกลง
ตามที่เขายอมกันด้วย แล้วให้ศาลลงชื่อลงเสียงกันไว้ จะได้เป็นหลักเป็นฐานป้องกันไม่ให้เขาองแงกันในภาย
หลัง ว่าไม่ได้ยอมอย่างนั้นไม่ได้ยอมอย่างนี้”

“ถ้าเซ็นชื่อไม่เป็นทำยังไง” ตาลดถาม

“ถ้าเซ็นไม่เป็นก็พิมพ์นิ้วมือสิครับ ให้คนอื่นเซ็นรับรองสักสองคนก็แล้วกัน อย่าลืมนะ”

“นิ้วไหนล่ะ” ตาลดถามต่อ

“ถามดี คนสงสัยกันเยอะ นิ้วไหนก็ได้ ไม่ต้องเป็นหัวแม่มือเสมอไป ส่วนสีนั้นจะใช้ครั้งหรือ
น้ำหมากก็ได้ ขอให้ชัดสักนิดนะครับ เมื่อมีเรื่องกันขึ้นมาจะได้พิสูจน์กันสะดวกหน่อย”

“ผลตามกฎหมายล่ะน้อง” กำนันถาม

“เอาคดีอาญาที่ก่อนก็แล้วกันนะครับที่กำนัน เมื่อมีการยอมความกันแล้ว สิทธิที่จะนำคดีอาญา
ฟ้องก็หมดไป ระวังไป ใครจะฟ้องคดีเรื่องนั้นไม่ได้ ไม่ว่าผู้เสียหายเอง หรือพนักงานอัยการก็ฟ้องไม่ได้ทั้ง
นั้น ถ้ายอมกันขณะคดีค้างพิจารณาอยู่ในศาล ศาลก็จะหมดอำนาจที่จะพิจารณาคดีต่อไป และศาลจะ
จำหน่ายคดีจากสารบบความทันที”

“เห็นบอกว่า คดีแพ่งยอมกันในศาลไหนก็ได้ แม้คดีอยู่ในศาลสูงก็ยอมได้ แล้วคดีอาญายอมกัน
เมื่อคดีอยู่ในศาลสูงได้ไหมน้อง” กำนันถามต่อ

“ยอมได้ครับ ยอมได้เสมอ เป็นสิทธิของผู้กระทำความผิด สมมติว่า คดีฉ้อโกงธรรมดานั้นะครับ จำเลยถูก

ห้อง ศาลชั้นต้นพิพากษาให้ลงโทษ จำเลยอุทธรณ์ ระหว่างคดีอยู่ในศาลอุทธรณ์นั้น จำเลยอาจจะนำเงินไปชดเชยค่าเสียหายให้แก่เจ้าทุกข์จนเป็นที่พอใจของเจ้าทุกข์ เจ้าทุกข์จึงทำสัญญายอมกับจำเลย จำเลยสามารถที่จะยื่นคำแถลงให้ศาลรู้แนบสัญญายอมไปด้วย”

“ยื่นที่ศาลไหนละน้อง”

“ยื่นต่อศาลชั้นต้นก็ได้ ศาลชั้นต้นจะส่งไปศาลอุทธรณ์เอง หรือจะไปยื่นที่ศาลอุทธรณ์ก็ได้ เร็วดีวันเดียวก็เสร็จ”

“ให้ผู้เสียหายไปถอนฟ้องได้ไหมน้อง” กำนันซัก

“ถ้าผู้เสียหายฟ้องเองก็ถอนได้ แต่ถ้าอัยการฟ้องละ ย่อมถอนไม่ได้ เพราะผู้เสียหายไม่ได้เป็นโจทก์ ผู้ที่มีอำนาจถอนฟ้องต้องเป็นโจทก์เท่านั้น ผู้เสียหายเป็นโจทก์ถอนฟ้องมีบอ่ยไป”

“เมื่อศาลอุทธรณ์ได้รับคำร้องแล้วทำอย่างไร”

“ศาลอุทธรณ์จะจำหน่ายคดีจากสารบบความ เพราะคดีอาญาระงับแล้ว ถ้าจำเลยถูกจำคุกอยู่ ศาลชั้นต้นก็จะออกหมายปล่อยตัวไป”

“สมมติว่ายอมกันแล้วอีกฝ่ายหนึ่งอแงไม่แยหรือน้อง จำเลยออกจากคุกมาแล้วเหมือนเสือเข้าป่านะ”

“ต้องระวังให้ดีครับ ให้เขาชำระค่าเสียหายครบก่อนแล้วค่อยยอม หรือมิฉะนั้นก็ให้เขาหาประกันมาวางซี ต้องทันคน”

“แล้วคดีแพ่งละน้อง การยอมความมีผลตามกฎหมายแคไหน” กำนันซักต่อ

“การยอมความทางแพ่ง ก่อนคดีไปถึงศาล มีผลทำให้หนี้เดิมระงับไป คู่กรณีได้สิทธิตามสัญญายอม เป็นหนี้ใหม่ อายุความก็เริ่มนับใหม่เลยนะครับ ยึดออกไปอีกถึง ๑๐ ปี สมมติว่า หนี้เดิมขาดอายุความแล้ว เจ้าหนี้ฟ้องไม่ได้แล้ว ถ้าเจ้าหนี้กับลูกหนี้มาทำสัญญายอมกัน จะมีผลให้หนี้้นั้นกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาใหม่ เจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องลูกหนี้ตามสัญญายอมนั้นภายใน ๑๐ ปี แม้วัดตายไปแล้ว ก็เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาท คือทายาทฟ้องได้”

หลายคนร้องว่า “โอ” แล้วตลกดตามขึ้นว่า “การยอมความในคดีแพ่งนั้นนะน้องนะ ยอมในศาลกับนอกศาลต่างกันหรือเปล่า ผลนะ”

“ต่างชนิดหนึ่งครับ คือ ถ้ายอมกันในศาล ศาลจะพิพากษาตามยอม ถ้าลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง เจ้าหนี้มีอำนาจขอให้ศาลบังคับคดีทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ ยิ่งกว่านั้น เจ้าหนี้หรือโจทก์ยังได้ค่าธรรมเนียมคืนจากศาลด้วย แต่ถ้ายอมกันนอกศาล ถ้าลูกหนี้ยอมปฏิบัติตามสัญญายอมก็ตีไป แต่ถ้าลูกหนี้เกิดเบี้ยวขึ้นมา เจ้าหนี้ต้องไปฟ้องตามสัญญายอม อย่างที่ผมว่ามาแล้วนั่นแหละ ภายใน ๑๐ ปียังฟ้องได้ ไม่ต้องห่วง ให้ศาลพิพากษาตามสัญญานั้นแล้วจึงยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ ทางที่คืนะครับ เมื่อยอมกันนอกศาลก็ควรจะให้ลูกหนี้หาสิ่งของมาอပ်ไว้เป็นจำนำประกันหนี้ตามสัญญายอมนั้น เช่น สร้อยคอทองคำ หรือแหวนเพชร ก็ได้ เมื่อลูกหนี้ผิดนัด เจ้าหนี้จะได้นำของที่จำนำนั้นออกขายทอดตลาด เอาเงินมาชำระหนี้ต้นได้โดยไม่ต้องไปฟ้องศาลให้เสียเวลา แต่ถ้าหาประกันเป็นจำนำไม่ได้ ก็เอาคนที่มิฐานมาเป็นผู้ค้ำประกันไว้ก็ได้ เมื่อลูกหนี้ผิดนัดจะได้ฟ้องทั้งสองคนเป็นจำเลย ทรัพย์สินที่จะนำมาเป็นจำนำนั้นนะ

ครับ ไม่จำเป็นต้องเป็นของลูกหนี้ ของใครก็ได้ที่เขายินยอม เขียนไว้ในสัญญายอมให้ปรากฏด้วยว่าได้อะไร เป็นจำนำ เดี่ยวลูกหนี้หัวแหลมจะหาว่าเจ้าหนี้ขโมยเข้ามา ชาวชนบทมักจะให้เจ้าหนี้ทำนาต่าง ดอกเบี้ย อย่างนั้นก็มิ ถ้าเขาไม่ชำระหนี้ก็ไม่ต้องคืนมาให้”

ขณะนั้นมีสำหรับหลักแหวกวงเข้ามา มีทั้งแกงเห็ด แกงไก่ และปลาตุ๋นย่างไฟ ชาวบ้านต่างพากันเชื้อเชิญผมให้รับประทานอาหารที่ญาติพี่น้องหลาย ๆ คนร่วมใจกันจัดมา ก่อนผมพาญาติมิตรหันหน้าเข้าสำหรับ ผมได้เตือนพี่น้องว่า “ถ้าเป็นความกันที่ศาลแล้ว ก็อย่ายอมกันนอกศาลเลยนะ ให้ไปยอมกันที่ศาล ให้ศาลพิพากษาตามยอม จะได้บังคับกันสะดวกหน่อย ถ้ายอมกันนอกศาล ก็ให้ถือสัญญายอมนั้นไปให้ศาลดู ไปทั้งใจทักทั้งจำเลย ศาลจะสอบถามถ้าเห็นว่าจริงแล้วก็พิพากษาตามยอมนั้น ดีนักแลที่ผมเตือนอย่างนี้ก็เพราะเห็นตัวอย่างมาแล้ว ศาลพิพากษาให้จำเลยชนะคดี หลังจากนั้นใจทักจำเลยมาทำยอมกันนอกศาล ใจทักยอมรับชำระหนี้้น้อยกว่าที่ศาลพิพากษา เช่นสัญญากันดิบตี ต่อมาไม่นานใจทักนำยึดทรัพย์จำเลย จำเลยอ้างสัญญายอม ศาลไม่ฟัง จำเลยชำระหนี้ให้ใจทักไปบ้างแล้วด้วย แต่ศาลไม่ยอมเชื่อ น่าสงสารจริง ๆ”

จากนั้นผมพาญาติมิตรรับประทานอาหารเช้าอย่างอิมหันสำราญ ก่อนเดินทางกลับกรุงเทพฯ

บทที่ ๔

ครอบครัว และมรดก

ตอนที่ ๑ ครอบครัว

กฎหมายครอบครัวนี้ มีปัญหาอยู่บ้างคือเมื่อปี ๒๕๑๙ ได้มีสตรีกลุ่มหนึ่งมาจัดการชำระกฎหมายฉบับนี้ โดยทิ้งของเก่าไปเลย เหตุมีเพียงนิดเดียวคือว่า หญิงสมัยนี้มีสิทธิเท่าเทียมชายเสียแล้ว ก็เลยจัดแจงแก้กฎหมายมาตราไหนที่เห็นว่าไม่เท่า ก็แก้ใหม่ให้เท่าเริ่มแต่การหมั้น เดิมชายอายุ ๑๗ ปี หญิงอายุ ๑๕ ปี ก็หมั้นกันได้ แต่ผู้แก้บอกว่าจะไม่ได้ ต้องอายุ ๑๗ เท่ากันจึงจะหมั้นกันได้ ถ้าอายุฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ถึง ๑๗ ปี ไปหมั้นเข้า กฎหมายใหม่ให้เป็นโมฆะไปเลยทีเดียว คือเท่ากับไม่มีการหมั้น รู้สึกว่ารุนแรงเอาการ แทนที่จะเป็นผลดีอาจจะชุลขลัก สมมุติว่าบุตรสาวของท่านรับหมั้นขณะอายุ ๑๖ ปี พอหมั้นแล้วผู้ชายก็มักจะได้นือได้ตัว แล้วไปมีภรรยาใหม่ ทิ้งบุตรของท่านให้คว้างอยู่แต่ลำพัง ท่านจะไปฟ้องเอาอะไรจากผู้ชายก็น่าจะไม่ได้ เพราะการหมั้นเป็นโมฆะ เท่ากับไม่มีการหมั้น จะถือว่าผิดสัญญาหมั้นก็ไม่ได้

ประการที่ ๒ เดิมหญิงเป็นช่างทำหลัง มีหน้าที่จัดการบ้านเรือน หาสิ่งจำเป็นมาสู่ครอบครัวซึ่งเป็นคนถนัดของเธอ ส่วนการทำนิติกรรมนอกบ้าน คำขายหนายมือ จำนำ จำนอง ขายฝาก คุ้มเงินตลอดจนฟ้องคดีเกี่ยวกับครอบครัวนั้น กฎหมายเก่ามอบความเป็นใหญ่ไว้กับสามี คือให้สามีเป็นผู้มีอำนาจจัดการแต่ผู้เดียว ถ้าภริยาจะซื้อขายทรัพย์สินรวม ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า “สินบริคณห์” จะต้องได้รับความยินยอมจากสามีก่อน มิฉะนั้นเป็นโมฆะ ซึ่งสามีอาจบอกล้างเสียได้ ผู้แก้บอกอย่างนี้ไม่ได้ สิทธิของหญิงต้องเท่ากับชาย ก็เลยแก้กันใหม่ ให้สามีภริยามีอำนาจจัดการทรัพย์สินรวม ซึ่งเวลานี้เรียกว่า “สินสมรส” ร่วมกัน ในทางปฏิบัติอาจไม่สะดวก เพราะเวลานี้จะคุ้มเงินธนาคาร สามีภริยาเห็นจะต้องไปเซ็นด้วยกัน ท่านผู้อ่านอาจหลับตาคิดไปว่า เออ ใครจะเผ้าบ้านหนอ ทำไมต้องเสียเวลาถึงสองคน เสรีแล้วได้เงินเท่าเดิม

ประการที่ ๓ อำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์เดิมมา บิดาเป็นผู้ใช้อำนาจนี้ ส่วนมารดาจะมีอำนาจปกครองบุตรก็ต่อเมื่อบิดาตาย หรือบิดาหายสาบสูญไปไม่รู้ว่าเป็นหรือตาย หรือบิดาถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ หรือบิดามีจิตฟั่นเฟือน วิกจริตถึงขนาดต้องเข้ารับการรักษาอยู่ในโรงพยาบาล หรือบุตรนอกสมรสซึ่งบิดาไม่ได้จดทะเบียนรับว่าเป็นบุตร อย่างนี้จึงจะให้แม่ของเด็กใช้อำนาจปกครอง แต่ผู้แก้เห็นว่าอย่างนี้ไม่ยุติกัน ก็เลยแก้ เวลานี้บิดาและมารดามีอำนาจปกครองบุตรผู้เยาว์ร่วมกัน สมมุติว่าจะขายที่ดินของบุตรสักแปลงหนึ่ง ก็จะต้องไปร้องศาลด้วยกันไปทำสัญญาซื้อขายด้วยกัน ผลที่ได้รับก็คือ ได้ขายเหมือนกันหรือเท่ากับผลตามกฎหมายเก่า แต่ดีก็ตรงที่ว่าได้ทำ ๒ คน

ประการที่ ๔ เดิม ภริยามีผู้ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องเสื่อมเสียในทางศีลธรรม แม้กระทั่งบัดนี้ก็มีความรู้สึกกันเช่นนั้นอยู่ ให้ชายฟ้องหย่าได้ผู้แก้บอกว่า อย่างนั้นไม่ยุติธรรม เพราะผู้ชายก็มีผู้ได้เหมือนกัน ผู้ชายมีบ้าน

เล็กบ้านน้อยต้องให้หญิงพ้องหย่าได้ด้วย ตกลงก็เลยแก้เป็นว่า ชายมีภริยาน้อยให้หญิงพ้องหย่าได้เป็นอันว่ากฎหมายครอบครัวใหม่นี้ ผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมชายทุกประการ ความจริงแล้วหญิงมีสิทธิมากกว่าชายมานานแล้ว เช่น สิทธิที่จะรับบรรดาเงินกระเป่าของสามี สิทธิที่จะไม่ถูกเกณฑ์ทหาร สิทธิที่จะตั้งhusbandman ส่วนชายหาสิทธิเหล่านี้ไม่

สาระสำคัญของประการที่ ๕ ก็คือ เดิมนั้นทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาเรียกว่าสินบริคนห์ คือทรัพย์สินระคนปนกัน ประกอบไปด้วยสินเดิมของคุณสมรสที่นำมาเป็นกองทุนกับสินสมรสที่ทั้งสองฝ่ายทำมาหาได้ระหว่างอยู่เป็นผัวเมียกัน ผู้แก้บอกเอาเป็นสินสมรสอย่างเดียวก็พอ สินเดิมก็ให้เรียกเป็นส่วนตัวหมดเป็นอันว่าเวลานี้ไม่มีสินเดิม สมมุติว่าเวลานี้ในการสมรสฝ่ายหญิงมีกระเบื้องอยู่ ๒ ตัวนำมาเป็นกองทุน กระเบื้องนี้เป็นสินส่วนตัวของหญิง หญิงจะขายเมื่อไรก็ได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากสามี ผู้เขียนออกจะเป็นห่วงความไม่สงบในครอบครัว เพราะอิสระเกินไป เดิมกระเบื้องนี้ถือว่าเป็นสินเดิมเอามารวมเป็นกองทุนร่วมกันกับสินสมรส รวมเรียกว่า “สินบริคนห์” ให้อำนาจสามีเป็นคนจัดการ เพราะฉะนั้น สามีจึงมีอำนาจเอากระเบื้องสินเดิมของภริยาไปจำนองเอาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัวได้ แต่เวลานี้สามีแต่จะต้องไม่ได้เลย

อย่างไรก็ตาม ยังคืออยู่นิดตรงที่ว่า พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลแพ่งที่ชำระใหม่นี้ ให้สามีภริยาตามกฎหมายเก่ามีอำนาจจัดการสินบริคนห์ของเก่าเหมือนเดิม เพราะฉะนั้นสามีภริยาที่จดทะเบียนสมรสก่อนกฎหมายใหม่ใช้บังคับคือ ก่อนเดือนตุลาคม ๒๕๑๙ จึงมีอำนาจเหมือนเดิม สำหรับทรัพย์สินที่มีอยู่เดิม

ประการที่ ๖ ได้แก้สัญญาก่อนสมรส คือข้อตกลงสามีภริยาก่อนที่จะสมรสกันว่า เมื่อสมรสกันแล้ว จะให้สามีหรือภริยามีอำนาจจัดการสินสมรสอย่างไร เดิมสัญญานี้ไม่ต้องจดทะเบียน แต่ตามกฎหมายใหม่นี้ต้องไปจดแจ้งข้อตกลงนั้นพร้อมกับจดทะเบียนสมรสด้วย มิฉะนั้นบังคับไม่ได้

ประการที่ ๗ เป็นประการสุดท้าย ได้แก้คำเลี้ยงชีพซึ่งเป็นคำใหม่ เดิมเราเรียกว่าค่าอุปการะเลี้ยงดูอย่างเช่น ภริยาพ้องหย่าศาลพิพากษาให้หย่า และเห็นว่าสามีผิดจึงให้จ่ายเงินเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ฝ่ายหญิงผู้ต้องเสียหาย เงินนี้ไม่ได้เรียกว่าค่าอุปการะเลี้ยงดูต่อไปแล้ว เพราะฟังแล้วมันทำให้รู้สึกว่าการเลี้ยงดูดีกว่าชายเลยแก้เป็น คำเลี้ยงชีพ ส่วนค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรก็ยังเรียกเหมือนเดิม

สาระของกฎหมายครอบครัว เริ่มแต่การหมั้น การสมรส เรื่อยไปจนถึงเรื่องลูกแต่ซึ่งจะกล่าวต่อไป

๑. การหมั้น

๑.๑ การหมั้นก็คือการจองไว้ก่อน เหมือนกับเราอยากได้แจกันใบงาม แต่เรายังไม่พร้อมก็เลยวางมัดจำไว้ก่อนฉันใดการหมั้นก็ฉันนั้น

๑.๒ การหมั้นเป็นสัญญาระหว่างชายกับหญิง ที่จะสมรสกันในภายหลัง ถ้ากระเทยผู้หญิงที่ชอบเป็นผู้ชายไปหมั้นผู้หญิงด้วยกัน น่าจะบังคับไม่ได้เพราะขัดต่อกฎหมายและประเพณี

การหมั้นจะทำได้ก็ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์แล้ว มิฉะนั้นเป็นโมฆะ ซึ่งมีผลก่อน-

ข้างจะรุนแรง คือเท่ากับไม่มีการหมั้นเลยทีเดียว จะบังคับอะไรตามสัญญาหมั้นนั้นไม่ได้ ดังได้กล่าวมาแล้ว เมื่อฝ่ายหญิงเสียหาย ซึ่งปกติก็มักจะเป็นดั่งนั้น จะว่าอย่างไร

ที่กฎหมายประกาศให้ชายและหญิงอายุ ๑๗ ปีขึ้นไปนั้นก็เพื่อให้ผู้ที่จะมีหย่ามีเรือน มีอายุพอสมควรมีความคิดความอ่านพอที่จะเป็นพ่อบ้านแม่เรือนได้ดั่งนั่นเอง

แม้คู่หมั้นจะอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์แล้วก็ตาม ถ้ายังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ก็ยังเรียกว่าเป็นผู้เยาว์อยู่ ซึ่งจะต้องได้รับความยินยอมจากพ่อ แม่ หรือผู้ที่ตนอยู่ในความปกครองในกรณีที่ไม่ใช่พ่อแม่ปกครอง ถ้าขาดความยินยอมเช่นนั้น การหมั้นจะเป็นโมฆียะ โมฆียะเป็นคำกฎหมาย หมายความว่าอาจจะถูกบอกล้างได้ ผู้บอกล้างก็คือ บิดา มารดา หรือผู้ปกครองแล้วแต่เรื่องโดยร้องต่อศาลบอกล้างกันเองไม่ได้ เหมือนดังกรณีทั่วไป เมื่อศาลสั่งแล้วมีผลเป็นโมฆะ คือเท่ากับไม่มีการหมั้น จะบังคับกันตามนั้นไม่ได้

๑.๓ ของหมั้น ตามประเพณีมักจะมีเสมอ กฎหมายใช้คำว่าพันธพินสินที่ฝ่ายชายมอบให้แก่ฝ่ายหญิงเพื่อเป็นหลักประกันการหมั้น และเป็นประกันว่าชายจะสมรสกับหญิงนั้น ถ้าหญิงให้ของหมั้นชายเหมือนกับชาวอินเดีย น่าจะบังคับได้เหมือนกัน เพราะของหมั้นนั้นเป็นเพียงการมัดจำเท่านั้น สาระสำคัญอยู่ที่สัญญา โดยมากเป็นสร้อยคอหรือไม้เท้าเป็นแหวน จะเป็นทรัพย์สินอย่างอื่น เช่นที่ดิน ๑ แปลง หรือบ้าน ๑ หลังก็ได้

๑.๔ สินสอด เป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิงเป็นเงินค่าน้ำนม ถ้าไม่มีการสมรส เช่นแต่งงานแล้วหญิงไม่ยอมไปจดทะเบียนสมรสก็ให้ชายเรียกคืนสินสอดได้ ของหมั้นก็ดี สินสอดก็ดี ไม่ใช่สาระสำคัญของการสมรสเป็นแต่เพียงข้อปฏิบัติซึ่งกฎหมายบัญญัติขึ้นตามประเพณีเท่านั้น ถึงไม่มีการหมั้น ไม่มีสินสอด ก็จดทะเบียนสมรสมีผลเป็นผิวเมียกันตามกฎหมายได้ ดูไปก็เหมือนกับหญิงเอาเปรียบชาย คือชายเป็นผู้ให้สินสอดของหมั้นฝ่ายเดียว อันที่จริงหญิงจะหมั้นชายและให้ของหมั้นและสินสอดแก่ชายก็ไม่ผิดกฎหมายห้าม

๑.๕ การผิดสัญญาหมั้น คือหมั้นแล้วฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ยอมสมรสด้วยอาจจะแต่งงานแต่แล้วไม่ยอมหลับนอน หรือไม่ยอมไปจดทะเบียนสมรส ซึ่งเป็นสาระสำคัญของการสมรส กรณีเช่นนี้กฎหมายว่าจะบังคับให้สมรสนั้นไม่ได้ คือจะบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งไปจดทะเบียนเป็นผิวเมียกันไม่ได้เพราะเป็นเรื่องเสรีภาพซึ่งบังคับก็ไม่ได้ผล กลับจะเป็นผลร้ายให้ทะเลาะ ตีกัน กฎหมายจึงให้ฝ่ายที่ได้รับความเสียหายเรียกได้แต่ค่าทดแทน

ค่าทดแทนแยกออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ

(ก) ค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินไม่ได้ ได้แก่ค่าเสียหายต่อกายหรือชื่อเสียงของชายหรือหญิงนั้น จะเรียกเท่าใดก็เรียกไปเท่าที่เห็นว่าตนเสียหาย ศาลจะพิจารณาให้ตามที่เห็นสมควร ค่าเสียหายต่อกายนั้นโดยมากฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายเรียก ในการที่เสียเนื้อเสียตัวให้แก่ชายหลังหมั้นแล้ว แต่ค่าเสียหายต่อชื่อเสียงมักจะเรียกกันทั้งชายและหญิง ค่าเสียหายตามข้อนี้เป็นค่าเสียหายเฉพาะตัว พ่อแม่เรียกแทนไม่ได้เว้นแต่ผู้เยาว์

(ข) ค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินได้ อันได้แก่ค่าเตรียมการสมรสโดยสุจริต เช่น ต้องซื้อเครื่องเรือน ตู้อย่างดี เตียงอย่างดี และอื่น ๆ และค่าเสียหายที่คู่หมั้นได้จัดการทรัพย์สิน หรืออาชีพของตนไป

โดยสมควร เพื่อจะมาสวมสรกับคู่หมั้น เช่นหมั้นแล้วแล้วชายบอกให้หญิงลาออกจากครูและให้ชายที่ดินและบ้านที่เชียงใหม่เพื่อมาเป็นคุณนายที่กรุงเทพฯ เสร็จแล้วฝ่ายชายไปมีเมียเสียดังนี้ หญิงเสียหายเรียกค่าเสียหายตามนี้ได้ กรณีเช่นนี้หญิงไม่ต้องคืนของหมั้น และศาลอาจชี้ขาดว่าของหมั้นนั้นเป็นค่าเสียหายส่วนหนึ่งก็ได้

๑.๖ คู่หมั้นตาย ความตายนี้เป็นเหตุตามธรรมชาติ ไม่มีใครอยากตาย เพราะฉะนั้นจะถือว่าฝ่ายที่ตายผิดสัญญาไม่ได้ ถ้าหญิงตายฝ่ายหญิงต้องคืนของหมั้นให้แก่ชาย แต่ถ้าชายตายหญิงไม่ต้องคืนของหมั้นนั้น ให้หญิงเอาไว้ดูต่างหน้า แต่จะคืนกฎหมายก็ไม่ห้าม

๑.๗ การบอกเลิกสัญญาหมั้น เพราะมีเหตุผลสำคัญเกิดแต่คู่หมั้น เช่นว่าหมั้นแล้วชายกลายเป็นคนวิกลจริต หรือหญิงเป็นมะเร็ง ต้องตัดเต้านม หรือไปสมรสกับชายอื่น หรือชายไปทำผิดทางอาญาต้องโทษจำคุกเป็นต้น เรียกว่ามีเหตุผลสำคัญเกิดแต่คู่หมั้น ทำให้คู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิบอกเลิกสัญญาหมั้นได้

ถ้าชายบอกเลิกหญิงต้องคืนของหมั้นให้แก่ชาย ถ้าเป็นกรณีที่บอกเลิกเพราะหญิงคู่หมั้นทำชั่วอย่างร้ายแรง เช่นหญิงไปสมรสกับชายอื่น ฝ่ายชายเรียกค่าเสียหายจากหญิงคู่หมั้นและจากผู้ชายหน้าคนที่มาสมรสกับหญิงนั้นได้ด้วย ในกรณีหญิงบอกเลิกเพราะชายประพฤติชั่วหญิงไม่ต้องคืนของหมั้น

ในกรณีที่หญิงถูกข่มขืนกระทำชำเรา ไม่ถือว่าเป็นเหตุผลสำคัญที่เกิดจากฝ่ายหญิง ชายคู่หมั้นได้แต่เรียกเอาค่าเสียหายจากชายผู้ล่วงเกินคนนั้น แต่ต้องเป็นกรณีที่ชายกระทำความผิดหรือควรรู้ว่าหญิงมีคู่หมั้นแล้ว กฎหมายเดิมให้ชายเรียกได้เสมอไม่ว่าชายผู้ล่วงเกินนั้นจะรู้ว่าหญิงนั้นมีคู่หมั้นหรือไม่ ซึ่งรู้สึกว่าเป็นธรรมดี

๒. การสมรส

การสมรสตามกฎหมายครอบครัว ตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นมา หมายถึงการจดทะเบียนสมรสไม่ใช้การแต่งงานหรืออะไรทั้งสิ้น แต่ถ้าคนไทยไปแต่งงานในเมืองนอกในต่างประเทศซึ่งตามกฎหมายของเขาอาจจะไม่ต้องจดทะเบียนก็ได้ การสมรสตามกฎหมายต่างประเทศก็ใช้ได้ เป็นัวเมียกันตามกฎหมายไทยได้เหมือนกัน แม้กระนั้นก็ตามถ้าบุคคลนั้นกลับเข้ามาเมืองไทยก็ขอให้ไปจดทะเบียนกับเจ้าพนักงานเพื่อบันทึกหลักฐานเรียกว่าบันทึกฐานะแห่งครอบครัวที่อำเภอท้องที่ของตนด้วย

๒.๑ เงื่อนไขการสมรสมีดังนี้

(๑) ชายหญิงจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๗ ปีบริบูรณ์ ถ้ายังเป็นผู้เยาว์อยู่คือ อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองก่อนมิฉะนั้นเป็นโมฆียะ อาจถูกบิดามารดาหรือผู้ปกครองแล้วแต่กรณีซึ่งมิได้ให้ความยินยอมเพิกถอนเสียได้ เว้นแต่หญิงจะมีครรภ์แล้วเพิกถอนไม่ได้หรือคู่สมรสอายุครบ ๒๐ ปีก็เพิกถอนไม่ได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ศาลอาจสั่งให้บุคคลอายุต่ำกว่า ๑๗ ปีสมรสได้ในกรณีที่มีเหตุผลสมควร เรื่องนี้เป็นเรื่องใหม่กฎหมายเดิมไม่มี แต่ต้องร้องขอศาลจึงจะสั่ง อยู่เฉย ๆ ศาลสั่งให้ไม่ได้

(๒) ชายหรือหญิงวิกลจริต หรือศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถถ้าสมรสกับการสมรสจะเป็นโมฆะ แต่การสมรสเป็นโมฆะนี้ไม่ต้องกังวลไม่ว่าเป็นโมฆะด้วยเหตุนี้หรือเหตุอื่น เพราะเป็นโมฆะที่แปลก

ประหลาดมาก คือเป็นโมฆะที่ใครกล่าวอ้างไม่ได้วันแต่ศาลจะพิพากษาว่าเป็นโมฆะแล้ว เพราะเหตุนี้เองคนจึงมีคู่สมรสซ้อนได้ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในเวลา

(๓) ชายหรือหญิงไม่เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่ กล่าวง่าย ๆ ก็คือไม่จดทะเบียนซ้อนนั่นเอง ถ้าจดทะเบียนซ้อน การจดทะเบียนครั้งหลังจะเป็นโมฆะ แต่ใช้ได้จนกว่าศาลจะสั่งเพิกถอน ที่บัญญัติไว้เช่นนี้ก็เพื่อประโยชน์ของบุตรที่เกิดมา ถ้าให้เป็นโมฆะง่าย ๆ บุตรก็จะเป็นบุตรนอกกฎหมายไร้บิดาไม่ใช่เรื่องเอาใจผู้ชาย

(๔) ผู้รับบุตรบุญธรรมสมรสกับบุตรบุญธรรมไม่ได้ ถ้าขึ้นสมรสก็ขาดแม่ขาดลูกกลายเป็นสามีภริยากันทันที

(๕) หญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้ก็ต่อเมื่อภายหลังจากที่การสมรสครั้งก่อนสิ้นสุดลงแล้วไม่น้อยกว่า ๓๑๐ วัน ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ไม่เป็นปัญหาสำหรับบุตรที่เกิดมา จะได้มีบิดาที่แน่นอน ระยะเวลา ๓๑๐ วันนี้เป็นระยะที่ปลอดภัย คือถ้าตั้งท้องกับสามีคนก่อนก็คลอดไปแล้ว เพราะฉะนั้นในกรณีที่ถูกเกิดมาแล้วก็ดี หรือหมอบรรองว่าหญิงนั้นไม่มีครรภ์ก็ดีหญิงหม้ายนั้นก็ย่อมจะสมรสใหม่ได้ แม้ยังไม่พ้นระยะ ๓๑๐ วันก็ตาม

อนึ่ง ศาลอาจมีคำสั่งให้หญิงหม้ายสมรสใหม่ได้แม้ยังไม่พ้นระยะ ๓๑๐ วัน และแม้หญิงนั้นจะมีครรภ์อยู่ก็ตาม เพราะก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งนั้น ศาลจะต้องไต่สวนดูความจริงรู้แน่ชัดว่า เด็กในครรภ์เป็นบุตรของชายคนเก่า หรือคนใหม่ ปัญหาเกี่ยวกับบุตรในภายหลังจะได้ไม่มี

(๖) หญิงหม้ายที่สมรสก่อน ๓๑๐ วันนั้นมิได้ทำให้การสมรสเป็นโมฆะหรือโมฆียะเลย ยิ่งกว่านั้นถ้าบุตรเกิดมากฎหมายให้สันนิษฐานว่า เป็นบุตรของสามีใหม่เท่านั้น แม้ความจริงเด็กอาจจะเป็นบุตรของสามีคนเก่าก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กมีที่พึ่ง ถ้าให้เป็นบุตรของสามีเดิมก็เหมือนแยกพ่อแยกลูกกันเพราะพ่อลูกอยู่กันคนละทาง

(๗) ผู้เยาว์สมรสต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองแล้วแต่ว่าอยู่ในความดูแลของใคร มิฉะนั้นเป็นโมฆียะซึ่งอาจถูกเพิกถอนในภายหลังดังได้กล่าวมาแล้วการให้ความยินยอมนั้นถ้าผู้ให้จะไปลงลายมือชื่อให้ความยินยอมต่อหน้าพนักงานผู้จดทะเบียนได้ก็ยิ่งเป็นการดี ถ้าไปไม่ได้จะให้ความยินยอมเป็นหนังสือระบุชื่อคู่สมรสทั้งสองฝ่ายและลงลายมือชื่อก็ได้ โดยไม่ต้องมีพยาน แต่จะมีก็ได้หรือจะแสดงความยินยอมด้วยวาจาต่อหน้าพยาน ๒ คนก็ได้

(๘) การสมรสนี้ต้องทำด้วยความยินยอมของคู่สมรส มิฉะนั้นจะเป็นโมฆะจะข่มขืนให้กินหญ้าแบบคลุมถุงชนดังสมัยก่อนไม่ได้

ถ้ามีพฤติการณ์พิเศษไม่อาจจดทะเบียนสมรสได้ เพราะชายหรือหญิงตกอยู่ในภยันตรายใกล้ความตาย เช่นในเรืออัปปาง เป็นต้น จะแสดงเจตนาต่อหน้าพยาน ๒ คนซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว ณ ที่นั้นก็ได้ ถ้าต่อมาได้จดทะเบียนสมรสกันให้ถือว่าเป็นสามีภริยากันตั้งแต่ครั้งนั้น

(๑) ต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา คือร่วมหลับนอนด้วยกัน เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะวัตถุประสงค์ในการสมรสก็เพื่อจะได้สมสู่อยู่กินด้วยกัน หากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งไม่ยอม อีกฝ่ายหนึ่งอาจจะใช้อำนาจความเป็นสามีภริยากระทำโดยจิตใจหรือ

- พ้องหย่า เพราะถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรงเป็นเหตุหย่าอย่างหนึ่ง

(๒) ต้องอุปการะเลี้ยงดูกัน คนที่มีเงินเดือนก็ต้องแบ่งเงินเดือนให้คนที่ไม่มีใช้สอยมิฉะนั้นอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้ เจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องดูแลกัน ไม่ทอดทิ้งกัน ไม่นหนีไปอยู่ที่อื่น

- แม้ฝ่ายหนึ่งวิกลจริตก็ทิ้งไม่ได้ต้องอนุบาลดูแล ถ้าวิกลจริตนานกว่า ๓ ปี และไม่มีทางจะหายก็อาจจะฟ้องหย่าได้ แต่ต้องเสียค่าเลี้ยงชีพให้เขามีชีวิตอยู่ได้จนกว่าจะตาย

๔. ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

ได้กล่าวมาแล้วว่ามีสินสมรสอย่างเดียวไม่มีสินบริคณฑ์และสินเดิมเหมือนเมื่อก่อน นอกจากสินสมรสแล้วก็เป็นสินส่วนตัวของแต่ละคน

๔.๑ สินสมรส คือทรัพย์สินที่คู่สมรสทำมาหาได้ในระหว่างสมรส เช่นเงินเดือนของคู่สมรสหรือดอกเบี้ยสินส่วนตัว เช่นเงินที่สามีมีมาก่อนสมรส ๑ ล้านบาทฝากธนาคารได้ดอกเบี้ยเดือนละหนึ่งหมื่นทุกเดือน เงินหนึ่งหมื่นนี้เป็นสินสมรส ได้มาทางมรดกเป็นสินส่วนตัว ได้มาโดยการให้หรือพินัยกรรมก็เป็นสินส่วนตัวเว้นแต่จะระบุไว้ให้เป็นสินสมรส

ตัวอย่าง ๑. แดง ได้รับมรดกจากมารดาที่ตายไป ๑ ล้านบาท เงินหนึ่งล้านนี้เป็นสินส่วนตัวของแดง คำ ภริยาจะมายุ่งไม่ได้ เงินมรดกนี้ไม่มีโอกาสเป็นสินสมรสเลย นอกจากดอกผลของมัน

ตัวอย่าง ๒. แดง ได้รับมรดกซึ่งมารดาได้ทำพินัยกรรมยกเงินให้ ๑ ล้านบาท ในพินัยกรรมมิได้ระบุว่าสินสมรส เงิน ๑ ล้านบาทนี้จะสินส่วนตัวของแดง คำ ภริยายุ่งไม่ได้ แต่ถ้าพินัยกรรมระบุว่าให้เป็นสินสมรสจึงจะเป็นการยกให้โดยเสน่หาก็เหมือนกัน

แต่ดอกเบี้ยของเงินหนึ่งล้านบาทนี้เป็นสินสมรสดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งคำยุ่งได้เฉพาะดอกเบี้ยเท่านั้นของหมั้น, เครื่องใช้สอย และเครื่องมือประกอบอาชีพ แม้จะได้มาระหว่างการสมรสก็เป็นสินส่วนตัว

๔.๒ การจัดการ

สามีภริยาจะต้องจัดการสินสมรสร่วมกัน ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะทำนิติกรรมเกี่ยวกับสินสมรสโดยพลการไม่ได้ จะทำได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าไม่ได้รับความยินยอม นิติกรรมนั้นไม่สมบูรณ์ อีกฝ่ายหนึ่งมีอำนาจร้องขอให้ศาลเพิกถอนเสียได้ แต่ถ้าคนภายนอกเขาสุจริต คือไม่รู้ว่าคู่สมรสทำโดยไม่มีอำนาจก็เพิกถอนไม่ได้

แต่ถ้าฝ่ายหลังให้สัตยาบันแล้วก็เพิกถอนไม่ได้ เช่นสามีให้เช่าตึกแถวซึ่งเป็นสินสมรสโดยไม่ได้รับความยินยอมจากภริยา ภริยารู้แล้วก็ไม่ได้ว่าอะไร แดมยังไปเก็บค่าเช่าทุกเดือนอย่างนี้ภริยาจะขอให้ศาลเพิกถอนการเช่าไม่ได้

การจัดการ หมายถึงการทำให้ทรัพย์สินนั้นเจริญงอกเงย เช่นให้เช่า จำนำ จำนอง หรือแม้แต่ขายฝากก็ได้ชื่อว่า การจัดการ แต่ถ้าจำหน่าย จ่าย โอน ไม่ใช่จัดการ แต่ก็ทำไม่ได้เอง

สำหรับสินส่วนตัวนั้นแต่ละคนมีอำนาจจำหน่ายจ่ายโอนโดยเสรี

ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอมโดยไม่มีเหตุผล อีกฝ่ายหนึ่งต้องขอให้ศาลสั่งอนุญาตแทนได้ เช่น

สามีต้องการขายที่เพื่อจะเอาเงินส่งลูกไปเรียนเมืองนอก ภริยาไม่ยอมขายด้วย สามีอาจขอให้ศาลสั่งอนุญาตให้ขายได้

ข้อยกเว้น

สามีหรือภริยาฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวมีอำนาจจัดการสินสมรสในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) สัญญาก่อนสมรสให้ฝ่ายเดียวจัดการ
(๒) การจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว เช่นสามีอาจซื้อเก้าอี้และโต๊ะกินข้าวมาใช้สอยในบ้าน ภริยาอาจซื้อข้าวปลาอาหาร เตาอังโล่ แม่เตาแก๊สก็อาจซื้อคนเดียวได้

(๓) ศาลสั่งให้ฝ่ายใดจัดการแต่ผู้เดียวแต่ต้องมีเหตุผลศาลจึงจะสั่งได้ ซึ่งกฎหมายจำแนกไว้หลายเหตุ เช่น จัดการไปในทางที่ทำให้เสียหาย ไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง ยกเอาเงินไปเที่ยวเตร่หมด มีหนี้สิน มีที่ท้าวว่าจะทำให้สินสมรสฉิบหาย เป็นต้น

ถ้าคู่สมรสล้มละลายสินสมรสจะแยกเป็นสินส่วนตัวโดยอำนาจกฎหมาย

(๔) คู่สมรสทำพินัยกรรมยกสินสมรสส่วนของตนให้ใครก็ได้ แต่อย่าทำเกิน ถ้าทำเกินมีผลเฉพาะส่วนของตน

๕. การสมรสสิ้นสุด

การสมรสสิ้นสุดด้วยเหตุ ๓ ประการคือ ตาย หย่า และศาลเพิกถอน

๕.๑ ตาย ต้องตายจริง ๗ ตายแบบสาบสูญการสมรสไม่ขาด

๕.๒ หย่า ทำได้ ๒ ทางคือ

- ด้วยความยินยอม ของทั้งสองฝ่าย เช่นผัวเมียจูงแขนกันไปจดทะเบียนหย่ากันที่อำเภอ จะแบ่งอะไรกันอย่างไร ก็ทำเป็นสัญญาหย่าก็ได้

- โดยคำพิพากษาของศาล กรณีนี้เกิดจากการที่ฝ่ายหนึ่งต้องการจะหย่า แต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ยอมหย่าด้วย ฝ่ายหลังนี้มีอำนาจฟ้องหย่า แต่ต้องมีเหตุหย่าดังนี้

(๑) ภริยามิู้หรือสามีมีเมียช้อย

(๒) ประพฤติชั่วทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความอับอาย ถูกเกลียดชัง หรือเดือดร้อนเสียหาย

(๓) ฝ่ายหนึ่งทำร้ายต่ออีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ว่าจะทางร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทอีกฝ่ายหนึ่ง

หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง อันเป็นการร้ายแรง

(๔) ฝ่ายหนึ่งทอดทิ้งอีกฝ่ายหนึ่งเกิน ๑ ปี

(๕) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ

(๖) ไม่ให้ความช่วยเหลือ หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามี ภริยากันอย่างร้ายแรง เช่น

ไม่ยอมร่วมหลับนอนด้วย

(๗) สามีหรือภริยาวิกลจริตมานานกว่า ๓ ปีและไม่มีที่ท้าวว่าจะหาย สุดท้ายอีกฝ่ายหนึ่งจะทนอยู่

ด้วยได้ต่อไป

(๘) สามีภริยาทำผิดทณฑ์บนไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ เช่นว่าจะไม่เจ้าชู้แล้วยังไป

กรุ้มกริมอยู่เหมือนเดิม

(๙) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงและมีลักษณะเรื้อรัง ไม่มีทางที่จะหายได้

(๑๐) สามีหรือภริยามีสภาพร่างกายซึ่งไม่อาจจะร่วมประเวณีกันได้ แต่ไม่ใช่ความผิดของฝ่ายที่ฟ้อง เช่นภริยาไม่โหดของลับสามีโยนให้เปิดกิน ดังนั้นภริยาจะฟ้องหย่าไม่ได้

ต้องฟ้องภายในอายุความปกติเวลา ๑ ปีนับแต่รู้เหตุหย่านั้น แต่ไม่เกิน ๑๐ ปี แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งจะฟ้องหย่าผลสุดท้ายฝ่ายจะฟ้องหย่าให้อภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่งแล้วก็ฟ้องไม่ขึ้น เช่น ภริยาตามชู้ไป สามีตามไปอ่อนวอนจนภรรยากลับมาแล้ว สามีจะมาฟ้องหย่าภริยาไม่ได้ เมื่อศาลพิพากษาให้หย่าแล้วจะฟ้องไปจดทะเบียนหย่าด้วย มิฉะนั้นยกขึ้นต่อสู้คนภายนอกไม่ได้

๕.๓ ศาลเพิกถอน เช่นการสมรสเป็นโมฆะ หรือการสมรสที่ทำโดยไม่ได้ได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม เป็นต้น

๖. บิดามารดากับบุตร

บุตรมี ๒ ประเภทคือ บุตรที่ชอบด้วยกฎหมายและบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย บุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนี้มีได้เฉพาะชาย ส่วนหญิงนั้น บุตรเกิดจากหญิงใดก็ย่อมเป็นบุตรของหญิงนั้นโดยชอบด้วยกฎหมาย

๖.๑ บุตรชอบด้วยกฎหมายคือ

ก) บุตรที่เกิดแต่หญิงขณะเป็นภริยา ไม่ว่าจะระหว่างสมรสนั้นหญิงตั้งครรภ์กับชายอื่นมาซึ่งความจริงไม่ใช่บุตรของสามีปัจจุบันก็ตาม หรือเด็กที่เกิดภายใน ๓๑๐ วัน นับแต่การสมรสนั้นสิ้นสุดลง เช่นหย่าแล้ว ๓ เดือนบุตรเกิดมา ก็ถือว่าเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามี (ถ้าสมรสใหม่ระหว่างนั้นเป็นบุตรของสามีคนใหม่)

ถ้าบิดาเห็นว่าไม่ใช่บุตรของตนก็ฟ้องศาลไม่รับเด็กเป็นบุตรได้ หรือเด็กจะขอให้ย้ายการฟ้องขอให้ศาลสั่งว่าตนไม่ใช่บุตรของชายนั้นก็ได้

ข) บุตรที่บิดารับเป็นบุตร เช่นบุตรที่มีพ่อแม่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันพ่อต้องจดทะเบียนรับรองบุตรจึงได้ชื่อว่าเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของบิดา ซึ่งตามหลักต้องได้รับความยินยอมจากแม่ของเด็กและตัวเด็กด้วย การจดทะเบียนทำกันที่อำเภอ

ค) บุตรที่เกิดขณะบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสแต่ภายหลังบิดามารดาได้จดทะเบียนสมรสกัน จะมีผลเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตั้งแต่บิดามารดาจดทะเบียนสมรส เป็นต้นไป

การฟ้องขอให้รับเด็กเป็นบุตร เด็กอายุ ๑๕ ปี ก็ฟ้องเองได้ ถ้าเด็กอายุต่ำกว่านั้นให้แม่หรือผู้ปกครองฟ้องแทน ถ้าไม่มีบุคคลเหล่านั้นก็ต้องตั้งผู้แทนเฉพาะคดีให้ฟ้องแทน

๖.๒ บุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ได้แก่บุตรไม่มีพ่อ หรือมีพ่อแต่พ่อกับแม่ไม่จดทะเบียนสมรสกัน ซึ่งมีอยู่มากมายในเวลานี้ บุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนี้ ไม่มีสิทธิรับมรดกของบิดา เว้นแต่บิดาจะได้รับการรับรองตามหัวข้อต่อไป บุตรที่ว่านี้บิดาไม่มีอำนาจปกครองแม้จะอยู่บ้านเดียวกันก็ตาม ต้องถือว่าอำนาจปกครองอยู่ที่มารดา สมมุติว่ารถชนบุตรบาดเจ็บสาหัส ต้องให้มารดาร้องทุกข์ต่อฝ่ายบ้านเมือง และฟ้องเรียก

ค่าเสียหายแทนบุตร บิดาไม่มีอำนาจเลย

๖.๓ บุตรที่บิดารับรอง เป็นกรณีที่พ่อแม่ไม่จดทะเบียนกัน ซึ่งมีอยู่มากมายเวลานี้ ตามบ้านนอก โดยพฤตินัยบิดาอุปการะเลี้ยงดูทุกประการ ให้การศึกษา เหมือนกับเด็กที่พ่อแม่จดทะเบียนกัน บุตรประเภทนี้ ถือว่าบิดารับรองโดยพฤตินัยถือเท่ากับเป็นบุตรของบิดา และมีสิทธิรับมรดกของบิดาด้วยแต่อำนาจปกครองยังคงตกอยู่กับมารดา เวลาบิดาถูกทำร้ายถึงตาย หรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้บุตรก็ร้องทุกข์ ให้เจ้าหน้าที่เอาความได้ เวลานี้ศาลฎีกายังตีความแคบอยู่น่าจะให้สิทธิต่าง ๆ เหมือนบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายทั่ว ๆ ไปของบิดา เพราะเขาก็เป็นผู้สืบสันดานและเป็นทายาทของบิดาเหมือนกันกับบุตรคนอื่น ๆ

๗. อำนาจปกครองและความปกครอง

กฎหมายเรียกสองคำนี้ต่างกัน แต่ความจริงไม่มีอะไรต่างกัน คือเป็นสิทธิที่จะดูแลเด็กระหว่างที่เป็นผู้เยาว์ คือระหว่างที่เด็กอายุยังไม่ถึง ๒๐ ปีบริบูรณ์ หรือยังไม่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส

ความแตกต่างมีอยู่นิดเดียวตรงที่ว่า

คำว่า “อำนาจปกครอง” กฎหมายใช้กับกรณีที่บิดามารดาดูแลบุตร ส่วนคำว่า “ความปกครองหรือการปกครอง” นั้นกฎหมายใช้กับบุคคลอื่นซึ่งมิใช่บิดามารดา เช่น บิดามารดาตายหรือถูกศาลถอนอำนาจปกครอง ต้องตั้งผู้เป็นผู้ดูแลเด็ก ลูกคนนี้ได้ชื่อว่า ผู้ปกครอง ส่วนเด็กเรียกว่าผู้อยู่ในการปกครองแต่บางครั้งก็ไม่ต้องตั้งเพราะบางทีเด็กโต ๆ สามารถดูแลตัวเองได้แล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องให้ใครดูแล

สิทธิและหน้าที่ของบิดามารดา และผู้ปกครองก็เหมือนกันคือ

มีสิทธิเป็นผู้แทนของผู้เยาว์ในการทำกิจการต่าง ๆ เรียกว่าเป็นผู้แทนโดยชอบธรรม เช่น ผู้เยาว์ถูกทำร้ายก็มีสิทธิร้องทุกข์หรือฟ้องคดีแทนผู้เยาว์ทั้งทางแพ่งและอาญา ผู้เยาว์อยากได้อะไรก็ซื้อให้ผู้เยาว์ได้ หรืออนุญาตให้ผู้เยาว์ทำอะไร จะเขียน จะตีบ้างก็ได้เพื่อว่ากล่าวสั่งสอน หากมีใครพาดูผู้เยาว์ไปอยู่ที่อื่นก็มีสิทธิที่จะไปตามเอาคืน ถ้าผู้เยาว์มีเงินก็จัดการฝากเงินในธนาคารแทนผู้เยาว์ได้ ผิดกันอยู่นิดหนึ่งคือ บิดามารดานั้นอาจจะเอาเงินของผู้เยาว์ไปใช้ส่วนตัวได้บ้าง เพราะยังงักเป็นลูกในไส้ แต่ผู้ปกครองนั้นจะเอาเงินของเด็กไปใช้ส่วนตัวไม่ได้ จะใช้ได้ก็เฉพาะใช้เพื่อเด็ก เช่นในการศึกษาเล่าเรียนของเขา และเพื่อเลี้ยงดูเด็กเท่านั้น

สำหรับกิจการที่สำคัญ ๆ กฎหมายบังคับให้ผู้ปกครองปรึกษาเด็กด้วย ถ้าเด็กเป็นผู้รู้ลึกผิดชอบ และมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๕ ปีแล้ว แต่พ่อแม่ทำแทนบุตรได้ทุกอย่าง ไม่จำเป็นต้องปรึกษาหารือ แม้บุตรจะโตแล้วก็ตาม เพราะยังงักเป็นลูกที่เลี้ยงมา

กิจการบางอย่างที่มีความสำคัญเป็นพิเศษกฎหมายให้ผู้ปกครอง หรือบิดามารดา แล้วแต่กรณีต้องขออนุญาตต่อศาลก่อนจึงจะทำแทนเด็กได้ เช่น การขายอสังหาริมทรัพย์ของเด็กหรือจำหน่ายอสังหาริมทรัพย์ของเด็ก เป็นต้น เพราะมันกระทบกระเทือนทรัพย์สินของเด็กอย่างมาก และนอกจากนี้ก็มี

- ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์ของเด็กนาน ๆ เกินกว่า ๓ ปีขึ้นไป
- ขายอสังหาริมทรัพย์ที่สำคัญ ๆ เช่น โรงงาน เครื่องจักรกล เป็นต้น
- ให้กู้ยืมเงินของเด็กโดยไม่มีทรัพย์สินมาประกันเป็นจำนวน เพราะหนี้อาจสูญได้ถ้ามีประกันทำได้

ไม่ห้าม

- ทำสัญญาประนีประนอมยอมความ หรือ
- เอาทรัพย์สินของเด็กไปยกให้คนอื่น โดยเล่นห้หา เว้นแต่การบริจาคเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามหน้าที่ทางสังคม
- ไม่รับทรัพย์สินมรดกหรือทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้เด็กเปล่า ๆ หรือ
- รับทรัพย์สินมรดกหรือการให้ที่มีภาระติดพัน หรือ
- มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณา อนุญาตตุลาการนี้เป็นคนตัดสินคดีคู่กรณีมอบให้ซึ่งไม่ใช่ศาล เช่น แดงกับดำพิพาทกันด้วยเรื่องที่ดิน ไม่อยากไปฟ้องร้องที่ศาลจึงมอบให้ขาวซึ่งเป็นคนมีศีลธรรมในหมู่บ้านนั้นพิจารณาตัดสินข้อพิพาท ขาวเรียกว่าเป็นอนุญาตตุลาการ
- นำเอาทรัพย์สินของเด็กไปประกันเงินกู้ของผู้อื่น หรือเอาไปประกันตัวผู้ต้องหา หรือจำเลยในศาลอันเป็นภาระแก่ทรัพย์สินของเด็ก

เหล่านี้สำคัญมากจะต้องให้ศาลอนุญาตก่อนจึงจะทำแทนเด็กได้มิฉะนั้นการนั้นไม่ผูกพันผู้เยาว์ แต่ถ้าการใดประโยชน์ขัดกัน แม้ไม่สำคัญก็ไม่มีอำนาจทำแทนเด็ก ต้องขออนุญาตจากศาลก่อนเช่นเดียวกัน

หน้าที่ของผู้ปกครองและบิดามารดาที่มีต่อเด็กก็เหมือนกัน คือ อุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่เด็กระหว่างที่เป็นผู้เยาว์

๘. บุตรบุญธรรม

บุตรบุญธรรมคือบุตรคนอื่นที่บิดาหรือมารดาบุญธรรมรับมาเป็นบุตร ตามกฎหมายต้องจดทะเบียน ตามกฎหมายโบราณการรับบุตรบุญธรรมไม่ต้องจดทะเบียน และบุตรบุญธรรมตามกฎหมายเก่าศาลฎีกาก็เคยวินิจฉัยว่าไม่มีสิทธิรับมรดกของบิดาหรือมารดาบุญธรรม แต่บุตรบุญธรรมตามกฎหมายเก่าศาลแต่ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นลำดับมา มีสิทธิและหน้าที่อย่างเดียวกันกับผู้สืบสันดานของผู้รับคือเหมือนลูกในไส้ทุกอย่างรวมทั้งการรับมรดกของพ่อแม่บุญธรรมด้วย ถ้าไม่จดทะเบียนก็ไม่เป็นบุตรบุญธรรมตามกฎหมาย หากพ่อแม่บุญธรรมจะให้อะไรก็ต้องยกให้เสียตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่จะรับมรดกไม่ได้

บุตรบุญธรรมนี้ใครรับก็เป็นบุตรของคนนั้น อย่างเช่นสามีรับก็ต้องเป็นบุตรบุญธรรมของสามี และหากภริยารับก็เป็นบุตรบุญธรรมของภริยา ต้องรับด้วยกันทั้งสามีภริยาจึงจะเป็นบุตรบุญธรรมของทั้งสองคน

บุตรบุญธรรมนี้ต่างจากบุตรในไส้อยู่อย่างหนึ่งคือเลิกเป็นพ่อเป็นลูกกันได้ ไม่เหมือนลูกในไส้ซึ่งเลิกไม่ได้ตราบเท่าที่มีชีวิตอยู่ การเลิกรับบุตรบุญธรรมต้องจดทะเบียนเหมือนกันไม่จดทะเบียนก็ไม่มผลตามกฎหมาย

การรับบุตรบุญธรรมปัจจุบันนี้ไม่อาจจะกระทำได้อำเภอใจเหมือนเมื่อก่อน ต้องรับอนุญาตจากทางกรมก่อน คำขอยื่นได้ที่กรมประชาสงเคราะห์ ประชาสงเคราะห์จังหวัด หรือที่อำเภอ จดทะเบียนที่อำเภอทั้งรับและเลิกบุตรบุญธรรม

๘.๑ การรับ มีหลักว่า

(๑) ผู้รับบุตรบุญธรรมจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปีและมีอายุแก่กว่าบุตรบุญธรรมไม่น้อยกว่า ๑๕ ปี ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้เกิดความเหมาะสมในอันที่จะเป็นพ่อแม่ลูกกัน ถ้าอายุใกล้เคียงกันประเดี๋ยวก็จะกลายเป็นอย่างอื่น ซึ่งมักจะมีอยู่เสมอ

(๒) ถ้าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมอายุไม่ต่ำกว่า ๑๕ ปี จะต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าตัวเขาด้วย

(๓) ถ้าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง มิฉะนั้นก็ให้ศาลสั่งอนุญาตแทน

(๔) ถ้าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมไม่มีพ่อแม่ เช่นผู้ที่อยู่ในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าหรือโรงพยาบาล ก็ได้รับความยินยอมจากผู้รับผิดชอบสถานทีนั้น ๆ ถ้าเขาเหล่านั้นไม่ยินยอมโดยไร้เหตุผลก็ขอให้ศาลสั่งอนุญาตแทน

(๕) ผู้ที่จะเป็นพ่อ หรือแม่ของบุตรบุญธรรมนั้นถ้ามีคู่สมรสต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสด้วย เช่น แดงจะรับเขียวเป็นบุตรบุญธรรมก็ต้องได้รับความยินยอมจากขาวซึ่งเป็นภริยาของแดง และถ้าเขียวมีภริยาก็ต้องให้ภริยาของเขายินยอมด้วย

(๖) บุตรบุญธรรมเป็นของใครแล้วก็เป็นของคนนั้นแต่คนเดียวจนกว่าจะตายหรือจดทะเบียนเลิก ในระหว่างนั้นบุตรบุญธรรมจะไปจดทะเบียนเป็นบุตรบุญธรรมของคนอื่นอีกไม่ได้

บุตรบุญธรรมนี้มีบุญสมชื่อจริง ๆ คือมีทั้งพ่อแม่เดิม และพ่อแม่ใหม่ มีสิทธิทั้งสองทางสมมุติว่าพ่อแม่เดิมสิ้นชีพิตักษัยจนรับมรดกได้ แต่พ่อแม่บุญธรรมเสียอีกที่เป็นแต่ผู้โอบอุ้ม จะรับมรดกของบุตรบุญธรรมไม่ได้มีแต่ให้ลูกแต่ฝ่ายเดียว

๘.๒ การเลิก

การเลิกรับบุตรบุญธรรมนั้นทำได้ ๒ ทางคือ คู่กรณีตกลงกันเลิกแล้วไปจดทะเบียนเลิกการรับบุตรบุญธรรมต่อทางการที่อำเภอ หากฝ่ายหนึ่งต้องการเลิกแต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ยอมก็ต้องฟ้องศาลขอให้สั่งเลิกกรณีหลังนี้ต้องมีเหตุฟ้องเลิก ซึ่งมีอยู่หลายเหตุเช่น

- ฝ่ายหนึ่งประพฤติชั่วร้าย เช่นแบบเลี้ยงไว้ทำมิดีมิร้ายเป็นต้น
- ฝ่ายหนึ่งหมิ่นประมาทอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง
- ประทุษร้ายอีกฝ่ายหนึ่ง
- ทำร้ายบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งจนต้องโทษทางอาญา
- จงใจไม่เลี้ยงดู ละทิ้ง ไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง
- พ่อแม่บุญธรรมทำผิดหน้าที่ของพ่อแม่ หรือประพฤติตัวไม่สมควรต่อบุตรบุญธรรมโดยประการ

อื่น เป็นต้น เมื่อศาลพิพากษาให้เลิกรับบุตรบุญธรรมแล้ว ต้องนำไปจดทะเบียนเลิกตามคำพิพากษานั้นด้วย จึงจะยับยั้งบุคคลภายนอกได้ บุตรบุญธรรมที่รับจากสถานเลี้ยงเด็กหากยังไม่บรรลุนิติภาวะ จะเลิกรับบุตรบุญธรรมได้ก็ต่อเมื่อศาลอนุญาต

เล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับบุคคล

สภาพบุคคลเริ่มแต่เมื่อคลอดรอดอยู่เป็นทารก แม้จะมีชีวิตไม่กี่นาทีก็ได้ชื่อว่าเป็นคนแล้ว และเมื่อตายสภาพบุคคลสิ้นสุดลง

การตายมี ๒ อย่างคือ ตายแบบขาดใจตามธรรมชาติ และตายแบบสาบสูญ

บุคคลบรรลุนิติภาวะได้ ๒ ทางคือ เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์อย่างหนึ่งและเมื่อสมรสอีกอย่างหนึ่ง แต่การสมรสนั้นต้องจดทะเบียน เมื่อชายและหญิงมีอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์

ก่อนบรรลุนิติภาวะเรียกว่าเป็นผู้เยาว์ มีความสามารถในการทำนิติกรรมแต่โดยจำกัด เช่น นิติกรรมที่มีแต่ได้ฝ่ายเดียว เป็นต้นว่า ขายกรดยนต์ให้เปล่า ๆ หนึ่งคันอย่างนี้รับเอาได้หรือซื้อข้าวปลาอาหารกินเวลาไปโรงเรียนอย่างนี้ทำได้ กับอีกอย่างหนึ่งคือทำพินัยกรรมได้เมื่ออายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์แล้ว นิติกรรมนอกนั้นต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองเสียก่อน มิฉะนั้นเป็นโมฆะ บิดามารดาอาจบอกล้างเสียได้ เช่น เด็กชายแดงอายุ ๑๗ ปี ไปซื้อรถยนต์โดยบิดามารดาไม่อนุญาต บิดามารดาย่อมจะบอกให้แดงนำรถไปคืนเสียได้ ถ้าผู้เยาว์ต้องการทำนิติกรรมบางอย่างที่ตนเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ แต่บิดามารดาไม่อนุญาตโดยไม่มีเหตุผล ผู้เยาว์อาจขอให้ศาลสั่งอนุญาตแทนได้

ผู้แทนโดยชอบธรรมมีอำนาจทำนิติกรรมต่าง ๆ แทนผู้เยาว์ เว้นแต่นิติกรรมที่เกี่ยวกับทรัพย์สินสำคัญ ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

ผู้บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ถ้าเป็นคนวิกลจริตก็ไม่สามารถทำนิติกรรม และอาจถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ต้องให้ผู้อนุบาลทำแทนทุกอย่าง คนบ้า ๆ คนบอ ๆ คุ่มดีคุ่มร้ายหรือคนที่สุรุษ-สุร่ายอาจถูกศาลสั่งให้เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ ซึ่งไม่มีความสามารถที่จะทำนิติกรรมบางอย่างที่สำคัญ ๆ แต่โดยลำพัง ต้องได้รับอนุญาตจากผู้พิทักษ์ก่อน

นิติกรรมที่ผู้ไร้ความสามารถทำโดยฝ่าฝืนกฎหมายนั้นเป็นโมฆะ อาจถูกบอกล้างเสียได้ ถ้าไม่มีการบอกล้างก็ใช้ได้อยู่เหมือนกันดังนิติกรรมที่สมบูรณ์

ตอนที่ ๒ มรดก

มรดกคืออะไร?

มรดกคือทรัพย์สินทุกชนิดของผู้ตายรวมตลอดทั้งหนี้สินของผู้ตายด้วย เช่น แดงมีวัวอยู่ ๕ ตัวแล้ว ได้ยืมเงินสหกรณ์ ๖๐,๐๐๐ บาท ต่อมาแดงตายลงวัว ๕ ตัวและหนี้ ๖๐,๐๐๐ บาทนั้นเป็นมรดกตกให้แก่ทายาท ทายาทคือ ผู้มีสิทธิรับมรดกตามกฎหมายมี ๒ ประเภทคือ ทายาทโดยชอบธรรมและทายาทตามพินัยกรรม ซึ่งเรียกว่าผู้รับพินัยกรรม

บางท่านอาจจะสงสัยว่าคนที่มียี่สิบมาก ๆ ตายลงทายาทก็ต้องแบกรับใช้หนี้แน่หรือข้อนี้ไม่ต้องตกใจ เพราะว่าทายาทนั้นไม่ต้องรับผิดชอบเกินกว่าทรัพย์สินมรดกที่ตกได้แก่ตน คือเอามรดกที่ได้รับมานั้นใช้หนี้มรดกหมดแล้วก็หมดไป ไม่ต้องควักกระเป๋า

ตัวอย่าง แดง ตามตัวอย่างข้างต้นตายลง ดำ ลูกชายของแดง เป็นทายาทรับมรดกวัว ๕ ตัว และรับภาระใช้หนี้สหกรณ์ด้วย ดำ ขายวัว ๕ ตัวแล้วได้เงินเพียงจำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท ชำระหนี้มรดกได้เพียงครึ่งเดียว หนี้ที่เหลืออีก ๓๐,๐๐๐ บาทนั้น ดำไม่ต้องรับผิดชอบ

ได้กล่าวมาแล้วว่ามรดกคือ ทรัพย์สินทุกชนิดของผู้ตายหมายความว่าทรัพย์สินของผู้ตายมีอยู่ขณะนั้น คือขณะที่ตาย ถ้ามีมาภายหลังไม่เรียกว่ามรดก เช่น บำเหน็จตกทอดของข้าราชการ เป็นต้น บำเหน็จตกทอดนี้เกิดขึ้นเมื่อข้าราชการสิ้นลมหายใจแล้วไม่ถือว่าเป็นมรดก เพราะฉะนั้น ใครมีสิทธิที่จะได้บำเหน็จตกทอดบ้าง จึงต้องดูกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญไม่ใช่มาดูกฎหมายมรดก

ความตาย

ความตายมี ๒ อย่างคือ ตายจริง ๆ ตามธรรมชาติ เช่นเจ็บไข้ได้ป่วยสังขารร่างกายทนต่อโรคภัยไข้เจ็บไม่ไหว แล้วขาดใจตายผู้อยู่ต้องเอาไปเผาหรือฝังแล้วแต่ประเพณีนั้นอย่างหนึ่ง กับตายโดยสมมตินี้เรียกว่า สบสูญ ซึ่งอาจจะไม่ตายจริง ๆ ก็ได้คือ บุคคลใดก็ตามจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ไป โดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายหรือดี คือหายไปเป็นเวลา ๗ ปี แล้วมีผู้ร้องขอให้ศาลสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสบสูญ กฎหมายถือว่าบุคคลนั้นถึงแก่ความตายตั้งแต่วันครบ ๗ ปี นั้นเป็นต้นไป แต่ถ้าบุคคลนั้นหายไปในสมรภูมิแห่งสงคราม หรือในเรืออัปปาง หรือตกต้อลงในฐานะที่เป็นอันตรายอย่างอื่น เช่นนั่งรถโดยสารไปแล้วถูกโจรปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ตายไปหลายคน ส่วนตาคนนั้นหายสบสูญไม่พบศพ กรณีหลังนี้เอาแค่ ๓ ปี ศาลก็สั่งให้เป็นคนสบสูญได้เมื่อศาลมีคำสั่งให้ผู้ใดเป็นคนสบสูญแล้ว กฎหมายถือว่าผู้นั้นถึงแก่ความตาย นับตั้งแต่ครบกำหนด ๓ ปีหรือ ๗ ปีแล้วแต่กรณี ทำให้ทรัพย์สินของเขากลายเป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทตั้งแต่บัดนั้น เช่นเดียวกับกรณีที่ตายจริง ๆ

ถ้าเกิดผู้นั้นไม่ตายจริง ภายหลังกลับมา ทายาททั้งหลายตกตะลึงและต้องคืนมรดกที่ตนได้รับไปแล้วนั้นให้แก่เขามิเท่าใดก็คืนเท่านั้น เว้นแต่ทายาทที่รู้ว่าเขาความจริงไม่ตายต้องคืนหมด

ทายาท

ผู้มีสิทธิรับมรดกเรียกว่า “ทายาท” ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภทด้วยกันดังได้กล่าวมาแล้วคือ

๑. ทายาทโดยชอบธรรม ได้แก่ทายาทที่กฎหมายมรดกจำแนกไว้ มีอยู่ ๖ อันดับด้วยกันได้แก่

- (๑) ผู้สืบสันดาน ได้แก่ ลูก หลาน เหลน ลื้อ และบุตรบุญธรรมของผู้ตาย
- (๒) บิดามารดา ของผู้ตาย
- (๓) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกับผู้ตาย
- (๔) พี่น้องร่วมแต่บิดา หรือมารดาเพียงข้างเดียวของผู้ตาย คือพี่น้องที่ติดพ่อหรือติดแม่มา
- (๕) ปู่ ย่า ตา ยาย ของผู้ตาย
- (๖) ลุง ป้า น้า อา ของผู้ตาย

ถ้าผู้ตายมีคู่สมรสที่ถูกต้องตามกฎหมาย คู่สมรสนั้นก็เป็นทายาทจัดอยู่ในอันดับแรกซึ่งมีสิทธิได้รับมรดกร่วมกันกับบุตรของผู้ตายคนละส่วนเท่า ๆ กัน

ลำดับทายาทที่กฎหมายกำหนดไว้นี้มีความสำคัญต่อกันมาก ข้ามกันไม่ได้ ถือว่าทายาทอันดับก่อนมีชีวิตอยู่ ทายาทอันดับหลังก็จะไม่มีสิทธิ เช่น ผู้ตายมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันตามลำดับที่ ๔ รับมรดกแล้ว พี่น้องร่วมแต่บิดาหรือมารดาที่เรียกว่าพี่น้องที่ติดพ่อหรือติดแม่มาซึ่งอยู่ในอันดับถัดไปย่อมไม่มีสิทธิรับมรดก แต่ผู้สืบสันดานอันดับ ๑ กับบิดามารดาอันดับ ๒ ไม่ตัดกัน บิดามารดาได้มรดกเท่ากับผู้สืบสันดาน คู่สมรสของผู้ตายผู้สืบสันดาน และบิดามารดา ๓ อันดับนี้ไม่ตัดกัน เพราะกฎหมายเห็นว่าต่างก็เป็นผู้ใกล้ชิดและมีความสำคัญเท่า ๆ กัน ทั้งหมดนี้เรียกว่าทายาทโดยธรรม

ถ้าไม่มีทายาท และเจ้ามรดกไม่ได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์มรดกให้แก่ใครเลยมรดกก็จะตกให้แก่แผ่นดิน ทายาทโดยธรรมนี้เป็นเฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น นิติบุคคล เช่น วัตถุประสงค์ หรือบริษัทห้างร้าน แม้จะถือว่าเป็นบุคคลก็ไม่มีโอกาสเป็นทายาทโดยธรรมได้ เพราะกฎหมายมิได้กำหนดไว้

ทายาทที่เป็นบุคคลธรรมดานี้ จะต้องมิตัวตนอยู่ในขณะเจ้ามรดกถึงแก่ความตายเด็กในครรภ์ก็เป็นทายาทได้ถ้าภายหลังคลอดออกมาแล้วมีชีวิต เช่น แดง ตายขณะภริยาของแดงกำลังตั้งครรภ์ บุตรของแดงที่อยู่ในครรภ์นั้นย่อมนับว่าเป็นทายาทคนหนึ่งที่มีสิทธิรับมรดกร่วมกับแม่ คือภริยาของแดง แต่ทั้งนี้ทายาทคนนั้นจะต้องคลอดออกมาในสภาพที่มีชีวิต แม้จะมีชีวิตเพียงไม่กี่ชั่วโมงก็ยังได้ชื่อว่าเป็นทายาทมีสิทธิได้รับมรดกร่วมกับแม่ตรงกันข้ามถ้าทารกนั้นแท้งออกมาคือตายในครรภ์ อย่างนี้ไม่ใช่คนแต่เป็นศพมีสิทธิอะไรไม่ได้เป็นทายาทก็ไม่ได้

๒. ทายาทโดยพินัยกรรม คือผู้มีสิทธิรับมรดกตามพินัยกรรมนั่นเอง จะเป็นใครก็ได้ เป็นนิติบุคคล เช่น วัตถุประสงค์ก็ได้ ซึ่งผู้ตายทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้ เช่น เราชอบใจใครสักคนหนึ่ง ก็เลยเขียนหนังสือขึ้นบอกว่าเมื่อเราตายไปจะให้เงินในธนาคารของเรา ๑ ล้านบาท แก่คนคนหนึ่งแล้วเราเซ็นชื่อลงวันเดือนปี เอกสารนั้นเรียกว่า พินัยกรรมเมื่อเราตายลง บุคคลนั้นจะมีสิทธิรับเงินมรดกของเราในธนาคาร ๑ ล้านบาทตามที่พินัยกรรมสั่ง บุคคลนั้นเรียกว่าผู้รับพินัยกรรม ทายาทตามพินัยกรรมนี้จึงอาจจะเป็นนิติบุคคลก็ได้ มีอยู่ไม่น้อยที่บุคคลทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้วัดวาอาราม มูลนิธิ หรือโรงพยาบาล เป็นการกุศล นี้ก็เป็นทายาทอีกประเภทหนึ่งได้เช่นกัน

การสูญเสียความเป็นทายาท

สิทธิที่จะได้รับมรดกของทายาทจะสูญสิ้นไปด้วยสาเหตุ ๓ ประการคือ

๑. ถูกกำจัดไม่ได้รับมรดก ๒. ถูกตัดมิได้รับมรดก ๓. สละมรดก

การถูกกำจัดมิได้รับมรดก เนื่องมาจากการประพฤติมิชอบของทายาท เช่น ยักย้าย ปิดบังทรัพย์สินมรดกโดยฉ้อฉล ต้องคำพิพากษาว่า เจตนาฆ่าเจ้ามรดก หรือพยายามฆ่าเจ้ามรดก หรือพยายามฆ่าทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกก่อนตนโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ฟ้องเจ้ามรดกกว่ากระทำความผิดมิโทษถึงชีวิตแล้วตนถูกศาลพิพากษาฟ้องเท็จ รู้ว่าเจ้ามรดกถูกฆ่าตายแล้วละเลยไม่นำความไปร้องเรียนต่อบ้านเมือง (แต่ข้อนี้ไม่ใช้กับทายาทที่มีอายุยังไม่ครบ ๑๖ ปี หรือที่ทักลจจริต หรือผู้ที่มานั้นเป็นผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน หรือสามีภริยาของตน) หรือพยายามข่มขู่เจ้ามรดกให้ทำพินัยกรรม หรือให้เพิกถอนพินัยกรรมที่เจ้ามรดกทำไว้แล้ว หรือขู่ใครให้ทำพินัยกรรม หรือพยายามที่จะปลอมพินัยกรรม ทำลายพินัยกรรมหรือปิดบังพินัยกรรม เหล่านี้จะถูกกำจัดมิได้รับมรดก คือไม่มีสิทธิรับมรดกตามกฎหมายแต่ถ้าเจ้ามรดกสงสาร ให้อภัยไว้เป็นหนังสือทายาทคนนั้นก็จะมีสิทธิได้รับมรดกเหมือนกันกับทายาทอื่น ๆ

การถูกกำจัดไม่ได้รับมรดกนี้เป็นเรื่องเฉพาะตัว ผู้สืบสันดานของทายาทคนนั้นมีสิทธิรับมรดกแทนที่ต่อไปได้ เช่น แดงฆ่าบิดาตาย แดงไม่มีสิทธิรับมรดกของบิดา แต่ลูกของแดงมีสิทธิรับมรดกของปู่ เฉพาะส่วนของแดงแทนแดง เพราะความชั่วนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัวจะให้ลูกรับกรรมด้วยเป็นการไม่สมควร

การถูกตัดมิได้รับมรดก เป็นความตั้งใจของเจ้ามรดกเอง โดยมากเป็นเพราะเจ้ามรดกเกลียดชังทายาท เช่น บุตรสาวหนีตามผู้ชายไป หรือบุตรชายไปได้ผู้หญิงไม่ตีมาเป็นเมีย หรือเป็นลูกที่ไม่รู้สำนึกในบุญคุณของพ่อแม่ เป็นต้น เจ้ามรดกจึงทำการตัดมรดกเสียโดยวิธีหนึ่งวิธีใด ดังต่อไปนี้คือ

๑. ตัดโดยพินัยกรรม เจ้ามรดกอาจจะทำพินัยกรรมระบุว่าจะไม่ให้แดงทายาทคนหนึ่งรับมรดก แดงก็จะไม่ได้รับมรดก หรือเจ้ามรดกอาจทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินมรดกให้ทายาทอื่นจนหมดสิ้น แดงก็จะถูกตัดไม่ได้รับมรดกไปในตัว

๒. ตัดโดยหนังสือ ระบุตัดมิให้ทายาทคนใดคนหนึ่งมีสิทธิรับมรดกแล้วนำหนังสือนั้นไปมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ ถ้าทำในประเทศก็นำไปมอบกับนายอำเภอ แต่ถ้าทำในต่างประเทศก็นำไปมอบให้พนักงานสถานทูตไทย หรือกงสุลไทย

การตัดมิได้รับมรดกนี้ เป็นการตัดตลอดทั้งสายเลยทีเดียว ผู้สืบสันดานของผู้ที่ไม่มีสิทธิรับมรดกแทนที่ของทายาทที่ถูกตัด เช่นนายแดงโกรธบุตรชายจึงทำพินัยกรรมตัดมิให้บุตรคนนั้นได้รับมรดกของตน กรณีนี้บุตรของบุตรหรือหลานของนายแดงก็พลอยขาดสิทธิไปด้วยถือไม่มีสิทธิรับมรดกของปู่แทนที่บิดา ไม่เหมือนกรณีถูกกำจัดมิได้รับมรดก ซึ่งผู้สืบสันดานรับมรดกแทนที่ได้ นำสงสารเด็กเหมือนกัน

การสละมรดก ทายาทจะสละมรดกที่ตนได้รับเสียก็ได้ การสละมรดกนี้มีผลเฉพาะตัวคือผู้สืบสันดานของทายาทคนนั้นมีสิทธิสืบมรดกแทนที่เหมือนหนึ่งว่าทายาทคนนั้นตายแล้ว เช่น นายแดงตายมีมรดกมูลค่า ๓ ล้าน มีบุตร ๓ คน เชี่ยวบุตรชายคนหนึ่งของนายแดงสละมรดก เชี่ยวมีบุตร ๒ คน บุตร ๒ คนของเชี่ยวยอมรับส่วนมรดกของนายแดง ๑ ล้านบาทแทนเชี่ยว แบ่งกันสองคนก็ได้คนละ ๕ แสนบาท แต่เชี่ยวบิดา

ไม่มีอำนาจไปยุ่งไปจัดการแม้บุตรจะเป็นผู้เยาว์ก็ตาม

แต่ถ้าผู้รับพินัยกรรมสละมรดกตามพินัยกรรมแล้ว ผู้สืบสันดานของทายาทผู้นั้นไม่มีสิทธิรับมรดกตามพินัยกรรมแทนที่ผู้สละ เพราะมรดกตามพินัยกรรมนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัว

การสละมรดกนี้จะทำได้ก็ต่อเมื่อเจ้ามรดกตายแล้วเท่านั้น กฎหมายห้ามสละไว้ล่วงหน้า เช่นเขียนจะแสดงเจตนาสละมรดกของแดงซึ่งเป็นบิดาขณะที่บิดายังมีชีวิตอยู่ไม่ได้ ขึ้นทำไปก็ไม่ผลเท่ากับไม่ได้สละ ที่กฎหมายห้ามไว้เช่นนี้ก็เพราะเท่ากับเป็นการแข่งให้เจ้ามรดกตาย อีกอย่างหนึ่งความตายนั้นเป็นของไม่แน่วไม่นอน ผู้สละอาจจะตายก่อนเจ้ามรดกก็เป็นได้

การสละมรดกกระทำได้ ๒ ทางคือ (๑) ทำเป็นหนังสือแสดงเจตนาสละมรดกเช่น เขียนว่า ข้าพเจ้านายเหลือ สีสด เป็นทายาทโดยธรรมมีสิทธิรับมรดกของนายแก้ว สีสด บิดาผู้วายชนม์ ขอแสดงเจตนาโดยหนังสือนี้ว่าไม่ประสงค์จะรับมรดกของบิดาทิ้งสิ้น แล้วลงลายมือชื่อนำไปมอบไว้กับพนักงานเจ้าหน้าที่ในที่นี้ก็คือนายอำเภอ และ (๒) ทำสัญญาประนีประนอมยอมความระหว่างทายาท เขียนทำนองเดียวกับข้างต้น แต่มีข้อความตกลงกันในลักษณะเป็นสัญญา แล้วลงลายมือชื่อด้วยกันทุกคน มอบไว้กับทายาทที่เขาไม่สละ เพื่อเขาจะได้ถือเป็นหลักฐาน

มรดกส่วนที่สละนั้น ทายาทอื่นจะนำไปแบ่งปันกัน ในกรณีที่ไม่มียาทอื่น เช่นกรณีมีทายาทคนเดียวสละมรดก หรือทายาททุกคนสละมรดก มรดกที่สละนั้นจะตกได้แก่แผ่นดิน

สำหรับการแบ่งมรดก และ พินัยกรรม นั้นได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๓ จึงไม่ขอกล่าวซ้ำอีก ขอให้ดูในบทนั้น

พระภิกษุ ถือว่าเป็นผู้พ้นโลกแล้ว ไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกต่อไป จะเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในขณะบวชอยู่ไม่ได้ หากประสงค์เช่นนั้นก็ต้องสึกออกมาเรียกเอาภายในกำหนดอายุความ อย่างไรก็ตาม พระภิกษุอาจรับพินัยกรรมได้ เพราะพินัยกรรมนั้นเป็นเรื่องของการให้

มรดกของพระภิกษุแบ่งเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนที่ได้มาระหว่างเป็นพระภิกษุส่วนหนึ่ง เช่นเงินกัณฑ์เทศน์ หรือจตุปัจจัยที่ญาติโยมซื้อถวาย เป็นต้น กับทรัพย์สินที่ได้มาก่อนบวชอีกส่วนหนึ่ง ทรัพย์สินมรดกที่พระภิกษุได้มาระหว่างบวชนั้นไม่ตกได้แก่ทายาท แต่ตกได้แก่วัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุรูปนั้น ส่วนทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบทเป็นมรดกตกทอดได้แก่ทายาทตามปกติ

อายุความมรดก

ทายาทฟ้องกันเอง ต้องฟ้องภายใน ๑ ปี นับแต่เจ้ามรดกตาย หรือนับแต่ทายาทโดยชอบธรรมรู้หรือควรรู้ถึงความตายของเจ้ามรดก แต่ทั้งนี้จะต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่เจ้ามรดกตาย แต่ถ้าทายาทได้ครอบครองทรัพย์สินมรดกร่วมกันหรือแทนกัน จะขอแบ่งเมื่อใดก็ได้

อายุความ ๑ ปี นี้ใช้เฉพาะกับทายาทที่มีสิทธิรับมรดกด้วยกันเท่านั้น เช่น แดงตายบุตรของแดงซึ่งเป็นทายาทขั้นต้นเรียกเอามรดกจากกันให้อายุความ ๑ ปี แต่ถ้าลุงของแดงเอามรดกไปครอบครองโดยไม่มีสิทธิ (เพราะลุงอยู่ในอันดับ ๒) ลูกของแดงฟ้องเรียกทรัพย์สินนั้นคืนจากลุงให้อายุความทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ถ้าทายาทที่มีสิทธิรับมรดกด้วยกัน ทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันไว้

แล้ว อายุความก็ยืดออกไปเป็น ๑๐ ปี นับแต่วันทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน

การฟ้องเรียกตามข้อกำหนดพินัยกรรม ผู้รับพินัยกรรมก็ต้องฟ้องภายใน ๑ ปี นับแต่เมื่อผู้รับพินัยกรรมรู้หรือได้รู้ถึงสิทธิซึ่งตนมีอยู่ตามพินัยกรรม แต่ไม่เกิน ๑๐ ปี

ข้อควรระวังก็คือ เจ้าหนักรองมรดกฟ้องเรียกหนี้สิน จะต้องฟ้องภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่เจ้าหนักรู้หรือควรได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดก

การขอเป็นผู้จัดการมรดก

ปัญหาที่ทายาทเผชิญอยู่เสมอก็คือ ความยุ่งยากในการโอนรับมรดก เช่น เจ้าพนักงานที่ดินไม่ยอมโอนโฉนดที่ดินในโฉนดที่ดินหรือ น.ส.๓ หรือเจ้าหน้าที่ธนาคารไม่ยอมให้ทายาทถอนเงินในบัญชีของเจ้ามรดกมาแบ่งปันกันโดยเกี่ยงให้ไปร้องขอให้ศาลสั่งตั้งผู้จัดการมรดกก่อน เมื่อผู้จัดการมรดก นำคำสั่งศาลมายื่นจึงยอมโอนให้ จึงขอให้คำแนะนำไว้ดังนี้

๑. ให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกไปยื่นคำร้องขอเป็นผู้จัดการมรดก ณ ศาลจังหวัด หรือศาลแพ่ง ซึ่งผู้ร้องมีภูมิลำเนาอยู่ในเขต (ศาลอาญา ศาลแขวง ไม่มีอำนาจ)

๒. แบบฟอร์มคำร้องขอได้ที่ศาล ถ้าเขียนไม่เป็นก็ให้ประชาสัมพันธ์ศาลช่วยเขียนให้ หรือขอคำแนะนำจากเขา

๓. กล่าวไว้ในคำร้องด้วยว่า การพิจารณาที่ศาลนั้นจะเป็นการ สะดวก จึงขออนุญาตยื่นคำร้องต่อศาลดังกล่าว

๔. เพื่อกันลิ้มให้นั้นบัญชีพยานแนบไปด้วย บัญชีพยานขอได้ที่ศาล ถ้าเขียนไม่เป็นให้ตามประชาสัมพันธ์ศาล

๕. เตรียมเงินประมาณ ๗๐๐ บาทไปด้วย เป็นค่าธรรมเนียมศาล ๒๐๐ บาท กับค่าประกาศหนังสือพิมพ์ ๕๐๐ บาท

ยื่นแล้วให้รอฟังคำสั่งศาล ศาลนัดเมื่อใดให้ไปศาลตามนัด เตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องไปให้พร้อม เช่น ทะเบียนสมรส สำเนาสำมะโนครัวและมรณบัตรของผู้ตาย ชักข้อมค่าเบิกความไปให้ตีพยาน ๒ คน คือตัวผู้ร้องกับผู้ใกล้ชิดอีกสัก ๑ คนก็พอ เมื่อศาลมีคำสั่งตั้งผู้จัดการมรดกแล้ว ให้ขอสำเนาคำสั่งศาลที่รับรองถูกต้องมายื่นที่สำนักงานที่ดินหรือธนาคารตามความจำเป็น

การแบ่งมรดกและการทำพินัยกรรม

ระหว่างอยู่บ้านนอก ตอนเย็น ๆ กำนันมักจะมาคุยด้วย วันหนึ่ง หลังจากคุยกันสักพักใหญ่ กำนันเอ่ยขึ้นว่า

“เออน้อง คนไทยเรานี้ โตขึ้นมักจะไปเป็นเชยของบ้านอื่น ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ทรัพย์มรดกก็มักจะไม่นั่งหวงเอา โดยมากลูกคนสุดท้ายมักจะได้มรดก เพราะเป็นผู้เลี้ยงดูพ่อแม่ มีน้อยรายเท่าที่สังเกตดูที่กลับมาขอแบ่งมรดก และก็มีมักจะมึ่เรื่องกันเสมอ พี่อยากทราบว่าคนที่ไปอยู่กับลูกกับเมียไกล ๆ อย่างนั้น จะถือว่าเขาสละมรดกไหม”

“ไม่ได้ดอกพี่กำนัน ไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ไหน ถ้าเขายังมีชีวิตอยู่ สิทธิของเขาก็ยังมี และแม้ว่าเขาจะตาย

ไปแล้ว แต่เขามีลูกมีเต้า ลูกเต้าของเขาก็ยังมีสิทธิรับมรดกแทนที่เขา ถึงลูกเต้าของเขาตายไป ถ้ามีหลานหลาน ก็ยังได้รับมรดกแทนที่ เป็นทอดไป รวมความว่าสิทธิเขายังมีนั่นเอง เอาตัวอย่างจริงเลยดีกว่านะ ผมไปอยู่ กรุงเทพฯ เป็นเวลา ๓๐ ปีเศษแล้ว เวลานั้นพี่สาวและน้องสาวของผมเป็นผู้ได้มรดก หากผมคิดจะเอามรดก ผมจะขอให้พี่สาวและน้องสาวของผมแบ่งให้ผมก็ยิ่งได้” กำหนดทำหน้าที่ตาสงสัย และถามผมขึ้นว่า

“เห็นว่าอายุความมรดกปีเดียวมิใช่หรือน้อง นับแต่น้องรู้ว่าแม่ตาย แต่นี่แม่ก็ตายไปหลายปี แล้ว ยังจะเรียกร้องให้เขาแบ่งได้อยู่อีกหรือ”

“ผมก็ต้องตั้งรูปคิดว่า พี่น้องเขาคงครอบครองมรดกไว้แทนผมด้วย จะแบ่งกันในภายหลัง ผมส่งเงินมาให้เสียภาษีที่ดินทุกปี” ผมตอบกำหนด ดูสีหน้ากำหนดยังมีความสงสัยอยู่แล้วผมขึ้นว่า

“ถ้าจะสละมรดกให้ถูกต้องจะทำอย่างไรน้อง”

“ทำได้ ๒ ทางด้วยกันคือ (๑) ทำเป็นหนังสือบอกว่า ข้าพเจ้านายนั้นนายนี้ทายาทหรือผู้รับมรดกของผู้นั้นผู้นี้ ผู้วายชนม์ ขอแสดงออกโดยหนังสือนี้ว่าไม่ประสงค์จะรับมรดกใด ๆ ทั้งสิ้นแล้วเซ็นชื่อ ถ้าเซ็นไม่เป็น และเขียนหนังสือไม่เป็นด้วยก็ให้คนอื่นเขียนให้แล้วแปะไป แล้วให้พยานลงชื่อรับรอง ลายพิมพ์นิ้วมือสัก ๒ คน เป็นเสร็จพิธี จากนั้นพื้ก็ถือหนังสือนั้นไปมอบให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งในที่นี้คือนายอำเภอท้องที่ของตัวเอง (๒) ทำเป็นหนังสือสัญญาประนีประนอมยอมความกับทายาทด้วยกัน พูดเป็นภาษากฎหมายแล้วเข้าใจยาก ความจริงสัญญาประนีประนอมยอมความนั้นก็ไม่มีพิธีต้องอะไรมากมาย เขียนทำนองเดียวกับตัวอย่างแรกก็ได้ ผู้สละลงชื่อแล้วให้ทายาทอื่นลงชื่อด้วยเพื่อแสดงว่าได้ตกลงหรือรับรู้การสละมรดกของทายาทคนนั้น”

“แล้วผลละน้อง” กำหนดซักผม

“เมื่อสละแล้ว ผู้สละไม่มีสิทธิรับมรดก แต่ถ้าลูกหรือหลานซึ่งมีสิทธิรับมรดกแทนที่ผู้สละนั้น ลูกหรือหลานแล้วแต่กรณี ก็ยังมีสิทธิรับมรดกแทนผู้สละอยู่นั่นเอง เว้นแต่ผู้รับมรดกตามพินัยกรรม สละมรดก ลูกหลานรับมรดกแทนที่ไม่ได้เลย ในกรณีที่ไม่มีผู้รับมรดกที่ผู้สละ หรือรับมรดกแทนที่ไม่ได้ดังกล่าว นั้น มรดกส่วนที่สละจะตกได้แก่ทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกคนอื่น ๆ ทั่วทุกคน”

“ถ้าจั้น คนที่มีหนี้สินมาก ๆ ก็แก้งเจ้าหนี้ได้สบาย” กำหนดพูดพร้อมกับหัวเราะดัง ๆ

“ไม่นะ พี่กำหนด” ผมพูดสวนขึ้น “เจ้านี่อาจร้องขอต่อศาลให้สั่งเพิกถอนการสละมรดกนั้นได้” ผมอธิบาย

“ทายาทโดยธรรมหมายความว่าอะไรบ้าง มีกี่คน” กำหนดถาม

“หมายความว่า เป็นผู้มิตสิทธิรับมรดกของผู้ตายโดยผลของกฎหมาย คู่กับผู้รับพินัยกรรม ซึ่งมีสิทธิรับมรดกของผู้ตายตามพินัยกรรม ไม่จำเป็นต้องเป็นญาติพี่น้องกับผู้ตายก็ได้ แต่ทายาทโดยธรรมต้องเป็นญาติ พี่น้อง มี ๖ อันดับ ดังนี้ คือ (๑) ผู้สืบสันดานของเจ้ามรดก ได้แก่ลูกนี้แหละ ถ้าลูกตายมีหลานรับมรดกแทนที่ หลานก็ได้ จัดอยู่ในอันดับนี้ (๒) บิดามารดา (๓) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน (๔) พี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดาเดียวกัน (๕) ปู่ย่า ตายาย และ (๖) ลุง ป้า น้า อา ทายาทอันดับ (๓) (๔) และ (๖) นี้ถ้าบังเอิญตายไปเสียก่อนเจ้ามรดก แต่มีผู้สืบสันดาน (ลูกหลาน) ผู้สืบสันดานก็ยังมีสิทธิรับมรดกแทนที่เขาได้” ผมพูดยังไม่ทันจะจบตี กำหนดก็พูดสวนขึ้น

“ไม่เห็นกล่าวถึงผิวเมียไว้เลยน้อง รับมรดกกันไม่ได้หรือ”

“ผิวเมียนั้น ถ้าจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมายก็มีสิทธิ ถ้าไม่จดทะเบียนสมรสก็ไม่ถือว่าเป็นผิวเมียกันไม่มีสิทธิ ที่ผมว่านี่ไม่รวมถึงผิวเมียก่อนใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ คือก่อนวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๗๔ เพราะผิวเมียสมัยก่อนแต่งงานแล้วไม่จดทะเบียนก็เป็นผิวเมียกันโดยชอบ” ผมอธิบายแล้วกำนันก็พูดขึ้นด้วยความสงสัยว่า

“ไม่ได้เลยหรือน้อง ผิวเมียไม่จดทะเบียน แถวบ้านนอกเรามีมากอยู่นะ ต่างกันยังไงช่วยอธิบายให้พี่ฟังหน่อย”

“เอาเรื่องทายาทก่อนเถอะนะพี่นะ ที่เขาจัดลำดับไว้นั้น พี่จะเห็นว่าเขาจัดตามความใกล้ชิดกับผู้ตาย ชั้นไหนใกล้ชิดที่สุดก็จัดไว้อันดับต้น ๆ แล้วห่างออกมาตามลำดับ เพราะฉะนั้น ถ้าทายาทอันดับต้น ๆ ยังอยู่ ทายาทอันดับหลัง ๆ จะไม่ได้รับมรดก เช่น นายแดงตาย มีทายาท คือ มีลูก ๑ คน และมีพี่น้องอีก ๒ คน ลูกคนเดียวของแดงเท่านั้นได้รับมรดก ส่วนพี่น้องของแดงอยู่ในอันดับ (๓) ไม่มีสิทธิรับมรดกของแดงไม่” ทันใดนั้นกำนันก็พูดสวนขึ้นอีกว่า

“ตัดกันแบบนี้เสมอไปหรือน้อง อย่างนั้นพ่อแม่ผู้มีพระคุณก็จะถูกลูกหลานตัดหน้าไปเสียหมดนะซี”

สำหรับอันดับ (๑) กับอันดับ (๒) ไม่ตัดกันดอกพี่ คือบิดามารดากับลูกหลานนั้นรับด้วยกัน ได้คนละส่วนเท่า ๆ กัน มีก็คนก็เอาเท่านั้นหาร เช่น ผู้ตายมีพ่อแม่อยู่ครบ และมีลูก ๓ คน อย่างนี้ต้องเอา ๕ หารมรดก ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า อันดับ (๒) และ (๑) ต่างก็เป็นสายเลือดโดยตรงของผู้ตาย” ทันใดนั้นกำนันก็ถามขึ้นอีกว่า

“แล้วผิวเมียละน้อง”

“ผิวเมียนั้นแล้วแต่นะพี่นะ เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ถ้าผู้ตาย เหลือแต่เมียกับลูก ๒ คน ถ้าเมียนั้นไม่จดทะเบียนลูกก็ได้รับมรดกของผู้ตายไป แต่ถ้าเมียจดทะเบียน เมียก็จะได้เท่ากับลูก คือแบ่งเป็นสามส่วน ลูกคนละส่วน เหลืออีกส่วนเป็นของเมีย แต่สิ่งที่จะลืมไม่ได้ก็คือ ต้องแบ่งทรัพย์สินระหว่างผิวเมียเขาเสียก่อนนะพี่นะ เป็นส่วนของผู้ตายเท่าใด นั่นแหละคือมรดกที่ทายาทจะนำมาแบ่งกัน ตัวอย่างเช่น ผู้ตาย เมียยังอยู่กับลูกอีก ๒ คน มีทรัพย์สินที่ผู้ตายกับเมียทำมาหาได้ด้วยกันมูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท เรียกว่าสินสมรส สินสมรสนี้ต้องแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนละ ๕๐,๐๐๐ บาท ส่วนของผู้ตายนี้คือมรดกที่จะพึงแบ่งปันกันระหว่างทายาท ถ้าเมียจดทะเบียน นอกจากจะได้ส่วนแบ่ง ๕๐,๐๐๐ บาทซึ่งเป็นสิทธิในสินสมรสของเธอแล้ว ยังมีสิทธิที่จะได้รับมรดกรวมกับบุตรในเงิน ๕๐,๐๐๐ บาทนี้อีกส่วนหนึ่งด้วย แต่ถ้าเมียไม่ได้จดทะเบียนก็ได้แค่ ๕๐,๐๐๐ บาท พี่คงเห็นความแตกต่างแล้วนะครับ”

“ถ้ามีพ่อแม่ด้วย เมียได้กี่ส่วนน้อง” กำนันถาม

“ตรงนี้ต้องระวังให้ดีนะพี่กำนัน ถ้ามีพ่อหรือแม่ หรือทั้งพ่อทั้งแม่ ไม่มีลูก คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่จะได้กึ่งหนึ่ง เช่น แดงตาย มีพ่อแม่และเมียอยู่ ลูกเต้าไม่มี แบ่งสินสมรสให้เมียของแดงแล้วมีมรดกอยู่ ๑๐๐,๐๐๐ บาท กรณีอย่างนี้พ่อแม่สองคนได้เพียง ๕๐,๐๐๐ บาท เมียคนเดียวได้ไป ๕๐,๐๐๐ บาท แต่ถ้าแดงมีลูก มีพ่อแม่ และเมีย อย่างนี้ พ่อแม่ ลูก และเมีย ได้คนละ ๑ ส่วนเท่า ๆ กัน ซึ่งแปลกดี”

“ถ้ามีทายาทอันดับ (๓) กับคู่สมรส เช่น แดงตาย พี่น้องยังอยู่ ๒ คน กับเมีย กรณีอย่างนี้ เมียได้

ไปกิ่งหนึ่ง ส่วนพี่น้องสองคนได้กิ่งหนึ่ง

ถ้ามีคู่สมรส และมีทายาทอันดับ (๔) หรือ (๕) หรือ (๖) อันดับหนึ่งอันดับใด คู่สมรสได้ไป ๒ ส่วนใน ๓ ส่วน อีกส่วนหนึ่งตกได้แก่ทายาทเหล่านั้น ได้คนละนิดละหน่อย เพราะถือว่าคุณสมรสใกล้ชิดกว่า เช่น ด้วตาย มีสินสมรส ๖๐,๐๐๐ บาท และมีลูก ๒ คน น้าอีก ๒ คน (ไม่นับป้าสะใภ้และน้าสะใภ้) แบ่งดังนี้ คือ แบ่งสินสมรสให้เมีย ๓๐,๐๐๐ บาทก่อน เหลือ ๓๐,๐๐๐ บาท เป็นมรดกของด้วตาย ตกได้แก่เมีย ๒๐,๐๐๐ บาท อีก ๑๐,๐๐๐ บาท ตกได้แก่ลุงและน้ารวม ๔ คน ได้คนละ ๒,๕๐๐ บาท มีเท่านั้นแหละที่กำนัน” ผมชวนกำนันรับประทานอาหารเย็นด้วยกัน แต่กำนันขอให้หยุดต่อ

“พี่ขอเป็นคำถามสุดท้ายนะน้องนะ ว่าพินัยกรรมทำได้กี่แบบ พี่นะทำเป็นกับเขาอยู่แบบเดียวเท่านั้น คือ ที่เขียนให้เขา”

“เอาง่าย ๆ อย่างนี้พี่นะ แบบแรก คือแบบที่ผู้ทำพินัยกรรมเขียนเองทั้งฉบับแล้วลงชื่อผู้เขียนแบบนี้ดีสำหรับผู้เขียนหนังสือเป็น อันนี้ไม่ยากคือให้เขียนวันเดือนปีแล้วก็เขียนต่อไปดังนี้ ข้าพเจ้านายดำตีเด็ด ขอทำพินัยกรรมยกอะไรก็ว่าไป ให้แก่ใครบ้างก็ระบุลงไปเสร็จแล้วเซ็นชื่อแค่นี้พอ ไม่ต้องมีพยานให้ป่วยการ

แบบที่ ๒ ก็คือแบบคนอื่นเขียนให้คือแบบที่กำนันทำอยู่ทุกวันนี้แหละ เขียนแบบเดียวกันกับฉบับแรก ผิดแต่ว่าคนอื่นเขียนหรือจะพิมพ์เอาก็ได้ แต่แบบนี้นอกจากจะผู้ทำพินัยกรรมลงลายมือชื่อแล้วยังจะต้องมีพยานเซ็นชื่อรับรองอย่างน้อย ๒ คน จะ ๓ คน ๔ คน ก็ได้ ข้อควรระวังก็คือ อย่าให้ผู้รับพินัยกรรมมาลงชื่อเป็นพยานเป็นอันขาด และพยานนั้นก็อย่าเอาคนที่ยังเป็นเด็กมานะครับ ให้มันอายุ ๒๐ ปีเสียก่อนหรือไม่งั้นก็ให้มันมีผิวมีเมีย จดทะเบียนกันก่อน คนนูหนวกรหรือคนใบ้ก็เป็นพยานไม่ได้ ลงชื่อให้ครบตอนนั้น

ถ้าผู้ทำพินัยกรรมเซ็นชื่อไม่เป็นก็ให้พิมพ์นิ้วมือเอา แต่กรณีหลังนี้ต้องหาพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือนี้อีก ๒ คนต่างหาก ผู้เขียนก็เป็นพยานได้

แบบที่ ๓ เรียกว่าเอกสารฝ่ายเมือง อันนี้ไม่ยากไปให้อำเภอทำให้ ถ้าไปไม่ไหวก็ไปเชิญนายอำเภอหรือปลัดอำเภอมาทำให้ที่บ้าน

แบบที่ ๔ แบบเอกสารลับ คือไม่อยากให้ใครรู้ แบบนี้ก็ให้ทำเหมือนแบบที่ ๒ ต่างกันตรงที่ว่าทำเสร็จแล้วให้ยึดพินัยกรรมใส่ซองผนึกเสียให้เรียบร้อย แล้วถือซองนั้นไปแจ้งต่ออำเภอแล้วทางอำเภอจะจัดการต่อไปให้เอง ตามหลักผู้ทำพินัยกรรมต้องลงลายมือชื่อตามรอยผนึกนั้น ไปลงที่อำเภอก็ได้ เอาแค่ ๔ แบบแค่นี้ก็เห็นจะพอละพี่นะ ผมขอพักหน่อยเถอะเหนื่อยแล้ว

การชูลบตกเติมพินัยกรรม ให้ระวังให้มากนะครับ ต้องเซ็นชื่อย่อไว้ตรงนั้นกันทุกคนทั้งผู้ทำและพยานด้วย”

หลังจากนั้น ผมกับกำนันก็รับประทานอาหารเย็นด้วยกันอย่างอิมมน่าสำราญตามประสาชนบท

บทที่ ๕

รวมเรื่องเบ็ดเตล็ด

๑. ขายฝาก จำนำ จำนอง

สามคำนี้ประชาชนมักจะเข้าใจไขว่ไขว่กันอยู่เสมอ บางทีจำนำว่า จำนอง บางทีจำนองว่าขายฝาก จึงขอนำมาเล่าให้เข้าใจ

ขายฝาก เป็นการซื้อขายอย่างหนึ่ง กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ขายตกไปยังผู้ซื้อแล้วเหมือนกับการซื้อขายธรรมดา ผิดแต่ว่า มีข้อตกลงให้ผู้ขายไถ่ทรัพย์สินได้ในเวลาที่กำหนด ทรัพย์สินที่ขายนั้นเป็นทรัพย์สินชนิดใดก็ได้ ถ้าเป็นทรัพย์สินที่การซื้อขายจะต้องทำเป็นหนังสือต่อกันและจดทะเบียนการซื้อขายต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น ที่ดิน บ้านเรือน เรือใหญ่ ๆ แพที่คนอยู่อาศัย และสัตว์พาหนะที่คนใช้แรงมัน แล้ว การขายฝากทรัพย์สินเหล่านั้นก็ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนการขายฝากต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เช่นเดียวกับการซื้อขายธรรมดา มิฉะนั้นเป็นโมฆะ บังคับกันไม่ได้และถ้าขายฝากทรัพย์สินนอกภูมิกว่านั้น อันมีราคา ๕๐๐ บาทขึ้นไป ก็ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือหนึ่งหามือชื่อผู้ที่จะต้องรับผิดชอบโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือลายเซ็นของผู้รับซื้อฝากซึ่งมักจะบิดเบี้ยวเองง่ายขึ้นด้วย จึงจะฟ้องร้องบังคับคดีกันได้

ระยะเวลาไถ่คืนนั้น ถ้าเป็นอสังหาริมทรัพย์ (ที่ดินบ้านเรือน) จะกำหนดกันเกินกว่า ๑๐ ปีไม่ได้ และถ้าเป็นสังหาริมทรัพย์ (ทรัพย์สินเคลื่อนที่ได้) ก็จะกำหนดเกินกว่า ๓ ปีไม่ได้ ถ้าคู่สัญญากำหนดกันไว้ยาวกว่านั้น กฎหมายให้ย่นลงมาเป็น ๑๐ ปี หรือ ๓ ปี แล้วแต่กรณีอันนี้พึงระวังแต่ถ้ากำหนดกันได้ต่ำกว่านั้น เช่น ขายฝากที่ดินกำหนดไถ่คืนใน ๑ ปีอย่างนี้ คู่สัญญาจะขายออกไปในภายหลังไม่ได้เลย อันนี้สำคัญที่สุด และคนทำกันอยู่บ่อย ๆ ผลก็คือ ผู้ขายฝากถูกโกงโดยชอบ ยากที่จะเยียวยา ขอให้ดูบทที่ ๓ ข้อ ๓ ประกอบ

การขายฝากนั้นมักจะกำหนดเงินไถ่ไว้ คือจำนวนเงินที่จะต้องไถ่คืน ปกติสูงกว่าจำนวนที่ขายฝากกัน เช่น ขายฝาก ๓๐,๐๐๐ บาท ไถ่ ๕๐,๐๐๐ บาท เป็นต้น ถ้าไม่กำหนดกันไว้ก็พึงเข้าใจว่าได้เท่าจำนวนที่ขายฝาก คือ ๓๐,๐๐๐ บาท

ตัวอย่าง ๑ แดงขายฝากที่ดินแปลงหนึ่งไว้กับดำ ๓๐,๐๐๐ บาท กำหนดไถ่คืนใน ๑ ปี ในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท ดังนี้ แดงต้องไถ่ภายใน ๑ ปี และในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท ตามที่ตกลง แดงจะอ้างว่าดำนำเอาดอกเบี้ย้อตราเกินกฎหมายกำหนด (ดอกเบี้ยเงินกู้คิดได้ไม่เกินร้อยละ ๑๕ ต่อปี) มารวมเป็นราคาไถ่ไม่ได้ ถ้าพ้น ๑ ปีไปแล้ว แดงไม่มีสิทธิ์ที่จะไถ่คืน แม้จะให้ราคา ๑๐๐,๐๐๐ บาท ดำก็ไม่จำเป็นต้องให้ไถ่

ตัวอย่าง ๒ แดงขายฝากบ้านหลังหนึ่งไว้กับดำมีกำหนด ๑ ปี ในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท หมายความว่า แดงจะต้องไถ่คืนในราคานี้ พอจวนครบปี แดงไม่มีเงินพอไถ่ จึงไปขอต่อเวลากับดำ โดยยอมเสียดอกเบี้ยให้

แก้ค่าเป็นเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท ค่าตกลงขยายเวลาให้เป็น ๒ ปี โดยทำเป็นหนังสือขยายเวลาให้แดงยึดถือไว้เป็นหลักฐาน ต่อมาภายในระยะเวลาที่ค้าขยายให้ แดงมีเงิน จึงไปขอไถ่ แต่ดำไม่ยอมให้ไถ่ อ้างว่าพ้นเวลาไถ่ก่อนแล้ว ดังนั้นต้องตัดสินให้ดำชนะคดี เพราะการขยายเวลานั้นไม่มีผลบังคับ นี่แหละที่เขาเรียกว่าเป็นการโกงโดยชอบด้วยกฎหมายและมีอยู่มากมายเวลานี้

ตัวอย่าง ๓ แดงขายฝากที่ดินไว้กับดำ กำหนดเวลาไถ่คืน ๑ ปี แต่แดงไม่มีเงินไถ่จนพ้นเวลา ๑ ปีแล้ว ต่อมาแดงไปหาดำ อ้อนวอนขอไถ่คืน ขอให้ค้าขยายเวลาให้ตน โดยจะยอมเสียดอกเบี้ยให้จำนวนหนึ่ง ค่าตกลงต่อเวลาให้อีก ๖ เดือน กรณีเช่นนี้ต่างกับกรณีตามตัวอย่างที่ ๒ เพราะกรณีหลังนี้คู่กรณีตกลงกันเมื่อพ้นเวลาขายฝากแล้ว ไม่ใช่การขยายเวลา แต่เป็นการทำสัญญาฉบับใหม่ มีผลเท่ากับคำสั่งสัญญาว่าจะขายที่ดินคืนให้แก่แดง ใช้บังคับกันได้ แดงมีสิทธิฟ้องดำให้ขายที่ดินคืนแก่ตนตามสัญญา

ข้อที่นาระวังก็คือ ผู้ขายฝากโกงด้วยเล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ เช่น บอกว่าไม่เป็นไร ไถ่เมื่อไรก็ได้ เราคนกันเอง เป็นต้น หรือพอถึงวันไถ่ก่อนแก่งั้นไปเสีย ผู้ขายฝากต้องหาทางแก้ตามที่แนะนำไว้ในบทที่ ๓ เรื่องโกงที่ดิน

จำนำ-จำนอง

จำนำ และจำนอง นั้นเป็นการค้ำประกันหนี้ด้วยทรัพย์สิน เป็นสัญญาอุปกณ์ ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้ก็บังคับเอาจากทรัพย์สินที่เป็นประกันนั้น ถ้าลูกหนี้ชำระหนี้อันเป็นประธานแล้ว จำนอง หรือจำนำแล้วแต่เรื่อง ก็ยอมจะสิ้นไป ผู้รับจำนำหรือเจ้าหนี้ต้องคืนทรัพย์สินที่จำนำ หรือไปจดทะเบียนปลดจำนองแล้วแต่กรณีให้เขา เช่น แดงกู้เงินดำ ๕๐,๐๐๐ บาท ดำไม่เชื่อว่าแดงจะมีเงินสดชำระหนี้แก่ตน จึงให้แดงนำที่ดินของน้องชายแปลงหนึ่งมาจดทะเบียนจำนองเป็นประกันหนี้ และให้แดงนำแหวนเพชรภริยาของแดงมามอบไว้กับดำเป็นจำนำอีก ๑ วง เมื่อไรจะจำนำและเมื่อไรจะจำนองแล้วแต่ข้อตกลงระหว่างคู่กรณี

จำนองนั้นมีได้เฉพาะทรัพย์สินที่สำคัญ เช่น อสังหาริมทรัพย์ อันได้แก่ที่ดินบ้านเรือน และทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ได้ก็ไม่ได้ประเภท จำนองแล้วเจ้าของทรัพย์สินที่จำนองก็ยังเป็นเจ้าของทรัพย์สินชิ้นนั้นอยู่ และครอบครองใช้ทรัพย์สินนั้นอยู่อย่างปกติ ต่างกับขายฝากซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินติดไปเป็นของผู้ซื้อฝาก แต่ผู้ขายฝากอาจได้รับอนุญาตให้อยู่ในทรัพย์สินนั้นต่อไปก็ได้ บางรายก็ทำสัญญาเช่ากันไว้เพื่อแสดงให้เห็นว่าทรัพย์สินที่ขายฝากนั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่ผู้ซื้อฝากแล้ว

จำนองนั้นมีได้เฉพาะ อสังหาริมทรัพย์ และสังหาริมทรัพย์ที่สำคัญ ๆ เช่น เรือใหญ่ ๆ แพที่คนอยู่อาศัย สัตว์พาหนะ และทรัพย์สินอื่น ที่กฎหมายให้จำนองได้เฉพาะการ เช่น เครื่องจักรเป็นอาทิ แต่ขายฝากมิได้ในทรัพย์สินทุกชนิด เหมือนซื้อขายทั่ว ๆ ไป อนึ่ง จำนองนั้นอยู่ได้ชั่วฟ้าดินสลาย แม้นั้นจะขาดอายุความแล้วก็ยังบังคับจำนองได้ เว้นแต่ว่าจะบังคับเอาดอกเบี้ยเกินกว่า ๕ ปีไม่ได้เท่านั้น

ตัวอย่าง ๔ แดงกู้เงินดำตามตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น หนี้ตามสัญญาภูมิอายุความ ๑๐ ปี นับแต่วันกู้ แต่ในกรณีที่มีจำนองอย่างนี้ แม้พ้น ๑๐ ปีหนี้ขาดอายุความแล้วก็ไม่เป็นไร ดำยังบังคับชำระหนี้เอาจากที่ดินจำนองได้ การบังคับจำนองนั้นต้องฟ้องศาลให้ศาลสั่งให้เอาที่ดินออกขายทอดตลาดเอาเงินที่ได้มาชำระหนี้ดำพร้อมด้วยดอกเบี้ยที่ค้าง แต่จะคิดเอาดอกเบี้ยเกินกว่า ๕ ปีไม่ได้ เจ้าหนี้บางคนก็ชอบจำนองเพราะมันคง

๒. กู้ยืมและค้ำประกัน

การกู้ยืมเงินเกินกว่า ๕๐ บาท ถ้ามิได้มีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้ยืมเป็นสำคัญ กฎหมายห้ามมิให้ฟ้องร้องบังคับคดี แบบฟอร์มสัญญากู้ยืมชายตามท้องตลาดทั่วไป จะเขียนกันเองโดยไม่ต้องใช้แบบฟอร์มก็ได้ ให้มีข้อความว่า “ข้าพเจ้านายแดงได้กู้เงินนายดำ ๕,๐๐๐ บาท ได้รับเงินจำนวนดังกล่าวไปครบถ้วนแล้ว” เทานี้ก็ใช้ได้ แล้วลงลายมือชื่อผู้กู้ ขอให้ลงวันเดือนปีที่กู้ไว้ด้วย เพื่อสะดวกในการคิดดอกเบี้ย และเป็นประโยชน์ในการนับอายุความด้วย อนึ่ง ควรจะกำหนดเวลาใช้คืนไว้ด้วย จะได้ไม่ต้องทวงถามเวลาจะฟ้องคดี

ตัวอย่าง แดงกู้เงินดำ ๕,๐๐๐ บาท ไม่ได้ทำหลักฐานสัญญาไว้ต่อกัน แต่แดงได้ออกเช็คฉบับหนึ่ง สั่งจ่ายเงิน ๖,๐๐๐ บาทให้ดำไว้ เช็คนี้อาจใช้หลักฐานกู้ยืมเงิน ดำจะใช้เช็คดังกล่าวเป็นหลักประกันฟ้องเรียกเงินกู้ไม่ได้ แต่ฟ้องเรียกเงินตามเช็คได้ภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่เช็คถึงกำหนด

อย่างไรก็ตาม หากต่อมาแดงมีจดหมายไปขอผิดผ่อน ความว่า “เงิน ๕,๐๐๐ บาทที่ผมกู้ไปนั้น ขอไว้อีกสัก ๖ เดือน เพราะระยะนี้ยังขาดสนอยู่ ดอกเบี้ยจะชำระพร้อมเงินต้น” อย่างนี้ ดำใช้จดหมายของแดงเป็นหลักประกันฟ้องเรียกเงินกู้พร้อมดอกเบี้ยได้

ดอกเบี้ยเงินกู้ นั้น กฎหมายให้คิดได้ไม่เกินร้อยละ ๑๕ ต่อปี หรือร้อยละ ๕ สลึงต่อเดือน ถ้ากำหนดเกินกว่าร้อยละ ๑๕ ต่อปี จะเป็นโมฆะ ไม่ได้เลย คงได้ร้อยละ ๗ ครั้งต่อปีระหว่างผิดนัดเท่านั้น ให้เขียนลงไปให้เต็มร้อยละ ๑๕ ต่อปีเลย อย่าเขียนเพียงว่า “ดอกเบี้ยตามกฎหมาย” เพราะถ้าเขียนไม่ชัดเช่นนี้ ศาลจะให้เพียงร้อยละ ๗ ครั้งต่อปี อนึ่ง อย่าได้เอาดอกเบี้ยเกินกฎหมายไปรวมเป็นเงินต้น โชคดีไม่ต้อาจจะสูญไปทั้งต้นเงินและดอกเบี้ยก็ได้

ห้ามคิดดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ย คือเอาดอกเบี้ยมาทบเป็นเงินต้นไม่ได้ จะทำได้เมื่อดอกเบี้ยที่ค้างนั้นเกินกว่า ๑ ปี แล้วเจ้าหนี้ลูกหนี้ตกลงกันเอามาทบเข้าเป็นต้นเงิน แต่ที่ว่านี้ไม่ใช่บังคับกับธนาคารสำหรับบัญชีเดินสะพัด ซึ่งเป็นเรื่องการค้าการขาย เขาคิดดอกเบี้ยต้นได้เป็นประจำ

ดอกเบี้ยระหว่างผิดนัด ถ้ามิได้ตกลงกันไว้ กฎหมายให้คิดร้อยละ ๗ ครั้งต่อปี นับแต่วันผิดนัด เช่น แดงกู้เงินดำไป ๑๐,๐๐๐ บาท ไม่มีกำหนดชำระ ต่อมาอีก ๑ เดือน ดำไปทวงคืน แดงไม่ชำระ ตั้งแต่นั้นไปถือว่าแดงผิดนัด คิดดอกเบี้ยได้ตามนี้ ถ้ากำหนดดอกเบี้ยกันไว้ก็คิดตามที่กำหนดไว้ แต่ถ้ากำหนดไว้เกินกว่าร้อยละ ๑๕ ต่อปี จะได้เพียงร้อยละ ๗ ครั้งต่อปี ระหว่างผิดนัดไม่ชำระหนี้ เพราะที่กำหนดกันไว้เป็นโมฆะ จึงได้ร้อยละ ๗ ครั้งต่อปีอันเป็นดอกเบี้ยที่กฎหมายกำหนดไว้

การผิดนัด นั้นมีได้ ๒ สถาน คือ ๑) กำหนดเวลาชำระหนี้กันไว้แล้ว ถึงกำหนดลูกหนี้ไม่ชำระ และ ๒) ไม่ได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ เจ้าหนี้ได้ทวงถาม ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระก็ถือว่าลูกหนี้ผิดนัดหนี้ไม่มีกำหนดชำระ เจ้าหนี้ต้องทวงถามก่อนจึงจะฟ้องคดีได้ ถ้ามีกำหนดชำระต้องถึงกำหนดก่อน จึงจะฟ้องได้

อายุความ เงินต้น ๑๐ ปี นับแต่วันกู้ ถ้ามีกำหนดชำระหนี้ก็นับแต่วันสิ้นกำหนด แต่อายุความเรียกดอกเบี้ย ๕ ปี นับแต่ดอกเบี้ยแต่ละงวดถึงกำหนด เพราะฉะนั้น เจ้าหนี้จะคิดดอกเบี้ยย้อนหลังขึ้นไปได้ไม่เกิน ๕ ปี

ถ้าประกัน คือการที่บุคคลอื่นรับว่าจะใช้หนี้แทนลูกหนี้เมื่อเขาผิดนัด ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้ค้ำประกัน จึงจะบังคับได้ เช่นเดียวกับการกู้ยืมเงินเกินกว่า ๕๐ บาท

สัญญาค้ำประกันจึงอาจเขียนสั้น ๆ ก็ได้ เช่น “ข้าพเจ้านายแดง ยอมเป็นผู้ค้ำประกันนายดำ ซึ่งเป็นหนี้เงินกู้ยืมนายขาว ๕๐,๐๐๐ บาท ตามสัญญาลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๒๖” แล้วลงลายมือชื่อแดงผู้ค้ำประกันก็เป็นอันใช้ได้ หรือจะเขียนลงในสัญญาภู่นั้นเองว่า “ข้าพเจ้ายอมรับประกันหนี้รายนี้” แล้วลงชื่อ “แดง” ก็ใช้ได้

ค้ำประกันมีสองแบบ คือ ค้ำประกันธรรมดา อย่างกรณีข้างต้น ค้ำประกันแบบนี้ ผู้ค้ำประกันอาจเกียจคร้านให้เจ้าหนี้ไปบังคับเอาจากลูกหนี้ก่อนได้ กับอีกแบบหนึ่งคือ ค้ำประกันแบบรับผิดชอบร่วมกับลูกหนี้ ถ้าต้องการแบบหลังนี้ก็ให้เติมข้อความว่า “โดยข้าพเจ้าผู้ค้ำประกันยอมรับรับผิดชอบร่วมกับลูกหนี้” ผู้ค้ำประกันแบบนี้ต้องรับผิดชอบเหมือนหนึ่งเป็นลูกหนี้เลยทีเดียว

ระวัง

๑) อย่าลงลายมือชื่อในกระดาษเปล่า หรือในแบบฟอร์มเปล่า ๆ ให้เจ้าหนี้ไปกรอกข้อความเอาเอง เพราะเขาอาจจะไปกรอกข้อความผิดจากข้อตกลง และโดยเฉพาะก็คือ กรอกจำนวนเงินมากกว่าที่กู้กันจริง ซึ่งอาจทำให้ท่านเสียหายได้ อย่างไรก็ตาม การกรอกข้อความผิดไปจากที่ตกลงกันนั้น เป็นการปลอมเอกสาร มีความผิดอาญา และเรียกเงินกู้คืนไม่ได้ด้วย แต่บางทีก็พิสูจนยาก

๒) หากมีการตกลงยอมชดเชยกันระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้ ขอให้ผู้ค้ำประกันรับรู้ลงนามไว้ด้วย มิฉะนั้น ค้ำประกันจะหลุดลอย

๓) ถ้าให้สิ่งของอันใดไว้เป็นจำนำก็ให้ระบุไว้ในสัญญาภู่ด้วย หรือทำใบรับให้กันไว้ต่างหาก เพื่อจะได้ไม่ผิดใจกันในภายหลัง ซึ่งปรากฏอยู่เสมอ หากลูกหนี้ให้เจ้าหนี้ทำนากินต่างดอกเบี้ยก็ให้ระวังให้ดี เพราะโกงกันบ่อยที่สุด ขอให้ทำหลักฐานกันไว้เป็นหนังสือให้ลูกหนี้ยึดถือไว้ มีกำนันผู้ใหญ่บ้าน หรือคนสำคัญในหมู่บ้านรู้เห็นเป็นพยานด้วย เพื่อกันโกง โดยเฉพาะก็คือ เจ้าหนี้จะได้ไม่อ้างว่าซื้อ เพราะมีหนังสือยืนยันอยู่

๓. ละเมิด

ละเมิด คือการกระทำต่อผู้อื่นโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ โดยผิดกฎหมาย ทำให้เขาเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ผู้ทำละเมิดต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เขา

ค่าเสียหาย มี ๒ อย่าง ๑) ค่าเสียหายที่คำนวณเป็นราคาเงินได้ เช่น ค่ารักษาพยาบาลที่เขาได้ออกไป และค่าป่วยการที่เขาทำงานไม่ได้ เป็นต้น กับ ๒) ค่าเสียหายที่คำนวณเป็นเงินไม่ได้ เช่น ค่าเสียชื่อเสียง เป็นต้น อันเป็นผลจากการกระทำละเมิดนั้น ถือเป็นหนี้ที่ผู้ทำละเมิดจะต้องชำระและคิดดอกเบี้ยจากเงินจำนวนนั้นได้ด้วย คิดตั้งแต่วันทำละเมิด ร้อยละ ๗ ครั้งต่อปี

ตัวอย่าง ๑ แดงลักโคของดำ อย่างนี้เป็นการทำผิดกฎหมายโดยจงใจ ทำให้ดำเสียหายทรัพย์สิน

นอกจากแดงจะมีความผิดอาญาฐานลักทรัพย์แล้ว แแดงจะต้องชดใช้ราคาโคให้แก่ดำ และใช้ค่าเสียหายที่ดำไม่สามารถใช้โครับจ้างบรรทุกของอยู่หลายวันด้วย พร้อมดอกเบี้ยอัตรารดงกล่าว

ตัวอย่าง ๒ แแดงขับรถยนต์ไปต่างจังหวัด ถึงทางโค้งไม่เบา และกินเข้าไปในทางรถสวน ขณะที่กำลังขับรถสวนมา จึงเกิดชนกันขึ้น ดำบาดเจ็บสาหัส และถึงแก่ความตายอีก ๑ เดือนต่อมา อย่างนี้เป็นกรกระทำผิดกฎหมายโดยประมาท ทำให้ดำตาย ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยในท้องถนน เป็นการทำให้เขาเสียทั้งชีวิต ร่างกาย อนามัย และทั้งทรัพย์สินด้วย แแดงต้องชดใช้ค่าเสียหายดังนี้ คือ ๑) ค่ารถยนต์ของดำที่พัง ๒) ค่ารักษาพยาบาลดำก่อนตาย ๓) ค่าปลงศพ เงินเหล่านี้แดงต้องใช้ให้แก่ทายาทของดำ และ ๔) ค่าขาดไร้อุปการะของบุตรและภริยาของดำ (ต้องเป็นบุตรและภริยาที่ชอบด้วยกฎหมาย)

ตัวอย่าง ๓ แแดงเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ ซึ่งดำเป็นบรรณาธิการว่า ชาวเป็นผู้พิพากษาไม่ดี รับเงินของเขี้ยวจำเลย ซึ่งถูกฟ้องข้อหาฆ่าคนตาย แล้วตัดสินปล่อยเขี้ยว อย่างนี้เป็นหมิ่นประมาทผิดกฎหมาย เป็นการละเมิดที่ทำให้ชาวเสียชื่อเสียง แแดงและดำต้องร่วมกันรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ชาว

ค่าเสียหายต่อชื่อเสียงนี้อาจมีมากน้อย แล้วแต่ฐานะทางสังคมของบุคคลผู้ต้องเสียหาย

ตัวอย่าง ๔ แแดงข่มขืนกระทำชำเรานางสาวเขี้ยว เป็นละเมิดทำให้เขี้ยวเสียหายหลายอย่าง คือต้องเสียค่ารถไปโรงพยาบาลเพื่อทำบาดแผลซึ่งเป็นเงินจำนวนแน่นอน และค่าเสียหาย ต่อเนื้อตัวร่างกาย ซึ่งคำนวณไม่ได้ด้วย อาจเป็นหมิ่นเป็นแสนแล้วแต่พฤติการณ์

ร่วมรับผิดชอบผู้อื่น

หมายความว่า ผู้อื่นทำละเมิด ท่านไม่ได้ทำ แต่ต้องพลอยฟ้าพลอยฝนรับผิดชอบไปกับเขาด้วย เพราะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างหนึ่งอย่างใดกับผู้ทำละเมิด คือ

๑. นายจ้างรับผิดชอบร่วมกับลูกจ้าง สำหรับการละเมิดซึ่งลูกจ้างได้กระทำให้ไปในการที่จ้างอันมีบ่อยที่สุด โดยเฉพาะลูกจ้างขับรถ เพราะฉะนั้น นายจ้างต้องเลือกลูกจ้างที่ดีมีความระมัดระวังในการทำงาน นายจ้างที่ชดใช้ค่าเสียหายไปแล้วมีสิทธิที่จะมาไล่เบี้ยเอาจากลูกจ้างในภายหลัง อาจจะหักเงินเดือนละนิดละหน่อย แต่ก็เหมือนกับมาหาเลือดกับปู ส่วนใหญ่ไม่ได้เลย

อนึ่ง บุคคลผู้เป็นหุ้นส่วนกันย่อมรับผิดชอบร่วมกันในผลซึ่งลูกจ้างของหุ้นส่วนคนหนึ่งทำละเมิด

ตัวอย่าง แแดงลูกจ้างขับรถยนต์โดยสารของดำซึ่งวิ่งร่วมกับบริษัทขนส่ง แแดงขับรถโดยประมาทชนกับรถบรรทุก มีคนเจ็บ คนตาย อย่างนี้เรียกว่ากระทำละเมิดในทางการที่จ้าง กรณีเช่นนี้ดำนายจ้างและบริษัทขนส่งผู้ร่วมกิจการกันกับดำต้องรับผิดชอบร่วมกับแดงชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้ต้องเสียหายทั้งหลาย ผู้ต้องเสียหายจะฟ้องเรียกค่าเสียหายมาจากคนหนึ่งคนใดใน ๓ คนนี้ก็ได้ หรือฟ้องทุกคนร่วมกันเป็นจำเลยก็ได้

๒. ตัวการรับผิดชอบร่วมกับตัวแทน ตัวแทนคือผู้ที่ทำกิจการงานแทนตัวการ อาจทำโดยไม่มีเงินจ้างรางวัลก็ได้

ตัวอย่าง ๑ มารดาให้บุตรชายขับรถโดยสาร บุตรเป็นตัวแทนของมารดาในการขับรถโดยสาร

โดยประมาทชนกับรถคันอื่นเสียหาย มารดาต้องร่วมรับผิดชอบกับบุตรชาย ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เจ้าของรถที่ถูกชน

ตัวอย่าง ๒ แดงจ้างรถบรรทุกของดำบรรทุกเครื่องเรือน ดำขับรถโดยประมาทชนรถคันอื่นเสียหาย แดงไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะดำไม่ใช่ลูกจ้างหรือตัวแทนของแดง แต่เป็นผู้รับจ้างเหมา เช่นเดียวกับรถแท็กซี่ เว้นแต่ความเสียหายนั้นเกิดจากความผิดของผู้ว่าจ้างเอง เช่น แดงบอกให้ดำขับรถลัดเส้นทางผ่านสวนของสี ทำให้ต้นไม้ของสีเสียหาย อย่างนี้ แดงจึงจะรับผิดชอบ

๓. ผู้รับประกันภัยรับผิดชอบร่วมกับผู้เอาประกัน เป็นการรับผิดชอบโดยสัญญาประกันภัย แล้วแต่ข้อตกลง

ตัวอย่าง แดงเอาประกันภัยรถยนต์ของตนไว้กับบริษัทสรรพประกันภัย ซึ่งมีข้อตกลงว่า ถ้าแดงขับรถชนคันนั้นประมาททำให้ผู้อื่นเสียหาย บริษัทจะรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายเป็นจำนวนเงินไม่เกิน ๑๐๐,๐๐๐ บาทเป็นเวลา ๕ ปี โดยแดงสัญญาจะส่งเบี้ยประกันภัยตลอดเวลาที่กำหนด ระหว่างอายุสัญญาแดงขับรถประมาทชนรถคันอื่น ทำให้คนบาดเจ็บอย่างนี้ บริษัทต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้ต้องเสียหายโดยทั่วกันร่วมกับแดง แต่บริษัทรับผิดชอบไม่เกิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท

๔. บิดามารดาหรือผู้อนุบาลรับผิดชอบร่วมกับผู้ไร้ความสามารถ เพราะขาดความระมัดระวังตามสมควร

ผู้ไร้ความสามารถในที่นี้ได้แก่ผู้เยาว์และคนวิกลจริต

ตัวอย่าง ๑ บิดายอมให้บุตรชายอายุ ๑๔ ปี พกปืนไปโรงเรียนทุกวัน วันหนึ่งบุตรชายร่วมกับเพื่อนยกพวกไปตีกับนักเรียนอีกโรงเรียนหนึ่ง บุตรชายใช้ปืนยิงเขาตายอย่างนี้ บิดาต้องร่วมรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่บิดามารดาผู้ตาย

ตัวอย่าง ๒ แดงอายุ ๒๐ ปี เป็นคนวิกลจริต อยู่ในความดูแลของดำพี่ชาย ดำได้ใช้โซ่ล่ามแดงไว้ คราวเกิดเหตุแดงดึงโซ่หลุดจากที่ผูก ออกอาละวาด ขณะที่ดำไม่อยู่ ดีชาวบาดเจ็บ อย่างนี้ดำได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแล้ว ดำไม่ต้องรับผิดชอบร่วมกับแดง

๕. ครูบาอาจารย์ นายจ้าง หรือบุคคลอื่นรับผิดชอบร่วมกับผู้ไร้ความสามารถที่อยู่ในความดูแล เพราะมิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควร

ตัวอย่าง ๑ ครูอุไรประจำชั้น ป.๑ ปล่อยให้นักเรียนของตนเข้าไปเล่นในสวนข้างโรงเรียน นักเรียนถอนต้นไม้ปลูกใหม่ของเจ้าของสวนไปหลายต้น ครูอุไรต้องร่วมรับผิดชอบกับนักเรียน ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เจ้าของสวน

ตัวอย่าง ๒ ป้านวนลรับเลี้ยงเด็ก ปล่อยให้เด็กที่ตนเลี้ยงเข้าไปทำลายดอกกุหลาบของลุงผ่องเสียหาย ๓๐๐ บาท ป้านวนลต้องรับผิดชอบร่วมกับเด็ก

๖. รับผิดชอบร่วมกับผู้อื่นเพราะตนยุยงหรือช่วยเหลือให้เขาทำละเมิด แม้ตัวเองจะมีได้ร่วมในการละเมิดด้วย

ตัวอย่าง แดงจัดหาปืนให้ดำไปยิงชาวคู่อริ ชาวตาย แดงต้องร่วมรับผิดชอบกับดำ ในอันที่จะชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ทายาทผู้ตาย

รับผิดเพราะทรัพย์

๑. รับผิดเพราะสัตว์ คือผู้เป็นเจ้าของสัตว์หรือผู้รับเลี้ยงรักษาสัตว์ไว้แทนเจ้าของ รับผิดชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากสัตว์นั้น เพราะมิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่การเลี้ยงรักษามัน

ตัวอย่าง แดงเลี้ยงสุนัข แต่ไม่ผูก ไม่ใส่ปลอกปากของหมา ปล่อยให้มันออกมาเดินเล่นพ่วน วันหนึ่งมันกัดเด็กที่เดินผ่าน เกือบตาย แดงต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย ถ้าแดงเลี้ยงไว้ในบ้านมีรั้ว แต่เด็กมาเหย้มันจึงถูกกัด แดงไม่ต้องรับผิด

๒. รับผิดเพราะความชำรุดบกพร่องของโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น เพราะบำรุงรักษามันไม่เพียงพอ หลักเดียวกันนี้ใช้กับต้นไม้และกอไผ่ด้วย

ตัวอย่าง ๑ บ้านแดงเก่าและโคลง แต่ไม่ยอมซ่อม วันหนึ่งมีพายุฝนมา พัดบ้านแดงพังทับรั้วของดำเสียหาย แดงต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ดำ

ตัวอย่าง ๒ ต้นมะขามของแดงเอนจะล้มทับบ้านดำอยู่แล้ว แต่แดงก็ไม่เอาใจใส่ วันหนึ่งฝนตกดินอ่อน ต้นไม้ล้มทับบ้านดำเสียหาย แดงต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ดำ

๓. รับผิดเพราะของตกหล่นจากโรงเรือน ลงไปในที่อันมิควร ซึ่งกฎหมายให้ผู้อยู่ในโรงเรือนชดใช้ค่าเสียหาย เช่น แดงเช่าตึกแถวดำอยู่ ได้ขนฟืนขึ้นไปกองไว้บนหลังคา วันหนึ่งกองฟืนนั้นตกลงทับขาของคนเดินถนนบาดเจ็บ แดงต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ขาว

๔. รับผิดเพราะควบคุมยานพาหนะ ซึ่งเดินด้วยเครื่องจักรกล ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น เว้นแต่จะเป็นเหตุสุดวิสัย

ตัวอย่าง แดงคนขับรถเมล์ ปล่อยให้เด็กกระเป๋ารถแทนตนโดยแดงนั่งไปด้วย เด็กกระเป๋ารถรถชนคนตาย แดงต้องร่วมรับผิด เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า ผู้ตายวิ่งตัดหน้าในระยะกระชั้นชิด ไม่มีทางที่คนขับรถคนใดจะหลบทัน อันเป็นเหตุสุดวิสัย

หลักเดียวกันนี้ใช้กับทรัพย์ซึ่งเกิดอันตรายโดยสภาพ เช่น น้ำมันเบนซินและแก๊ส เป็นต้น อีกด้วย เช่น แดงทดลองทำน้ำมันสังเคราะห์จากถ่านหินและขยะผสมกัน วันหนึ่งถังทดลองระเบิด ชาวเพื่อนบ้านได้รับบาดเจ็บสาหัส แดงต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหาย

๔. กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน

๔.๑ การแจ้งเกิด

คนเกิดในบ้าน เจ้าบ้านต้องแจ้งภายใน ๑๕ วัน นับตั้งแต่วันเด็กเกิด

คนตายนอกบ้าน มารดามีหน้าที่แจ้งภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่เกิด หากจำเป็นไม่สามารถแจ้งได้ ก็ให้แจ้งภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่สามารรถแจ้งได้

แจ้งที่ไหน

- ในเขตเทศบาล ให้แจ้งต่อสำนักทะเบียนท้องถิ่น ซึ่งตั้งอยู่ที่สำนักงานเทศบาลนั้น
- นอกเขตเทศบาล แจ้งที่สำนักงานทะเบียนตำบล คือ บ้านกำนัน หรือบ้านผู้ใหญ่บ้านในบางตำบล

ในกรุงเทพฯ แจ้งที่สำนักทะเบียนท้องที่ ซึ่งตั้งอยู่ ณ ที่ว่าการเขต
อย่าลืม ถือบัตรประจำตัว และทะเบียนบ้านไปด้วย

เด็กเกิดในโรงพยาบาล ทางเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจะเป็นผู้แจ้งให้ ในทะเบียนของโรงพยาบาลและแจ้ง
ย้ายออก พร้อมกับมอบหลักฐานการแจ้งย้ายและสูติบัตรให้กับบิดามารดาของเด็ก เพื่อนำไปแจ้งย้ายเข้าใน
ทะเบียนบ้านของตน

โทษการไม่แจ้งในกำหนด มีความผิด ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท ผู้มีหน้าที่เป็นผู้ต้องเสีย
ค่าธรรมเนียม ไม่ต้องเสีย

การแจ้งเกิดเกินกำหนดนั้น จะต้องทำคำร้องยื่นต่อกำนัน (นายทะเบียนตำบล) ซึ่งจะต้องมีการอ้างอิง
พยานหลักฐาน ตามที่จำเป็นแสดงว่าบุคคลนั้นเกิดเมื่อนั้นจากบิดามารดาชื่อนั้น เช่น ใบรับรอง
แพทย์ ผู้ทำคลอด และทะเบียนนักเรียน เป็นต้น ตลอดจนบิดามารดา และเจ้าของสถานที่เด็กเกิด หรือกำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน นายทะเบียนตำบลจะส่งคำร้องไปยังนายทะเบียนอำเภอ ผู้ซึ่งจะสอบสวนข้อเท็จจริงประกอบการ
พิจารณาสั่งอนุญาต แต่ถ้าเด็กนั้นเป็นคนต่างด้าว กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้อนุญาต

๔.๒ การแจ้งตาย

ตายในบ้าน เจ้าบ้านหรือผู้พบเห็น หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายมีหน้าที่แจ้งตายต่อนายทะเบียนที่กล่าว
มาแล้วภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ตาย หรือเวลาที่พบศพ

ตายนอกบ้าน บุคคลที่ไปกับผู้ตาย (หากมี) หรือผู้พบศพ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย (ตัวแทน)
ต้องแจ้งต่อนายทะเบียน หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจก็ได้ ตามแต่สะดวก ในโอกาสแรก ภายใน
๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ตาย หรือที่พบศพแล้วแต่กรณี

ตัวอย่าง แดงกับบุตรชายไปล่าเนื้อในป่า แดงถูกคนร้ายฆ่าตาย บุตรชายของแดงต้องแจ้งการตาย
ของแดงตามที่กล่าวมาแล้วภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาที่แดงถูกฆ่าตาย

แต่ถ้าแดงไปล่าเนื้อคนเดียว แล้วถูกฆ่าตาย ยายมีไปเก็บเห็ดพบศพขึ้นอืด ยายมีอาจวิ่งกลับมาแจ้ง
ผู้ใหญ่บ้าน หรือแหวะแจ้งที่ป้อมยามตำรวจ ถ้าใกล้บ้านกำนันจะแหวะแจ้งกำนันก็ได้ ถ้าไม่ได้แจ้ง กลับมาถึง
บ้านจะให้สามีไปแจ้งแทนก็ได้

ถ้าเป็นไปได้ ก็ให้นำบัตรประจำตัวและทะเบียนบ้านของผู้ตายไปด้วย และรอรับใบมรณบัตร
ด้วย ก่อนกลับให้ดูว่าถูกต้องหรือไม่ หากผิดก็ให้นายทะเบียนแก้ไขเสีย ณ ที่นั้น เพราะว่าหลักฐานผิดพลาด
แม้แต่เล็กน้อยก็อาจจะก่อให้เกิดความยุ่งยากได้ในภายหลัง แจ้งที่เกี่ยวกับการแจ้งเกิด (สำหรับกรณีตาย
ธรรมดา)

โทษ ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท

ถ้าแจ้งเกินกำหนด ต้องยื่นคำร้องต่อนายทะเบียน และแสดงหลักฐานพยาน ทำนองเดียวกับการ
แจ้งเกิดเกินกำหนด

มรณบัตร เป็นเอกสารสำคัญ ให้เก็บรักษาไว้ให้ดี จะถ่ายรูปไว้หลาย ๆ สำเนา ก็ควร

๔.๓ การย้ายที่อยู่

ให้แจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้ง ซึ่งก็คือนายทะเบียนเดียวกับการแจ้งเกิดแจ้งตายที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้มีหน้าที่แจ้งก็คือเจ้าบ้านหรือตัวแทนของเจ้าบ้าน อย่าลืม นำทะเบียนบ้านและบัตรประจำตัวของทุกคนที่เกี่ยวข้องไปด้วย ในกรณีที่ให้คนอื่นไปแจ้งแทน ก็ให้ทำหนังสือมอบหมายลงลายมือชื่อเจ้าบ้านมอบให้เขาถือไปด้วย หนังสือนั้นเขียนสั้น ๆ มีใจความว่า “ข้าพเจ้านายแดง บริสุทธิ ขอมอบให้นายสำราญ ชื่นบาน เป็นผู้แจ้งย้ายนายศรี เพ็ญพัทธ์ ออกจากทะเบียนบ้านของข้าพเจ้าอันดับที่ ๔ แทนข้าพเจ้า” แล้วลงชื่อผู้มอบ

ในทางปฏิบัติ ผู้ประสงค์จะย้ายเข้าย้ายออกเป็นธุระจัดการถือใบแจ้งย้ายไปให้เจ้าบ้านเซ็นชื่อแล้วตนเองไปจัดการเอง โดยนำบัตรประจำตัวของเจ้าบ้านไปด้วย นายทะเบียนก็ถือถือและทำให้

ย้ายออก แจ้งย้ายภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันย้ายออก ในกรณีจำเป็นเจ้าบ้านอาจแจ้งใน ๓๐ วัน ก่อนวันย้ายออกจริงก็ได้ แต่ถ้าผู้จะย้ายออกไม่ได้ย้ายออกภายในกำหนดที่แจ้งไว้ เจ้าบ้านจะต้องแจ้งต่อนายทะเบียนภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่แจ้งว่าจะย้าย

ตัวอย่าง แดงและครอบครัวจะอพยพไปอยู่ที่อื่น จะเดินทางอีก ๓ วันข้างหน้า วันนี้แดงไปแจ้งย้ายออกเสีย แต่ถ้าต่อมามีเหตุจำเป็นไม่สามารถจะเดินทางตามกำหนด แดงต้องไปแจ้งนายทะเบียนภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่แจ้งว่าจะย้าย

ย้ายเข้า เจ้าบ้านจะต้องแจ้งการย้ายเข้าใน ๑๕ วัน นับแต่วันย้ายเข้าจริง เอาหลักฐานการย้ายออกไปด้วย

แจ้งปลายทาง เป็นวิธีสะดวกซึ่งพึงใช้เมื่อไม่นานนักนี้ โดยผู้ย้ายที่อยู่ไม่ต้องกังวลกับการแจ้งย้ายออก แต่ไปแจ้งต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ที่ตนไปอยู่ใหม่เสียทีเดียว ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันย้ายออก แต่ต้องเสียค่าธรรมเนียม ๕ บาท

ขอให้ตรวจดูหลักฐานการย้ายเข้าย้ายออกให้ดี ว่าเจ้าหน้าที่เขียนสะกดการันต์ ตลอดจนวันเดือนปีเกิดถูกต้องหรือไม่ ถ้าผิดพลาดมาขอแก้ทีหลังทำให้เสียเวลามากกว่ามาก ต้องยื่นคำร้อง และต้องนำหลักฐานต่าง ๆ ไปอ้างอิง เสียเวลาเดินทาง ลำบากยิ่งกว่าย้ายเข้าย้ายออกเสียอีก ถ้าดูเสียที่นั่น อะไรมืดก็บอกนายทะเบียนแก้เสียในทันทีประหยัดทุกอย่างและทุกฝ่าย

การขอแก้ไข ให้ยื่นคำร้องตามแบบ ทร.๓๑ ต่อนายทะเบียนที่กิ่งอำเภอหรือ อำเภอ (ไม่ใช่ นายทะเบียนตำบล) หรือถ้าอยู่ในเขตเทศบาลก็ยื่นต่อนายทะเบียนท้องถิ่น แล้วแต่เรื่อง พร้อมด้วยเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องและพยานบุคคล

ในกรณีที่ผู้ร้องมีเอกสารราชการมาแสดง นายทะเบียนอำเภอหรือนายทะเบียนท้องถิ่น พิจารณาเห็นว่าเชื่อถือได้ก็จะดำเนินการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเอกสารทะเบียนราษฎรให้

ถ้าผู้ร้องไม่มีเอกสารราชการมาแสดง นายทะเบียนอำเภอหรือนายทะเบียนท้องถิ่นจะสอบสวนพยานบุคคล แล้วบันทึกเสนอนายอำเภอพิจารณา เมื่อนายอำเภอเห็นว่าหลักฐานดังกล่าวเชื่อถือได้ก็จะส่งนายทะเบียนอำเภอหรือนายทะเบียนท้องถิ่นแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้

การแก้ไขเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย เช่น สะกดการันต์ผิด นายทะเบียนมีอำนาจสอบสวนพยานหลักฐานและดำเนินการแก้ไขให้เอง แต่ถ้าเป็นการแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อสัญญา นายทะเบียนจะส่งเรื่องผ่านทางอำเภอและจังหวัดมาให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณาสั่งอนุมัติ

ค่าธรรมเนียม ในการขอแก้ไขรายการในเอกสารการทะเบียนราษฎร ไม่มี

๔.๔ การจดทะเบียนรับรองบุตร

บุตรเป็นดวงใจของพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน บุตรที่เกิดมาจะไม่เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของพ่อ อำนาจปกครองอยู่กับแม่คนเดียว เวลาจะทำอะไรต่อมิอะไร เช่น ทำนิติกรรม หรือฟ้องคดี มารดาเท่านั้นเป็นผู้มีอำนาจทำแทน หากบิดาถูกทำร้ายหรือถูกรำ บุตรก็ไม่มีอำนาจจัดการแทนหรือฟ้องผู้ร้ายให้ศาลลงโทษ เพราะฉะนั้น บิดาคควรจะทำให้บุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายดังกล่าวเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายเสีย ด้วยวิธีหนึ่งวิธีใดดังต่อไปนี้ คือ

(๑) จดทะเบียนสมรสกับมารดาของบุตร หรือ

(๒) ถ้าไม่อยากจดทะเบียนกับแม่ของลูก ก็ไปจดทะเบียนรับรองบุตรเสีย

ทั้งสองอย่างนี้ ทำที่อำเภอโดยไม่ต้องเสียเงินเสียทอง (เว้นแต่จดทะเบียนสมรสนอกสถานที่ เสีย ๒๐๐ บาท)

๔.๕ ทะเบียนชื่อบุคคล

ชื่อกับคนเป็นของคู่กัน ถ้าเป็นคนแล้วต้องมีชื่อ อาจเป็นชื่อที่บิดามารดาตั้งให้แก่กำเนิด หรือมาตั้งเอาในภายหลังก็ได้ มี ๓ อย่างคือ ชื่อตัว ชื่อรอง และชื่อสกุล คนส่วนใหญ่ใช้แต่ชื่อตัวและชื่อสกุล มีหลักเกณฑ์การตั้งดังนี้

ชื่อตัวและชื่อรอง นั้นจะต้องไม่ฟ้อง หรือมุ่งหมายให้คล้ายกับพระปรมาภิไธย หรือพระนามของพระราชินี หรือราชทินนาม ไม่เป็นคำหยาบ หรือมีความหมายหยาบคาย หรือเจตนาในทางทุจริต

อย่างไรก็ตาม ผู้ได้รับหรือเคยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์นั้น ถ้าไม่เคยถูกถอด จะใช้ราชทินนามตามบรรดาศักดิ์เป็นชื่อตัวหรือชื่อรองก็ได้

การขอเปลี่ยน ให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียนท้องที่ที่ตนอยู่ในทะเบียนบ้าน เมื่อได้รับอนุญาตจากนายทะเบียนแล้ว นายทะเบียนจะออกหลักฐานการเปลี่ยนชื่อตัวให้ เอกสารนี้สำคัญ ให้เก็บรักษาให้ดี ถ้าจะถ่ายรูปไว้ก็ควร

ปรากฏมีบางคนเปลี่ยนชื่อตัวด้วยการแจ้งให้เจ้าหน้าที่จดลงไปนทะเบียนบ้าน โดยมีได้ขอเปลี่ยนตามระเบียบ และไม่มีหลักฐานการเปลี่ยนชื่อดังกล่าวนั้นด้วย ทำให้เกิดปัญหาในภายหลังมีใช้น้อย กรณีเช่นนี้ ต้องขอให้นายทะเบียนรับรองว่าบุคคลตามชื่อเดิมและตามชื่อใหม่เป็นคนคนเดียวกันด้วย

เมื่อได้รับใบสำคัญการเปลี่ยนชื่อแล้ว ก็ขอให้นำหลักฐานนี้ไปขอแก้ไขในเอกสารต่าง ๆ เสีย เช่น โฉนดที่ดิน ทะเบียนบ้าน ทะเบียนทหาร บัตรประจำตัวประชาชน เป็นต้น

สำหรับผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ (อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี หรือยังไม่จดทะเบียนสมรส) บิดามารดาหรือผู้ปกครองเป็นผู้ขอเปลี่ยนแทน

คนต่างด้าว จะขอเปลี่ยนชื่อตัวไม่ได้ เว้นแต่จะขอเปลี่ยนเพื่อประกอบหลักฐานในการขอแปลงชาติเป็นไทย หรือขอคืนสัญชาติเป็นไทยเท่านั้น

ชื่อสกุล คนสัญชาติไทยจะขอเปลี่ยนชื่อสกุลก็ได้ โดยยื่นคำขอต่อนายทะเบียนเช่นเดียวกับขอเปลี่ยนชื่อตัว โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

๑) ไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับพระปรมาภิไธย หรือพระนามของพระราชินี
๒) ต้องไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับราชทินนามของบุคคลอื่น ซึ่งมีใช้ผู้บุพการี หรือผู้สืบสันดานของตน

๓) ไม่ซ้ำกับชื่อสกุลที่ได้รับพระราชทาน
๔) ไม่ซ้ำกับชื่อสกุลของผู้อื่นที่จดทะเบียนไว้แล้ว
๕) ไม่เป็นคำหยาบหรือความหมายหยาบคาย
๖) มีพยัญชนะไม่เกิน ๑๐ พยัญชนะ เว้นแต่การขอใช้ราชทินนามเป็นชื่อสกุล
๗) แต่ละคำจะต้องเขียน สะกดการันต์ ให้ถูกต้องตามพจนานุกรม
๘) มีค่าแปลตามหลักภาษาไทยในพจนานุกรม รวมกันมีความหมายเหมาะสมที่จะใช้เป็นชื่อสกุล

๙) ไม่ขัดต่อพระบรมราชโองการของรัชกาลที่ ๖ คือ ห้ามมิให้ผู้ที่มีได้รับพระราชทานนามสกุล ใช้ ณ นำหน้าชื่อสกุล หรือใช้ ณ อยู่ยง ต่อท้ายนามสกุลสำหรับผู้ที่มิสืบเชื้อสายมาจากราชตระกูล และห้ามมิให้ใช้นามพระมหากษัตริย์ และศัพท์ที่ใช้เป็นพระปรมาภิไธย

เมื่ออนุญาตให้เปลี่ยนหรือตั้งชื่อสกุลแล้ว นายทะเบียนจะออกใบสำคัญให้

การขอร่วมใช้ชื่อสกุล ชื่อสกุลที่ตั้งใหม่นี้ ผู้ขอตั้งจะอนุญาตให้ผู้อื่นใช้ร่วมก็ได้ โดยยื่นคำขอต่อ นายทะเบียน แต่ชื่อสกุลโดยการตกทอดมาจากบรรพบุรุษหรือจากทายาทของเจ้าของชื่อสกุลไม่มีสิทธิที่จะอนุญาตให้ผู้อื่นใช้ร่วม นอกจากบุตรภรรยา

หญิงหม้าย เพราะการหย่า ให้กลับใช้นามสกุลของตน ส่วนหญิงหม้ายเพราะสามีตายให้คงใช้นามสกุลของสามีต่อไป

เด็กที่อยู่ในอุปการะ ซึ่งเป็นคนไทย ไม่ปรากฏชื่อสกุล ผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือเจ้าของสถานพยาบาล สถานสงเคราะห์ หรือสถานอุปการะเลี้ยงดูเด็ก เป็นผู้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียนท้องที่ เพื่อตั้งชื่อสกุลให้

คนต่างด้าว จะขอเปลี่ยนชื่อสกุลหรือตั้งชื่อสกุลไม่ได้ เว้นแต่จะกระทำเพื่อการขอแปลงชาติเป็นไทย หรือขอคืนสัญชาติเป็นไทยเท่านั้น นายทะเบียนท้องที่จะเสนอคำขอไปยังนายทะเบียนกลาง ผู้ซึ่งจะพิจารณาอนุญาตโดยมีเงื่อนไขว่า ให้จดทะเบียนตั้งชื่อสกุลใหม่เมื่อได้รับอนุญาตให้แปลงชาติหรือคืนสัญชาติเป็นไทยแล้วเท่านั้น สำหรับผู้เยาว์ บิดามารดาหรือผู้ปกครองเป็นผู้ดำเนินการแทน

ค่าธรรมเนียม สำหรับหนังสือสำคัญเปลี่ยนชื่อตัวฉบับละ ๒๕ บาท ชื่อสกุล ๕๐ บาท ใบแทนหนังสือดังกล่าวฉบับละ 5 บาท นักเรียนนักศึกษาเปลี่ยนชื่อตัว ชื่อสกุล หรือชื่อรอง ที่มีสำเนียงหรือ

ความหมายไม่เป็นภาษาไทย ค่าธรรมเนียมถูกเป็นพิเศษ ฉบับละ ๑ บาทเท่านั้น

๔.๖ ทะเบียนอาวุธปืน

อาวุธปืนเป็นอาวุธร้ายแรงที่ทางการเข้มงวดกวดขันเป็นพิเศษ ผู้ประสงค์จะมีอาวุธปืนจะต้องขออนุญาตและได้รับอนุญาตจากนายทะเบียนก่อน จึงจะมีได้และเมื่อได้รับอนุญาตให้มีแล้ว หากจะพกติดตัวไปไหนมาไหนด้วยก็ต้องขออนุญาตพกอาวุธปืนอีกต่างหาก

นายทะเบียนท้องที่ ในกรุงเทพฯ ได้แก่หัวหน้ากองทะเบียน กรมตำรวจ ส่วนในต่างจังหวัด ได้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นนายทะเบียนท้องที่จังหวัด และนายอำเภอเป็นนายทะเบียนท้องที่ประจำอำเภอผู้มีความประสงค์จะมีอาวุธปืน หรือพาอาวุธปืนก็ให้ยื่นคำขอต่อท่านเหล่านี้

อนึ่ง อาวุธปืนที่ใช้ไม่ได้แล้ว หรืออาวุธปืนที่ได้มาจากการแข่งขันยิงปืนของทางราชการ ห้ามใช้ยิงหรือมีกระสุน แม้กระนั้นก็ต้องขออนุญาตมีไว้เพื่อเก็บ

คุณสมบัติ ของผู้ขออนุญาตมีอาวุธปืน มีดังต่อไปนี้ คือ ๑) เป็นหัวหน้าครอบครัว ๒) มีทรัพย์สินที่ต้องดูแลรักษาไม่ต่ำกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ๓) ตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่เปลี่ยวอันน่าจะเกิดอันตรายแก่ชีวิต และทรัพย์สินได้ง่าย ๔) มีความประพฤติเรียบร้อย ๕) ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่นั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๖ เดือน ฯลฯ ในเรื่องหลักฐานและความประพฤตินั้น ต้องนำกำนันผู้ใหญ่บ้านหรือบุคคลอื่นที่น่าเชื่อถือได้ไปให้การรับรอง

สำหรับผู้ขออนุญาตพกปืนบุคคลอื่นนั้น จะต้องเป็น ๑) เจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติหน้าที่ควบคุมทรัพย์สินของรัฐบาลตามตำแหน่งหน้าที่ ในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพฯ ราคาตั้งแต่ ๒๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป ๒) ข้าราชการตั้งแต่ชั้นหัวหน้าแผนกหรือเทียบเท่าขึ้นไป ซึ่งมีหน้าที่ในการปราบปราม หรือซึ่งการปฏิบัติงานในหน้าที่เป็นการฝ่าอันตราย ๓) บุคคลซึ่งได้ทำประโยชน์อย่างมากให้แก่ทางราชการในการจับกุมปราบปรามผู้กระทำผิดกฎหมาย หรือ ๔) บุคคลซึ่งอธิบดีกรมตำรวจเห็นสมควรอนุญาต

ผู้มีอำนาจอนุญาต ออกใบพกพาอาวุธปืนเช่นว่านั้น ในกรุงเทพฯ ได้แก่อธิบดีกรมตำรวจ ส่วนในต่างจังหวัดให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัด

โทษ ผู้มีอาวุธปืนไม่รับอนุญาต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๑ ปี ถึง ๑๐ ปี และปรับตั้งแต่ ๒,๐๐๐ บาท ถึง ๒๐,๐๐๐ บาท ผู้พกพาอาวุธปืนไปในเมือง หมู่บ้าน หรือทางสาธารณะ โดยไม่ได้รับอนุญาต และไม่ใช้กรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วน เช่น ไล่ตามผู้ร้ายปล้นทรัพย์ เป็นต้น มีความผิดโทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี หรือปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าเป็นการพกไปในที่ชุมนุมที่ได้จัดให้มีขึ้นเพื่อนมัสการ การรื่นเริง การมหรสพ หรือการอื่นใด มีโทษสูงขึ้นไปอีก จำคุกตั้งแต่ ๖ เดือน ถึง ๕ ปี และปรับตั้งแต่ ๑,๐๐๐ บาท ถึง ๑๐,๐๐๐ บาท แม้ว่าผู้นั้นจะได้รับอนุญาตให้พกพาอาวุธปืนหรือมีกรณีจำเป็นเร่งด่วนก็พกไปในที่อย่างนั้นไม่ได้ แต่ไม่ทำให้บังคับแก่พนักงานซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติการในสถานที่นั้น

๔.๗ ทะเบียนสัตว์พาหนะ

สัตว์พาหนะถือว่าเป็นสิ่งหาทรัพย์ที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่และการทำมาหากินของประชาชนมาแต่โบราณกาล สัตว์พาหนะ คือสัตว์ที่คนใช้แรงงาน ในการทำอะไรก็ตาม ลากเข็น ขับขี่เป็นสัตว์ที่

ช่วยเหลือคน กฎหมายจึงถือว่าเป็นทรัพย์สินที่มีความสำคัญมากชนิดหนึ่ง และบังคับให้มีทะเบียนตัวพิมพ์รูปพรรณ เพื่อป้องกันมิให้มีการกล่าวอ้างกรรมสิทธิ์กันลอย ๆ ง่าย ๆ แม้การทำนิติกรรมซื้อขายจำนองต่าง ๆ กฎหมายก็ให้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่

สัตว์พาหนะนั้นได้แก่ ช้าง ม้า โค กระบือ ลา ล่อ สัตว์เหล่านี้ต้องมีทะเบียน หากมีการซื้อขายก็ต้องโอนทางทะเบียนกัน เจ้าของหรือตัวแทนของเจ้าของ พร้อมด้วยผู้ใหญ่บ้านถ้าว่าง ถ้าผู้ใหญ่บ้านไม่ว่างไป ก็หาพยานไปด้วยสักคนสองคน นำสัตว์ไปขอจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณกับนายอำเภอ (นายทะเบียน) ที่สัตว์นั้นอยู่ เมื่อสัตว์นั้นมีอายุดังต่อไปนี้ คือ

- ๑) ช้างเมื่ออายุย่างเข้าปีที่ ๘ ม้า โค กระบือ ลา ล่อ (ยกเว้นตัวเมีย) มีอายุย่างเข้าปีที่ ๖ ปกติ นายทะเบียนจะประกาศให้ทราบ กำหนดเวลาให้นำสัตว์ไปทำตัวรูปพรรณ
- ๒) สัตว์โคที่ขับซี้ลากเข็น หรือใช้งานแล้ว ก็นำไปทำตัวรูปพรรณได้
- ๓) โคตัวเมียอายุย่างเข้าปีที่ ๖ เมื่อจะทำการโอนกรรมสิทธิ์ เว้นแต่กรณีรับมรดก
- ๔) สัตว์โคที่มีอายุย่างเข้าปีที่ ๔ เมื่อจะนำออกนอกราชอาณาจักร หากเจ้าของสัตว์โคที่ไม่เข้าเงื่อนไข ๔ ข้อนี้ ประสงค์จะทำตัวรูปพรรณสัตว์ของตนก็ให้ทำได้

หากตัวรูปพรรณของผู้ใดหาย หรือเป็นอันตราย ก็ให้นำหลักฐานไปแจ้งต่อนายทะเบียน (อำเภอ) เพื่อขอรับใบแทนได้ ถ้าย้ายสัตว์พาหนะไปต่างท้องที่ ให้เจ้าของแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ใหม่ภายใน ๙๐ วัน นับแต่วันไปถึง และถ้าสัตว์สูญหาย เช่น ถูกลัก และไม่ได้คืน ให้มอบตัวรูปพรรณให้กำนัน หรือนายทะเบียนใน ๙๐ วัน

๔.๘ ทะเบียนทหารกองเกิน

การเป็นทหารเป็นหน้าที่ของชายไทยทุกคน เมื่อมีอายุย่างเข้าปีที่ ๑๘ ในปีใด ให้ไปแสดงตนเพื่อลงบัญชีทหารกองเกินที่อำเภอท้องที่ของตน ภายในเดือนพฤศจิกายนของปีนั้น ๆ ตัวเองไปไม่ได้จะให้บิดามารดาหรือผู้อื่นที่นำเชื่อถือไปแจ้งแทนก็ได้ ถ้าท่านยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนทหารกองเกินในกำหนดดังกล่าว ไม่ว่าจะเพราะเหตุใด หากท่านอายุยังไม่เกิน ๔๖ ปี ก็ต้องไปแจ้งการขึ้นทะเบียนทหารเช่นเดียวกับกรณีข้างต้น ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่พ้นเหตุที่ทำให้ไปแจ้งตามกำหนดไม่ได้ และต้องไปด้วยตนเอง ด้วย

ผู้ที่ไม่ต้องไปแจ้งขึ้นทะเบียนทหารได้แก่ ก) สามเณรเปรียญ และ ข) ผู้อยู่ในระหว่างควบคุมของเจ้าหน้าที่

ส่วนผู้ที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องไปขึ้นทะเบียนทหาร ได้แก่ ก) พระภิกษุที่มีสมณศักดิ์หรือเปรียญ และนักบวชในพุทธศาสนา แห่งนิกายจีนหรือญวน ที่มีสมณศักดิ์ ข) บุคคลที่ไม่มีความสามารถที่จะเป็นทหาร ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง เช่น คนพิการง่อยเปลี้ย เป็นต้น

การคัดเลือก ภายในเดือนตุลาคมทุกปี นายอำเภอจะประกาศให้ทหารกองเกินที่มีอายุย่างเข้าปีที่ ๒๑ ไปรับหมายเรียกที่อำเภอ เมื่อรับหมายเรียกแล้วต้องไปรับการตรวจเลือกตามกำหนด ถ้าไม่รับหมายเรียกก็ดี ไม่ไปตรวจเลือกเป็นทหารตามหมายก็ดี มีความผิดโทษถึงจำคุก

๔.๕ เรื่องป่าไม้

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งของชาติ ที่ทางการหวงแหนมานานแล้ว แต่คนก็ยังแผ้วถาง ตัดฟันกันอยู่ทุกวัน จนป่าลดน้อยลงไปอย่างน่าเป็นห่วง เป็นเหตุให้ดินฟ้าอากาศวิปริต น้ำท่วม ฝนแล้ง อยู่เสมอทางการได้เพิ่มโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนกฎหมายให้สูงขึ้นมาเรื่อย ๆ จนขณะนี้ บางข้อหาโทษจำคุกถึง ๒๐ ปี ปรับถึง ๒๐๐,๐๐๐ บาท นอกจากนั้น เครื่องมือเครื่องใช้อันเป็นอุปกรณ์ในการทำผิด เช่น เลื่อย ที่ใช้ในการแปรรูปไม้ ขวานสำหรับฟัน สำหรับตัดไม้ และรถยนต์ โคเคียวิน ที่ใช้บรรทุกไม้ผิดกฎหมาย ยังเป็นของต้องริบอีกด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าท่านประสงค์จะตัดไม้ก็ตี แผ้วถางป่าก็ตี เผาถ่านก็ตี หรือเก็บของป่าก็ตี อย่าได้ทำโดยพลการ ขอให้ไปขอความเห็นจากป่าไม้อำเภอเสียก่อนแล้วท่านจะไม่ต้องถูกลงโทษอย่างไรก็ตาม ท่านอาจจะทำสิ่งต่อไปนี้โดยไม่ผิดกฎหมาย คือ

๑) เก็บเศษไม้ ปลายไม้ ตายแห้งที่ล้มขนอนนอนไพร อันมีลักษณะเป็นไม้พื้นที่เก็บไปใช้สอยในบ้านเรือน แต่อย่าเอาไปขายก็แล้วกัน และอย่าไปเก็บเศษไม้สักหรือไม้ยางเข้า เพราะไม้ประเภทหลังนี้เป็นไม้ที่ทางการสงวนเป็นพิเศษ แม้มันจะเป็นไม้พื้นที่เอาไปไม่ได้เลย

๒) การตัดไม้ที่ขึ้นในที่ดินเอกชนเป็นเจ้าของ โดยที่ดินนั้นมีเอกสารแสดงสิทธิที่เป็น น.ส.๓ หรือโฉนดที่ดิน เพราะต้นไม้เป็นส่วนควบของที่ดิน มันเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของที่ดิน ไม่ว่าเจ้าของจะตัดไปใช้ส่วนตัวในครัวเรือนหรือตัดไปขายย่อมทำได้ทั้งสิ้น แต่ถ้าที่ดินของท่านยังไม่ได้ออก น.ส.๓ ก็ตัดไม้ไม่ได้ ให้ไปขอให้ทางการออก น.ส.๓ ให้เสียก่อนแล้วค่อยตัด เคยมีตัวอย่าง เจ้าของที่ดินขอออก น.ส.๓ เพียงบางส่วน แล้วไปตัดไม้ในที่ดินส่วนที่ยังไม่ได้ออก น.ส.๓ อย่างนี้ก็ถือว่าเป็นความผิด นี่เป็นความเห็นของกรมป่าไม้เท่าที่ผู้เขียนสอบถามดู ส่วนศาลจะตีความอย่างไรที่กรมป่าไม้เข้าใจหรือไม่ยังมีตัวอย่าง สำหรับผู้เขียนเองในฐานะเป็นศาล เห็นส่วนตัวว่า ที่ดิน ส.ค.๑ เจ้าของก็มีสิทธิครอบครองเหมือนกับที่ดิน น.ส.๓ เจ้าของที่ดิน ส.ค.๑ น่าจะมีสิทธิตัดไม้ที่ขึ้นอยู่ในที่ดินของตนได้

สำหรับไม้สัก ไม้ยางซึ่งทางการหวงห้ามเป็นพิเศษนั้น กฎหมายห้ามตัด แม้จะขึ้นอยู่ในที่ดินของเอกชนก็ตัดไม้ไม่ได้ ต้องขออนุญาต ตามกฎหมายวางเงื่อนไขไว้ดังนี้ คือ

ก) ไม้สักขึ้นอยู่ในที่ดินที่มีโฉนดที่ดิน เจ้าของที่ดินขออนุญาตตัดได้ แต่ต้องเพื่อใช้สอยส่วนตัวตัดไปขายไม่ได้ ไม้สักขึ้นในที่ดินที่มี น.ส.๓ หรือ ส.ค.๑ ขออนุญาตตัดไม้ไม่ได้ ต้องไปขอออกโฉนดที่ดินเสียก่อน แล้วจึงขออนุญาตตัด

ข) ไม้ยางขึ้นในที่ดิน น.ส.๓ หรือโฉนดที่ดิน เจ้าของขออนุญาตตัดเพื่อใช้สอยส่วนตัวได้ตัดไปขายไม่ได้เลย ถ้าที่ดินยังไม่มี น.ส.๓ ก็ให้ไปขอออก น.ส.๓ เสียก่อน แล้วจึงไปขออนุญาตตัด

ที่กล่าวมาข้างต้นว่า ไม่หวงห้ามในที่ดินกรรมสิทธิ์ของเอกชน เจ้าของตัดได้โดยไม่ต้องขออนุญาตนั้น ถ้าใช้สอยเองในบ้านเรือนก็ไม่สู้กระไร ไม่ค่อยจะมีปัญหา เพราะถึงแม้เจ้าหน้าที่ไปตรวจค้นไต่ถาม เราก็สามารถที่จะจูงแขนไปคูตอของมันได้ แสดงว่าเราไม่ได้ตัดมันมาจากป่า เรื่องก็คงดีไปแต่กรณีที่ขายให้คนอื่นหรือขนย้ายไปใช้ที่อื่นนั้นมักเป็นปัญหาเสมอ และเกิดคดีมามากแล้วด้วย เพราะเจ้าพนักงานไม่เชื่อว่าเป็นไม้ที่ตัดมาจากที่ดินของเอกชน จึงจับกุมผู้ขนย้ายมาดำเนินคดี ซึ่งผู้ถูกจับจะต้องพิสูจน์ว่าเป็นไม้ที่ตัดมาจากที่ดินคนนั้นคนนี้จริง ๆ เสียทั้งเวลาและทรัพย์สินในการต่อสู้คดี

เพราะฉะนั้นกระทรวงมหาดไทยจึงร่วมกับกระทรวงเกษตรฯ ออกระเบียบมาว่า กรณีที่เป็นไม้ตัดจากที่ดินของเอกชนดังกล่าวนั้น ผู้ประสงค์จะขนย้ายออกไปขอให้ทางการรับรองว่าเป็นไม้ที่ตัดจากที่ดินของเอกชนจริง ๆ ไม่ใช่ไม้เถื่อนในป่าในเขา เจ้าหน้าที่ที่อยู่ที่อำเภอตนเอง หรือพนักงานป่าไม้ที่อื่นที่เกี่ยวข้องก็ได้ แต่นี่ก็ไม่บังคับ คือถ้าคิดว่าจะไม่มีเรื่องยุ่งยากจะไม่ไปขอให้เจ้าหน้าที่รับรองก็ได้

ภายในเขตควบคุมการแปรรูปไม้ ซึ่งเวลานี้ดูจะมีอยู่ทั่วไป ผู้ใดจะมีไม้หวงห้ามแปรรูปไม่รับอนุญาตไว้ในครอบครองเกินกว่า ๐.๒๐ ลูกบาศก์เมตรไม่ได้ ถ้ามีเกินปริมาณดังกล่าวจะมีความผิด และไม้ชิ้นจะต้องรับทั้งหมด ไม่ใช่รับเฉพาะส่วนที่เกิน ส่วนไม้สักเถื่อนแปรรูปแล้วมีไม้ไม่ได้เลย แม้แต่คอกเดียว

๔.๑๐ เรื่องที่ดิน

ที่ดินเป็นทรัพย์สินหลัก และมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของประชาชนยิ่งกว่าทรัพย์สินใดอื่น แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

- ก. ที่ดินที่บุคคลมีกรรมสิทธิ และ
- ข. ที่ดินที่บุคคลมีเพียงสิทธิครอบครอง

ที่ดินที่บุคคลมีกรรมสิทธิ์นั้นได้แก่ที่ดินที่มีโฉนด หรือเอกสารที่กฎหมายถือว่ามีความสำคัญเท่ากับโฉนด เช่น ตราจองที่ตราว่าทำประโยชน์แล้ว

ที่ดินที่บุคคลมีเพียงสิทธิครอบครองนั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าที่ดินมือเปล่า เป็นคำที่เรียกกันมาตั้งแต่ก่อนใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ เพราะก่อนหน้านั้นผู้ครอบครองที่ดินพวกนี้ ไม่มีหนังสือสำคัญหรือหลักฐานอันใดแสดงถึงการครอบครองที่ดินของเขาเลย มีแต่มือเปล่า ๆ ครั้นประมวลกฎหมายที่ดินออกมา ทางกรรได้ให้ประชาชนไปแจ้งการครอบครองว่าตนมีที่ดินอยู่ที่ไหน เนื้อที่เท่าใด ไปแจ้งการครอบครองเรียกว่า ส.ค.๑ ซึ่งประชาชนมีอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อยเวลานี้ ใบ ส.ค.๑ นี้ไม่ใช่หนังสือสำคัญสำหรับที่ดิน เป็นเพียงใบแจ้งการครอบครอง เพราะฉะนั้น เมื่อเวลาซื้อขายที่ดินที่มีเพียง ส.ค.๑ นี้จึงค่อนข้างจะลำบาก เพราะไม่สามารถจะโอนทางทะเบียนกันได้ เจ้าของต้องไปขอให้ทางการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์หรือโฉนดอย่างหนึ่งอย่างใดเสียก่อน แล้วจึงจดทะเบียนการซื้อขาย

หนังสือรับรองการทำประโยชน์นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า น.ส.๓ (ถ้าออกตามภาพถ่ายทางอากาศเรียกว่า น.ส.๓ก) เป็นเอกสารสำคัญสำหรับที่ดินที่บุคคลมีสิทธิครอบครอง ซึ่งเจ้าของสามารถขอให้ทางการออกโฉนดให้แก่ตนได้ น.ส.๓ นี้มีช่องสำหรับจดทะเบียนต่าง ๆ เช่นเดียวกับโฉนด

ทำไมจึงเรียกสิทธิครอบครองนั้น เป็นเรื่องตอปลาย เป็นเรื่องนักกฎหมายตีความประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๓๗๕ และยึดถือกันมาอย่างนี้หลายสิบปีแล้ว ว่า ถ้าที่ดินแปลงใดไม่มีโฉนดแล้วถือว่าเป็นที่ดินมือเปล่า ไม่มีผู้ใดสามารถมีกรรมสิทธิได้ มีได้แค่สิทธิครอบครอง ถูกแย่งไปเดียวเสียสิทธิเอาคืนไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ลึกลับและไม่เป็นธรรมสำหรับราษฎรมาก แต่จนบัดนี้ศาลฎีกาก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแนวการตีความ รายละเอียดขอให้ดูบทที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องแย่งที่ดิน

การขอจำนองที่ดิน บุคคลอาจได้มาซึ่งที่ดินด้วยการจำนอง โดยไปยื่นคำขอที่อำเภอท้องที่เสียค่าธรรมเนียม ๕ บาท และค่าประกาศ ๑๐ บาท ที่ดินที่จะพึงจำนองได้ต้องเป็นที่ดินที่มีได้มีบุคคลใด

มีสิทธิครอบครองอยู่ก่อน และมีได้เป็นที่ดินที่ราษฎรใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ที่เลี้ยงสัตว์ ที่สงวนหวงห้าม ไร่ให้ประชาชนใช้ร่วมกัน ที่ภูเขา หรือที่ดินที่ทางราชการเห็นควรสงวนไว้ ก่อนออกไปของเจ้าหน้าที่จะออกไปรังวัด สอบสวน และประกาศ ๓๐ วัน เมื่อไม่มีผู้ใดคัดค้าน เจ้าหน้าที่จะออกไปของให้ ผู้ถือใบจองมีสิทธิเข้าครอบครองหักรั้งทางพวงในที่ดินที่จับจอง แต่ต้องเข้าทำภายใน ๖ เดือน และต้องทำประโยชน์ให้แล้วเสร็จภายใน ๓ ปี ระหว่างนี้จะนำไปให้ผู้อื่นไม่ได้ เมื่อได้ทำประโยชน์แล้วก็มีสิทธิขอให้ทางการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์หรือโฉนดแก่ตนได้

การขอลอก น.ส.๓ และโฉนดที่ดิน

น.ส.๓ ให้ยื่นคำขอที่อำเภอ ส่วนโฉนดให้ยื่นต่อสำนักงานที่ดิน เจ้าหน้าที่จะออกไปรังวัดเหมือนขอออกไปของ แต่โฉนดนั้นจะออกได้ต่อเมื่อที่ดินอยู่ในบริเวณที่มีระวางแล้ว

ระวางนั้นเป็นตารางแผนภูมิซึ่งทางการกำหนดขึ้น เพื่อความสะดวกในการกำหนดแนวเขตที่ดินของราษฎร ว่าที่ดินของใครอยู่ในระวางที่เท่าใด แต่ละระวางกว้าง ๕๐ เส้น ยาว ๕๐ เส้น มีอยู่แทบทุกแห่ง การขอลอก น.ส.๓ กิติ โฉนดกิติ ที่ดินนั้นจะต้องทำประโยชน์แล้วตาม ส.ค.๑ หรือใบจอง ผู้ขอต้องเสียค่าคำขอ ค่าประกาศ เช่นเดียวกับขอใบจอง

การขอใบจองกิติ น.ส.๓ กิติ หรือโฉนดกิติ ผู้ขอต้องเสียค่าออกไปรังวัดของเจ้าพนักงานแล้วแต่ระยะทางใกล้หรือไกลด้วย

นิติกรรมเกี่ยวกับที่ดิน

เนื่องจากที่ดินเป็นทรัพย์สินหลัก กฎหมายบังคับให้ซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือทำนิติกรรมใด ๆ ต้องทำเป็นหนังสือ แต่นั้นยังไม่พอ ยังต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่อีกด้วย มิฉะนั้น เป็นโมฆะบังคับไม่ได้ เว้นแต่การเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ไม่ต้องทำเป็นหนังสือและไม่ต้องจดทะเบียนก็ได้ แต่ถ้าเป็นการเช่าที่ดินบ้านเรือนเพื่อการอย่างอื่น ต้องมีหนังสือต่อกัน ถ้าไม่เกิน ๓ ปี ก็ไม่ต้องจดทะเบียน แต่ถ้าเกิน ๓ ปี ก็ต้องจดทะเบียน ถ้าไม่จดทะเบียนนั้น อันนี้กฎหมายเว้นไว้เป็นพิเศษ แต่ว่าบังคับกันได้เพียง ๓ ปี (ขอให้ดูบทที่ ๓ ข้อ ๗) การจดทะเบียนนั้น ถ้าเป็นที่ดินมีโฉนดก็ให้ไปจดทะเบียนที่สำนักงานที่ดิน แต่ถ้าเป็นที่ดินไม่มีโฉนดก็จดทะเบียนที่อำเภอ หากผู้ประสงค์จะจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมดังกล่าว ไม่สามารถไปด้วยตนเอง จะมอบอำนาจให้บุคคลอื่นไปทำแทนก็ได้ หรือแม้แต่ผู้ซื้อที่ดินของท่านเองก็อาจจะมอบอำนาจจากท่านไปจดทะเบียนซื้อขายเองได้ ขอให้กรอกข้อความในหนังสือมอบอำนาจก่อนลงชื่อ อย่าได้ลงชื่อในกระดาษแบบฟอร์มโดยไม่ได้กรอกข้อความ เพราะอาจถูกโกงได้ในภายหลัง ใบมอบอำนาจมีจำหน่ายทั่วไป โดยเฉพาะที่อำเภอ ถามที่อำเภอก็ได้ว่าควรจะกรอกข้อความอะไรลงไปบ้าง สำหรับที่ดิน ส.ค.๑ นั้น น่าเห็นใจ เพราะจดทะเบียนโอนกัน หรือแม้แต่จะจำนองหรือขายฝากก็ทำไม่ได้ เนื่องจาก ส.ค.๑ ไม่ใช่หนังสือสำคัญสำหรับที่ดินดังได้กล่าวมาแล้ว ไม่มีที่สำหรับจดทะเบียน เป็นเพียงใบแจ้งการครอบครอง หากประสงค์จะจดทะเบียนสิทธิใด ๆ ก็ตามเกี่ยวกับที่ดิน ส.ค.๑ ก็ให้ขอออก น.ส.๓ หรือโฉนดเสียก่อน มิฉะนั้นก็ซื้อขายกันแบบยืมหนุ่ยยืมแมว คือผู้ขายให้ผู้ซื้อเข้าครอบครองที่ดิน และผู้ซื้อจ่ายเงินค่าซื้อ อย่าลืมทำหนังสือสัญญาซื้อขายลงชื่อกันไว้ด้วย จะได้เป็นหลักเป็นฐานป้องกันกรกล่าวอ้างเป็นอย่างอื่นในภายหลัง ซึ่งเคยมีอยู่เสมอ นอกจากนั้น ผู้ขายควรจะมอบอำนาจให้ผู้ซื้อไปจัดการออกโฉนดหรือ น.ส.๓

และโอนเอาเองได้ด้วย

การซื้อที่ดินแทนคนต่างด้าว

ตามหลักคนต่างด้าวมิที่ดินไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ก่อน ผู้ฝ่าฝืนมีโทษทางอาญา จำคุกถึง ๒ ปี และโทษปรับอีกเป็นหมื่น แม้กระนั้นก็ยังปรากฏว่ามีบุคคลเป็นจำนวนมากถือสิทธิในที่ดินแทนคนต่างด้าว โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทำให้เกิดปัญหามากมาย เพราะการซื้อขายที่ดินของคนต่างด้าวโดยผู้อื่นทำแทนนั้นเป็นโมฆะ ซึ่งผลมันไพศาล นอกจากนั้นคนต่างด้าวจะต้องจัดการจำหน่ายที่ดินนั้นภายในเวลาที่อธิบดีกรมที่ดินกำหนดอีกด้วย ซึ่งจะต้องไม่เกิน ๑ ปี ถ้าเกิน ๑ ปี อธิบดีจะจัดการจำหน่ายเอง จึงขอเตือนไว้เพื่อสังวร

๔.๑๑ การเสียภาษี

หน้าที่การเสียภาษีอากรนั้นเป็นของประชาชนทุกคน ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เงินที่เก็บจากการเสียภาษีเป็นรายได้ของหลวง ทางกรนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ ผลที่ได้รับก็คือความสงบสุขสบายของประชาชนผู้เสียภาษีนั่นเอง ผู้หลบภาษีจึงต้องรับผิดชอบทั้งทางแพ่งและทางอาญา

ภาษีมิ ๒ ประเภท คือ ภาษีทางตรง เช่น ภาษีโรงเรือน ภาษีเงินได้ เป็นต้น ซึ่งปกติเราเสียกันปีละครั้ง อีกประเภทหนึ่งเรียกว่าภาษีสทางอ้อม เราเสียโดยไม่รู้ตัว โดยภาษีพวกนี้พ่อค้าหรือผู้ประกอบการเสียให้รัฐบาล แล้วเขามวกค่าภาษีเข้าไปในราคาสินค้าขายให้แก่พวกเรา เขาเสียภาษีมาก เขาก็ขายสินค้าให้เราแพง เพราะเขามวกกำไรเข้าไปด้วย เราจึงเสียภาษีประเภทนี้อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน โดยไม่รู้ตัว ตั้งแต่ทารกตัวแดง ๆ ตีมนมประปองไปจนกระทั่งผู้สูงอายุกินยาลดมมยานม่องล้วนแต่เสียภาษีทางอ้อมโดยไม่รู้สีกตัวทั้งสิ้น แม้แต่ชั้นรถลงเรือเราก็ช่วยพ่อค้าเขาเสียภาษีทางอ้อมอยู่แล้ว สมกับคำที่เขาพูดว่า "ประชาชนผู้เสียภาษี" ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะภาษีทางตรง คือ

ก. ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ผู้มีหน้าที่เสียภาษีประเภทนี้ได้แก่ประชาชนทุกคนซึ่งมีรายได้ถึงเกณฑ์ อย่างเวลานี้ (พ.ศ. ๒๕๒๖) ผู้มีรายได้ต่อปีตามจำนวนต่อไปนี้ต้องเสียภาษีเงินได้ คือ

- ๑) คนโสด มีรายได้พึงประเมินกว่า ๑๒,๐๐๐ บาท แต่ถ้าเป็นรายได้จากการจ้างแรงงานทุกประเภท เกินกว่า ๑๗,๕๐๐ บาท
- ๒) คนมีคู่สมรส มีรายได้พึงประเมิน ๒๔,๐๐๐ บาท หรือเงินที่ได้จากการจ้างแรงงานเกินกว่า ๓๕,๐๐๐ บาท
- ๓) คณะบุคคล หรือห้างหุ้นส่วนสามัญที่มีโชินติบุคคล มีเงินได้พึงประเมินกว่า ๑๒,๐๐๐ บาท

ชาวไร่ชาวนาได้เปรียบหน่อย เพราะเงินได้จากการขายผลิตผลในครัวเรือน แม้จะมากก็ไม่ต้องเสียภาษี ดังจะให้เห็นในข้อยกเว้นต่อไป

ถ้าผู้มีรายได้ตาย ทางกรจะเก็บภาษีจากกองมรดก

จำนวนเงินที่กล่าวข้างต้นนั้นยังจะต้องหักลดหย่อนต่าง ๆ ตามสิทธิที่กฎหมายให้ไว้ เหลือเท่าใดเป็น เงินได้สุทธิ อันเป็นจำนวนที่จะนำมาคิดคำนวณเสียภาษี ผู้มีเงินได้น้อยก็เสียน้อย ในอัตราขั้นต่ำตั้งแต่ ๑๐% ขึ้นไปจนถึง ๖๕% รายละเอียดสอบถามได้ที่เจ้าหน้าที่สรรพากรทุกแห่ง คือ ทั้งที่กองคลัง

กรมสรรพากร ที่เขตต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ และตามอำเภอทุกแห่ง

รายได้ที่ได้รับยกเว้น ปรากฏอยู่ในมาตรา ๔๒ แห่งประมวลรัษฎากร ขอยกมาให้ดูแต่เพียง ทยาบ ๆ เฉพาะที่น่าสนใจ คือ ๑) ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะ ค่าเดินทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งของทางราชการ ๒) เงินเพิ่มพิเศษประจำตำแหน่ง และค่าเช่าบ้านสำหรับข้าราชการสถานทูตหรือกงสุลไทยในต่างประเทศ ๓) เงินได้จากการซื้อขายแสดมปี ๔) เบี้ยประชุมของทางราชการ ๕) ดอกเบี้ยพันธบัตรของรัฐบาล ๖) เงินได้จากการขายทรัพย์สินอันเป็นมรดก หรือการขายทรัพย์สินซึ่งได้มาโดยมิได้มุ่งค้าหรือหากำไร ๗) เงินได้ที่ได้รับจากการอุปการะโดยหน้าที่ธรรมจรรยา จากมรดก หรือการให้โดยเสนหาเนื่องในพิธีหรือตามโอกาสแห่งขนบธรรมเนียม ๘) เงินรางวัลการศึกษาหรือค้นคว้าในวิทยการ รางวัลสลากกินแบ่งหรือสลากออกมสินค้าของรัฐบาล หรือรางวัลที่ทางราชการจ่ายให้ในการประกวด หรือแข่งขันซึ่งผู้รับมิได้มีอาชีพในการประกวดหรือแข่งขัน หรือสินบนรางวัลที่ทางราชการจ่ายให้เพื่อประโยชน์ในการปราบปรามการกระทำผิด เช่นสินบนนำจับไม้เถื่อน ของหนีภาษี หรือการพนัน เป็นต้น ๙) เงินส่วนแบ่งที่ได้จากกำไรซึ่งเสียภาษีอยู่แล้ว ๑๐) เงินได้ของชาวไร่ชาวนาที่ได้จากการขายผลผลิตอันเกิดจากกิจกรรมที่ตนหรือครอบครัวได้ทำเอง ๑๑) เงินได้จากกองมรดกที่เสียภาษีแล้ว ๑๒) เงินได้ที่ได้รับยกเว้นตามกฎหมายกระทรวงการคลัง

เงินได้ที่ไม่ต้องเสียภาษีเหล่านี้ไม่ต้องแจ้งรายการในแบบ ภ.ง.ด. เว้นแต่ผู้มีเงินได้จากการขายที่ดิน โรงเรือน สิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น แพง เรือกำปั่น เรือที่มีระวางตั้งแต่หกตันขึ้นไป เรือกลไฟ หรือเรือยนต์ที่มีระวางตั้งแต่ห้าตันขึ้นไป ซึ่งทรัพย์สินที่ขายนั้นผู้ขายได้มาโดยมิได้มุ่งในการค้าหากำไร หากเงินที่ได้รับจากการนั้นมีจำนวนตั้งแต่ ๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป ผู้มีเงินได้จะต้องยื่นรายการเพื่อขอยกเว้นภาษีเงินได้ในแบบ ภ.ง.ด.๙๐ ด้วย มิฉะนั้นท่านอาจจะมิได้รับยกเว้น เรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นอยู่เสมอ

เสียเมื่อใด ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาปกติเสียปีละครั้ง โดยยื่นแบบแสดงรายการเสียภาษี (ภ.ง.ด.๙๐) ภายในเดือน มกราคม-มีนาคม ของปีถัดไปจากปีที่มีเงินได้

ข. ภาษีเงินได้นิติบุคคล นิติบุคคลผู้มีหน้าที่เสียภาษีได้แก่ บริษัทห้างร้าน ซึ่งทำการค้าหากำไร นิติบุคคลที่มีได้ทำการค้าหากำไร เช่นมูลนิธิ และสมาคมการกุศลต่าง ๆ ไม่ต้องเสียภาษีเงินได้ เพราะกฎหมายส่งเสริมให้คนทำบุญ ประกอบการกุศล ยิ่งกว่านั้น ถ้าใครบริจาคเงินทองให้แก่กุศลสถานเหล่านี้ (เฉพาะที่กระทรวงการคลังประกาศ) ยังสามารถนำไปหักจากเงินที่ต้องเสียภาษีได้ด้วย นอกจากนั้นยังมีกิจการที่รัฐส่งเสริม คือ สหกรณ์ ซึ่งเป็นนิติบุคคลที่ทำการค้าหากำไร แต่ไม่ต้องเสียภาษีเงินได้ เอกชนที่ได้ดอกเบียเงินฝากจากสหกรณ์ก็ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีเช่นเดียวกัน

การเสียภาษีของนิติบุคคล มีวิธีการเหมือนกับการเสียภาษีเงินได้ที่เก็บจากบุคคลธรรมดา คือ นำเงินได้นิติบุคคลนั้น ๆ ที่ได้รับในรอบปีบัญชีของตนมายื่นรายการเพื่อเสียภาษีปีละ ๑ ครั้ง ภายใน ๑๕๐ วัน นับแต่วันสุดท้ายของรอบระยะเวลาบัญชีทุกปี วิธีคิดก็ทำนองเดียวกัน คือ นำเอารายได้ทั้งปีตั้งแล้วหักด้วยรายจ่ายทั้งปี แต่ต้องไม่เกินจำนวนที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับรายได้แต่ละประเภท เหลือเท่าใดเรียกว่ากำไรสุทธิ แล้วคิดภาษีจากกำไรสุทธินั้น ตามอัตราภาษีเงินได้นิติบุคคล ซึ่งมีแบบฟอร์มกรอกรายการเสียภาษีต่างหากจากบุคคลธรรมดา มีคำแนะนำพร้อมอยู่แล้วในแบบ ภ.ง.ด. สำหรับนิติบุคคล หากไม่เข้าใจ

อะไรก็ให้สอบถามเจ้าหน้าที่สรรพากรได้ ผิดกับการคำนวณภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาอยู่อย่างหนึ่ง คือ การเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลนั้นกฎหมายไม่ยอมให้หักค่าลดหย่อนอย่างบุคคลธรรมดา

เสียที่ไหน การเสียภาษีเงินได้ไม่ว่าบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลยื่นแห่งเดียวกัน คือในต่างจังหวัดเสียได้ ณ ที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอที่มีภูมิลำเนา ส่วนในกรุงเทพฯ เสียได้ที่ ที่ว่าการเขต หรือจะเสียที่กองคลัง กรมสรรพากรก็ได้

ค. ภาษีการค้า ผู้มีหน้าที่เสียภาษีการค้าได้แก่ผู้ประกอบการค้า ซึ่งอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้

คำว่า การค้า นั้นหมายความว่า การประกอบธุรกิจ พาณิชยกรรม การอุตสาหกรรม การเกษตร การผลิต การนำเข้า การส่งออก หรือการให้บริการใด ๆ เพื่อหาประโยชน์อันมีมูลค่า เช่น ตัดผม ตัดเล็บ เป็นนายหน้าอาชีพ การขนส่ง รับเหมาก่อสร้าง เป็นต้น ตามที่ระบุไว้ในบัญชีอัตราภาษีการค้าผู้ประกอบการค้าอื่นนอกนั้นไม่ต้องเสีย

หน้าที่ของผู้ประกอบการค้า มีมากกว่าผู้เสียภาษีเงินได้ทั่วไป กล่าวคือ จะต้องจดทะเบียนการค้าภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันเริ่มประกอบการค้า เว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้น เช่น ผู้นำเข้าซึ่งเครื่องจักรเพื่อใช้เอง แต่ภายหลังได้นำไปใช้ในการอื่น เป็นต้น ซึ่งต้องเสียภาษีการค้า แต่ไม่ต้องจดทะเบียนการค้า

สถานที่จดทะเบียนการค้า ปกติยื่นได้ที่สำนักงานสรรพากรอำเภอท้องที่ที่สถานการค้านั้นตั้งอยู่ แต่ถ้าสถานการค้าตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จะยื่นคำขอต่อสรรพากรจังหวัดก็ได้ สำหรับผู้ประกอบการค้าในกรุงเทพฯ นอกจากจะจดทะเบียนการค้าที่สำนักงานสรรพากรตามเขตต่าง ๆ ได้แล้ว ยังอาจจะจดทะเบียนที่กรมสรรพากรหรือที่สำนักงานภาษีสรรพากร ซึ่งแยกไปตั้งอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ได้อีก เช่น ที่อาคารโรงเรียนยาสุปออุปถัมภ์เดิม สะพานเหลือง ถนนพระราม ๔ เป็นต้น

การเสียภาษีการค้า ผู้ประกอบการค้าจะต้องยื่นแบบแสดงรายการใช้อักษรย่อ ภ.ด. แจ้งรายการรับก่อนหักรายจ่ายที่ได้รับมาในแต่ละประเภท เป็นรายเดือนไป ภายในวันที่ ๑๕ ของเดือนถัดไป ปกติจะต้องยื่นรายการและชำระภาษีต่ออำเภอท้องที่ทุกเดือนไม่ว่าเดือนนั้นจะมีรายรับหรือไม่ก็ตาม ถ้าเดือนใดมีรายรับไม่ถึงสองพันบาท หรือคำนวณภาษีแล้วไม่ถึง ๑๕ บาท จะได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีสำหรับเดือนนั้น

ง. อาคารแสตมป์ ผู้มีหน้าที่เสียอาคารแสตมป์คือผู้ทำตราสาร หรือเอกสารที่กฎหมายกำหนดไว้ว่าจะต้องปิดอาคารแสตมป์ ดังระบุไว้ในบัญชีอัตราอาคารแสตมป์ เช่น สัญญาเช่าที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง สัญญากู้ยืมเงิน สัญญารับจ้างต่าง ๆ ใบมอบอำนาจ เช็คและตัวเงินอื่น ๆ และใบเสร็จรับเงิน เป็นต้น ผู้ฟ้องคดีแพ่งเสียค่าแสตมป์ฤชากร เป็นค่าธรรมเนียมศาล เป็นอีกประเภทหนึ่ง ไม่ใช่อาคารแสตมป์

การเสียอากรนั้น ปัจจุบันมี ๒ วิธีคือ ชื่ออาคารแสตมป์ปิดบนตราสารหรือเอกสารแล้วขีดฆ่าให้แสตมป์นั้นใช้ไม่ได้อีกนั้นวิธีหนึ่ง อย่าลืมลงวันเดือนปีที่ขีดฆ่า ส่วนอีกวิธีหนึ่งคือ ชำระค่าอากรเป็นตัวเงินตามที่อธิบดีกรมสรรพากรกำหนด

การไม่เสียอากรตามที่กฎหมายกำหนดมีผลเสีย ๒ ประการคือ ๑) ต้องเสียอากรเพิ่ม ประการหนึ่ง และ ๒) ตราสารที่มีได้ปิดอาคารแสตมป์ตามกฎหมายนั้นจะนำไปอ้างอิงเป็นพยานหลักฐานในคดีแพ่งไม่ได้

(คดีอาญาไม่เป็นไร) ข้อนี้ฟังระวางให้มาก ให้เขากู้เงินไปหนึ่งล้าน ฟ้องเอาเงินคืน แต่ไม่ได้ปิดอาคารแสดงปฎิสัญญา ศาลไม่รับฟัง ต้องยกฟ้อง แดงเดียวก็ไม่ได้คืน

จ. **อาคารมหรสพ** ผู้มีหน้าที่เสียอาคารมหรสพให้แก่เจ้าของผู้จัดให้มีมหรสพ มหรสพที่ต้องเสียอาคารมหรสพในปัจจุบันนี้มีไม่กี่ประเภท เช่น ภาพยนตร์มหรสพอื่นผสมภาพยนตร์ โบว์ลิง และการแข่งม้า วิธีการเสียอาคารมหรสพนั้น ผู้จัดให้มีมหรสพจะต้องติดต่อกับกองอาคาร กรมสรรพากร สำหรับผู้จัดในกรุงเทพฯ หรือติดต่อกับสรรพากรอำเภอท้องที่ที่จัดให้มีมหรสพสำหรับต่างจังหวัด เพื่อขอเสียอาคารมหรสพเป็นตัวเงินเป็นการล่วงหน้าก่อนให้คนเข้าชมมหรสพ หรือรับตัวที่กรมสรรพากรจัดพิมพ์ขึ้นไปจำหน่ายตามอัตราอาคารมหรสพที่กฎหมายกำหนดไว้ก็ได้

อย่างไรก็ตาม การจัดให้มีมหรสพนั้น ไม่ว่าจะต้องเสียอาคารมหรสพหรือไม่ ผู้จัดจะต้องยื่นคำร้องขออนุญาตเล่นมหรสพปิดอาคารแสดงปฎิ ๒๐ สดางค์ พร้อมกับหนังสือรับรองของกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ในกรณีเล่นในหมู่บ้าน หรือหนังสือรับรองของเจ้าอาวาสในกรณีที่เล่นในวัด ยื่นต่ออำเภอ เมื่อนายอำเภอออกใบอนุญาตแล้วจึงจะเล่นได้ การเล่นมหรสพเพื่อการกุศล หรือไม่มีการเก็บเงินจากคนดู ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม แต่ถ้าเป็นการเล่นมหรสพ โดยมีการเก็บค่าดูจะต้องให้สรรพากรประเมินอาคารมหรสพตามระเบียบ ถ้ามีการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียงด้วย ผู้ร้องต้องยื่นคำร้องขออนุญาตทำการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียงต่างหากจากที่วามานั้นด้วย มหรสพประเภทลำตัด ระบำ และร่ำวง ห้ามเล่นในบริเวณวัด

ฉ. **ภาษีโรงเรือน** เรียกเต็ม ๆ ว่า ภาษีโรงเรือนและที่ดิน เพราะเสียควบกัน ทรัพย์สินที่ต้องเสียภาษีโรงเรือนได้แก่อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นบรรดาที่ให้เช่า ที่ทำการค้าขาย ที่ไว้สินค้าที่ประกอบอุตสาหกรรม ที่ให้ญาติมิตรพ่อแม่ หรือผู้อื่นอยู่อาศัย และที่ใช้ในกิจการอื่น ๆ ในปีที่ผ่านมา เจ้าของโรงเรือนต้องยื่นแบบ ภ.ร.ด.๒ เพื่อเสียภาษี

การยื่น การยื่น ภ.ร.ด.๒ ให้ยื่นภายในกำหนดที่พนักงานเจ้าหน้าที่ประกาศให้ทราบ ปกติระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน แบบพิมพ์ขอและยื่นได้ที่อำเภอท้องที่ที่โรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างนั้นตั้งอยู่ แต่ถ้าเป็นกรุงเทพฯ ก็ยื่นที่เขตทุกเขต ส่วนในต่างจังหวัดซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล ก็ขอแบบพิมพ์และยื่นได้ที่สำนักงานเทศบาลหรือสุขาภิบาลนั้น ๆ เจ้าตัวควรไปยื่นด้วยตนเอง หากไม่ไปด้วยตนเองจะให้ผู้อื่นไปยื่นแทนก็ขอให้ทำใบมอบอำนาจให้ผู้ยื่นแทนถือติดมือไปด้วย

การประเมินและการชำระค่าภาษีโรงเรือน เมื่อยื่นแล้ว เจ้าพนักงานจะประเมินค่ารายปีตามประเภทของโรงเรือน แล้วแจ้งให้ผู้เสียภาษีทราบ ผู้เสียจะต้องชำระค่าภาษีต่อเจ้าพนักงานภายในไม่เกิน ๙๐ วันนับแต่ได้รับแจ้งการประเมิน

อัตรา ภาษีโรงเรือนคิดอัตราร้อยละ ๑๒ ครั้ง ของค่ารายปีที่ประเมิน สมมติว่าค่ารายปี ๑๐๐ บาทก็เสีย ๑๒ บาท ๕๐ สดางค์

ข. **ภาษีบำรุงท้องที่** หรือภาษีที่ดิน เป็นภาษีที่เก็บจากเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นที่ดินมีเพียง น.ส.๓ หรือ ส.ค.๑ หรือที่ดินมีโฉนด อย่างไรก็ตาม ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินต่อไปนี้ไม่ต้องเสียภาษี คือ

๑. ที่ดินเป็นที่ตั้งพระราชวัง อันเป็นส่วนสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

๒. ที่ดินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินหรือที่ดินของรัฐที่ใช้ในกิจการของรัฐ หรือสาธารณะ โดยมีได้หาประโยชน์

๓. ที่ดินของราชการส่วนท้องถิ่น ที่ใช้ในราชการส่วนท้องถิ่นหรือสาธารณะ โดยมีได้หาประโยชน์ เช่น ที่ตั้งสำนักงานหรือสนามเด็กเล่นของเทศบาล เป็นอาทิ

๔. ที่ดินที่ใช้เฉพาะการพยาบาลสาธารณะ การศึกษา หรือการกุศลสาธารณะ (ไม่ว่าจะเป็นของเอกชนหรือของราชการ)

๕. ที่ดินที่ใช้เฉพาะศาสนกิจของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของวัด ไม่ว่าจะใช้ประกอบศาสนกิจของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง หรือที่ศาลเจ้าที่มีได้หาผลประโยชน์

๖. ที่ดินที่ใช้เป็นสุสานและฌาปนสถานสาธารณะโดยมิได้รับประโยชน์ตอบแทน

๗. ที่ดินที่ใช้ในการรถไฟ การประปา การไฟฟ้า หรือท่าเรือของรัฐหรือใช้เป็นสนามบินของรัฐ

๘. ที่ดินที่ใช้ต่อเนื่องกับโรงเรียนที่ต้องเสียภาษีโรงเรียนและที่ดินอยู่แล้ว

๙. ที่ดินของเอกชนเฉพาะส่วนที่เจ้าของที่ดินยินยอมให้ทางราชการจัดใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ โดยเจ้าของที่ดินมิได้ใช้หรือหาผลประโยชน์ในที่ดินเฉพาะส่วนนั้น

๑๐. ที่ดินที่เป็นที่ทำการขององค์การสหประชาชาติ ทบวงการชำนัญพิเศษของสหประชาชาติ หรือองค์การระหว่างประเทศอื่นในเมื่อประเทศไทยมีข้อมูลผูกพันให้ยกเว้นตามอนุสัญญาหรือความตกลง

๑๑. ที่ดินที่เป็นที่ตั้งที่ทำการของสถานทูตหรือสถานกงสุล ทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติต่อกัน

๑๒. ที่ดินตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

การยื่นแบบแสดงรายการที่ดิน สำหรับที่ดินที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ให้เจ้าของที่ดินยื่นแบบแสดงรายการที่ดินต่อเจ้าหน้าที่ ณ สำนักงานเทศบาลซึ่งที่ดินนั้นตั้งอยู่ การยื่นแบบแสดงรายการนี้ให้ยื่นทุก ๔ ปี ตามที่ทางเทศบาลจะประกาศให้ทราบ สำหรับที่ดินที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาล กำหนดผู้ใหญ่นบ้านจะเป็นผู้ยื่นแบบแสดงรายการที่ดินแทนเจ้าของที่ดินต่อเจ้าพนักงานประเมิน ณ ที่ว่าการอำเภอ เจ้าของที่ดินจะต้องไปชี้เขตและแจ้งจำนวนเนื้อที่ดินต่อกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ตามวันเวลาที่ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันจะประกาศให้ทราบ ซึ่งจะมีการชี้เขตและแจ้งจำนวนเนื้อที่ดินต่อกำนันผู้ใหญ่บ้านทุก ๔ ปี ผู้ที่มีที่ดินขึ้นใหม่ภายหลังเวลายื่นแบบแสดงรายการดังกล่าวมาแล้ว ผู้นั้นจะต้องแจ้งทำนองเดียวกันภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่ได้ที่ดินมา

การลดหย่อน บุคคลธรรมดาซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินแปลงเดียวหรือหลายแปลงที่อยู่ในจังหวัดเดียวกัน และใช้ที่ดินนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของตน เป็นที่เลี้ยงสัตว์ของตน หรือประกอบกิจการกรรมของตน ได้รับการลดหย่อนไม่ต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่ตามเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

๑. นอกเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล ลดหย่อนได้ไม่เกิน ๕ ไร่ แต่จะน้อยกว่าสามไร่ไม่ได้ ทั้งนี้ตามที่กำหนดในข้อบัญญัติจังหวัด

๒. ในเขตเทศบาลตำบลหรือในเขตสุขาภิบาล ได้รับการลดหย่อนได้ไม่เกิน ๑ ไร่ แต่จะน้อยกว่า ๒๐๐ ตารางวาไม่ได้ ทั้งนี้ตามที่กำหนดในเทศบัญญัติหรือข้อบังคับของสุขาภิบาล

๓. ในเขตเมืองพัทยาหรือเทศบาลอื่น ลดหย่อนได้ไม่เกิน ๑๐๐ ตารางวา แต่จะน้อยกว่า ๕๐ ตารางวาไม่ได้ ทั้งนี้ตามที่กำหนดในข้อบัญญัติหรือเทศบัญญัติแล้วแต่กรณี

๔. ในเขตกรุงเทพฯ ได้รับการลดหย่อนดังนี้

(ก) ในท้องที่ชุมชนหนาแน่นมาก ได้รับการลดหย่อนได้ไม่เกิน ๑๐๐ ตารางวา แต่จะน้อยกว่า ๕๐ ตารางวาไม่ได้

(ข) ในท้องที่ชุมชนหนาแน่นปานกลาง ได้รับการลดหย่อนได้ไม่เกิน ๑ ไร่ แต่จะน้อยกว่า ๑๐๐ ตารางวาไม่ได้

(ค) ในท้องที่ชนบท ได้รับการลดหย่อนได้ไม่เกิน ๕ ไร่ แต่จะน้อยกว่า ๓ ไร่ไม่ได้

ทั้งนี้ ตามข้อบัญญัติของกรุงเทพมหานคร ท้องที่ใดจะเป็นท้องที่ตามข้อ (ก) (ข) หรือ (ค) ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ที่ดินที่มีสิ่งปลูกสร้างและใช้สิ่งปลูกสร้างนั้นเป็นสถานการค้า หรือให้เช่าไม่ได้รับการลดหย่อนสำหรับส่วนของที่ดินที่มีสิ่งปลูกสร้างเช่นว่านั้น

ในกรณีที่ดินบุคคลธรรมดาหลายคนเป็นเจ้าของที่ดินร่วมกัน ได้รับการลดหย่อนรวมกันตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

เสียเท่าใด ภายหลังที่เจ้าของที่ดินได้ยื่นแบบแสดงรายการที่ดิน หรือได้ชี้เขตแจ้งจำนวนที่ดินต่อกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านดังกล่าวมาแล้ว เจ้าหน้าที่จะคำนวณเนื้อที่ดินและค่าภาษี เสร็จแล้วจะประกาศให้เจ้าของที่ดินทราบ ว่าเจ้าของที่ดินคนใดจะต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่ปีละเท่าใด ในเขตเทศบาล เจ้าหน้าที่จะมีหนังสือแจ้งให้เจ้าของที่ดินทราบโดยตรง ส่วนนอกเขตเทศบาล เจ้าหน้าที่จะปิดประกาศไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ค่าภาษีที่ได้รับแจ้งนี้ใช้ได้ ๔ ปี นับแต่ปีที่เจ้าหน้าที่ได้แจ้งให้ทราบ

การชำระ ผู้มีหน้าที่เสียภาษีบำรุงท้องที่ที่ต้องชำระค่าภาษีภายในเดือนเมษายนของทุกปี ถ้าชำระภายหลังเดือนเมษายน จะต้องเสียเงินเพิ่มอีกร้อยละ ๒๐ ต่อปี หากไม่ยอมชำระก็จะถูกยึดทรัพย์สินออกขายทอดตลาดเอาเงินที่ได้มาชำระค่าภาษีที่ค้างชำระ และถ้าแจ้งเท็จ ให้ด้วยค่าเท็จ หรือไม่ยอมชี้เขตที่ดินของตน ก็มีความผิดทางอาญาอีกต่างหาก

ผู้ไม่ชำระภาษีเงินได้ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็อาจถูกเจ้าพนักงานยึดทรัพย์สินขายทอดตลาดเอาเงินที่ได้มาชำระค่าภาษีทำนองเดียวกับที่ว่ามานี้ด้วย โดยไม่ต้องฟ้องศาล

คณะอนุกรรมการจดท้าวารต เว เทย

๑.นาวาอากาศตรีถาวร	ชนะภัย	อนุกรรมการที่ปรึกษา
๒.นายเย็นใจ	เลาหวณิช	ประธานอนุกรรมการ
๓.นายวิจิตร	อาวะกุล	รองประธานอนุกรรมการ
๔.นางคณิตา	เลชะกุล	อนุกรรมการ
๕.นายจรินทร์	ปัญญาศิริ	อนุกรรมการ
๖.นายชาคริต	จุลกะเสวี	อนุกรรมการ
๗.นายชลินทร์	มิลินทสูตร	อนุกรรมการ
๘.นางสาวชมภูกา	หงษ์สุวรรณ	อนุกรรมการ
๙.นางดวงกมล	จันทร์สม	อนุกรรมการ
๑๐.นายบุรีรักษ์	นามวัฒน์	อนุกรรมการ
๑๑.นายบุญญรักษ์	นิงสานนท์	อนุกรรมการ
๑๒.นายประพัฒน์	ตรีณรงค์	อนุกรรมการ
๑๓.นางปรารถนา	สุทิน	อนุกรรมการ
๑๔.นางสาวพรพิมล	วรติลก	อนุกรรมการ
๑๕.นางศิริวัลย์	เหมาะจันทร์	อนุกรรมการ
๑๖.นายสถิตย์	เล็งไธสง	อนุกรรมการ
๑๗.นายสมบูรณ์	สุขสำราญ	อนุกรรมการ
๑๘.นายอนันต์	ชุมสิน	อนุกรรมการ
๑๙.นางสาวอนงค์	ณ บางช้าง	อนุกรรมการ
๒๐.นายกำพล	แก้วทองดี	อนุกรรมการและเลขานุการ
๒๑.นางลักษมี	เสนจันทร์มิชัย	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

5996

KC สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ.
32 คณะอนุกรรมการจัดทำวารสารไทย-
ส925ก ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ.
2527 กฎหมายสำหรับประชาชน.



ในฐานะที่เป็นคนไทย เรามีสิทธิและ
หน้าที่ต่าง ๆ มากมายเช่นเดียวกับเพื่อนของ
เราอีก ๕๐ ล้านคน เรามีสิทธิในดินแดนดิน
ไทยอันกว้างใหญ่ไพศาลที่ทุกคนเป็นเจ้าของ
ร่วมกัน เรามีสิทธิที่จะคิดอ่านอะไรก็ได้ที่เป็น
ไปในทางสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นการคิดอ่าน
เพื่อทำมาหากินหรือคิดอ่านในเรื่องอื่น ๆ เรา
มีสิทธิในการพูด การเขียน ไม่มีใครมาจำกัด
สิทธิของเราได้ ถ้าเราใช้สิทธิของเราภายใต้
ขอบเขตของกฎหมาย พร้อม ๆ กับการมีสิทธิ
เราก็มีหน้าที่ด้วย เช่นหน้าที่ในการศึกษาเล่า
เรียนภาลบังคับ หน้าที่ในการเสียภาษีอากร
หน้าที่ในการช่วยเหลือราชการและประเทศชาติ
เราต่างก็มีหน้าที่ที่จะต้องกระทำมากมายใน
ฐานะที่เป็นพลเมืองดีของชาติ หน้าที่บางอย่าง
เราจะหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติไม่ได้ เพราะกฎหมาย
ได้กำหนดไว้

ดังนั้น คนไทยทุกคนจึงควรรู้กฎหมาย